

Analiza stanja
prava djece
i žena u
Hrvatskoj

Analiza stanja prava djece i žena u Hrvatskoj

Zagreb, 2011.

Analiza stanja prava djece i žena u Hrvatskoj

Za: Ured UNICEF-a za Hrvatsku

Sabrano i napisano na engleskom jeziku na Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar.

Autori izvješća: dr. sc. Andreja Brajša-Žganec, dr. sc. Renata Franc, Marina Merkaš, dipl. psih.,
dr. sc. Ivana Radačić, mr. sc. Marija Šerić, dr. sc. Lynette Šikić-Mićanović

Konzultant: dr. sc. Vlado Šakić

Vanjski suradnik za poglavlje Nacionalni kontekst: Marko Krištof, dipl. ing.

Recenzenti: prof. dr. sc. Marina Ajduković, prof. dr. sc. Antonija Žižak

prosinao 2010. – lipanj 2011.

Regionalni ured UNICEF-a u Ženevi omogućio je izradu publikacije Analiza stanja prava djece i žena u Hrvatskoj.

Izdavač: UNICEF, Ured za Hrvatsku

Urednica: Lora Vidović

Izvršno uredništvo: Đurđica Ivković, Gordana Horvat, Martina Tomić Latinac, Melani Marković,
Josip Grgurić, Lili Retek Živković, Josipa Grgas

Prijevod s engleskog jezika: Slavena Špalj, Ankica Milić

Lektura: Ciklopea

Redaktura: Martina Tomić Latinac

Grafičko oblikovanje: Zinka Kvakić

Fotografije: Gordan Dimić, Vanda Kljajo, Mare Milin, Ivan Skopin/UNDP, Neven Vrbanić, Kate Holt

Ured UNICEF-a i ovim putem zahvaljuje svim institucijama i tijelima državne uprave koji su sudjelovali i pomogli pri izradi ove publikacije svojim podacima.

Sva prava pridržava izdavač.

Prilikom korištenja citata i materijala iz ove publikacije, molimo navedite izvor.

Za sve obavijesti možete se obratiti izdavaču.

Ova publikacija ne izražava nužno službene stavove UNICEF-a.

Tiskano u Hrvatskoj

Naklada: 500 primjeraka

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 803060

ISBN 978-953-7702-15-1

Sadržaj

Predgovor 9

Kratice 11

Uvod 13

Pristup i konceptualni okvir 13

Metodologija 14

Struktura i koncept Izvješća 14

PRVI DIO // NACIONALNI KONTEKST 17

Demografski podaci 17

Natalitet, mortalitet i stopa prirodnog prirasta 17

Regionalne i etničke razlike 20

Socioekonomski razvoj 21

Proračunska davanja za socijalni sektor 23

Politički kontekst 26

Stanje ljudskih prava 27

Zakonodavni i pravni okvir 27

Institucionalni okvir 28

Prava djece 29

Zakonodavni i pravni okvir 29

Institucionalni okvir 32

Prava žena 34

Zakonodavni i pravni okvir 34

Institucionalni okvir 36

DRUGI DIO // DJECA 39

1. Prava preživljavanja 39

Zdravstveni sustav u Hrvatskoj 40

Zdravlje djece i adolescenata 41

Mortalitet dojenčadi i djece 44

Cijepljenje i zarazne bolesti 46

Dojenje 47

Prehrambeno stanje djece 49

Reproduktivno zdravlje adolescentica i adolescenata 53

Zdravstveno-rizična ponašanja adolescenata 56

Nedostatak joda 57

HIV i AIDS 58

Obiteljsko i društveno okruženje djece 60

Životni uvjeti djece 60

Uloga obitelji i roditelja u podizanju i odgoju djece 63

2. Razvojna prava 67

Postojeće stanje i politički okvir 67

Predškolski odgoj i naobrazba 70

Odgoj i obrazovanje u osnovnim školama 72

Odgoj i obrazovanje u srednjim školama 73

Kvaliteta obrazovanja 74

Obrazovno postignuće 74

Napuštanje školovanja 75

Subjektivna sagledavanja i kvaliteta obrazovanja 76

Ravnopravnost spolova u obrazovanju 76

Obrazovanje i nacionalne manjine 77

Djeca i njihovo slobodno vrijeme 78

3. Zaštitna prava 81

Djeca bez roditeljske skrbi 81

Djeca u institucionalnoj skrbi 81

Djeca u udomiteljstvu 86

Djeca čije obitelji žive u teškim okolnostima 89

Djeca u jednoroditeljskim kućanstvima i velikim obiteljima 89

Djeca čiji su roditelji u zatvoru 92

Djeca i konfliktni razvodi 93

Nasilje nad djecom 94

Zlostavljanje i zanemarivanje djece 94

Trgovanje djecom 98

Djeca i adolescenti u riziku 101

Devijantno i delinkventno ponašanje 101

Uporaba/zloupotreba sredstava ovisnosti 106

Samoubojstvo i samoozljeđivanje 109

4. Prava sudjelovanja 113

Zakonodavni i pravni okvir 113

Sudjelovanje djece 117

Mreža savjeta mladih pravobraniteljice za djecu 119

Učenička školska vijeća 119

Nacionalno vijeće učenika osnovnih i srednjih škola 121

Dječji forumi 121

Dječja gradska vijeća 122

Sudjelovanje mladih 122

Savjeti mladih 123

Udruge mladih i za mlade i nacionalne udruge mladih 124

Vijeća mladih 124

Parlamenti mladih 124

Promicanje prava sudjelovanja djece i aktivne nevladine organizacije 125

Djeca i mediji 127

5. Djeca s teškoćama u razvoju 131

6. Djeca koja pripadaju nacionalnim manjinama 139

Djeca romske nacionalne manjine 139

TREĆI DIO // ŽENE 147

1. Zdravlje žena 147

Kratak pregled zdravstvenih službi za žene 147

Maternalni mortalitet 148

Trudnoća i antenatalna skrb 150

Prekidi trudnoće 152

2. Nasilje nad ženama 155

3. Žene, posao i obitelj 161

4. Sudjelovanje žena 167

Zakonodavni i pravni okvir 167

Žene u politici, državnoj upravi i pravosuđu 170

Zagovaranje i nevladine udruge 172

Žene u medijima 172

Zaključci i preporuke 175

Sažetak 187

Executive summary 199

Literatura 211

Predgovor

Prava djece u Hrvatskoj jedno je od onih područja u kojem je, unatrag više godina, zabilježen značajan napredak. Vidljivo je to kroz izvješća pravobraniteljice za djecu, ali i u glasnijem promišljanju prava i interesa djece u javnom prostoru, odnosno većom osjetljivošću cijelog društva za izazove koji otežavaju ili onemogućuju ostvarenje dječjih prava. Unatoč tome, ti izazovi su i dalje mnogobrojni i složeni. Upravo zato, UNICEF je u suradnji s relevantnim resorima Vlade Republike Hrvatske i Institutom za društvene znanosti Ivo Pilar, pristupio izradi Situacijske analize o stanju prava žena i djece, kako bismo utvrdili što je sve do sada postignuto kako bi se prava žena i djece unaprijedila, ali i što sve još moramo zajedno učiniti na onim područjima gdje je to potrebno.

Tradicionalno, podrška u izradi situacijskih analiza o stanju prava žena i djece dio je opredjeljenja UNICEF-a kao velike međunarodne organizacije da doprinese u prikupljanju i analizi podataka, a time i kvaliteti i sadržaju javnih politika i dokumenata u zemlji u kojoj se provode UNICEF-ovi programi. Posebno je važan trenutak u kojem ovu analizu objavljujemo, obzirom na to da nam predstoji osmišljavanje novog Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece za razdoblje nakon 2012. godine. U tom smislu, ova situacijska analiza daje jasan ogled o tome gdje smo u ovom trenutku i na temelju toga, preporuke utemeljene na podacima, o tome što je potrebno učiniti u sljedećem razdoblju. Pri tome, važno je naglasiti kako zamisao nije bila da ova analiza prikaže razvoj ili promjenu u pravima djece u nekom dužem vremenskom razdoblju, iako takvih situacija u tekstu, kada su autorice smatrale da je to potrebno, ima.

Analiza je prikaz trenutnog stanja, u vremenu pisanja, od početka siječnja 2011. godine pa do zaključno s početkom svibnja 2011. godine. Nakon toga, došlo je do nekoliko važnih koraka vezano uz prava žena i djece, kao što su donošenje Zakona o udomiteljstvu, Zakona o socijalnoj skrbi, Zakona o sudovima za mladež i Kaznenog zakona, kao i ratificiranje Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, čime je već odgovoreno na brojne preporuke koje ova analiza donosi.

Budući da se ovakve analize provode u svim zemljama u kojima UNICEF provodi svoje programe te da je u cijelom procesu njene izrade aktivno sudjelovao i regionalni ured UNICEF-a u Ženevi, kao i to da je rađena u skladu s organizacijskim standardima te da postoji mogućnost usporedbe s drugim zemljama, u svom izvorniku ona je na engleskom jeziku, na kojem je i objavljena i dostupna svim zainteresiranim stručnjacima iz inozemstva. Ovaj prijevod na hrvatski jezik također je dostupan široj javnosti, u tiskanom i elektronskom obliku.

Također, budući da se mandat UNICEF-a u skladu s dogovorenim prioritetima i područjem djelovanja u zemlji prvenstveno odnosi na prava djece, segmentu koji se odnosi na prava žena nismo pristupili toliko sveobuhvatno nego smo se ograničili na kratak prikaz, koji unatoč tome donosi konkretnu procjenu stanja s preporukama za daljnje djelovanje.

Sa željom da će ova Analiza o stanju prava djece i žena u Republici Hrvatskoj uistinu biti stručna podloga za izradu budućih propisa, dokumenata i nacionalnih politika, uvažavajući sve što je učinjeno za prava djece, ali i prepoznajući prostor za poboljšanje, nadamo se oživotvorenju preporuka koje donosi.

Lora Vidović, predstojnica Ureda UNICEF-a za Hrvatsku

Kratice

- AIDS** // Sindrom stečene imunodeficijencije (engl. *Acquired Immune Deficiency Syndrome*)
- BDP** // Bruto domaći proizvod
- BMI** // Indeks tjelesne mase (engl. *Body Mass Index*)
- CARDS** // Pomoć Zajednice u obnovi, razvoju i stabilizaciji (engl. *Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation*)
- CEDAW** // Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (engl. *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*)
- CEE** // Središnja i Istočna Europa (engl. *Central and Eastern Europe*)
- CESI** // Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje
- CRC** // Konvencija o pravima djeteta (engl. *Convention on the Rights of the Child*)
- CRPD** // Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (engl. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*)
- DZS** // Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske
- ECHR** // Europski sud za ljudska prava (engl. *European Court of Human Rights*)
- EIB** // Europska investicijska banka
- ENOC** // Europska mreža pravobranitelja za djecu (engl. *European Network of Ombudspersons for Children*)
- ENYA** // Europska mreža mladih savjetnika (engl. *European Network of Youth Advisers*)
- ERRC** // Europski centar za prava Roma (engl. *European Roma Rights Center*)
- ESPAD** // Europsko istraživanje o alkoholu i ostalim drogama u školama (engl. *European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*)
- EU** // Europska unija
- EUROCHIPS** // Europski odbor za djecu čiji su roditelji u zatvoru (engl. *European Committee for Children of Imprisoned Parents*)
- GINI** // standardna mjera gospodarske nejednakosti
- GPI** // Indeks rodne ravnopravnosti (engl. *Gender Parity Index*)
- GYTS** // Svjetsko istraživanje o uporabi duhana (engl. *Global Youth Tobacco Survey*)
- HBSC** // Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi (engl. *Health Behaviour in School-aged Children*)
- HDZ** // Hrvatska demokratska zajednica
- HFA-DB** // Zdravlje za sve – baza podataka (engl. *Health for All Database*)
- HIV** // Virus humane imunodeficijencije (engl. *Human Immunodeficiency Virus*)
- HNOS** // Hrvatski nacionalni obrazovni standard
- HNS** // Hrvatska narodna stranka
- KN** // Hrvatska kuna
- HPV** // Humani papiloma virus
- HZJZ** // Hrvatski zavod za javno zdravstvo

HZZO // Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje
ICCIDD // Međunarodno vijeće za kontrolu nedostatkom joda uzrokovanih poremećaja (engl. *International Council for the Control of Iodine Deficiency Disorders*)
ID // nedostatak joda (engl. *Iodine Deficiency*)
IDD // poremećaj uzrokovan nedostatkom joda (engl. *Iodine Deficiency Disorder*)
IOM // Međunarodna organizacija za migracije (engl. *International Organization for Migration*)
IPA // Instrument za pretpristupnu pomoć (engl. *Instrument for Pre-Accession Assistance*)
JIM // Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju (engl. *Joint Inclusion Memorandum*)
MDGs // Milenijski ciljevi razvoja (engl. *Millennium Developmental Goals*)
MFIN // Ministarstvo financija
MMH // Mreža mladih Hrvatske
MOBMS // Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti
MOR // Međunarodna organizacija rada
MU // Ministarstvo unutarnjih poslova
MZOŠ // Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa
NFSI // Inicijativa za unaprjeđenje ishrane djece u školama (engl. *Nutrition Friendly School Initiative*)
NSZVO // Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja
NVO // nevladine organizacije
OECD // Organizacija za gospodarsku suradnju i razvoj (engl. *Organisation for Economic Co-operation and Development*)
PEP // Pretpristupni ekonomski program
PISA // Program za međunarodnu procjenu učenika (engl. *Programme for International Student Assessment*)
PPP // Paritet kupovne moći (engl. *Purchasing Power Parity*)
RODA // Roditelji u akciji – udruga
SDP // Socijaldemokratska partija Hrvatske
SPB // spolno prenosive bolesti
SPI // spolno prenosive infekcije
SZO // Svjetska zdravstvena organizacija
UISP // Udruga za inicijative u socijalnoj politici
UN // Ujedinjeni narodi
UNDP // Program Ujedinjenih naroda za razvoj (engl. *United Nations Development Programme*)
UNICEF // Fond Ujedinjenih naroda za djecu (engl. *United Nations Children's Fund*)
USD // američki dolar (engl. *United States Dollar*)
VE // Vijeće Europe
VET // strukovno obrazovanje i osposobljavanje (engl. *Vocational Education and Training*)
ZND // Zajednica nezavisnih država

Uvod

Pristup i konceptualni okvir

Svrha analize stanja prava djece i žena u Hrvatskoj jest pružanje sveobuhvatne analize trenutačnog stanja zemlje u odnosu na prava djece i žena. U njoj se analiziraju i problemi koji leže u pozadini, a koji su u vezi sa zaštitom prava djece i žena, te se utvrđuju akcije za poboljšanje položaja djece i žena. Točnije, analiza stanja pruža uvid u uzroke problema i mogućnost nositelja obveze na svim razinama da na njih odgovore. Njome se pomažu utvrditi mogućnosti zemlje na različitim društvenim i ekonomskim područjima, kao i manjkavosti tih mogućnosti na različitim razinama, te potrebna djelovanja. Ova analiza stanja uzima u obzir načela Konvencije o pravima djeteta te Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, kao i drugih međunarodnih konvencija o pravima djece i žena, te dokumente o ljudskim pravima i razvoju, poput široko usvojenih Milenijskih ciljeva razvoja UN-a. Stoga se u ovoj analizi situacije primjenjuje pristup koji se temelji na ljudskim pravima, a koji uključuje uzročnu analizu i analizu raskoraka između očekivanja i sadašnjih mogućnosti i kapaciteta. Budući da je posljednja analiza stanja prava djece i žena u Hrvatskoj provedena 1998., ova obnovljena analiza stanja daje i pregled trenutačnih programskih strategija i zakona u zemlji te njihove usklađenosti s nacionalnim prioritetima i međunarodnim standardima ljudskih prava u svrhu postizanja željenih rezultata za djecu i žene.

U ovoj se analizi stanja preispituje trenutačno stanje prava djece i žena u Hrvatskoj na temelju pregleda raznih međunarodnih i nacionalnih dokumenata te dostupnih (statističkih) podataka. Pregled pokriva prava preživljavanja, razvojna prava, zaštitna prava i prava sudjelovanja dječaka, djevojčica i žena. Posebna je pažnja posvećena ranjivoj djeci koja trebaju najviše pažnje i ulaganja jer su obično zakinuta u uživanju jednog ili više svojih prava. Neposredni, temeljni i strukturalni uzroci koji utječu na provedbu ovih prava proučeni su onoliko koliko je to omogućila dostupnost podataka. Preispitane su i nacionalne politike, kao i državni i nedržavni programi osmišljeni i primijenjeni kako bi se obratili pravima djece i žena. U ovoj su analizi također prepoznate razne ranjivosti, nedostaci u znanju i problemi uzrokovani određenim čimbenicima. U njoj su naglašeni izazovi i preporuke s obzirom na utvrđene ranjivosti, probleme i uzroke ovih rizičnih skupina. Osim toga, analiza pruža uvid u potrebe za novim istraživačkim studijama i evaluacijama.

Metodologija

Metodologija uključuje pregled odabranih kvalitativnih i kvantitativnih istraživanja, kao i raznih zakona i dokumenata o djeci i ženama, te sintezu postojećih dokaza i statističkih podataka. Očit nedostatak pouzdanih i dostupnih podataka predstavlja određena ograničenja za ovu analizu. Statistički podaci i rezultati predstavljeni u ovoj analizi stanja su, tamo gdje je to moguće, razvrstani prema spolu, dobi, regiji, županiji, etničkom podrijetlu i socioekonomskom položaju.

U obzir su uzete i različitosti s obzirom na spol u obrazovanju, javnoj upravi, medijima i kulturi, urbanom i ruralnom razvoju. Posebna je pažnja u analizi posvećena djeci s teškoćama u razvoju i djeci romske nacionalne manjine. U obzir su uzete i postojeće te moguće opasnosti, vjerojatnost njihove pojave, populacija koja će njima biti pogođena te sposobnost iste populacije da se nosi s određenom opasnošću. Jednako su tako razmotreni makroekonomski i politički trendovi posljednjih godina te skup reformi na državnoj razini ili razini pojedinih regija. Analiza politike provedena je na temelju dokaza kako bi se istražila prikladnost nacionalnih nastojanja provedbe prava djece i žena te sposobnost djece i žena da utječu na političke procese. Utvrđeni su i čimbenici koji leže u podlozi i utječu na socioekonomski položaj djece u zemlji. Analiza stanja istražuje dostupnost usluga za djevojčice i dječake na polju zdravstva, obrazovanja i socijalne zaštite, uključujući socijalna davanja za najranjivije skupine djece. Uz to se istražuje kvaliteta i dostupnost socijalnih usluga/javnih dobara za svu djecu i žene. U vezi s dostupnošću novčanih sredstava, njihovim planiranjem i raspodjelom, u analizi su prepoznati ključni nedostaci sustava na područjima zdravstva, obrazovanja, zaštite djece i socijalne pomoći, planiranja i proračunskih ograničenja, te njihov utjecaj na djecu, obitelj i razvoj zajednice. Istražuje se također opseg suradnje između raznih državnih tijela i organizacija civilnog društva. Prepoznate su i slabosti u mogućnostima koje uključuju manjak informacija, znanja ili vještina, volje/motivacije ili financijskih, odnosno materijalnih, izvora na temelju čega su formulirane preporuke za buduća istraživanja i ulaganje.

Analiza stanja i poglavlja ove analize stanja počinju pregledom raznih nacionalnih i međunarodnih dokumenata i publikacija koje se odnose na pitanja djece i žena. Analiza pregledom dokumentacije provedena je s posebnim osvrtom na gospodarski, zemljopisni, društvenokulturni, etnički, pravni i politički položaj dječaka, djevojčica i žena razne dobi. Ova se analiza uglavnom temelji na kvantitativnim i kvalitativnim podacima dostupnim iz nacionalnih statističkih podataka te analitičkih radova iz širokog opsega nacionalnih i međunarodnih izvora. Nadalje, analizom su utvrđeni različiti problemi – gdje se pojavljuju, tko je njima najviše pogođen, koliko su rašireni te koji mehanizmi odgovora na njih postoje, odnosno nedostaju. Njome se također proširuje znanje o pitanjima koja pogađaju djecu i njihove obitelji, što prvenstveno služi tome da se učinkovito potpomognu nacionalni kapaciteti za ostvarenje ravnopravnosti djevojčica i dječaka, kao i žena i muškaraca u društvu.

Struktura i koncept Izvješća

Ova analiza stanja počinje uvodom u nacionalni kontekst Hrvatske u koji su uključene informacije o njezinim demografskim podacima (natalitet, mortalitet, stopa prirodnog prirasta, regionalne i etničke razlike), političkom kontekstu, društveno-gospodarskom razvoju i proračunskim davanjima za socijalni sektor. Nadalje, prvi dio istražuje stanje ljudskih prava s fokusom na prava djece i žena, ističući zakonodavni i institucionalni okvir te provedbena tijela.

Drugi je dio potpuno posvećen djeci i adolescentima te pokriva njihova prava preživljavanja, razvojna prava, zaštitna prava te prava sudjelovanja, kao i odgovarajući zakonodavni i pravni okvir.

Prava preživljavanja počinju pregledom zdravstvenog sustava u Hrvatskoj, nakon čega slijedi odjeljak o zdravlju djece i adolescenata (mortalitet novorođenčadi i djece, imunizacija i zarazne bolesti, dojenje, nutritivno stanje djece, reproduktivno zdravlje adolescenata obaju spolova, ponašanja adolescenata koja su opasna po zdravlje, nedostatak joda, HIV i AIDS). Završni odjeljak ovog poglavlja o pravima preživljavanja sastoji se od opisa obiteljskog i društvenog okruženja djece (životni uvjeti i uloga obitelji u podizanju i odgoju djece). Sljedeće se poglavlje tiče razvojnih prava i pokriva predškolski odgoj i naobrazbu te odgoj i obrazovanje u osnovnim i srednjim školama, kvalitetu obrazovanja (ostvareno znanje, napuštanje školovanja, subjektivne poglede, kvaliteta obrazovanja i ravnopravnost spolova u obrazovnom sustavu) te slobodno vrijeme, igru i kulturni život djece. Zadnji odjeljak u ovom poglavlju bavi se obrazovanjem i nacionalnim manjinama. Sljedeće poglavlje pokriva zaštitna prava i istražuje djecu i adolescente koji su posebno ranjivi, poput djece bez roditeljske skrbi (djeca u ustanovama ili udomiteljskim obiteljima) i djece čije obitelji žive u teškim okolnostima (djeca u jednoroditeljskim kućanstvima i velikim obiteljima, djeca roditelja koji služe kaznu zatvora, djeca tijekom sudskog postupka u slučajevima konfliktnih razvoda). U ovom se poglavlju istražuje i nasilje nad djecom (nasilje nad djecom i zlostavljanje djece te trgovina djecom) te oni koji su u opasnosti od istog (devijantna i delinkventna ponašanja, uporaba/zloupotreba sredstava ovisnosti, samoubojstvo i samoozljeđivanje). I na kraju se istražuju prava sudjelovanja djece (učenička školska vijeća, nacionalno vijeće učenika osnovnih i srednjih škola, dječji forumi, dječja gradska vijeća) i mladih (savjeti mladih, udruge mladih i za mlade i nacionalne udruge mladih, vijeća mladih, parlamenti mladih). U ovom se poglavlju raspravlja o promicanju prava djece na sudjelovanje i aktivnim nevladinim organizacijama, kao i o djeci i medijima. Zadnja se dva poglavlja ovog dijela bave djecom s teškoćama u razvoju i djecom romske nacionalne manjine. Ta odvojena poglavlja posvećena su njihovim pravima preživljavanja, razvojnim pravima, zaštitnim pravima i pravima sudjelovanja.

Treći se dio posebno odnosi na žene i pokriva pitanja u vezi sa zdravljem žena (smrtnost majki, trudnoća i antenatalna skrb, pobačaji), nasiljem nad ženama i sudjelovanjem žena (žene u politici, državnoj upravi i sudstvu, žene i zaposlenje, žene, posao i obitelj, zagovaranje i nevladine organizacije, žene u medijima).

Četvrti je dio usmjeren na prioritetne probleme i buduća djelovanja, što uključuje preporuke za unaprjeđenje cjelokupne dobrobiti i djece i žena, posebno onih koji su u nepovoljnijem položaju i marginalizirani.

Nacionalni kontekst

Republika Hrvatska pokriva teritorij od 56 538 km² i, prema najnovijoj procjeni, ima 4,29 milijuna stanovnika.^[1] Smještena je na raskršću između Središnje Europe i Mediterana. Sastoji se od triju različitih klimatskih područja (mediteransko, planinsko i kontinentalno), a zemljopisno pripada skupinama mediteranskih i podunavskih zemalja te zemalja Središnje i Jugoistočne Europe. S 1 246 otoka, hridina i grebena, kao i dobro razvedenom obalom, Hrvatska ima jednu od najvećih obalnih granica u svijetu (4 058 km^[2]) u odnosu na njezinu površinu.

Demografski podaci

Natalitet, mortalitet i stopa prirodnog prirasta

Podaci o stanovništvu prikupljeni su kroz popise stanovništva koji se provode svakih deset godina, dok se podaci o rođenima i umrlima u Hrvatskoj prikupljaju i obrađuju svake godine.^[3] Izvori podataka o rođenima i umrlima mogu se pronaći u državnim registrima o rođenima i umrlima. Prema procjenama Državnog zavoda za statistiku (DZS) u 2009. godini u zemlji je živjelo 2 290 500 osoba ženskog i 2 135 200 osoba muškog spola.^[4] Pritom je osoba mlađih od 20 godina bilo 934 200 (tablica 1). Djeca i adolescenti čine 21,1% ukupno procijenjenog

- [1] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011., prvi rezultati*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2011., str. 15.
- [2] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2010. godinu*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010., str. 40.
- [3] Procjene broja stanovnika izrađuju se prema rezultatima popisa stanovništva, stopi prirodnog prirasta i migracijama.
- [4] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2010. godinu*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010., str. 100.

Tablica 1. Procijenjeni broj djece i adolescenata prema dobi i spolu u Hrvatskoj u 2009. godini

Godine	Dječaci	Djevojčice	% djevojčica	Ukupno	% ukupnog broja stanovnika
0 – 4	110 500	104 600	48,6	215 100	4,9
5 – 9	107 500	101 900	48,7	209 400	4,7
10 – 14	128 900	123 100	48,8	252 000	5,7
15 – 19	131 700	126 000	48,9	257 700	5,8
Ukupno (djeca i adolescenti)	478 600	455 600	48,8	934 200	21,1

Izvor: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2010. godinu*, 2010. Procjene: 31. prosinca 2009.

- [5] Prema podacima Eurostat statističkog ureda, Hrvatska je ispod prosjeka zemalja EU 25 (25%). Na listi promatranih 50 zemalja, Hrvatska je na 15. mjestu. Eurostat, *Population, Data, Database – Demo_pjan*.
- [6] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Popis stanovništva 2001*. <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/census.htm> (20. ožujka 2011.)
- [7] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2010. godinu*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010., tablice 5 i 6.
- [8] Prema podacima dostupnim u publikacijama Hrvatskog zavoda za statistiku i Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (HZJZ).

stanovništva, što Hrvatsku čini zemljom s relativno niskim udjelom djece u ukupnoj populaciji.^[5] Važno je naglasiti da po zakonu u Republici Hrvatskoj djeca postaju odrasli s 18 godina, što također uključuje razdoblje adolescencije. Prije pedeset godina (1961.) djeca su predstavljala 27,2% ukupne populacije, dok je 2001. godine udio djece u broju stanovnika bio 20,72%.^[6] Postotak ženske djece u odnosu na mušku je 48,8%, no taj se omjer mijenja u korist dobne skupine žena od 40 do 44 godine.^[7] Djeca mlađa od 5 godina čine 4,9% ukupno procijenjenog stanovništva. Prema procjenama u Hrvatskoj je živjelo 1 834 900 žena starijih od 20 godina (tablica 2). Žene od 20 do 39 godina starosti (u reproduktivnoj dobi) čine 13,4% od ukupno procijenjene populacije. Očekivana životna dob pri rođenju u 2009. bila je 76,3 godine u prosjeku – 72,9 godina za muškarce i 79,6 godina za žene.^[8]

Istražujući njegov sastav prema spolu, stanovništvo Hrvatske pripada onima s većim udjelom osoba ženskog spola. Budući da se rađa više

Tablica 2. Procijenjeni broj žena prema godinama u Hrvatskoj u 2009. godini

Godine	Žene	Ukupni broj stanovnika	% ukupnog broja stanovnika
20 – 29	292 500	596 700	49,0
30 – 39	299 200	604 300	49,5
40 – 49	316 500	629 700	50,3
50 – 59	327 900	645 800	50,8
60+	598 800	1 015 000	59,0
Ukupno	1 834 900	3 491 500	52,5

Izvor: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2010. godinu*, 2010. Procjene: 31. prosinca 2009.

Tablica 3. Stope prirodnog kretanja stanovništva u Hrvatskoj od 1997. do 2009. godine

Godina	Na 1 000 stanovnika			Totalna stopa fertiliteta
	Živorodeni	Umrli	Prirodni prirast	
2000.	9,9	11,4	-1,5	1,39
2001.	9,2	11,2	-1,9	1,27
2002.	9,0	11,4	-2,4	1,34
2003.	8,9	11,8	-2,9	1,33
2004.	9,1	11,2	-2,1	1,35
2005.	9,6	11,7	-2,1	1,42
2006.	9,3	11,3	-2	1,38
2007.	9,4	11,8	-2,4	1,4
2008.	9,9	11,8	-1,9	1,47
2009.	10,1	11,8	-1,8	1,5

Izvor podataka: *Statistički ljetopis Republike Hrvatske od 1991. do 2010. godine*, DZS. *Hrvatski zdravstveni statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, HZJZ. Svjetska zdravstvena organizacija/Europa, Europska baza podataka Zdravlje za sve, siječanj 2011.

dječaka negoli djevojčica, manjak osoba muškog spola proizlazi iz diferencijalnog mortaliteta.^[9] Postotak muškaraca i žena u ukupnoj populaciji također se mijenjao, uglavnom na štetu muške populacije. Što se tiče Hrvatske, daljnje dobne i spolne razlike u sastavu stanovništva mogu se pripisati posljedicama Domovinskog rata.

Godine 1991. Hrvatska je ušla u fazu depopulacije, koja još uvijek traje (tablica 3). Prema projekcijama Državnog zavoda za statistiku za 2051. godinu u Hrvatskoj će živjeti 3 714 300 ljudi.^[10] Godine 2009. pozitivna stopa prirodnog prirasta stanovništva zabilježena je samo u Splitsko-dalmatinskoj, Dubrovačko-neretvanskoj i Međimurskoj županiji, kao i u Gradu Zagrebu.^[11] U svim drugim županijama zabilježen je negativan trend. Totalna stopa fertiliteta u Hrvatskoj u 2009. iznosila je 1,5.^[12] Godine 2009. rodilo se 44 577 živorođene djece (22 877 dječaka i 21 700 djevojčica), a umrla je 52 414 osoba (26 019 muškaraca i 26 395 žena), što znači da je bilo 7 837 slučajeva smrti više negoli rođenja.^[13] Stopa nataliteta bila je u 2009. 10,1 na 1 000, stopa mortaliteta 11,8 na 1 000, dok je opća stopa fertiliteta iznosila 42,9.^[14] Stopa vjenčanja je u 2008. bila 5,3 na 1 000 stanovnika, no ona iz godine u godinu pada.^[15] U usporedbi s time stopa razvoda raste te je u 2008. godini iznosila 215 na 1 000 brakova.^[16]

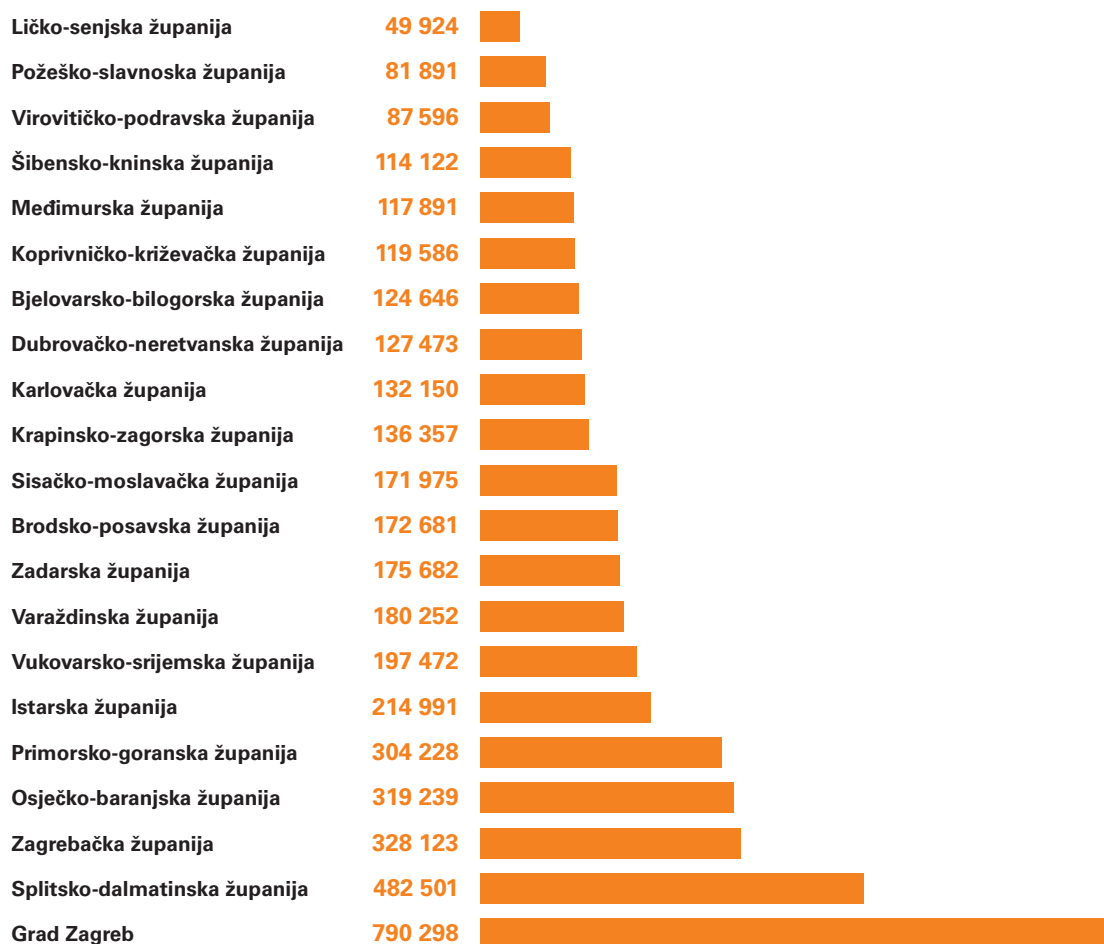
Ovi statistički podaci upućuju na to da hrvatsko društvo stari te da broj stanovnika vremenom opada. Izvješće Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti o provedbi Nacionalne populacijske politike u 2009. pokazalo je da je 50% svih mjera ove politike u potpunosti provedeno.^[17] Provedena je i anketa o čimbenicima koji sprječavaju ulazak u brak i odluku o imanju djece kod hrvatskih žena i muškaraca.^[18] Rezultati ankete pokazali su da neravnoteža između broja žena i muškaraca u dobi za vjenčanje u ruralnim područjima, kao i činjenica da većina nevjenčanih ljudi živi u velikim gradovima, te manjak mogućnosti usklađivanja poslovnih i obiteljskih obveza obeshrabruju mlade ljude na ulazak u brak, pri čemu se osjeća i utjecaj promjena u društvenom i gospodarskom sustavu te povećane socijalne nesigurnosti na povećanje broja samaca.^[19]

-
- [9] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2010. godinu*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010.
- [10] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2010. godinu*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010.
- [11] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstven- statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [12] Svjetska zdravstvena organizacija/Europa, *European HFA database* (Europska baza podataka Zdravlje za sve), 2011. <http://data.euro.who.int/hfad/> (12. veljače 2011.)
- [13] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2010. godinu*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010., str. 108.
- [14] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2010. godinu*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010., str. 108. i 111.
- [15] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Žene i muškarci u Hrvatskoj*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010.
- [16] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Žene i muškarci u Hrvatskoj*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010.
- [17] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. *Izvješće o provedbi mjera Nacionalne populacijske politike u 2009. godini*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2010.
- [18] Akrap, A. i Čipin, I., *Socijalitetni sterilitet u Hrvatskoj - zašto smo neoženjeni i neudane*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2006.
- [19] Akrap, A. i Čipin, I., *Socijalni sterilitet u Hrvatskoj - zašto smo neoženjeni i neudane*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2006.

Regionalne i etničke razlike

Zbog depopulacije ruralnih, otočnih i planinskih područja među hrvatskim regijama postoje velike razlike u gustoći stanovništva i razvoju. Hrvatska je podijeljena na 21 županiju, no stanovništvo je koncentrirano u četiri županijska sjedišta (Zagrebu, Splitu, Rijeci i Osijeku), koji zajedno imaju oko 1,2 milijuna stanovnika, dok na njihovim širim gradskim područjima živi više od 2,2 milijuna ljudi, kao što je prikazano na slici 1. Isključujući Zagreb kao nacionalno središte i glavni grad iz kategorije županijskih središta, razlike između županija i njihovih središta nisu ni najmanje zanemarive. Razlike u koncentraciji i snazi stanovništva između Splita, Rijeke i Osijeka s jedne strane te Gospića i drugih manje razvijenih županijskih središta s druge strane i dalje su značajne i znakovite. Smanjenje tih razlika jedna je od osnovnih zadataka demografskog (i gospodarskog) oporavka i razvoja Hrvatske.

Slika 1. Procjena stanovništva po županijama (polovina 2009.)

Izvor: Statistički ljetopis Republike Hrvatske, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

Prema popisu stanovništva iz 2001. godine, približno 90% stanovništva u Republici Hrvatskoj je hrvatske narodnosti.^[20] Među nacionalnim manjinama najbrojniji su Srbi (4,5 u 2001.).^[21] Druge manjine uključuju: Albance, Bošnjake, Crnogorce, Čehe, Makedonce, Mađare, Ruse, Rusine, Slovake, Talijane, Ukrajinke, Rome, Židove i druge, koji ukupno čine 2,9% stanovništva.^[22] Iako su pojedine manjine poprilično ranjive^[23], ova se studija njima ne bavi (s iznimkom Roma) jer gotovo da nema istraživanja i statističkih podataka za te grupe.

Socioekonomski razvoj

Razdoblje između 1991. i 1998. godine bilo je za Hrvatsku teško jer je Hrvatska bila objekt ratne agresije. Oružani je sukob započeo 1991., a s prekidima je trajao do 1995. godine. Mirna integracija preostalih teritorija pod kontrolom Srba dovršena je 1998. pod nadzorom UN-a. Službena ratna statistika o djeci kao žrtvama rata upućuje na to da ih je 303 bilo ubijeno, a 1 280 ranjeno, od čega je 315 djece zadobilo trajni invaliditet.^[24] 4 455 djece izgubilo je jednog roditelja, dok je 131 dijete izgubilo oba roditelja, a roditelji daljnjih 900 djece prijavljeni su kao nestali. Kao posljedica rata, u ovoj grupi, 63 djece s jednim roditeljem također je izgubilo i roditeljsku skrb, s obzirom na to da je drugi roditelj mrtav, nestao, nepoznat ili lišen roditeljske skrbi sudskom odlukom.^{[25] [26]} Nadalje, 185 000 djece moralo je tijekom 1992. napustiti svoje domove i naknadno se boriti s novim okolnostima pri povratku, uključujući razrušene osnovne službe i uništene društvene mreže.^[27] Godine 2000. 52 433 osoba još je uvijek imalo status izbjeglice, prognanika ili povratnika prikladnih za državnu potporu, među kojima je bilo 11 951 djece.^[28] Kao posljedica rata procjenjuje se da je 400 000 djece živjelo u posebno teškim okolnostima, dok je 50 000 djece bilo izravno izloženo užasima rata.^[29] Rat i prekid gospodarskih veza s većinom republika bivše Jugoslavije negativno su se odrazili na gospodarstvo Hrvatske.

[20] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Popis stanovništva 2001.*, <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/census.htm> (20. ožujka 2011.)

[21] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Popis stanovništva 2001.*, <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/census.htm> (20. ožujka 2011.)

[22] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Popis stanovništva 2001.*, <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/census.htm> (20. ožujka 2011.)

[23] Na primjer, u nedavnom istraživanju o pokazateljima ekonomske isključenosti među Hrvatima i nacionalnim manjinama u Republici Hrvatskoj utvrđeno je da je udio Srba koji žive u kućanstvima s niskim primanjima oko dva i pol puta veći od udjela Hrvata, dok je udio osoba iz ostalih etničkih skupina koje žive u kućanstvima s niskim primanjima oko 3% veći od udjela Hrvata. Šućur, Z. (2009.) Pokazatelji ekonomske isključenosti među Hrvatima i nacionalnim manjinama u Republici Hrvatskoj, *Revija za socijalnu politiku* 16(2), str. 115-140.

[24] Vlada Republike Hrvatske, Ured za žrtve rata, *Izvješće*, 20. rujna 1995.

[25] Babić, V. i Bauer, K. (ur.) *Nacionalni program djelovanja za djecu u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske – Nacionalni odbor za izradu Nacionalnog programa djelovanja za djecu, 1999.

[26] Maleš, D., Hrabar, D., Sansović, K. i Čulo, I., *Djeca u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 1999.

[27] Ajduković, M., Kocijan-Hercigonja, D, Hiršl-Hečej, V., Radočaj, T. i Boroša, V., *Needs and protection of children in Croatia: A decade review* (Potrebe i zaštita djece u Hrvatskoj: desetgodišnji pregled), Zagreb, Ministarstvo rada i socijalne skrbi, 2001.

[28] Ajduković, M., Kocijan-Hercigonja, D, Hiršl-Hečej, V., Radočaj, T. i Boroša, V., *Needs and protection of children in Croatia: A decade review* (Potrebe i zaštita djece u Hrvatskoj: desetgodišnji pregled), Zagreb, Ministarstvo rada i socijalne skrbi, 2001.

[29] UNICEF, Hrvatska: *Izvješće o napretku*, Zagreb, UNICEF, 2000.

Međuovisna postrojenja teške industrije bila su naglo odsječena od svojih izvora, tadašnji proizvodni kapaciteti razvijene prehrambeno-prerađivačke industrije postali su nedovoljno iskoristivi zbog gubitka tržišta, dok su se prihodi od turizma (jednog od najvažnijih izvora strane valute) srozali na 10% prihoda ostvarivanih prije rata.^[30] Nakon godina rata, razdoblje od 2000. pa do početka financijske krize u 2008. godini može se okarakterizirati stalnim porastom BDP-a (od prosjeka od 3,5% u razdoblju od 1995. do 2000. do prosjeka od 4,5% u razdoblju od 2000. do 2007. godine).^[31] Oporavak je prvenstveno uzrokovan povratkom turizma te osobnom potrošnjom temeljenom na kreditima jer su kamatne stope pale, a strani su turisti ponovno otkrili Hrvatsku kao turističko odredište. Tijekom tog vremena proračunski se deficit smanjivao putem izravnog stranog ulaganja u postojeće kapacitete (privatizacija banaka, farmaceutskih i telekomunikacijskih korporacija), dok se istodobno povećavao kroz velike infrastrukturne projekte na državni trošak (npr. autocesta Zagreb-Split).

-
- [30] Svjetska banka, Croatia: *economic vulnerability and welfare study* (Hrvatska: istraživanje gospodarske osjetljivosti i blagostanja zemlje), Washington D. C., Svjetska banka, 2001.
- [31] Izračun autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske, *Kvartalna procjena bruto domaćeg proizvoda. Q1 2000. - Q4 2010.*, prvo izdanje, 12.1.1/4., Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, ožujak 2011.
http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/12-01-01_04_2010.htm (12. svibnja 2011.)
- [32] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Kvartalna procjena bruto domaćeg proizvoda. Q1 2000. - Q4 2010.*, prvo izdanje, 12.1.1/4., Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, svibanj 2011.
http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/12-01-01_04_2010.htm (12. svibnja 2011.)
- [33] Svjetska banka, <http://data.worldbank.org/country/croatia>
- [34] Izračun autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske.
- [35] Hoffman, S. D., Bičanić, I. i Vukoja, O., *Wage differentials and wage inequality in Croatia, 1970-2008: Assessing the labor market impact of economic transformation* (Razlike u plaćama i nejednakost plaća u Hrvatskoj od 1970. do 2008.: Procjena utjecaja tržišta rada na gospodarsku pretvorbu), radni dokument za razdoblje od 2010. do 2013., Delawaresko sveučilište, 2010.
<http://www.lerner.udel.edu/sites/default/files/imce/economics/WorkingPapers/2010/UDWP2010-13.pdf>
- [36] Izračun autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Prosječne mjesečne isplaćene neto plaće zaposlenih za prosinac 2000. godine*, prvo izdanje, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- [37] Središnji registar osiguranika, *Minimalna plaća za razdoblje 2009. – 2010.*
<http://www.regos.hr/default.aspx?id=709> (15. ožujka 2011.)
- [38] Središnji registar osiguranika, *Minimalna plaća za razdoblje 2009. – 2010.*
<http://www.regos.hr/default.aspx?id=709> (15. ožujka 2011.)
- [39] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Kvartalna procjena bruto domaćeg proizvoda. Q1 2000. - Q4 2010.*, prvo izdanje, 12.1.1/4., Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, ožujak 2011.
http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/12-01-01_04_2010.htm (12. svibnja 2011.)
- [40] Hrvatska narodna banka, *Bilten*, br. 154, Zagreb, Hrvatska narodna banka, prosinac 2009.
<http://www.hnb.hr/publikac/bilten/arhiv/bilten-154/ebilt154.pdf> (12. ožujka 2011.)
- [41] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Zaposleni prema djelatnostima u prosincu 2010.*, prvo izdanje, br. 9.2.1/12., Zagreb; Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, siječanj 2011.
http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/09-02-01_12_2010.htm (15. ožujka 2011.)
- [42] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Zaposleni prema djelatnostima u prosincu 2010.*, prvo izdanje, br. 9.2.1/12., Zagreb; Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, siječanj 2011.
http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/09-02-01_12_2010.htm (15. ožujka 2011.)
- [43] Prema statističkim podacima Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje broj osiguranih (zaposlenih) osoba bilo je 1 373 044, a broj korisnika (umirovljenika) 1 095 354, veljača 2011.
<http://www.mirovinsko.hr/default.asp?ID=2622>
- [44] Pretpristupni ekonomski program je pregled državnih politika i obvezan je za zemlje kandidatkinje za EU. Izvor: Vlada Republike Hrvatske, Pretpristupni ekonomski program, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, 2011.
http://www.mfin.hr/adminmax/docs/PEP_2011. - 2013..pdf
- [45] Vlada Republike Hrvatske, Pretpristupni ekonomski program, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, 2011.
http://www.mfin.hr/adminmax/docs/PEP_2011. - 2013..pdf
- [46] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010., Statistički dodatak – tablica 1.
http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf
- [47] Dječji doplatk je oblik socijalne skrbi za djecu dodijeljen roditeljima ili skrbnicima na temelju službene odluke upravnog tijela socijalnih službi.

S BDP-om od 14.241 USD po glavi^[32] (17.500 USD – paritet kupovne moći (PPP), Hrvatska je trenutačno, prema kriterijima Svjetske banke, zemlja visokog dohotka.^[33] BDP se u posljednjih 10 godina povećao za 33%,^[34] dok je raspodjela prijavljenog dohotka ostala prilično pravedna. GINI indeks (standardna mjera gospodarske nejednakosti) popeo se s 0,23 u prosjeku tijekom razdoblja socijalizma na 0,31 u kapitalističkom razdoblju, a vrijednost mu je u 2008. godini bila 0,333.^[35] Prosječna je neto-plaća u Hrvatskoj narasla s 401 USD u 2000. na 970 USD u 2010. godine,^[36] dok minimalna plaća, propisana zakonom koji je stupio na snagu u lipnju 2008., trenutačno iznosi 518 USD bruto, što je po prilici 400 USD neto.^[37] Hrvatska je trenutačno uglavnom uslužno orijentirana zemlja budući da usluge čine 24,4% BDP-a, nakon čega slijede industrija (19,1%), javne službe (18,0%), trgovina (10,9%) i graditeljstvo (8,0%).^[38] Tijekom cijelog razdoblja od 2000. do 2008. godine ulaganje je uglavnom usmjeravano na građevine, dok su strojevi i oprema činili samo 30% ukupnog ulaganja, slijedom čega je udio industrije u BDP-u smanjen od 23,4% u 2000. na 19,1% u 2009. godini.

Kao posljedica financijske krize, BDP je u 2009. pao za 5,8%, a 2010. godine za dodatnih 1,4%.^[39] Financijska je kriza dokazala da je model temeljen na dugu bio neodrživ. Prihod od turizma pao je u 2009. za 15%,^[40] a registrirana nezaposlenost je od prosinca 2008. do prosinca 2010. narasla s 13,7% na 18,8%.^[41] Kako su najozbiljnija smanjenja broja zaposlenih prijavljena u sektoru graditeljstva, maloprodaje i proizvodnje, broj nezaposlenih žena povećao se prema stopi sporijoj od one ukupnog broja nezaposlenih. Stopa nezaposlenih žena popela se sa 17,8% u prosincu 2008. na 21,4% u prosincu 2010. godine. Stoga se može zaključiti da je gospodarska kriza nešto ozbiljnije utjecala na zaposlenost muškaraca negoli na zaposlenost žena.^[42] Izvješća o nepovoljnom omjeru radnika i umirovljenika od 1 : 1,25 i prijedlozi za reformu mirovinskog sustava privukli su mnogo pažnje u medijima i u političkim raspravama.^[43]

Proračunska davanja za socijalni sektor

Prema najnovijem Pretpristupnom ekonomskom programu (PEP),^[44] konsolidirani proračun opće države trenutačno iznosi 42,8% BDP-a, što je nešto više nego kod novih država članica, no niže od europskog prosjeka. Budući da lokalna državna tijela troše samo 9,6% konsolidiranog proračuna,^[45] Hrvatska se smatra visoko centraliziranom državom. Financijska sredstva za mlade i djecu nedavno su decentralizirana, a središnji proračun dodjeljuje 55% ukupnih sredstava (u usporedbi sa 100% u 2005. godini).^[46]

Programne za dobrobit djece financira šest različitih tijela državne uprave, od kojih je većina koncentrirana u Ministarstvu obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti koje je odgovorno za raspodjelu dječjeg doplatka, bez daljnje najveće stavke državnog proračuna u vezi s djecom.^[47] Prema najnovijim dostupnim izvršenjima proračuna, sredstva

za dječji doplatk smanjena su za 11%, s 379.750.000 USD u 2008. na 338.065.000 USD u 2009. godini.^[48] Novčana sredstva za druge oblike skrbi za djecu i mlade, uključujući i politiku osnaživanja mladih, također su smanjena s ukupno 5.270.000 USD u 2008. na 4.056.000 USD u 2009. godini.^[49] Sredstva za zaštitne programe zdravstvene skrbi za djecu i mlade, koje financira Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, smanjena su s 602.500 USD u 2008. na 529.400 USD u 2009. godini.^[50] Sredstva većine preostalih socijalnih programa za djecu i mlade namijenjena su financiranju ustanova za skrb o djeci (44.096.802 USD u 2009.)^[51] i kulturnih programa za mlade i djecu (942.023 USD)^[52]. Hrvatska ima i Pravobranitelja za djecu čiji je ured 2009. primio 1.082.165 USD.^[53] Izostavimo li obrazovanje, Hrvatska je na skrb o djeci u 2009. potrošila oko 1,6% svog državnog proračuna.^[54]

Od 2001. godine predškolski se odgoj i naobrazba u Hrvatskoj u potpunosti financira sredstvima lokalnih vlasti, koje su u 2009. osigurale 367.870.835 USD ili 1,5% ukupnoga konsolidiranog proračuna.^[55] Na temelju podataka iz državnog proračuna i konsolidiranih lokalnih proračuna Hrvatska je u 2009. godini na obvezno osnovno obrazovanje (koje traje 8 godina) potrošila 11.176.552.274 ili 4,7% konsolidiranog proračuna, dok je na neobvezno srednjoškolsko obrazovanje potrošila 681.221.119 USD ili 2,7%, a na visokoškolsko obrazovanje 522.226.729 USD ili 2,1% ukupnog proračuna.^[56]

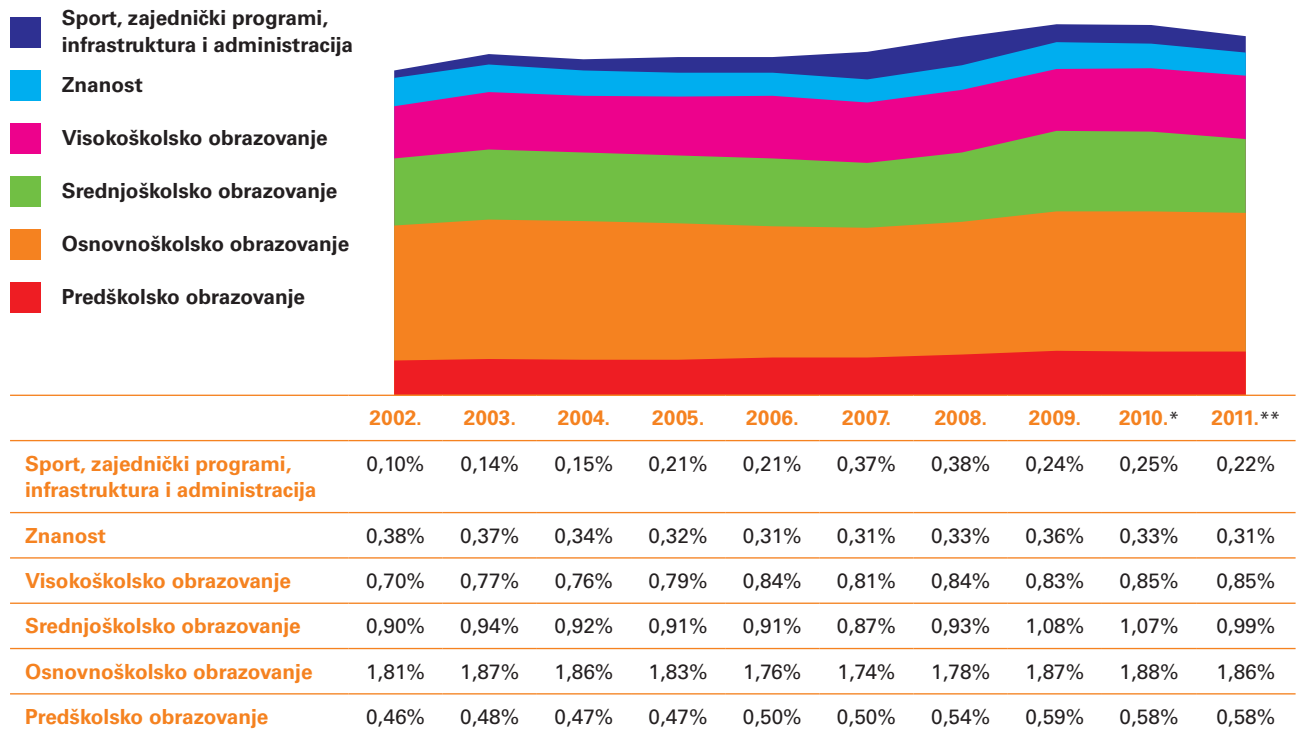
Pregled javne potrošnje na znanost, obrazovanje i šport od 2002. s procjenama za 2010. i 2011. iskazanima kao postotak BDP-a dan je na slici 2.

Ukupna potrošnja za obrazovanje dosegla je u 2007. godini 4% BDP-a, što je 1 postotni bod manje od prosjeka 27 zemalja EU-a.^[57] S potrošenih manje od 1% BDP-a, srednjoškolsko je obrazovanje podfinancirano područje obrazovanja u Hrvatskoj jer je prosjek u 27 zemalja EU-a 2,2%. Budući da je broj redovnih studenata^[58] veći od stope napuštanja srednjoškolskog obrazovanja,^[59] najučinkovitija strategija za unapređenje obrazovnih rezultata je hitno povećanje sredstava za financiranje srednjoškolskog obrazovanja.

Financiranje osnovnoga i srednjoškolskog obrazovanja značajno je srezano u rujnu 2009. godine s ukidanjem besplatnih udžbenika i ostalih školskih potrepština kao i programa školskog prijevoza, a što je bilo osigurano od početka školske godine 2007./2008., budući da je 51.132.780 USD (ili 0,2% ukupnog proračuna) procijenjeno kao veliko opterećenje. Treba napomenuti da je, unatoč ekonomskoj krizi, ostao program financiranja besplatnih udžbenika za djecu koja su u ratu izgubila roditelja.

Iz državnog se proračuna Republike Hrvatske izdvajaju financijska sredstva za rad Ureda za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske kojemu je u 2009. dodijeljeno 530.000 USD (0,0021% ukupnog proračuna) te Ureda pravobranitelja za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske kojemu je u 2009. godini dodijeljeno 540.000 USD (0,0022%).^[60] Osim toga, dodatnih se 336.530 USD u 2009. potrošilo

Slika 2. Javna izdvajanja za znanost i obrazovanje kao % BDP-a – na temelju Nacrta prijedloga politike u znanosti i visokom obrazovanju kojeg je izradio Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja,
http://www.nsz.hr/datoteke/10-11/Final_nacrt_Znanstvene_politike.pdf

Izvor: MFIN, obrada NSZVO

*zadnji plan pod pretpostavkom da će sredstva na lokalnoj razini ostati na prošlogodišnjoj razini

**plan pod pretpostavkom da će sredstva na centralnoj razini ostati na prošlogodišnjoj razini

- [48] Ministarstvo financija, *Državni proračun za 2009. godinu – godišnji izvještaj o izvršenju državnog proračuna*. <http://www.mfin.hr/hr/rebalans-proracuna-2009> (25. ožujka 2011.)
- [49] Ministarstvo financija, *Državni proračun za 2009. godinu – godišnji izvještaj o izvršenju državnog proračuna*. <http://www.mfin.hr/hr/rebalans-proracuna-2009> (25. ožujka 2011.)
- [50] Ministarstvo financija, *Državni proračun za 2009. godinu – godišnji izvještaj o izvršenju državnog proračuna*. <http://www.mfin.hr/hr/rebalans-proracuna-2009> (25. ožujka 2011.)
- [51] Ministarstvo financija, *Državni proračun za 2009. godinu – godišnji izvještaj o izvršenju državnog proračuna*. <http://www.mfin.hr/hr/rebalans-proracuna-2009> (25. ožujka 2011.)
- [52] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010., Statistički dodatak – tablica 1 i tablica 2. http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf
- [53] Ministarstvo financija, *Državni proračun za 2009. godinu – godišnji izvještaj o izvršenju državnog proračuna*. <http://www.mfin.hr/hr/rebalans-proracuna-2009> (25. ožujka 2011.)
- [54] Izračuni autora na temelju *Državnog proračuna za 2009. - godišnji izvještaj o izvršenju Državnog proračuna*.
- [55] Ministarstvo financija, *Lokalni proračun – ostvarenja proračuna JLP(R)S za razdoblje od 2002. do 2010. godine*. <http://www.mfin.hr/hr/lokalni-proracun-arhiva> (15. ožujka 2011.)
- [56] Izračuni autora na temelju *Državnog proračuna za 2009. godinu i Lokalnog proračuna od 2002. do 2010. godine*.
- [57] Eurostat, *Expenditure on education as a percentage of GDP (educ_figdp)* (Rashodi za obrazovanje kao postoci BDP-a). <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/education/data/database>
- [58] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Studenti upisani na stručne i sveučilišne studije, zimski semestar akademske godine 2009./2010.*, prvo izdanje, br. 8.1.7., Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, lipanj 2010. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/08-01-07_01_2010.htm (12. veljače 2011.)
- [59] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Srednje škole, Završetak školske godine 2008./2009. i početak školske godine 2009./2010.*, prvo izdanje, br. 8.1.3., Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, travanj 2010. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/08-01-03_01_2010.htm (15. ožujka 2011.)
- [60] Ministarstvo financija, *Državni proračun za 2009. godinu – godišnji izvještaj o izvršenju državnog proračuna*. <http://www.mfin.hr/hr/rebalans-proracuna-2009> (25. ožujka 2011.)

- [61] Izračun autora prema *Državnom proračunu za 2009. godinu*.
- [62] Od 2003. roditeljni se dopust pokriva u cijelosti iz proračuna, kako za nezaposlene tako i za zaposlene majke.
- [63] Ministarstvo financija, *Državni proračun za 2009. godinu – godišnji izvještaj o izvršenju državnog proračuna*. <http://www.mfin.hr/hr/rebalans-proracuna-2009> (25. ožujka 2011.)
- [64] Zakon o fiskalnoj odgovornosti, *Narodne novine*, br. 137/10.
- [65] Poslije izmjene Ustava iz 2000. polupredsjednički je sustav promijenjen u čisti parlamentarni sustav.
- [66] Žene su bile pogođene smanjenom javnom potrošnjom (broj zaposlenih u javnom sektoru, što je najviše utjecalo na žene), sporim razvojem raznih službi te smanjenom dostupnošću službi za socijalnu skrb. Vidi: Kapor Šafranko, *Žene kao gospodarski pokretač Hrvatske*, u: Radačić, I. i Vince Pallua, J. (ur.), *Zbornik radova ljudska prava žena – razvoj na međunarodnoj i nacionalnoj razini 30 godina od usvajanja Konvencije UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2011., u tisku.
- [67] Tomić-Koludrović, I. i Kunac, S., *Rizici modernizacije: žene u Hrvatskoj devedesetih*, Split, Stope nade, 2000.
- [68] Ajduković, D. (ur.), *Needs and protection of children in Croatia: A decade review* (Potrebe i zaštita djece u Hrvatskoj: desetogodišnji pregled) – dokument koji je izrađen za posebnu sjednicu Opće skupštine UN-a o djeci, Zagreb, Ministarstvo rada i socijalne skrbi, 2001.
- [69] Raboteg-Šarić, Z., *Children's welfare in the context of social and economic changes in Croatia* (Dobrobit djece u kontekstu društvenih i gospodarskih promjena u Hrvatskoj), u: Jensen, A. M. et al. (ur.), *Children's welfare in aging Europe* (Dobrobit djece u sve starijoj Europi), Trondheim, Norveški centar za istraživanja o djeci, Norveško sveučilište znanosti i tehnologije, 2004., str. 527-590.
- [70] Za posebne pravne, institucionalne, političke i gospodarske izazove koje predstavlja proces pregovora vidi: Ott, K. (ur.), *Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji - izazovi sudjelovanja*, Zagreb, Institut za javne financije, Zaklada Friedrich Ebert, 2003., 2004., 2005. i 2007.

unutar Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti na programe zaštite žrtava obiteljskog nasilja što je, među ostalim, uključivalo financiranje 6 sigurnih kuća. Kao posljedica krize, Ured za ravnopravnost spolova suočio se sa smanjenjem novčanih sredstava od 10,9% u odnosu na 2008., dok je proračun Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova u 2009. godini povećan za 12,1%.

Godine 2009. 0,006% državnog proračuna utrošeno je na programe za žene (sredstva za Ured pravobranitelja za ravnopravnost spolova i Ured za ravnopravnost spolova, skrb za trudnice, reproduktivno zdravlje, promicanje ravnopravnosti spolova u športovima i zaštitu žrtava obiteljskog nasilja).^[61] Daljnjih 194.620.830 USD (0,78% ukupnog proračuna)^[62] utrošilo se na populacijsku politiku kroz dodatni roditeljni dopust i porođajne potpore.^[63]

Kao posljedica krize Vlada je u 2009. provela većinu porezne konsolidacije, međutim financiranje socijalnih programa, mirovina i zdravstvenih ustanova ostalo je na razinama prije krize. Ovo se nastavilo tijekom 2010. i 2011., kada je uveden Zakon o fiskalnoj odgovornosti,^[64] a rashodi su efektivno zamrznuti na razinama na kojima su bili 2009. godine. Budući da službena izvršenja državnog proračuna za 2010. nisu bila objavljena u vrijeme zaključivanja ovog izvješća, u ovom su izvješću uporabljeni posljednji dostupni službeni podaci o izvršenjima Državnog proračuna za 2009. godinu.

Politički kontekst

Republika Hrvatska je parlamentarna demokracija.^[65] Suvremeno razdoblje hrvatske povijesti započinje 1990. (prvi višestranački izbori) kada zemlja prolazi kroz promjenu političkog i gospodarskog sustava i proglašava nezavisnost od Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Domovinski rat i tranzicija iz socijalističkog na tržišno orijentirano gospodarstvo izravno su ili neizravno utjecali na život i blagostanje žena i djece u Hrvatskoj. Primjerice, stopa nezaposlenosti se povećala, posebno na područjima pogođenim ratom, što je nerazmjerno utjecalo na žene.^[66] Nadalje, došlo je do obnove tradicionalnih shvaćanja o odnosima među spolovima, što je ozbiljno negativno utjecalo na položaj žena u obitelji, društvu, politici te na tržištu rada.^[67] Velik je broj roditelja bio izložen visokoj razini stresa i materijalne nesigurnosti (ili siromaštva), što se vrlo nepovoljno odrazilo na njihovu djecu.^{[68] [69]}

Proces pristupanja Europskoj uniji povećao je mogućnosti političkog i gospodarskog razvoja.^[70] Do kraja 1996. Hrvatska je postala članica Vijeća Europe. U lipnju 2004., Europsko je vijeće Hrvatskoj dodijelilo status zemlje kandidatkinje, a pristupni su pregovori s Hrvatskom otvoreni u listopadu 2005. godine. Sporazum o stabilizaciji i pristupanju između Hrvatske i EU-a, koji je potpisan u listopadu 2001., stupio je na snagu u veljači 2005. godine. U prosincu 2009., na temelju preporuke Komisije, uspostavljena je radna skupina za izradu Sporazuma o pristupanju Hrvatske u EU. Pristupni pregovori dovršeni su u lipnju 2011. godine

kada su zadovoljeni kriteriji za zatvaranje svih 35 poglavlja pristupnih pregovora.^[71] Pristupni ugovor potpisan je 9. prosinca 2011. godine, te će nakon njegove ratifikacije u parlamentima svih država članica Hrvatska postati 28. država članica EU-a 1. srpnja 2013. godine.

Stanje ljudskih prava

Zakonodavni i pravni okvir

Republika Hrvatska je suvremena, demokratska i socijalna država. Njezin se ustavni poredak temelji na načelima slobode, jednakosti, nacionalne ravnopravnosti i ravnopravnosti spolova, mirotvorstva, socijalne pravde, poštovanja prava čovjeka, nepovredivosti vlasništva, očuvanja prirode i čovjekova okoliša, vladavine prava i demokratskoga višestranačkog sustava.^[72] Ustav Republike Hrvatske jamči niz građanskih i političkih te gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava. Ta se prava mogu ograničiti samo zakonom radi zaštite prava i sloboda drugih ljudi i zaštite pravnog poretka, javnog morala i zdravlja, a svako takvo ograničenje mora u svakom pojedinačnom slučaju biti razmjerno prirodni potrebe. Uz to, Republika Hrvatska je potpisnica mnogih međunarodnih i regionalnih dokumenata zaštite ljudskih prava. Prema Ustavu (članak 140.) međunarodni ugovori koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom i objavljeni čine dio unutarnjeg pravnog poretka Republike Hrvatske te su po pravnoj snazi iznad zakona, koji se s njima trebaju uskladiti. Hrvatska je ratificirala sve glavne konvencije UN-a o ljudskim pravima,^[73] osim Međunarodne konvencije o zaštiti svih osoba od prisilnih nestanaka i Međunarodne konvencije o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji. Dok je prva konvencija već potpisana, a njena se ratifikacija razmatra, druga još uvijek nije potpisana.^[74] Republika Hrvatska također razmatra ratifikaciju Dodatnog protokola na Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima. Jednako tako, Republika Hrvatska je stranka još 88 instrumenata Vijeća Europe, uključujući Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Europsku konvenciju o sprječavanju mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, Europsku povelju o regionalnim ili manjinskim jezicima, Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina, Europsku socijalnu povelju te Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i dostojanstva ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine.

Međunarodno i Ustavom zajamčena prava dalje su obrađena u nacionalnim zakonima. Zakonodavstvo kojim se promiču i štite ljudska prava uključuje: Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina,^[75] Zakon o suzbijanju diskriminacije,^[76] Zakon o ravnopravnosti spolova,^[77] Zakon o istospolnim zajednicama,^[78] Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći,^[79] Zakon o pravu na pristup informacijama,^[80] Zakon o zaštiti osobnih podataka,^[81] Zakon o strancima,^[82] Zakon o azilu,^[83] Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji,^[84] Kazneni zakon,^[85] Zakon o kaznenom postupku,^[86] Zakon o sudovima za mladež,^[87] Zakon o radu,^[88] Zakon o roditeljnim i roditeljskim potporama,^[89] Obiteljski zakon,^[90] Zakon o socijalnoj skrbi,^[91] Zakon o

[71] Delegacija Europske unije Republici Hrvatskoj, *Tablica napredovanja pregovora s Hrvatskom* <http://www.delhrv.ec.europa.eu/?lang=en&content=2741>

[72] Članak 3. Ustava, *Narodne novine*, br. 28/01.

[73] Međunarodni sporazum o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, Međunarodni sporazum o građanskim i političkim pravima, Međunarodni sporazum o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije, Konvencija protiv mučenja i drugog okrutnog, nečovječnog i ponižavajućeg ponašanja ili kažnjavanja, Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, Konvencija o pravima djeteta, Konvencija o pravima osoba s invaliditetom.

[74] Radna skupina za Univerzalni periodični pregled preporučila je potpisivanje i ratifikaciju te Konvencije. Vijeće za ljudska prava, *Izvješće radne skupine za opći periodičan pregled – Hrvatska*, 4. siječnja 2011., A/HRC/16/13. No Hrvatska je odgovorila da ne može dati definitivnu izjavu u vezi s tom preporukom jer u vrijeme odgovora još uvijek nije donijela odluku o tome. Pogledi na zaključke i/ili preporuke, dobrovoljne obveze i odgovore koje je dala država u pregledu, 21. veljače 2011., A/HRC/16/13/, Dodatak 1.

[75] *Narodne novine*, br. 155/02. i 80/10.

[76] *Narodne novine*, br. 85/08.

[77] *Narodne novine*, br. 82/08.

[78] *Narodne novine*, br. 116/03.

[79] *Narodne novine*, br. 62/08.

[80] *Narodne novine*, br. 172/03. i 144/10.

[81] *Narodne novine*, br. 103/03., 118/06. i 41/08.

[82] *Narodne novine*, br. 79/07. i 36/09.

[83] *Narodne novine*, br. 79/07. i 88/10.

[84] *Narodne novine*, br. 137/09.

[85] *Narodne novine*, br. 110/97., 27/98., 50/00., 129/00., 51/01., 113/03., 190/03., 105/04., 88/05, 71/06., 110/07. i 152/08.

[86] *Narodne novine*, br. 62/03., 152/08. i 76/09.

[87] *Narodne novine*, br. 111/97., 27/98. i 12/02.

[88] *Narodne novine*, br. 149/09. i 34/11.

[89] *Narodne novine*, br. 85/08., 110/08. i 34/11.

[90] *Narodne novine*, br. 116/03., 17/04., 136/04. i 107/07.

[91] *Narodne novine*, br. 73/97., 27/01., 59/01., 82/01., 103/03., 44/06. i 70/07.

- [92] *Narodne novine*, br. 10/97. i 107/07.
 [93] *Narodne novine*, br. 87/08., 86/09., 92/10. i 105/10.
 [94] *Narodne novine*, br. 30/09.
 [95] *Narodne novine*, br. 51/00. i 56/00.
 [96] *Narodne novine*, br. 150/08., 155/09., 71/10. i 22/11.
 [97] *Narodne novine*, br. 150/08., 94/09., 153/09. i 139/10.
 [98] *Narodne novine*, br. 169/04.
 [99] *Narodne novine*, br. 111/97., 27/98., 128/99. i 79/02.
 [100] *Narodne novine*, br. 59/04.
 [101] *Narodne novine*, br. 153/09.
 [102] *Narodne novine*, br. 153/09. i 137/10.
 [103] *Narodne novine*, br. 60/92.
 [104] *Narodne novine*, br. 107/07.
 [105] *Narodne novine*, br. 96/03.
 [106] *Narodne novine*, br. 119/07.

predškolskom odgoju i naobrazbi,^[92] Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi,^[93] Zakon o strukovnom obrazovanju,^[94] Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina,^[95] Zakon o zdravstvenoj zaštiti,^[96] Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju,^[97] Zakon o zaštiti prava pacijenata,^[98] Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama,^[99] Zakon o medijima,^[100] Zakon o elektroničkim medijima,^[101] Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji,^[102] Zakon o pučkom pravobranitelju,^[103] Zakon o pravobranitelju za osobe s invaliditetom,^[104] Zakon o pravobranitelju za djecu.^[105]

Nadalje, Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. do 2011. godine predviđa mjere za zaštitu ljudskih prava, analizira prioritetna područja poput suzbijanja rasne i druge diskriminacije, ravnopravnosti spolova, nacionalnih manjina, skrbi o Hrvatima izvan domovine, zatočenih i nestalih osoba u Republici Hrvatskoj, prava aktivnih sudionika i stradalnika Domovinskog rata, prava na pošteno suđenje, zaštite žrtava/svjedoka, slobode medija, prava na pristup informacijama, vjerskih prava i sloboda, prava na rad, posebne zaštite obitelji, djece i mladih, skrb o posebno osjetljivim skupinama građana, prava na zdrav život i okoliš, suzbijanja korupcije, trgovanja ljudima, sigurnosti i ljudskih prava, razminiravanja područja od zaostalih mina iz Domovinskog rata.^[106] Operativni plan za provedbu Nacionalnog programa zaštite i promicanja ljudskih prava za 2010. i 2011. godinu usvojen je 2010. Njegova je svrha razvijanje i nadzor provedbe ciljeva, mjera i djelatnosti iz Nacionalnog programa. Upravo je izrađen nacrt Nacionalnog programa zaštite i promicanja ljudskih prava 2012. – 2015.

Institucionalni okvir

Odgovornost za zaštitu ljudskih prava ima Vlada, nezavisne institucije, organizacije civilnog društva te sudovi. Posebna je uloga povjerena Ustavnom sudu, koji odlučuje u povodu ustavnih tužbi. Takvu tužbu može podnijeti svaki građanin ako smatra da mu je pojedinačnim aktom tijela državne vlasti, tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ili pravne osobe s javnim ovlastima povrijeđeno ljudsko pravo ili temeljna sloboda zajamčena Ustavom.

Vlada je osnovala posebne urede s ciljem unapređenja zaštite ljudskih prava: Ured za ljudska prava, Ured za nacionalne manjine, Ured za ravnopravnost spolova, Ured za udruge, kao i stalna radna tijela: Komisija za odnose s vjerskim zajednicama. Tu su i međuresorna tijela ovlaštena za zaštitu ljudskih prava: Povjerenstvo za ljudska prava Republike Hrvatske, Nacionalni odbor za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo, Povjerenstvo za praćenje provedbe Nacionalnog programa za Rome, Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za osobe s invaliditetom, Povjerenstvo za unapređenje zaštite od nasilja u obitelji. Nadalje, Vlada je osnovala Savjet za razvoj civilnog društva kao zasebno savjetodavno tijelo. Uz to, Hrvatski je sabor također osnovao tijela za zaštitu ljudskih prava: Odbor za ljudska prava i prava nacionalnih manjina te Odbor za ravnopravnost spolova. Uz to, na temelju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina osnovan je

Savjet za nacionalne manjine, koji djeluje kao autonomno krovno tijelo nacionalnih manjina na državnoj razini.

S ciljem zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda, osnovan je i niz nacionalnih nezavisnih institucija. Sabor imenuje pučkog pravobranitelja koji štiti ustavna i zakonska prava građana u postupcima pred državnim upravom i tijelima koja imaju javne ovlasti te je nadležan za suzbijanje diskriminacije. Postoje i tri posebna pravobranitelja: pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, pravobraniteljica za djecu i pravobraniteljica za osobe s invaliditetom. One su odgovorne za zaštitu i promicanje ravnopravnosti spolova, prava djece i prava osoba s invaliditetom.^[107] Nadziru usklađenost zakona s međunarodnim standardima o pravima ovih skupina i provedbu međunarodnih obveza Republike Hrvatske, pokreću usvajanje izmjena i dopuna zakona i politika, izdaju preporuke i ispituju slučajeve povreda prava članova ovih skupina. Rad pravobraniteljice za djecu i pravobraniteljice za ravnopravnost spolova razmotrit će se poslije u ovoj analizi. Ovdje je važno spomenuti da je pravobraniteljica za osobe s invaliditetom odgovorna i za promicanje i zaštitu prava djece s teškoćama u razvoju. Primjerice, Izvješće pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za 2009. posebno razmatra odgoj i obrazovanje djece s teškoćama u razvoju, provedbu prava roditelja djece s teškoćama u razvoju (novčanu potporu za odgoj i skrb o djeci s teškoćama u razvoju, pravo na skraćeno radno vrijeme) te nasilje nad djecom s teškoćama u razvoju.^[108]

Zatim, tu je i Centar za ljudska prava, javna institucija za promicanje ljudskih prava s ciljem poticanja suradnje između vladinih tijela za zaštitu ljudskih prava, nezavisnih organizacija za zaštitu ljudskih prava, znanstvenika posvećenih ljudskim pravima i organizacija civilnog društva.^[109]

Prava djece

Zakonodavni i pravni okvir

Republika Hrvatska je, kao pravna sljednica bivše Jugoslavije, temeljem notifikacije o sukcesiji 8. listopada 1991. godine u svoj pravni sustav usvojila Konvenciju o pravima djeteta. Hrvatska je ratificirala i oba fakultativna protokola uz Konvenciju: Fakultativni protokol o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji te Fakultativni protokol glede uključivanja djece u oružane sukobe. Oni su u Hrvatskoj na snagu stupili 13. lipnja 2002. godine.

Hrvatska je vlada podnijela svoje prvo Izvješće o provedbi Konvencije Odboru za prava djeteta 8. studenog 1991., koji je 13. veljače 1996. izdao Zaključna razmatranja.^[110] Drugo periodično izvješće, predano 30. listopada 2002., Odbor je razmotrio 20. rujna 2004. godine. Zaključna je razmatranja izdao 1. listopada 2004.^[111] Odbor je od Vlade zatražio da podnese treće i četvrto objedinjeno izvješće do 7. listopada 2008. godine, koje je Vlada sastavila pokrivajući razdoblje od lipnja 2004. do prosinca 2010. godine.

- [107] Radna skupina koju je osnovalo Ministarstvo pravosuđa izrađuje novi nacrt Zakona o pučkom pravobranitelju u kojem se očekuje pripajanje triju specijaliziranih pravobranitelja Uredu pravobranitelja. Prijedlog se suočio s ozbiljnim otporima od strane triju specijaliziranih pravobranitelja koji smatraju da će spajanje učiniti korak unatrag u ostvarivanju prava pojedinačnih skupina koje oni zastupaju.
- [108] Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, *Izvješće Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, 2010. http://www.posi.hr/download/Izvjescje_2009.pdf (20. ožujka 2011.)
- [109] Ured za ljudska prava. www.human-rights.hr Prema novom prijedlogu Zakonu o pučkom pravobranitelju, Centar će biti pripojen Uredu pučkog pravobranitelja.
- [110] Odbor za prava djeteta, Zaključna razmatranja: Hrvatska, CRC/C/15/Dodatak 52.
- [111] Odbor za prava djeteta, Zaključna razmatranja: Hrvatska, CRC/C/15/Dodatak 243.

- [112] Odbor za prava djeteta, Zaključna razmatranja: Hrvatska, CRC/C/OPAC/HRV/CO/1.
- [113] *Narodne novine*, br. 116/03., 17/04. i 107/07.
- [114] *Narodne novine*, br. 73/97., 27/01., 59/01., 82/01., 103/03., 44/06. i 70/07.
- [115] *Narodne novine*, br. 79/07.
- [116] *Narodne novine*, br. 137/09., 14/10. i 60/10.
- [117] Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi, Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, Zakon o strukovnom obrazovanju (*Narodne novine*, br. 30/09.).
- [118] Kazneni zakon (bilješka 84.), Zakon o kaznenom postupku (bilješka 85.), Zakon o sudovima za mladež (*Narodne novine*, br. 111/97., 27/98. i 12/02.), Zakon o prekršajima (*Narodne novine*, br. 88/02., 122/02., 187/03., 105/04. i 127/04.), Zakon o suzbijanju zlouporabe opojnih droga (*Narodne novine*, br. 107/01., 82/02. i 163/03.), Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje (*Narodne novine*, br. 153/09.).

Vlada Republike Hrvatske poslala je svoje prvo izvješće o provedbi Fakultativnog protokola glede uključivanja djece u oružane sukobe 24. studenog 2006. godine. Odbor ga je razmotrio 18. rujna 2007. i 23. listopada 2007. godine izdao Zaključna razmatranja.^[112] Vlada još uvijek nije podnijela Početno izvješće o provedbi Fakultativnog protokola o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, koje je trebala podnijeti još 2006. godine.

Republika Hrvatska je i članica sljedećih konvencija Međunarodne organizacije rada: Konvencija br. 182. o zabrani i trenutnim djelovanjima za ukidanje najgorih oblika dječjeg rada, Konvencija br. 138. o najnižoj dobnoj granici za zapošljavanje. Jednako je tako i stranka Haške konvencije o građansko-pravnim aspektima međunarodne otmice djece, Konvencije o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju, ovrsi i suradnji u odnosu na roditeljsku odgovornost i o mjerama za zaštitu djece te Protokola za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje krijumčarenja ljudi, posebice žena i djece, koji dopunjuje Konvenciju Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta.

Republika Hrvatska ratificirala je i Konvenciju Vijeća Europe o ostvarivanju prava djece i Konvenciju o kontaktima s djecom te je potpisala Konvenciju o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja. Hrvatska još nije ratificirala Hašku konvenciju o zaštiti djece i suradnji u odnosu na međudržavno posvojenje, no ta se ratifikacija predviđa kao jedna od mjera za postizanje cilja sprječavanja institucionalizacije djece u Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine.

Ovi su međunarodni instrumenti, zajedno s ustavnom odredbom koja nalaže posebnu zaštitu djece, značajno utjecali na razvoj zakonodavstva osmišljenog za zaštitu dobrobiti djece, njihova obrazovanja i razvoja. Najvažniji takvi zakoni su: Obiteljski zakon,^[113] Zakon o socijalnoj skrbi,^[114] Zakon o udomiteljstvu,^[115] Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji,^[116] zakoni s područja obrazovanja^[117] i pravo koje uređuje kaznenopravnu zaštitu djece.^[118]

Povrh toga, Vlada Republike Hrvatske usvojila je niz strategija, programa i protokola bitnih za dobrobit i najbolje interese djece. Ovi uključuju Nacionalni program djelovanja za djecu u Republici Hrvatskoj (1998.), Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine, Nacionalnu strategiju zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2005. do 2007. godine, Nacionalnu strategiju zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2008. do 2010. godine, Nacionalnu strategiju zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2011. do 2016. godine, Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji (2005., izmjene i dopune u 2006.), Program mjera za povećanje sigurnosti u odgojno-obrazovnim ustanovama (2002.), Nacionalni program prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno-obrazovnom sustavu te djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi za razdoblje od 2010. do 2014. godine, Program aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima (2004.), Program aktivnosti za prevenciju nasilja među mladima za 2009. godinu, Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima (2004.),

Nacionalni program za mlade od 2009. do 2013. godine, Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja djecom (2005.), Nacionalna strategija prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih od 2009. do 2012. godine, Nacionalni program za Rome (2003.) i Akcijski plan Desetljeća za uključivanje Roma 2005. – 2015.

Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece predviđa aktivnosti i mjere u sljedećim područjima: odgoj i obrazovanje, zdravlje, prehrana, uloga obitelji u podizanju i odgoju djece, socijalna skrb, djeca s poremećajima u ponašanju, djeca pripadnici nacionalnih manjina, djeca – žrtve trgovanja, djeca s posebnim potrebama, zlostavljana i zanemarena djeca, djeca pogođena ratom i posljedicama rata, slobodno vrijeme i kultura djece, mediji te osnaživanje provedbe preuzetih međunarodnih obveza Republike Hrvatske na području prava djece.

Nadalje, u 2010. godini Vijeće za djecu usvojilo je Smjernice za planiranje, provedbu i evaluaciju preventivskih i intervencijskih programa zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja namijenjene stručnjacima koji planiraju ili provode programe prevencije i donositeljima odluka u području zaštite djece, od lokalne do nacionalne razine.

Međutim, još uvijek nisu usvojeni Nacionalna strategija zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja, Nacionalni plan protiv seksualnog iskorištavanja djece te Protokol o postupanju u slučaju grubog zanemarivanja dužnosti zbrinjavanja i odgoja djece od strane roditelja, posvojitelja, skrbnika ili druge osobe. Nadalje, još uvijek nisu objavljeni programi prevencije i intervencije u slučajevima svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja te Katalog znanja stručnjaka koji obavljaju poslove zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja.^[119]

Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece 2006. – 2012. utvrđuje 14 područja djelovanja: (1) odgoj i obrazovanje, (2) zdravlje, (3) prehrana, (4) uloga obitelji u podizanju i odgoju djece, (5) socijalna skrb, (6) djeca s poremećajima u ponašanju, (7) djeca pripadnici nacionalnih manjina, (8) djeca žrtve trgovanja, (9) djeca s posebnim potrebama, (10) zlostavljana i zanemarena djeca, (11) djeca pogođena ratom i posljedicama rata, (12) slobodno vrijeme i kultura djece, (13) mediji te (14) snaženje provedbe preuzetih međunarodnih obveza Republike Hrvatske na području prava djece.

Za svako područje djelovanja postavljeni su odgovarajući ciljevi i mjere za njihovo postizanje. Ukupno je navedeno 124 mjere, mnoge od njih kao odgovor na Zaključna razmatranja Odbora za prava djeteta iz 2004. godine. Njihova provedba uključuje sva nadležna tijela državne uprave, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, medije te organizacije civilnog društva koje programski djeluju u cilju unapređenja položaja i zaštite prava djece u Republici Hrvatskoj, a od njihovog osnivanja 2006. u to su uključeni i obiteljski centri. Za svaku mjeru utvrđene su aktivnosti potrebne za postizanje ciljeva, pokazatelji provedbe, potrebna financijska sredstva, krajnji rok za postizanje ciljeva te nositelji programa.

[119] Godine 2009. Radna skupina za izradu preventivskih i intervencijskih programa zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja izradila je Nacrt smjernica za planiranje, provedbu i evaluaciju preventivskih i intervencijskih programa zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja. *Vlada Republike Hrvatske, Izvješće o provedbi Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine tijekom 2009. godine*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2010., str. 142.

Godine 2009. provedeno je ili se neprekidno provodi 115 od 124 mjera, dok devet mjera nije bilo provedeno na vrijeme.^[120] Nadalje, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave čitavo vrijeme propuštaju podnositi izvješća o provedbi mjera predviđenih Nacionalnim planom te ne postoje podaci o radu tijela odgovornih za koordinaciju i praćenje provedbe Plana u jedinicama lokalne i regionalne samouprave.^[121] Upravo zato postoji potreba za jačanjem koordinacije i provedbom mjera u tim jedinicama te za osiguranjem suradnje između njih, centara za socijalnu skrb, obiteljskih centara, nevladinih organizacija i drugih tijela uključenih u provedbu ovog Plana.

Institucionalni okvir

S ciljem ostvarivanja prava i interesa djece Vlada Republike Hrvatske je 1. listopada 1998. osnovala Vijeće za djecu. Zadaća Vijeća za djecu^[122] je trajno praćenje ostvarivanja Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine te koordinacija i usklađivanje rada državnih i ostalih tijela pri ostvarivanju planiranih mjera i aktivnosti. Vijeće ima 19 članova, 11 su predstavnici važnih tijela državne uprave te Ureda za ljudska prava, četiri člana dolaze iz znanstvenih i stručnih ustanova, tri iz nevladinih organizacija koje pružaju skrb za djecu, a tu je i predstavnik Hrvatskog novinarskog društva.

Nadalje, 2003. je osnovano Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, a jedno od njegovih ovlasti je i zaštita prava i dobrobiti djece. Preuzelo je dužnosti Državnog zavoda za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, koji je djelovao od 1994. do 2003. godine, a već dugi niz godina izdaje časopis „Dijete i društvo“. Ovaj je časopis prvenstveno namijenjen stručnjacima i promiče sve teme koje su značajne za provedbu Konvencije o pravima djeteta u Hrvatskoj, a službama i institucijama koje rade s djecom šalje se 3 000 primjeraka po broju. Odsjek za djecu, unutar Odjela za djecu i mlade u sklopu Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, izrađuje zakonske dokumente i prijedloge drugih propisa, unapređuje organizaciju, djelokrug i rad institucija, provodi nacionalne programe, strategije i politike, priprema izvješća Odboru za prava djeteta, osigurava usklađenost hrvatskog zakonodavstva s međunarodnim standardima te razvija unutarnju i međunarodnu suradnju. Ovaj odjel također sudjeluje u obuci stručnjaka koji rade s djecom, nadzire i vrednuje programe i projekte ustanova za djecu te nadzire i razvija istraživačke projekte usmjerene ka unapređenju položaja djece.

Hrvatski je sabor osnovao Odbor za obitelj, mladež i šport koji je odgovoran za utvrđivanje i provedbu politike koja se odnosi na obitelj, mlade i sport. Odbor je glavno radno tijelo Hrvatskog sabora za usvajanje zakona i ostalih propisa u sljedećim područjima: brak, obitelj i skrbništvo, posebna zaštita djece, materinstva i mladeži, kvaliteta života mladih i njihovo sudjelovanje u svim djelatnostima društva, zaštita djece i mladeži od svih oblika ovisnosti, planiranje obitelji i demografska obnova te šport.

[120] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, *Izvješće o provedbi Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine tijekom 2009. godine*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti., 2010., str. 26.

[121] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, *Izvješće o provedbi Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine tijekom 2009. godine*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti., 2010., str. 26.

[122] *Narodne novine*, br. 132/98., 102/00., 44/01., 36/02. i 23/04.

Ured pravobranitelja za djecu osnovan je 2003.^[123] godine sa zadaćom praćenja primjene nacionalnih propisa i međunarodnih dokumenata i propisa koji se odnose na zaštitu prava i interesa djece. Posebice, Ured pravobranitelja za djecu prati usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Hrvatskoj koji se odnose na zaštitu prava i interesa djece s odredbama Ustava Republike Hrvatske, Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djece, prati izvršavanje obveza koje proizlaze iz Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djece, prati primjenu svih propisa koji se odnose na zaštitu prava i interesa djece, prati povrede pojedinačnih prava djece i proučava opće pojave i načine povreda prava i interesa djece, zalaže se za zaštitu i promicanje prava djece s posebnim potrebama, obavještava javnost o stanju prava djece, upoznaje i savjetuje djecu o načinu ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa, surađuje s djecom, potiče ih na izjašnjavanje, inicira i sudjeluje u javnim aktivnostima usmjerenim na poboljšanje položaja djece te predlaže mjere za povećanje utjecaja djece u društvu, sudjeluje prema zahtjevu u stvaranju zakona koji se odnose na prava djece i može potaknuti donošenje i izmjene zakona i drugih propisa koji se odnose na prava djece.^[124]

Uz svoje sjedište u Zagrebu, Ured pravobranitelja za djecu ima svoje urede i u Osijeku, Rijeci te Splitu. Ured pravobranitelja za djecu jest autonoman i neovisan u svome radu. Međutim, preporuke tog Ureda ne provode se uvijek, a državna tijela ili relevantne ustanove ne odgovaraju uvijek pravodobno na njegova pitanja ili zahtjeve.^[125] Djelatnosti Ureda pravobranitelja za djecu najbolje su predstavljene u godišnjim izvješćima o radu pripremljenima za Hrvatski sabor, a koja su dostupna na internetskoj stranici Ureda (www.dijete.hr).

Važno je spomenuti Koordinaciju udruga za djecu u Hrvatskoj i Ured UNICEF-a za Hrvatsku. Koordinacija je mreža nevladinih organizacija koje rade s djecom i promiču njihove interese i prava. Njezin rad uključuje zagovaranje prava djece, utjecanje na zakonodavstvo i politike koje se odnose na prava djece, provedbu javnih kampanja i edukativnih aktivnosti za djecu, objavljivanje i širenje informacija itd. Ured UNICEF-a za Hrvatsku igra značajnu ulogu u promicanju najboljih interesa djece. Njihove akcije/kampanje u Hrvatskoj uključuju: „Stop nasilju među djecom UNICEF“, „Prve tri su najvažnije“, „Zajedno od početka“, „Svako dijete treba obitelj“ i „Gradovi i općine prijatelji djece“.^[126] Snaga programa i kampanja UNICEF-a leži u njihovoj održivosti i ostvarenoj suradnji s tijelima državne uprave.

[123] Zakon o pravobranitelju za djecu (*Narodne novine*, br. 96/03.).

[124] Zakon o pravobranitelju za djecu (*Narodne novine*, br. 96/03.)

[125] Vidi: Hrabar, D., Vrednovanje učinkovitosti Ureda pravobraniteljice za djecu, u: Flego, M. (ur.), *Ocjena institucije Pravobraniteljice za djecu*, Zagreb, Ured pravobraniteljice za djecu, 2009., str. 31-45.

[126] UNICEF, <https://www.unicef.hr>

Prava žena

Zakonodavni i pravni okvir

Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) dio je hrvatskog pravnog sustava još od 8. listopada 1991., a Fakultativni protokol od 7. ožujka 2001. godine. Otkada je postala članicom CEDAW-a Hrvatska je Odboru za diskriminaciju žena podnijela tri izvješća.^[127] Kombinirano četvrto i peto izvješće upravo je u pripremi, a priprema ga Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske. Bilo je predviđeno da se to izvješće podnese još 2009. godine.

Uz CEDAW i njegov Fakultativni protokol Republika Hrvatska je država članica sljedećih UN-ovih konvencija o zaštiti prava žena: Konvencije o političkim pravima žena, Konvencije o državljanstvu udate žene, Konvencije o pristanku na brak, minimalnoj dobi za zaključivanje braka i registraciji brakova, Protokola za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudi, posebice žena i djece te Konvencije UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta. Nadalje, Hrvatska je ratificirala sljedeće konvencije MOR-a: Konvenciju br. 100. o jednakosti plaća radnika i radnica za rad jednake vrijednosti, Konvenciju br. 111. o diskriminaciji u odnosu na zaposlenje i zanimanje, Konvenciju br. 103. o zaštiti majčinstva, Konvenciju br. 45. o zapošljavanju žena na poslovima koji se obavljaju pod zemljom u rudnicima svih vrsta, Konvenciju br. 122. o politici zapošljavanja, Konvenciju br. 156. o jednakim mogućnostima i tretmanu radnika i radnica: radnici s obiteljskim obvezama.

Uz ove međunarodne instrumente, temeljni pravni dokumenti za zaštitu prava žena u Hrvatskoj su Ustav, koji sadržava odredbu protiv diskriminacije, a ravnopravnost spolova utvrđuje kao jednu od ustavnih vrednota, te Zakon o ravnopravnosti spolova.^[128] Zakonom o ravnopravnosti spolova postavljaju se temelji za zaštitu i promicanje ravnopravnosti spolova, zabranjuju se svi oblici diskriminacije na temelju spola, kao i diskriminacije na temelju bračnog i obiteljskog statusa i spolne orijentacije.^[129] Njime se promiče ideja rodno osjetljive politike i predviđa uvođenje posebnih mjera za promicanje ravnopravnog sudjelovanja žena u zakonodavstvu, izvršnim i sudskim tijelima te javnim službama^[130], a posebice se odnosi na sljedeća područja: zaposlenje, obrazovanje, političke stranke i mediji. I zaključno, Zakon utvrđuje mehanizme za njegovu provedbu.

Ovaj zakon predstavlja korak naprijed k promicanju ravnopravnosti spolova, stvarajući osnovne temelje za promicanje ravnopravnosti i utirući put za usvajanje drugih zakona koji će se konkretnije baviti pojedinim aspektima ravnopravnosti spolova. Jedan od najvažnijih takvih zakona jest Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji koji je prvi puta usvojen 2003., a potom 2009. godine.^[131] Taj zakon zabranjuje široki opseg nasilničkih ponašanja koji nije ograničen na tjelesne i spolne oblike nasilja već uključuje imovinsko i psihičko nasilje. Njime se također utvrđuju, relativno široko, članovi obitelji,^[132] predviđa se hitnost postupanja i propisuje se širok opseg zaštitnih mjera. Ovo su sve pozitivne karakteristike. Zakon određuje

sva djela nasilja kao prekršaje, s najvećom kaznom od 90 dana zatvora, a samo ograničeni broj zaštitnih mjera (koje su definirane kao sankcije) može se donijeti prije pokretanja prekršajnog postupka, i to samo ako je *život žrtve u ozbiljnoj opasnosti*,^[133] čime se na žrtvu prebacuje velik teret, a rezultat je vrlo malen broj izdanih mjera.^[134] Nadalje, sama je provedba mjera problematična. I, na kraju, kako Kazneni zakon sadržava kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji nije jasno kada će se pojedina djela smatrati prekršajima, a kada kaznenim djelima.^[135] Kako bi se ovaj problem riješio, Kazneni zakon više ne sadržava pojedinačna djela obiteljskog nasilja: umjesto toga, sama činjenica da se neki zločin dogodio unutar obitelji predstavlja otegotnu okolnost.^[136] Treba također riješiti preostale probleme vezane za učinkovitost i brzo izdavanje zaštitnih mjera.

Kazneni je zakon još jedan važan zakon za suzbijanje nasilja nad ženama^[137] – prvenstveno njegove odredbe za kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa. Ove su odredbe bile podvrgnute ozbiljnim kritikama, posebno zbog definicije silovanja, koje zahtijeva silu ili prijetnju silom, te sudski stvorene institucije „doprinos žrtve“.^[138] Reforma Zakona je pokrenuta i uskoro će biti dovršena. U mnogim aspektima, reforma je napredovala – proširen je raspon odredbi vezan za spolnu slobodu i spolno ćudoređe, definiran je termin pristanka i pretpostavlja se njegovo nepostojanje u pojedinim slučajevima, a odgovornost je uvedena za neracionalno uvjerenje da je pristanak postojao. Međutim, određena zbuđenost ostaje u razgraničavanju triju spolnih delikata – prisila na spolni odnos, silovanje i ozbiljni delikti protiv spolne slobode^[139].

[127] Svoje je početno izvješće podnijela 1994. (pokrivajući razdoblje od 1990. do 1994.), ono je usmeno ažurirano 1997. (pokrivajući razdoblje od 1994. do 1998.), a Odbor ga je pregledao 1998. godine. Na zahtjev Odbora Hrvatska je 1995. predala i Posebno izvješće o ženama žrtvama rata u bivšoj Jugoslaviji koje je pregledano iste godine. Hrvatska je u listopadu 2003. podnijela svoje drugo i treće redovno izvješće pokrivajući razdoblje od 1995. do 2003. godine. Izvješće je usmeno izmijenjeno i dopunjeno na zahtjev Odbora u rujnu 2004. Pregledao ga je Odbor na svojoj 32. sjednici u siječnju i veljači 2005. godine. Objedinjeno 4. i 5. izvješće trebalo se podnijeti u 2009.

[128] *Narodne novine*, br. 82/08.

[129] Propisani su izravna i neizravna diskriminacija, uznemiravanje i spolno uznemiravanje. Loše postupanje prema ženama na temelju trudnoće i majčinstva također se smatra diskriminacijom.

[130] Mjere se usvajaju kad je jedan spol značajno podzastupljen odnosno ako je ispod 40%.

[131] *Narodne novine*, br. 137/09.

[132] Iako nije naveden uvjet života u istom kućanstvu, intimni odnosi koji ne uključuju de facto partnere ovime nisu pokriveni.

[133] Postupci kod prekršaja moraju uslijediti u roku od dva dana.

[134] Od 2005. do 2009. policija je sucima za prekršaje predložila provedbu 4 101 zaštitnih mjera kako bi počinitelja onemogućila da se približi žrtvi, no suci su naredili provedbu samo 1 269 takvih mjera. Policija je također predložila donošenje 1 348 mjera zabrane uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju, no usvojeno ih je samo 324. Na kraju, policija je predložila 2 112 mjera za udaljenja počinitelja iz stana ili kuće, no izdano ih je samo 572. Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo Ministarstva, Odjel za analitiku, *Pregled osnovnih pokazatelja javne sigurnosti u Republici Hrvatskoj 2000. – 2009.*, Zagreb, Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo ministarstva, Odjel za analitiku, 2010.

http://www.mup.hr/UserDocImages/statistika/2010/pregled_javne_sigurnosti_hrv.pdf

[135] Problemi sa zakonodavstvom i njegovom provedbom bili su predmetom kritičkog pregleda Europskog suda za ljudska prava u tri slučaja: Tomašić (Dod. br. 21753/02, 19. listopada 2006.), A. (Dod. br. 55164/08, ECHR 2010.) i Maksimović (Dod. br. 24008/07, 14. listopada 2010.).

[136] Nacrt je dostupan na: <http://www.mprh.hr/izrada-nacrta-novog-kz-a>. Vidi također: Grozdanić, V., Škorić, M. i Vinja, I. (2010). Nasilje u obitelji u svjetlu promjena Kaznenog zakona. *Ljetopis za kaznene znanosti i praksu* 17(2), str. 669-698.

[137] *Narodne novine*, br. 110/97., 27/98., 51/01., 111/03., 105/04., 84/05., 110/07., 71/06. i 152/08.

[138] Radačić, I. i Turković, K., *Croatian rape laws: Force, consent and the 'contribution of the victim'* (Hrvatski zakoni o silovanju: Prisila, pristanak i „doprinos žrtve“), u: McGlynn, C. i Munro, V. (ur.), *Rethinking rape law* (Razmatranje zakona o silovanju), London, Routledge, 2010., str. 169-183.

[139] Dok je silovanje još uvijek definirano kao sila ili prijetnja silom, osnovni spolni delikti su definirani nepostojanjem pristanka, po čemu pristanak može postojati samo kad osoba želi spolni odnos ili s njim izjednačene radnje te je sposobna donijeti odluku i izraziti istu. Nadalje, nacrt zakona kriminalizira ne samo stupanje u spolni odnos bez pristanka, već i podvođenje žrtve u takav odnos s trećom osobom ili vršenje takvih djela na sebi. Nacrt je dostupan na: <http://www.mprh.hr/izrada-nacrta-novog-kz-a>. Vidi: Kurtović, Mišić, A. i Garačić, A. (2010). Kaznena djela protiv spolne slobode i ćudoređa. *Ljetopis za kaznene znanosti i praksu* 17(2), str. 597-618

[140] *Narodne novine*, br. 114/06.

Neki drugi bitni pravni dokumenti uključuju Zakon o radu koji sadržava odredbe o zabrani diskriminacije i odredbe koje se odnose na prava trudnica i roditelja (bioloških ili posvojitelja) te Zakon o roditeljskim potporama kojime se uređuje pravo na vremenske i novčane potpore za trudnice i roditelje. Kroz ove zakone, Republika Hrvatska mora u velikoj mjeri uravnotežiti svoje zakonodavstvo s pravnom stečevinom Europske unije. Drugi važni zakoni uključuju Obiteljski zakon, Zakon o mirovinskom osiguranju, Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Zakon o zdravstvenom osiguranju, Zakon o socijalnoj skrbi, Zakon o kaznenom postupku, Zakon o prekršajima i Zakon o istospolnim zajednicama. I, na kraju, 2008. je usvojen opći zakon o nediskriminaciji – Zakon o suzbijanju diskriminacije, kojime se također zabranjuje diskriminacija na temelju spola.

Glavni strateški dokument je Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova od 2006. do 2010. godine.^[140] Ona obrađuje odredbe Konvencije UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena i Zaključnih razmatranja UN-ovog Odbora za uklanjanje diskriminacije žena. Prateći strukturu Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje, ovaj se dokument odnosi na sljedeća područja: ljudska prava žena, jednake mogućnosti na tržištu rada, rodno osjetljivo obrazovanje, ravnopravnost u procesu odlučivanja, nasilje nad ženama, žene i zdravlje, institucionalni mehanizmi i načini provedbe. U pripremi je nova Nacionalna politika za razdoblje od 2011. do 2015. godine.

Daljnji dokumenti uključuju Nacionalnu strategiju zaštite od nasilja u obitelji, Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji i Strategiju razvoja ženskog poduzetništva u Republici Hrvatskoj od 2010. do 2013. godine. Međutim, ne postoji Protokol o postupanju u slučaju spolnog nasilja. Trenutačno se priprema Nacionalni akcijski plan za provedbu Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325. (2000.) o ženama, miru i sigurnosti.

Institucionalni okvir

Još 1996. Vlada Republike Hrvatske osnovala je Povjerenstvo za pitanje jednakosti kao nacionalno državno savjetodavno tijelo odgovorno za promicanje položaja žena. Ovo je tijelo u travnju 2004. zamijenio Ured za ravnopravnost spolova, koji je bio predviđen Zakonom o ravnopravnosti spolova. Ured za ravnopravnost spolova je stručna služba Vlade čiji je mandat prema Zakonu o ravnopravnosti spolova (članak 18.) obavljanje poslova u vezi s ostvarivanjem ravnopravnosti spolova, među inim, koordinacijom svih aktivnosti kojima je cilj uspostavljanje ravnopravnosti spolova, uključujući odredbu o stručnoj pomoći u provedbi i primjeni ovog zakona i drugih propisa koji se odnose na ravnopravnost spolova, predlaganjem Vladi i državnim tijelima donošenja ili izmjena zakona i drugih propisa te usvajanja drugih mjera, izradom nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova i nadziranjem njezine provedbe, provedbom istraživanja i izradom analiza te izvješćivanjem Vlade svake dvije godine o provedbi nacionalne politike, praćenjem usklađenosti i primjene zakonskih i drugih propisa koji se odnose na ravnopravnost

spolova u odnosu na međunarodne dokumente, pripremanjem nacionalnih izvješća o razini do koje je Republika Hrvatska ispunila svoje međunarodne obveze u području ravnopravnosti spolova, surađujući s nevladinim udrugama koje su aktivne u području ravnopravnosti spolova i osiguravajući dio sredstava za njihove projekte i aktivnosti te promičući znanje i svijest o ravnopravnosti spolova^[141]. Uz to, unutar svakog državnog tijela postoji i koordinator za ravnopravnost spolova koji koordinira provedbu Zakona o ravnopravnosti spolova i Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova te surađuje s Uredom. Međutim, čini se da svi ne izvršavaju svoje obveze učinkovito te pravobraniteljica stoga predlaže jačanje njihova položaja i naknadu za njihov posao vezan za ravnopravnost spolova.^[142]

Zakon o ravnopravnosti spolova stvorio je i neovisno tijelo za suzbijanje diskriminacije u području ravnopravnosti spolova. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova zaprima prijave svih fizičkih i pravnih osoba vezane za diskriminaciju u području ravnopravnosti spolova i pruža pomoć fizičkim i pravnim osobama koje su podnijele pritužbu zbog spolne diskriminacije pri pokretanju sudskog postupka, a uz pristanak stranaka provodi postupak mirenja uz mogućnost sklapanja izvansudske nagodbe, prikuplja i analizira statističke podatke o slučajevima spolne diskriminacije te provodi neovisna istraživanja o diskriminaciji, objavljuje neovisna izvješća i razmjenjuje raspoložive informacije s odgovarajućim europskim tijelima.

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova također prati provedbu ovog zakona i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova i najmanje jednom godišnje o tome izvješćuje Hrvatski sabor. Nadalje, ona je ovlaštena predlagati Ustavnom sudu Republike Hrvatske pokretanje postupaka ocjene ustavnosti zakona, odnosno ustavnosti i zakonitosti drugih propisa, u slučajevima kada ocijeni da je povrijeđeno načelo ravnopravnosti spolova, a može predložiti pokretanje postupka izmjene zakona kada određeni zakon ili propis nije u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova.

Godine 2000. osnovan je Saborski odbor za ravnopravnost spolova s mandatom osigurati da se načelo ravnopravnosti spolova poštuje u hrvatskom zakonodavstvu te su slijedom toga na lokalnoj razini osnovani slični odbori. Također su, u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, osnovana i županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova, kao i Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Grada Zagreba. Ona su radno-savjetodavna tijela županijskih skupština i Skupštine Grada Zagreba u čijem su sastavu zastupljeni članovi županijskih skupština, odnosno Skupštine Grada Zagreba, koordinatori za ravnopravnost spolova u uredima državne uprave, predstavnici nevladinih udruga i nezavisni stručnjaci. Međutim, ne uključuju sva povjerenstva koordinateure za ravnopravnost spolova, što predstavlja povredu Zakona o ravnopravnosti spolova.^[143] Zakon također predviđa mogućnost osnivanja općinskih i gradskih povjerenstava.

[141] Vidi www.ured-ravnopravnost.hr

[142] Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izvješće o radu za 2009.*, Zagreb, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2010. <http://www.prs.hr/docs/PDFIzvjesce2009.pdf> (10. veljače 2011.)

[143] Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izvješće o radu za 2009.*, Zagreb, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2010. <http://www.prs.hr/docs/PDFIzvjesce2009.pdf> (10. veljače 2011.)

1. Prava preživljavanja

Članci 6. (Preživljavanje i razvoj) i 24. (Zdravlje i zdravstvene usluge) Konvencije o pravima djeteta posebno su usmjereni na promicanje i zaštitu zdravlja i razvoja djece.^[144] Prema člancima 27. (Primjereni životni standard) i 26. (Socijalna sigurnost) Konvencije djeca imaju pravo na primjereni životni standard koji zadovoljava njihove tjelesne i psihološke potrebe i omogućava im da se razviju na zdrav način. Promicanje zdravog života djece jedan je od ciljeva navedenih u Milenijskim ciljevima razvoja (engl. *Millennium Development Goals*, MDGs) UN-a.^[145] Milenijski ciljevi razvoja (MDGs) predstavljaju osam međunarodnih razvojnih ciljeva koje je Republika Hrvatska pristala ostvariti do 2015. godine (vidi tablicu).

Članci 5. (Roditeljsko usmjeravanje), 9. (Odvajanje od roditelja) i 18. (Roditeljske odgovornosti i državna pomoć) Konvencije promiču i naglašavaju važnost obitelji i roditelja za optimalan razvoj djece. Statistički podaci o zdravlju djece mogu se uporabiti kao pokazatelj dobrobiti i blagostanja djece. U ovom se kontekstu pokazatelji mogu uporabiti za strategije planirane intervencije i djelovanje nužno za unapređenje zdravlja djece. Prilikom osmišljavanja akcijskih planova i preventivnih programa za zaštitu zdravlja djece važno je razmotriti razna zdravstvena pitanja koja se odnose na djecu. U Hrvatskoj je po pitanju zdravstvene zaštite djece obavljen velik posao, no još uvijek ima prostora za poboljšanja zato što je zaštita djece neprekidan proces.

[144] UN, *Konvencija o pravima djeteta* (CRC), 1989. <http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf> (15. veljače 2011.)

[145] UNICEF, *Children and the Millennium Development Goals. Progress towards a world fit for children* (Djeca i Milenijski ciljevi razvoja. Napredovanje prema svijetu prikladnom za djecu), New York, UNICEF, 2007.

Tablica 4. Milenijski ciljevi razvoja u Hrvatskoj (MDGs)

MDG 1	Smanjenje relativnog siromaštva
MDG 2	Jamstvo obrazovanja za sve
MDG 3	Ravnopravnost spolova i osnaživanje žena
MDG 4	Smanjenje smrtnosti novorođenčadi i djece
MDG 5	Poboljšanje zdravlja majki
MDG 6	Borba protiv HIV-a/AIDS-a, tuberkuloze i drugih bolesti
MDG 7	Osigurati održivost okoliša
MDG 8	Globalna suradnja za razvoj

- [146] SZO, *National health accounts: Croatia* (Evidencija o zdravlju nacije: Hrvatska), <http://www.who.int/nha/country/hrv/en/> (10. veljače 2011.)
- [147] Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, *Izvešće o poslovanju Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, 2010. http://www.hzzo-net.hr/dload/publikacije/izvjesce_o_financijskom_poslovanju.pdf (10. veljače 2011.)
- [148] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [149] *Narodne novine*, br. 150/08.
- [150] *Narodne novine*, br. 150/08.
- [151] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [152] Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, http://www.hzzo-net.hr/03_01_03.php, (10. veljače 2011.)

Zdravstveni sustav u Hrvatskoj

Zdravstveni sustav organiziran je na tri razine: primarna, sekundarna i tercijarna. Primarna zdravstvena zaštita pokriva djelatnost opće i školske medicine, higijensko-epidemiološke zaštite, dentalne zaštite, hitne medicinske pomoći, medicine rada, primarne zaštite žena i djece, zdravstvene njege u zajednici te ljekarničku djelatnost. Sekundarna zdravstvena zaštita sastoji se od specijalističko-konzilijarne zdravstvene zaštite, bolničke zdravstvene zaštite općenito te specijaliziranih bolnica i odmarališta. Tercijarna zdravstvena zaštita uključuje najsloženije oblike zdravstvene zaštite iz specijalističkih djelatnosti u klinikama i državnim zdravstvenim ustanovama. Zdravstveni se sustav uglavnom financira kroz Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje (HZZO).^[146] Ukupni prihod HZZO-a bio je 22.582.051.050,00 kn, tj. 4.155.097.393,20 USD, od čega je 20.927.109.306,00 kn, tj. 3.850.588.112,30 USD, prikupljeno u vidu doprinosa za obvezno osiguranje, a 1.654.941.744,00 kn, tj. 304.509.280,89 USD, doprinosa za dopunsko osiguranje u 2009.^[147] Dana 31. prosinca 2009. u zdravstvenom je sustavu radilo 62 194 zdravstvenih djelatnika i suradnika, za četvrtinu više (oko 25%) nego na kraju posljednjeg stoljeća.^[148] Država je glavni osiguravatelj zdravstvene zaštite za ranjive skupine (npr. djecu mlađu od 18 godina, trudnice, ljude starije od 65 godina i osobe s invaliditetom). Zdravstvene ustanove su ili u vlasništvu države, ili u vlasništvu županija, ili u privatnom vlasništvu. Kliničke su bolnice u državnom vlasništvu, kao i instituti za javno zdravstvo. U vlasništvu županija su opće i specijalističke bolnice, bolnički centri, poliklinike, ustanove za hitnu medicinsku pomoć, ustanove za zdravstvenu njegu u kući te županijski instituti za javno zdravstvo. Tijekom posljednjih deset godina došlo je do povećanja trenda privatnih praksi i ustanova, uključujući i privatne ustanove za njegovateljske i dijagnostičke usluge.

U skladu sa Zakonom o obveznom zdravstvenom osiguranju svaki hrvatski građanin obavezan je imati obvezno zdravstveno osiguranje.^[149] Djeca do 18 godina starosti s prebivalištem, odnosno odobrenim stalnim boravkom u Republici Hrvatskoj, smatraju se osiguranim osobama kojima se osiguravaju prava i obveze koje proizlaze iz obveznoga zdravstvenog osiguranja.^[150] Djeca s odobrenim privremenim boravkom u Republici Hrvatskoj nemaju pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu te je pravobraniteljica za djecu Ministarstvu zdravstva i socijalne skrbi preporučila izmjenu Zakona o zdravstvenoj zaštiti stranaca koji uređuje osiguravanje zdravstvene zaštite za strance.^[151] Svi zaposlenici moraju plaćati obvezno zdravstveno osiguranje (15% njihove bruto-plaće), a moraju plaćati i zdravstveno osiguranje zaštite zdravlja na radu (0,5% njihove bruto-plaće). Obvezno zdravstveno osiguranje obuhvaća pravo na: primarnu zdravstvenu zaštitu, specijalističko-konzilijarnu zdravstvenu zaštitu, bolničku zdravstvenu zaštitu, pravo na korištenje lijekova koji su utvrđeni osnovnom i dopunskom listom lijekova HZZO-a, pravo na stomatološko-protetsku pomoć i stomatološko-protetske nadomjestke, pravo na ortopedsku i druga pomagala i pravo na zdravstvenu zaštitu u inozemstvu.^[152] Zakon o zdravstvenoj zaštiti uz obvezno zdravstveno osiguranje dopušta i dopunsko te posebno zdravstveno osiguranje.

Zdravlje djece i adolescenata

Vezano za zdravstvenu skrb predškolske djece u 2009. godini, Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje osigurao je 258 timova sastavljenih od pedijatarata i medicinskih tehničara.^[153] U područjima gdje Mreže zdravstvenih usluga za predškolsku djecu nisu popunjene, zdravstvena skrb za djecu pruža se na temelju Odluke o osnovama za sklapanje ugovora o pružanju zdravstvene skrbi iz obveznoga zdravstvenog osiguranja, prema kojoj liječnici opće prakse/liječnici obiteljske medicine imaju pravo dogovoriti uvjete pružanja zdravstvene skrbi iz obveznoga zdravstvenog osiguranja za djecu stariju od 4 godine. Iznimno, liječnik opće prakse/liječnik obiteljske medicine ima pravo dogovoriti i provesti zaštitu kroz obvezno zdravstveno osiguranje za djecu od 0 do 4 godine ako prebivalište djeteta nema pedijatra za spomenutu dječju dob. Prema podacima Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje, oko 30% (od ukupnog broja liječnika opće prakse/liječnika obiteljske medicine koji imaju ugovor) skrbi za djecu ispod 5 godina starosti.^[154]

Zdravstvena zaštita školske djece provodi se u sklopu opće/obiteljske medicine. Pedijatar, u iznimnim situacijama, može osigurati zdravstvenu zaštitu za djecu školske dobi do završetka osnovnoškolskog obrazovanja kroz sustav obveznoga zdravstvenog osiguranja. To se događa kad pedijatar nije u mogućnosti ispuniti kvotu za standardni propisani broj školske djece. Prevencija i specijalizirana zdravstvena zaštita školske djece i studenata organizirana je kroz Službu za školsku i sveučilišnu medicinu Zavoda za javno zdravstvo.^[155]

Specijalisti opće/obiteljske medicine osiguravaju zdravstvenu zaštitu oko 500 000 školske djece i mladih.^[156] Opća medicinska služba je 2009. zapošljavala 2 316 liječnika.^[157] Najčešće bolesti u 2009. među predškolskom djecom bile su bolesti dišnog sustava, nakon čega su slijedile bolesti uha, kože i očiju, te zarazne i parazitarne bolesti.^[158] Iste godine, najčešće bolesti među djecom u dobi od 7 do 19 godina starosti bile su bolesti respiratornog sustava, nakon kojih su slijedile kožne bolesti, bolesti uha i očne bolesti.^[159]

Zavodi za javno zdravstvo uključeni su u preventivnu i specifičnu zdravstvenu zaštitu školske djece i mladeži. Tijekom školske godine 2009./2010. ova je služba zapošljavala 180 liječnika (timova) (136 specijalista školske medicine, 23 specijalizanta i 21 specijalistu opće medicine).^[160] Prema trenutačnom standardu HZZO-a tim se brine za oko 3 800 školske djece i mladih.^[161] Tijekom školske godine 2009./2010. obavljeno je 42 142 medicinska pregleda prije upisa i 42 193 medicinska pregleda učenika osnovnih škola petog razreda (oko 90% pokrivenosti). Oko 94% učenika osmog razreda osnovnih škola obuhvaćeno je profesionalnim savjetovanjem, a medicinski je pregledano i oko 63% učenika prve godine srednjih škola. Tijekom iste školske godine obavljeno je 393 697 cijepjenja u osnovnim i 41 597 u srednjim školama.^[162] Zdravstveni odgoj i savjetovališni rad su specifični dijelovi programa preventivne zdravstvene zaštite učenika, a broj posjeta savjetovalištima u stalnom je porastu.^[163]

[153] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[154] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[155] *Narodne novine*, br. 43/10., 71/10., 88/10., 124/10., 1/11., 6/11., 16/11., 31/11.

[156] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[157] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[158] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[159] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[160] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[161] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[162] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[163] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

Prema Pravobraniteljici za djecu, u Republici Hrvatskoj ne postoji zadovoljavajući model zdravstvenog obrazovanja, unatoč vrijednom i redovnom radu školskih liječnika. Bez podataka o broju savjetodavnih centara, broju posjeta i problematici u savjetodavnom radu, kvaliteta ove zaštite i njena uspješnost u zadovoljavanju potreba ne može se utvrditi.^[164]

Jedan od načina unaprjeđenja kvalitete zdravstvene zaštite djece jest i usmjeravanje na dostupnost i sastav ljudskih resursa za zdravstvene službe, kao i na bolnički smještaj. Na temelju prethodno spomenutog broja djece te broja specijalista školske medicine i pedijatarata može se zaključiti da se ljudski resursi za zdravstvenu zaštitu djece trebaju osnažiti i proširiti. Točnije, u ruralnim bi područjima i na otocima pedijatrijsku službu trebalo unaprijediti povećanjem broja pedijatarata. Nema dovoljno ljudskih resursa za obrazovno, terapijsko i obiteljsko savjetovanje te psihoterapiju za djecu i njihove obitelji, kao ni odgovarajućeg pristupa djelatnostima prevencije.^[165] Pravo roditelja da budu s njihovom djecom tijekom hospitalizacije djece uređeno je Pravilnikom o pravima, uvjetima i načinu ostvarivanja prava iz obveznoga zdravstvenog osiguranja^[166] i Pravilnikom o uvjetima i načinu ostvarivanja prava iz obveznog zdravstvenog osiguranja za bolničko liječenje medicinskom rehabilitacijom i fizikalnom terapijom u kući^[167], no ono često nije ostvareno zbog nedovoljnog bolničkih kapaciteta.^[168] Bolnički kapaciteti za smještaj roditelja čija su djeca hospitalizirana trebaju se razmotriti i povećati.^[169] Od 36 dječjih bolnica/odjela (92%) koje su se priključile akciji „Za dječji osmijeh u bolnici“, 24 (67%) je ispunilo sve nužne uvjete i dobilo titulu „bolnice/dječjeg odjela prijatelja djece“^[170] Uz to bi državna politika zdravstvene zaštite trebala biti usmjerena na preventivne mjere i programe koji će smanjiti liječenje i troškove liječenja u budućnosti. Osim toga, ulaganja u zdravstvenu zaštitu i rani razvoj djece i gospodarski su isplativa jer su zdrava i sposobna djeca temelj uspješnog društva.^[171]

Budući da je ulaganje u mentalno zdravlje^[172] jedan od ključnih čimbenika društvenog i gospodarskog razvoja zemlje, 2010. godine usvojena je Nacionalna strategija zaštite mentalnog zdravlja za razdoblje od 2011. do 2016. godine.^[173] Neki od ciljeva ove nacionalne strategije uključuju promicanje mentalnog zdravlja za svakoga, a posebna je pažnja posvećena preventivnom djelovanju, kao i promicanju rane intervencije i liječenja mentalnih bolesti.^[174]

Unaprjeđenje mentalnog zdravlja djece i mladih vidi se kao posebno važan cilj. Neke mjere uključuju unaprjeđenje roditeljskih vještina i rane interakcije, povećanje sposobnosti djece da se nose s mentalnim problemima te unaprjeđenje prepoznavanja mentalnih problema među djecom i mladima.^[175] Još jedan cilj ove Nacionalne strategije jest jednak pristup kvalitetnom i odgovarajućem liječenju, rehabilitaciji te uključenost sve djece u društvo, no postojeća situacija upućuje na jaz u dostupnosti usluga u različitim regijama i županijama.^[176] Jedan od pozitivnih primjera ustanove za mentalno zdravlje djece je Poliklinika za zaštitu djece Grada Zagreba.

Poliklinika za zaštitu djece Grada Zagreba, osnovana 2002. godine, jedina je poliklinika za djecu u Hrvatskoj specijalizirana za pružanje sustavne procjene i liječenje traumatizirane djece i njihovih obitelji (npr. zlostavljana i zanemarena djeca). Uz to, rad poliklinike uključuje: edukaciju i obuku stručnjaka koji rade s djecom i obiteljima, znanstveni rad i istraživanje, podizanje svijesti javnosti i zagovaranje prava djece. Razni stručnjaci (psiholozi, psihijatri, pedijatri, defektolozi, socijalni radnici, medicinske sestre i pravnici) rade u timu kako bi pružili bolju skrb za djecu i njihove roditelje. Ovu polikliniku financira Grad Zagreb i Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi.

Pravobraniteljica za djecu je u svom izvješću preporučila osnivanje takvih poliklinika za Slavoniju i Dalmaciju jer trenutačno mnoga djeca i roditelji iz raznih dijelova zemlje ovise o i korisnici su Poliklinike za zaštitu djece Grada Zagreba.^[177] Osnivanje poliklinika po uzoru na Polikliniku za zaštitu djece Grada Zagreba diljem zemlje unaprijedilo bi kvalitetu i dostupnost zdravstvene zaštite.

Uz to, trebalo bi u raznim dijelovima zemlje uspostaviti specijalizirane bolnice za mentalne probleme djece i mladih jer trenutačno postoji samo jedna takva bolnica, koja se nalazi u Zagrebu.^[178]

-
- [164] Pravobranitelj za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobranitelj za djecu, 2011. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [165] Pravobranitelj za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobranitelj za djecu, 2011. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [166] *Narodne novine*, br. 67/09., 116/09., 4/10., 13/10., 88/10., 131/10., 1/11.
- [167] *Narodne novine*, br. 26/96., 79/97., 31/99., 51/99., 73/99., 40/07., 46/07., 64/08., 91/09., 118/09.
- [168] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2010. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [169] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2010. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [170] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010. http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf
- [171] Shonkoff, J. P., *Importance of early childhood development* (Značaj razvoja u ranom djetinjstvu), u: *Encyclopaedia on Early Childhood Development* (Enciklopedija razvoja u ranom djetinjstvu), 2009. <http://www.child-encyclopedia.com/documents/ShonkoffANGxp.pdf> (11. travnja 2011.)
- [172] U ovoj analizi mentalno zdravlje djece i mladih nije detaljno proučavano iako postoji vidljiv manjak sustavne skrbi u ovom području na nacionalnoj razini. Ovo se također odnosi i na nesreće i krizne situacije između djece i mladih kao i na poremećaje u ponašanju u najširem smislu riječi.
- [173] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalna strategija zaštite mentalnog zdravlja za razdoblje od 2011. do 2016.*, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, 2010. http://www.mzss.hr/hr/ministarstvo/strategije_i_planovi/nacionalna_strategija_zastite_mentalnog_zdravlja_za_razdoblje_od_2011_2016_godine (10. travnja 2011.)
- [174] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalna strategija zaštite mentalnog zdravlja za razdoblje od 2011. do 2016.*, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, 2010., str. 18. http://www.mzss.hr/hr/ministarstvo/strategije_i_planovi/nacionalna_strategija_zastite_mentalnog_zdravlja_za_razdoblje_od_2011_2016_godine
- [175] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalna strategija zaštite mentalnog zdravlja za razdoblje od 2011. do 2016.*, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, 2010., str. 20. http://www.mzss.hr/hr/ministarstvo/strategije_i_planovi/nacionalna_strategija_zastite_mentalnog_zdravlja_za_razdoblje_od_2011_2016_godine
- [176] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [177] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2010. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [178] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)

Mortalitet dojenčadi i djece

Četvrti milenijski cilj razvoja Ujedinjenih naroda jest smanjenje stopa mortaliteta dojenčadi i djece mlađe od 5 godina.^[179] Pokazatelji mortaliteta dojenčadi i djece mlađe od 5 godina mogu odražavati stanje zdravstvene zaštite u nekoj zemlji, no oni mogu uputiti i na društveno-gospodarsko te kulturno stanje, kao i cjelokupan razvoj te zemlje. Većina smrti dojenčadi i djece najčešće je povezana sa siromaštvom.^[180]

Hrvatska je tijekom posljednjih deset godina doživjela spor, no stabilan pad mortaliteta dojenčadi i djece mlađe od pet godina (tablica 5). Hrvatska stopa mortaliteta dojenčadi (5,3) bila je u 2009. nešto viša od prosječne razine istog u Europskoj uniji (4,3).^[181] Dodatno, omjer mortaliteta dojenčadi bio je 5,4 na 1 000 djevojčica i 5,2 na 1 000 dječaka.^[182] Uzroci dojenačkih smrti u Hrvatskoj ne razlikuju se od uzroka dojenačkih smrti u razvijenijim zemljama i zemljama Europske unije.^[183] Prema tome, najuobičajeniji uzroci dojenačkih smrti su patološka stanja povezana s trudnoćom ili porođajem i kongenitalnim malformacijama, deformacijama i kromosomskim abnormalnostima.^{[184] [185]} Većina nedonoščadi, obično niske porođajne težine, umre tijekom prvog dana ili u roku od sljedećih nekoliko dana nakon rođenja. Prema Statističkom izvješću Svjetske zdravstvene organizacije za 2010. godinu procijenjena stopa mortaliteta djece mlađe od 5 godina u Hrvatskoj bila je u 2008. godini 5 na 1 000 živorođene djece, što je ispod prosjeka Svjetske zdravstvene organizacije za europsku regiju (14 na 1 000 živorođene djece).^[186] Smrti djece mlađe od 5 godina starosti uglavnom su uzrokovane tumorima, ozljedama, otrovanjem i određenim drugim posljedicama vanjskih uzroka te kongenitalnim malformacijama, deformacijama i kromosomskim abnormalnostima.^{[187] [188] [189]} Struktura uzroka smrti među djecom mlađom od pet godina upućuje na to da se određeni broj tih smrti mogao spriječiti ili izbjeći s obzirom na to da su uzrokovane vanjskim uzrocima, ozljedama ili otrovanjem.

[179] UNICEF, *Children and the Millennium Development Goals. Progress towards a world fit for children* (Djeca i Milenijski ciljevi razvoja: Napredovanje prema svijetu prikladnom za djecu), New York, UNICEF, 2007.

[180] UNICEF, *Children and the Millennium Development Goals. Progress towards a world fit for children* (Djeca i Milenijski ciljevi razvoja: Napredovanje prema svijetu prikladnom za djecu), New York, UNICEF, 2007.

[181] Eurostat, *Infant mortality rates* (Stope mortaliteta dojenčadi), 2011.
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_minfind&lang=en (2. veljače 2011.)

[182] SZO/Europa, *European HFA database* (Europska baza podataka Zdravlje za sve), 2011.
<http://data.euro.who.int/hfad/> (3. ožujka 2011.)

[183] Rodin, U., *Dojenačke smrti u Hrvatskoj u 2009. godini*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
<http://www.hzjz.hr/publikacije/dojenacke2009.pdf> (2. veljače 2011.)

[184] Rodin, U., *Dojenačke smrti u Hrvatskoj u 2009. godini*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
<http://www.hzjz.hr/publikacije/dojenacke2009.pdf> (2. veljače 2011.)

[185] Ministarstvo vanjskih poslova, *The Millenium Development Goals* (Milenijski ciljevi razvoja), prvo izvješće, Zagreb, Ministarstvo vanjskih poslova, UNDP, 2004.
<http://www.undp.hr/show.jsp?page=83907> (2. veljače 2011.)

[186] SZO, *Health-related Millennium development goals* (Milenijski ciljevi razvoja povezani sa zdravljem).
http://www.who.int/whosis/whostat/EN_WHS10_Part1.pdf (10. veljače 2011.)

[187] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2010. godinu*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010., str. 105.

[188] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2009. godinu*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2009., str. 96.

[189] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2008. godinu*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2008., str. 100.

Tablica 5. Pokazatelji mortaliteta novorođenčadi i djece od 2000. do 2009. u Hrvatskoj

Godina	Mrtvorođeni	Dojenačke smrti	Dojenačke smrti na 1 000 živorođene djece	Vjerojatnost smrti prije navršenih 5 godina na 1 000 živorođene djece
2000.	229	324	7,41	8,4
2001.	216	315	7,68	8,95
2002.	189	282	7,03	8,19
2003.	180	251	6,33	7,27
2004.	179	245	6,08	7,1
2005.	186	242	5,7	6,62
2006.	182	215	5,19	6,14
2007.	160	234	5,58	6,43
2008.	176	195	4,46	5,47
2009.	177	235	5,27	6,12

Izvor podataka: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2010. godinu*, 2010. i SZO: *European health for all database* (HFA-DB) (Europska baza podataka Zdravlje za sve), SZO/Europa, ožujak 2011.

Tablica 6. Broj smrti dječaka i djevojčica u dobi od 5 do 14 godina u Hrvatskoj

Godina	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Dječaci	69	55	42	57	44	44	40	36	35	41
Djevojčice	34	32	22	30	24	22	26	29	22	29
Ukupno	103	87	64	87	68	66	66	65	57	70

Izvor podataka: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2010. godinu*, 2010.

Od 2000. postoji trend pada mortaliteta dječaka i djevojčica u dobi od 5 do 14 godina (tablica 6). Distribucija prema spolu upućuje na viši mortalitet među dječacima u usporedbi s djevojčicama. Ozljede, otrovanje i određene druge posljedice vanjskih uzroka vodeći su uzrok smrti među dječacima i djevojčicama, nakon čega slijede tumori.^[190]
^[191] Nadalje, 2009. godine 14 je djece (12 dječaka i 2 djevojčice) u dobi od 10 do 19 godina počinilo samoubojstvo, dok je 68 djece (56 dječaka i 12 djevojčica) poginulo nesretnim slučajem.^[192] (Samoubojstvo među djecom i adolescentima razmatra se poslije u poglavlju o zaštitnim pravima). Ove brojke upućuju na to da se određeni broj smrti među djecom i adolescentima mogao spriječiti zbog njihovih vanjskih uzroka te da je prevenciji takvih smrti potrebno posvetiti posebnu pažnju.

Od svih vrsta nesreća, nesreće u cestovnom prometu najveći su pojedinačni uzrok smrti i ozljeda kod djece i adolescenata u Hrvatskoj. U skladu s podacima Državnog zavoda za statistiku (DZS) i Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (HZJZ), od sve djece u dobi od 0 do 19 godina starosti koja su umrla zbog nesreća (87), 2009. je u prometnim nesrećama poginulo 64 djece.^[193] Uz to je u 2009. godini u nesrećama cestovnog prometa 484 djece u dobi od 8 do 18 godina bilo ozbiljno, a

[190] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2008. godinu*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2008.

[191] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2010. godinu*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010.

[192] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2010. godinu*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010.

[193] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010.
http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf

[194] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010.

http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf

[195] *Narodne novine*, br. 24/06.

[196] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010.

http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf

[197] *Narodne novine*, br. 79/07.

[198] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2008. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2009.

[199] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2008. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2009.

2 293 lagano ozlijeđeno.^[194] Kako bi se smanjio broj smrti u cestovnim prometnim nesrećama Vlada je usvojila Nacionalni program sigurnosti cestovnog prometa Republike Hrvatske od 2006. do 2010. godine.^[195] Podaci Ministarstva unutarnjih poslova o lakšim, težim i fatalnim ozljedama djece i adolescenata uzrokovanim nesrećama nastalim u cestovnom prometu od 2004. do 2009. pokazuju trend opadanja.^[196] Ovaj bi se trend opadanja trebao održavati neprekidnom primjenom preventivnih mjera i akcija.

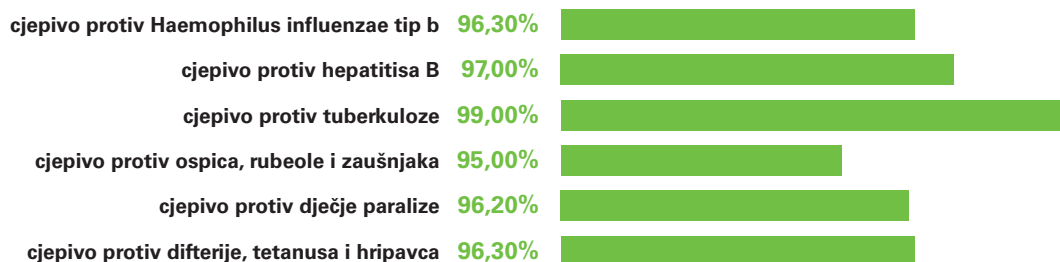
Smrti djece uzrokovane vanjskim uzrocima i ozljedama među djecom koji su se mogli spriječiti djelomično su uzrokovane nedovoljnom pažnjom posvećenom okruženju u kome se nalazi dijete, sigurnosti i sprječavanju nesreća te manjkom ulaganja u ta područja prevencije. Državne institucije i nevladine udruge trebale bi podići svijest o prevenciji ozljeda djece među zdravstvenim radnicima, roditeljima i djecom na nacionalnoj razini. Posebna se pažnja treba usmjeriti na dječake zato što su oni ranjiva skupina.

Cijepljenje i zarazne bolesti

Na temelju Zakona o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti,^[197] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi uvelo je godišnji program mjera zaštite stanovništva od zaraznih bolesti. Nacionalni program masovnog cijepljenja jedan je od najuspješnijih tekućih preventivnih zdravstvenih programa u Hrvatskoj. Taj je program dio primarne zdravstvene zaštite djece i financira ga HZZO. Program se unapređuje i razvija na godišnjoj bazi.^[198] Cjepivo protiv hepatitisa B za djecu u dobi od 12 godina dodano je 1999., cijepljenje protiv Haemophilus influenzae tip b uvedeno je 2002., a cjepivo protiv hepatitisa B za novorođenčad uvedeno je 2007. godine.^[199]

Razina obuhvata osoba predviđenih za cijepljenje protiv šest velikih smrtonosnih bolesti (tuberkuloze, difterije, tetanusa, hripavca, dječje paralize i ospica) bila je visoka i 2009. godine nije bilo područja niske procijepljenosti. Područja niske procijepljenosti mogu se otkriti jer se procijepljenost nadzire na državnoj i podržavnoj (županijskoj) razini.

Slika 3. Stopa procijepljenosti u 2009.

Izvor podataka: *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis*, Zagreb, HZZO, 2009.

Godine 2009. većina je djece bila cijepljena protiv difterije, tetanusa, hripavca, dječje paralize, ospica, rubeole i zaušnjaka (slika 3). Nadalje, većina djece primila je cjepivo protiv hepatitisa B i Haemophilus influenzae tip b (slika 3). U 2009. godini u rodilištima diljem Hrvatske protiv tuberkuloze je cijepljeno približno 99% novorođenčadi.

Zbog uspjeha nacionalnog programa masovnog cijepljenja stope pojavljivanja bolesti uključenih u program su niske ili su te bolesti praktično iskorijenjene, poput crijevnih bolesti koje su uobičajene u područjima slabe higijene i životnog standarda.^[200] Tijekom prošlih deset godina nije bilo registriranih slučajeva dječje paralize i difterije.^[201] Slučajevi pojave tuberkuloze tijekom posljednjih 25 godina sve su rjeđi (stopa pojave je u 2009. bila 20 na 100 000).^[202] Broj slučajeva pojave zaraznih bolesti u Hrvatskoj jednak je kao u razvijenim zemljama Europe i svijeta.^[203] Tijekom posljednjih deset godina Hrvatska je održala pokrivenost primarnim cijepljenjem od preko 90%,^[204] što je u skladu sa standardima i ciljevima UNICEF-a i SZO-a.^[205] Daljnja provedba nacionalnog programa masovnog cijepljenja održavat će i unaprijediti postojeće stanje.

Dojenje

Vrlo je dobro poznato da su prve tri godine života važno razdoblje za promicanje zdravlja, rasta i optimalnog razvoja dojenčadi i male djece. Svjetska zdravstvena organizacija i UNICEF naglašavaju koristi koje djeci, ali i majkama, nosi isključivo dojenje tijekom prvih šest mjeseci života, a uz nadohranu do kraja prve godine, pa i dalje, ukoliko to dijete i majka žele.^[206]^[207] U Hrvatskoj su u promicanje dobrobiti dojenja uloženi znatni naponi. U suradnji s rodilištima i Ministarstvom zdravstva i socijalne skrbi UNICEF je razdijelio razne edukativne materijale o promicanju dojenja i razvoju u ranom djetinjstvu. Hrvatske grupe za potporu dojenja osnovane su u svim županijama i svojim djelovanjem daju potporu majkama i patronažnim sestrama.^[208] Godine 2009. objavljen je i edukativni film „Mliječna staza – put do uspješnog dojenja“, namijenjen prvenstveno majkama.^[209] Jednako je tako na hrvatskom jeziku objavljen Međunarodni pravilnik o promidžbi nadomjestaka za majčino mlijeko.^[210]

[200] Aleraj, B., Zarazne bolesti u Hrvatskoj 2008., *Infektološki glasnik*, 29(2), 2009., str. 57-64.

[201] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[202] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[203] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2008. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2009.

[204] Aleraj, B., Zarazne bolesti u Hrvatskoj 2008., *Infektološki glasnik*, 29(2), 2009., str. 57-64.

[205] SZO, *Global immunization data* (Globalni podaci o imunizaciji), 2009.

http://www.who.int/immunization/newsroom/Global_Immunization_Data.pdf

[206] SZO i UNICEF, *Global strategy on infant and young child feeding* (Globalna strategija o hranjenju dojenčadi i male djece), Ženeva, SZO, 2003. <http://whqlibdoc.who.int/publications/2003/9241562218.pdf> (2. veljače 2011.)

[207] *Innocenti Declaration on Infant and Young Child Feeding 2005*. (Innocenti deklaracija o hranjenju dojenčadi i male djece iz 2005. godine). http://www.unicef.org/nutrition/files/innocenti2005m_FINAL_ARTWORK_3_MAR.pdf (20. veljače 2011.).

[208] Hrvatska skupina na potporu dojenja, <http://www.hugps.hr>.

[209] „Mliječni staza – put do uspješnog dojenja“ je film koji se ne naplaćuje. On je proizvod suradnje između Ureda UNICEF-a za Hrvatsku i udruge RODA – Roditelji u akciji.

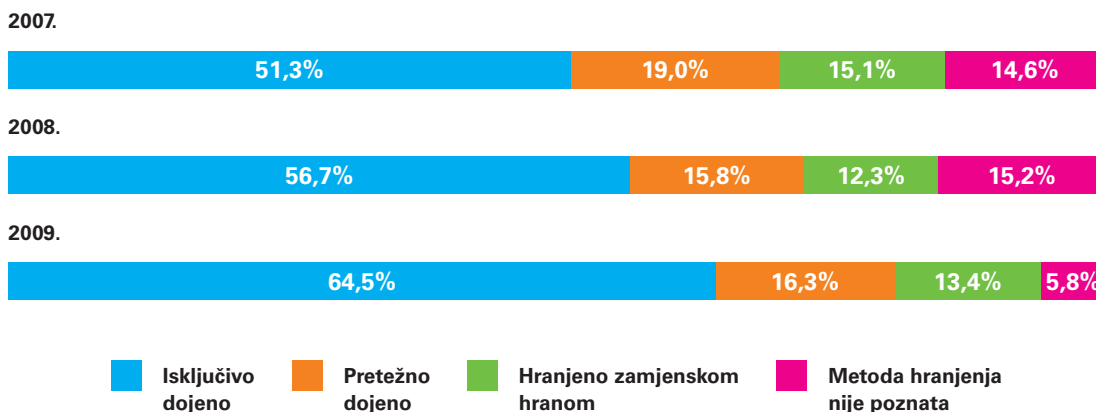
[210] Grgurić, J. (ur.), *Međunarodni pravilnik o načinu marketinga i prodaje nadomjestaka za majčino mlijeko*, Zagreb, UNICEF, Dječja bolnica Zagreb, 2010.

- [211] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, *Izvešće o provedbi Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine tijekom 2009. godine*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti., 2010., str. 16.
- [212] Zajednička akcija Ureda UNICEF-a za Hrvatsku i Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi, <http://www.unicef.hr/> (3. ožujka 2011.)
- [213] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, *Izvešće o provedbi Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine tijekom 2009. godine*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti., 2010., str. 16.
- [214] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [215] Pećnik, N., *Istraživanje ponašanja, stavova i iskustva roditelja djece stare od 1 do 12 mjeseci*, izvješće, Zagreb, UNICEF, 2008.
- [216] Ipsos Puls i UNICEF, *Iskustva i stavovi roditelja iz rodilišta*, prezentacija, 2010.

Od 31 rodilišta koja su se uključila u program „Bolnice – prijatelji djece“, 17 ih je ostvarilo status bolnice prijatelja djece.^[211] Pokrenuta je javna kampanja pod nazivom „Zajedno od početka“ koja je usmjerena na podizanje svijesti javnosti o važnosti pružanja potpore majkama u rodilištima te o tome kako su prvi dani života izuzetno važni za razvoj djece.^[212] Kao dio Vladinih nastojanja da se poboljša zdravstvena politika u vezi s djecom i majčinstvom, priprema se Nacionalni program za promicanje dojenja.^[213] Iako se provode razne inicijative koje se odnose na promicanje dojenja, omjer isključivog dojenja još uvijek nije na zadovoljavajućoj razini, što će biti prikazano u sljedećem odjeljku.

Od 2007. do 2009. godine postotak isključivo dojene djece u dobi od 0 do 2 mjeseca života povećao se s 51,3% na 64,5%, dok postotak djece koja nisu isključivo dojena (dobivanje druge tekućine) bilježi pad s 19,0% na 16,3%. Dojenčad na zamjenskom mlijeku u toj dobi također bilježi pad s 15,1% na 13,4%, a nepoznat način prehrane u toj studiji iznosio je 2007. godine 14,6%, odnosno 2009. godine 5,8% (slika 4). Nakon prva tri mjeseca života udio isključivo dojene djece pada na 44,7%, te 16,6% iza 6 mjeseci.^[214] Rezultati istraživanja o ponašanju, stavovima, znanju i iskustvima roditelja tijekom prve godine života njihova djeteta provedenog među 1 400 roditelja pokazali su ove podatke o razdoblju dojenja djece mlađe od godine dana: dulje od mjesec dana dojeno je 50,0% djece, dulje od tri mjeseca njih 29,6% i dulje od šest mjeseci 13,4% djece.^[215] Nadalje, rezultati su pokazali da je oko 50% roditelja smatralo kako je dobro da s nadomjesnim hranjenjem započnu kad dijete navrší šest mjeseci. Opsežna studija o iskustvima pri porođaju i stavovima u vezi s dojenjem djece, provedena u 32 rodilišta, otkrila je da je većina roditelja (62,0%) počela svoju djecu dojit u roku od 6 sati poslije poroda.^[216] Recentni podaci o raširenosti dojenja prema županijama nisu dostupni, iako bi bilo korisno prepoznati regije u kojima je potrebno uvođenje većeg broja preventivnih i intervencijskih akcija.

Slika 4. Postotak dojenčadi u dobi od 0 do 2 mjeseca prema metodi hranjenja (podaci od 2007. do 2009. godine)

Izvor podataka: *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis*, Zagreb, HZJZ, 2008. i 2009.

Rezultati istraživanja o odnosu između sociodemografskih karakteristika majki i učestalosti dojenja u Hrvatskoj pokazali su da je stopa dojenja viša među starijim, bolje obrazovanim majkama koje ne konzumiraju duhanske proizvode nego kod mlađih, slabije obrazovanih majki koje konzumiraju duhanske proizvode.^[217] Isto je istraživanje pokazalo da starije majke dulje doje svoju djecu nego mlađe majke. Drugo istraživanje o dojenju, u koje je bilo uključeno 88 majki i njihovih dojenčadi u dobi od rođenja do 12 mjeseci starosti, pokazalo je da je veći broj dojenčadi prekomjerne tjelesne težine hranjen formulom, odnosno da nije isključivo dojen.^[218] Ova su istraživanja pokazala da se slabije obrazovanim i mlađim majkama treba pružiti potpora kod dojenja i obrazovanje o dojenju.

Na temelju navedenih podataka, još uvijek postoji potreba za većim promicanjem isključivog dojenja i istraživanjima u vezi s dojenjem. Za žene i stručno osoblje nema dovoljno edukativnih programa o isključivom dojenju i njegovim dobrobitima za djecu i žene. U vezi s preporukama SZO-a i UNICEF-a o dojenju, cilj je potaknuti žene da isključivo doje tijekom prvih šest mjeseci te da nastave s dojenjem tijekom prve dvije godine ili više, uz dodatnu hranu koja je hranjiva, sigurna i prikladnu za dob djeteta i koja se počinje uvoditi kad je dijete staro šest mjeseci.^[219] Uz to, potrebne su kampanje za podizanje svijesti javnosti o dobrobitima isključivog dojenja za emocionalno i tjelesno zdravlje male djece na nacionalnoj razini. Uz to bi se moglo uvesti i savjetovanje o prehrani za majke i trudnice, kao i edukacija stručnih medicinskih radnika i patronažnih sestara o dobrobitima dojenja. Potrebno je i u budućnosti nastaviti s programom „Bolnice – prijatelji djece“ te dovršiti i usvojiti Nacionalni program za promicanje dojenja i započeti s njegovom primjenom.

Prehrambeno stanje djece

Prehrambeno stanje djece jedan je od najvažnijih čimbenika njihova zdravog razvoja. Jedan od milenijskih ciljeva UNICEF-a jest prepoloviti udio pothranjene djece do 2015. godine.^[220] Postotak pothranjenosti (1,8% u 2008. i 1,7% u 2009.) kao i onaj prekomjerne tjelesne težine (preuhranjenost) (3,2% u 2008. i 3,0% u 2009.) u Hrvatskoj je vrlo nizak.^{[221][222]} U sistematskim pregledima male djece provedenim u 2008. i 2009. godini zabilježena je pothranjenost u 1,5%, a preuhranjenost u 2,6% pregledanih.^[223]

Najčešće uporabljeni pokazatelji prehrambenog stanja su indeks tjelesne mase za dob, visina za dob i težina za visinu (antropometrijski indeksi).^[224] Kao dio praćenja prehrambenog stanja i kvalitete prehrane (dijete) u Hrvatskoj, HZJZ je prikupio podatke o visini i težini školske djece (u dobi od 7 do 14 godina) za razdoblje od 2000. do 2005. (N = 1 972), kao i za razdoblje od 2005. do 2009. godine (N = 1 977), te je usporedio podatke iz tih dvaju razdoblja.^[225] Rezultati indeksa visina za dob (koji pokazuju utjecaj količine i kvalitete prehrane tijekom rasta i razvoja) za oba petogodišnja razdoblja pokazuju da je 23,3% školske djece više za svoju

[217] Berković, N., *Impact of sociodemographic features of mothers on breastfeeding in Croatia: questionnaire study* (Utjecaj socio-demografskih značajki majki na dojenje u Hrvatskoj: anketa). Hrvatski medicinski časopis, 44(5), 2003., str. 596-600.

[218] Hraničar, B., Mandić, Z. i Pavić, R., *Exclusive breastfeeding and growth in Croatian infants - comparison to the WHO child growth standards and to the NCHS growth references* (Isključivo dojenje i rast hrvatske dojenčadi – usporedba sa standardima rasta djece SZO-e i sa referentnim vrijednostima za rast Nacionalnog centra za zdravstvenu statistiku), *Collegium Antropologicum*, 33(3), 2009., str. 735-741.

[219] UNICEF. *Breastfeeding* (Dojenje). http://www.unicef.org/nutrition/index_24824.html (12. veljače 2011.)

[220] UNICEF, *Children and the Millennium Development Goals. Progress towards a world fit for children* (Djeca i Milenijski ciljevi razvoja: Napredovanje prema svijetu prikladnom za djecu), New York, UNICEF, 2007.

[221] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2008. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2009.

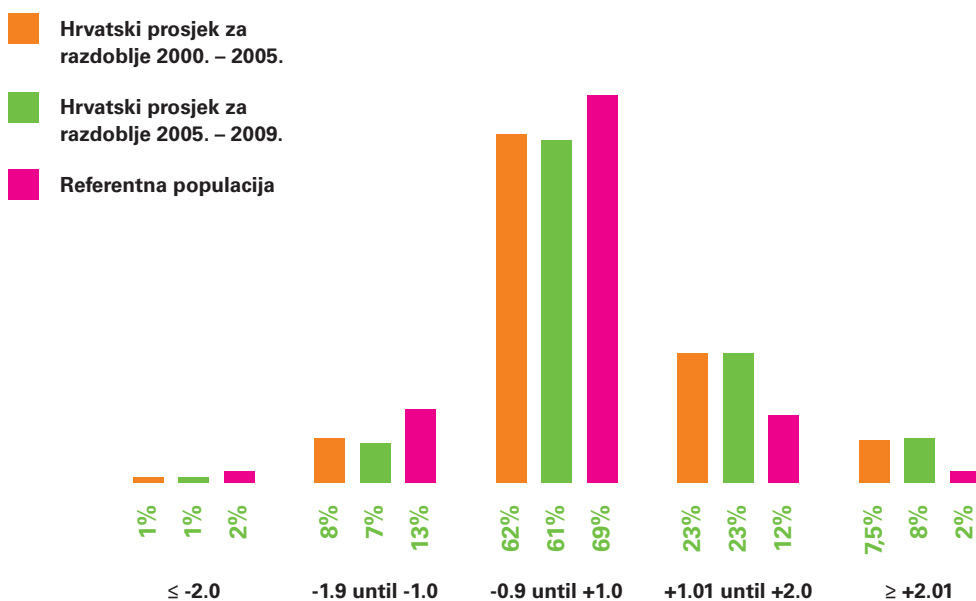
[222] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[223] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[224] SZO, *Growth reference data for 5-19 years* (Referentni podaci o rastu za djecu od 5 do 19 godina). <http://www.who.int/growthref/en/> (3. veljače 2011.)

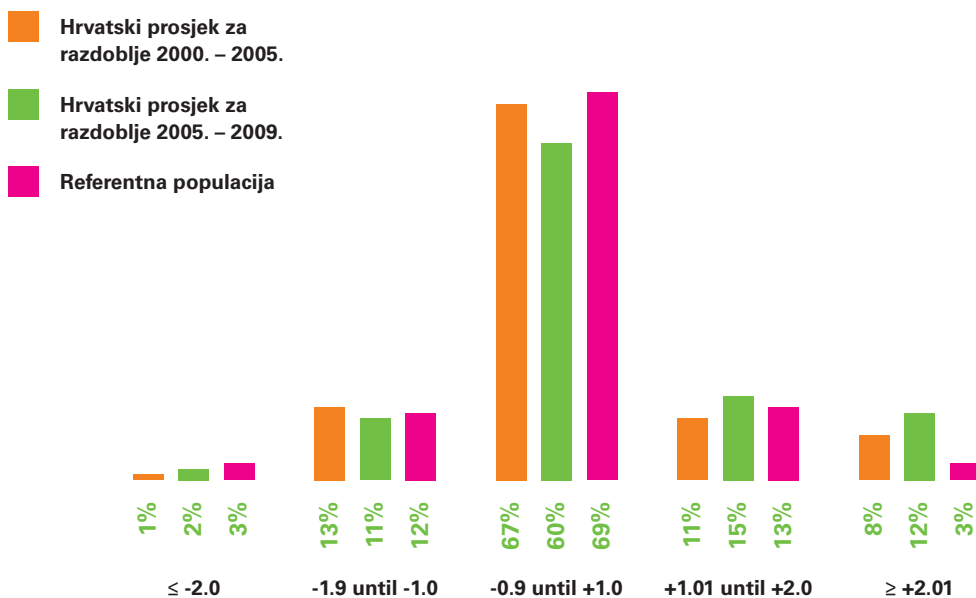
[225] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

Slika 5. Postotak školske djece (u dobi od 7 do 14 godina) prema indeksu visina za dob (distribucija po z skor).

Izvor podataka: *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Hrvatski zavod za javno zdravstvo.

Slika 6. Stanje uhranjenosti školske djece u Hrvatskoj: Postotak školske djece (u dobi od 7 do 14 godina) prema indeksu težina za visinu (distribucija po z skor).

Izvor podataka: *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Hrvatski zavod za javno zdravstvo.

dob u usporedbi s referentnom populacijom (slika 5).^[226] Rezultati indeksa težina za visinu, na koji utječu promjene u načinu prehrane, pokazuju trend povećanja postotka školske djece s prekomjernom težinom (postotak djece s prekomjernom težinom povećao se s 18,8% iz razdoblja od 2000. do 2005. na 26,4% u razdoblju od 2005. do 2009. godine) (slika 6).^[227] Distribucija indeksa tjelesne mase po centilama prema spolu za razdoblje od 2005. do 2009. pokazuje veći broj preuhranjenih dječaka nego djevojčica (tablica 7). Podaci pokazuju da je pretilost među djecom u porastu, što se djelomično može pripisati nepotpunom prepoznavanju dobrobiti od tjelesnih aktivnosti i nedovoljnom znanju o opasnim učincima pretilosti kod cjelokupnog stanovništva.

Podaci o unosu hrane upućuju na zadovoljavajući prosječni unos energije, bjelančevina, masti i ugljikohidrata za oba razdoblja (2000. – 2005. i 2005. – 2009.).^[228] Nadalje, podaci o prosječnom unosu vitamina A, C i B2 te kalcija i željeza za razdoblje od 2005. do 2009. pokazuju porast u usporedbi s rezultatima iz prethodnog petogodišnjeg razdoblja. Ovi se rezultati mogu dijelom objasniti poboljšanjem prehrane djece zbog veće potrošnje povrća i voća te mlijeka i mliječnih proizvoda koje djeca dobivaju u školskim obrocima.^[229]

U Hrvatskoj je provedeno i vanjsko vrednovanje eksperimentalnih programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja u osnovnim (N = 1 118 djece) i srednjim (N = 880 djece) školama.^[230] Rezultati tog vrednovanja, temeljeni na izvješćima djece, pokazali su da većina djece (oko 66%) jede tri do četiri obroka dnevno, a učestalost uzimanja pojedinih vrsta hrane pokazala je da većina djece jede zdravo. U ovom je istraživanju postotak djece u osnovnim školama koja su svakodnevno jela voće i mliječne proizvode bio oko 60 – 70%, dok je oko 70 – 80% djece izvijestilo kako meso i povrće jede svaki dan do nekoliko puta tjedno. Kad ih se pitalo o njihovoj težini, oko 70% djece izvijestilo je da je njihova težina normalna, 10% njih misli da je premršavo, a 20% da ima prekomjernu težinu. Rezultati su pokazali i da 10% učenika osnovnih i srednjih škola nije uključeno ni u kakvu vrstu športske ili tjelesne aktivnosti te da dodatnih 10% djece sudjeluje u nekoj športskoj aktivnosti ili vježbi tek jednom tjedno. Podaci istraživanja „Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi“ (engl. *Health Behaviour in School-aged Children*, HBSC), provedenog 2005. i 2006. pokazali su da tjelesna aktivnost opada sa starošću djeteta, a taj je pad posebno uočljiv kod djevojčica.^[231]

[226] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[227] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[228] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[229] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[230] Burušić, J. et al., *Vanjsko vrednovanje eksperimentalnih programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja u osnovnim i srednjim školama. Stavovi, mišljenja i zadovoljstvo učenika, učitelja/nastavnika, ravnatelja i roditelja/ skrbnika programom te učinci programa na ponašanja učenika*, Zagreb, Institut Ivo Pilar., 2008.

[231] Kuzman, M., Pavić Šimetin, I. i Pejnović Franelić, I., *Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi 2005./2006. Djeca i mladi u društvenom okruženju*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2008.

Tablica 7. Distribucija indeksa tjelesne mase po centilama prema spolu u školske djece, za razdoblje od 2005. do 2009. u Hrvatskoj

Raspon centila	Kategorija tjelesne težine	Djevojčice	Dječaci
< 5	Pothranjenost	5,30%	5,20%
5 – 85	Zdrava težina	73,20%	70%
85 – 95	Preuhranjenost	12,80%	13,60%
> 95	Pretilost	8,70%	11,20%

Izvor podataka: *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, HZJZ. Kategorije tjelesne težine i raspon centila su u skladu s Centrima za kontrolu i prevenciju bolesti SAD-a, www.cdc.gov.

Adolescentice su posebno ranjive na poremećaje prehrane poput anoreksije i bulimije, a ta ranjivost dijelom proizlazi iz želje djevojaka da ostvare ideal mršavosti prikazan na televiziji, u filmovima i časopisima.^[232] HZJZ ima podatke iz bolničkih registara o bulimiji i anoreksiji, prema kojima je u 2009. godini 19 dječaka i 9 djevojčica u dobi od 10 do 19 godina starosti hospitalizirano zbog pothranjenosti, kao i 12 dječaka i 45 djevojčica mlađih od 18 godina zbog poremećaja prehrane.^[233] Studije pokazuju da jedna od deset adolescentica u Hrvatskoj ima odstupanja u navikama hranjenja, od provedbe dijeta i straha od debljanja pa do pretjeranog razmišljanja o hrani.^[234]

S obzirom na navedene podatke o težini djece, preuhranjenost i pretilost djece mogli bi u budućnosti postati ozbiljan zdravstveni problem. Smanjenje broja preuhranjene djece zahtijevat će promicanje tjelesne aktivnosti i športa među djecom te edukaciju djece, roditelja i učitelja o ispravnoj prehrani i dobrim zdravstvenim navikama. Kao odgovor na ova pitanja već su poduzete neke akcije. U skladu s hrvatskom prehranbenom politikom Vlada je poduzela određene mjere za unaprjeđenje prehrane djece u vrtićima i školama.^[235] Godine 2007. uvedeni su novi standardi i norme za planiranje prehrane u jaslicama i dječjim vrtićima.^[236]^[237] Većina škola ne nude zakuske i pića iz prodajnih automata. Godine 2010. Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi pripremio je Akcijski plan za prevenciju i smanjenje prekomjerne tjelesne težine za razdoblje od 2010. do 2012. godine.^[238] Ovaj je plan usvojila Vlada Republike Hrvatske u srpnju 2010. godine.

U budućnosti je potrebno usmjeriti se na provedbu svih preventivnih mjera iz Akcijskog plana i nadzirati njezin napredak. Škole bi mogle unaprijediti svoje zdravstvene programe kroz bolji nadzor prehranbenog sastava školskih obroka, savjetovanjima u vezi s prehranom i poticanjem djece na tjelesnu aktivnost. Uz to, uvođenje ciljanih programa savjetovanja o prehrani za djecu u osnovnim školama moglo bi se pokazati kao vrijedno ulaganje u buduće generacije, a javno promicanje aktivne rekreacije, športa i zdrave prehrane, koje bi provodile razne agencije, mogli bi se pokazati vrijednom i važnom preventivnom mjerom.

[232] UNICEF, *The state of the world's children 2011. Adolescence – an age of opportunity* (Stanje djece na svijetu u 2011. godini. Adolescencija – doba mogućnosti), New York, UNICEF, 2011.

http://www.unicef.org/pacificislands/SOWC_2011_Report.pdf (10. travnja 2011.)

[233] Pravobraniteljica za djecu, *Izveštje o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)

[234] Knez, R., Pokrajac Bulian, A. i Perišić, M., Epidemiologija poremećaja hranjenja u djece i adolescenata, *Paediatrica Croatica*, 52, 2008., str. 111-115.

[235] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, *Izveštje o provedbi Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine tijekom 2009. godine*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2010.

[236] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, *Izveštje o provedbi Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine tijekom 2009. godine*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2010.

[237] *Narodne novine*, br. 121/07.

[238] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, *Izveštje o provedbi Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine tijekom 2009. godine*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2010.

[239] Kuzman, M., Pejnović Franelić, I. i Pavić Šimetin, I., *Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi 2001/2002. Djeca i mladi u društvenom okruženju*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2004. Kuzman, M., Pavić Šimetin, I. i Pejnović Franelić, I., *Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi 2005./2006. Djeca i mladi u društvenom okruženju*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2008.

Reproduktivno zdravlje adolescentica i adolescenata

Spolna aktivnost obično započinje u razdoblju adolescencije i pogađa zdravlje i dobrobit i adolescenata i adolescentica. Spolni odnos bez zaštite može dovesti do negativnih posljedica poput neželjene trudnoće ili/i spolno prenosivih bolesti. Spolno aktivni mladi ljudi trebali bi prakticirati siguran spolni odnos, kao mjeru zaštite od raznih spolno prenosivih bolesti, kao i HIV-a/AIDS-a te zbog njihovih negativnih učinaka na zdravlje.

Istraživanje spolne aktivnosti adolescenata i adolescentica pokazalo je da je između 15% i 22% petnaestogodišnjaka već imalo spolne odnose (tablica 8). U prosjeku petnaestogodišnjaci (i dječaci i djevojčice) prvi su spolni odnos imali u dobi od 14 godina. Pritom je u spolne odnose stupilo više dječaka nego djevojčica. Rezultati ovih dvaju istraživanja o ponašanju u vezi sa zdravljem u djece školske dobi upućuju na to da između 11% i 22% petnaestogodišnjaka tijekom svog posljednjeg spolnog odnosa nije koristilo nikakvu metodu kontracepcije (tablica 8). Nadalje, oba su istraživanja o ponašanju u vezi sa zdravljem pokazala da su adolescenti koji konzumiraju duhanske i alkoholne proizvode te druge droge skloniji upustiti se u spolne odnose ranije od njihovih vršnjaka koji ne koriste nikakva sredstva ovisnosti.^[239] Studija o spolnoj aktivnosti adolescenata pokazala je da samo polovina spolno aktivnih adolescenata redovito rabi neku metodu kontracepcije, a među spolno

Tablica 8. Podaci o spolnom odnosu među adolescentima (15 godina starosti) u Hrvatskoj

	Istraživanje		
	Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi - 2001./2002. (N = 1 446; 626 dječaka i 820 djevojčica) ¹	Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi - 2005./2006. (N = 1 630; 773 dječaka i 857 djevojčica) ²	Vanjsko vrednovanje eksperimentalnih programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja u osnovnim i srednjim školama – 2007./2008. (N = 874; 353 dječaka i 521 djevojčica) ³
Adolescenti koji su prvi put stupili u spolni odnos	15,3%	22,2%	14,4%
Adolescenti koji su prvi put stupili u spolni odnos po spolu	Djevojčice – 9,7% Dječaci – 23,2%	Djevojčice – 16,5% Dječaci – 28,6%	Djevojčice – 9,6% Dječaci – 21,6%
Prosječna dob prvog spolnog odnosa	Djevojčice – 14,5 godina Dječaci – 14,0 godina	Djevojčice – 14,4 godina Dječaci – 13,3 godina	Djevojčice – 14,7 godina Dječaci – 14,3 godina
Metoda kontracepcije primijenjena tijekom posljednjeg spolnog odnosa	Djevojčice – 60,1% je koristilo kondome; 21,3% je imalo spolni odnos bez zaštite Dječaci – 72,1% je koristilo kondome; 22,0% je imalo spolni odnos bez zaštite	Djevojčice – 77,0% je koristilo kondome; 11% je imalo spolni odnos bez zaštite Dječaci – 76,0% je rabilo kondome; 15% je imalo spolni odnos bez zaštite	Pitanje: „Ako ste se upustili u spolni odnos, jeste li rabili kakvu zaštitu protiv spolno prenosivih bolesti?“ 36,5% jest i 63,5% nije

Izvor podataka: ¹Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi za 2001./2002., HZJZ. ²Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi za 2005./2006., HZKZ. ³Vanjsko vrednovanje eksperimentalnih programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja u osnovnim i srednjim školama: Stavovi, mišljenja i zadovoljstvo učenika, učitelja/nastavnika, ravnatelja i roditelja/skrbnika programom te učinci programa na ponašanje učenika, 2008., Zagreb, Institut Ivo Pilar.

aktivnim adolescenticama primijećeno je i opadanje učestalosti uporabe kondoma od prvog do četvrtog razreda srednje škole.^[240] Nadalje, rezultati su pokazali da se oko 17% spolno aktivnih adolescenata prilikom njihova posljednjeg spolnog odnosa nije zaštitilo protiv neželjene trudnoće ili spolno prenosivih bolesti. Podaci dobiveni od adolescenata o njihovoj spolnoj aktivnosti ponekad nisu pouzdani zato što adolescenti pritom često pretjeruju ili uveličavaju.^[241] To može biti jedan od uzroka pojave različitih podataka o spolnoj aktivnosti adolescenata dobivenih u različitim istraživanjima. No, unatoč tome, podaci o spolnoj aktivnosti adolescenata i adolescentica važni su za planiranje preventivnih i intervencijskih programa.

Najviše stope spolno prenosivih infekcija nađene su kod osoba u dobi od 15 i 24 godina starosti te je u ovoj dobnoj skupini diljem svijeta zabilježeno do 60% novih infekcija.^[242] Točne i pouzdane brojke o stopi učestalosti spolno prenosivih bolesti među adolescentima u Hrvatskoj nisu poznate. Stopa učestalosti pojave infekcije klamidije među adolescentima iznosi od 13% do 18%, ovisno o izvoru podataka.^[243] Dva su istraživanja pokazala da je između 25% i 34% spolno aktivnih adolescentica u Hrvatskoj imalo patološke nalaze Papa-testa.^[244] U raznim uzorcima spolno aktivnih adolescentica u Hrvatskoj pojavnost klamidije iznosi 10 – 27%, infekcije humanim papiloma virusom (HPV) 9 – 12%, infekcija candidom 28%, a abnormalnih citoloških nalaza vrata maternice dobivenih Papa-razmazima (CIN I, CIN II, CIN III) 22%.^[245] Prema službenom mišljenju Službe za epidemiologiju zaraznih bolesti, Referentnog centra za epidemiologiju Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi cijepljenje protiv HPV infekcije dopušteno je i dobrovoljno.^{[246] [247]} O uvođenju HPV cjepiva u Program obveznih cijepljenja razmišlja se i vjerojatno će u budućnosti biti uvedeno, kada se ispune određeni uvjeti za to.^[248]

Udio u porodima koji se odnosi na adolescentice (djevojke u dobi od 15 do 19 godina starosti) je oko 4%.^{[249] [250] [251]} Stopa rađanja za ovu dobnu skupinu bila je 13,8 poroda na 1 000 djevojaka u 2008. i 12,7 poroda na 1 000 djevojaka u 2009. godini.^{[252] [253]} Hrvatska pripada državama s niskom stopom rađanja kod adolescentica, no ona je, u usporedbi s razvijenim državama EU, nešto viša.^[254] Istraživanje o majkama adolescenticama i roditeljstvu pokazalo je da one trebaju obrazovanje, novčanu potporu i savjetovanje.^[255] Kako bi odgovorili na potrebe za edukacijom maloljetnih majki i trudnih adolescentica 2007. je osmišljena i objavljena edukativna brošura.^[256] Brošura je osmišljena u sklopu projekta „Mama je mama“ udruge roditelja Korak po korak. Projekt su financirali Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa te Ured za zdravstvo, rad, socijalnu zaštitu i branitelje Grada Zagreba. I smještaj trudnih adolescentica predstavlja problem jer ih ponekad njihove obitelji ne prihvaćaju. Trenutačno se 23 maloljetne majke mogu smjestiti u institucionalni smještaj.^[257] U Nacrtu novog Zakona o socijalnoj skrbi, vezano za zbrinjavanje maloljetnih majki, predviđeno je privremeno stambeno zbrinjavanje kroz kratkoročni smještaj koji je osiguran u kriznim situacijama, smještaj za provedbu kraćih rehabilitacijskih programa kao i vikend smještaj te

privremeni smještaj. Krizne situacije su situacije trudnica 3 mjeseca prije poroda ili roditelja s djetetom do godine dana života djeteta te im je osigurana privremena skrb izvan vlastitih obitelji kao i pristup drugim uslugama u zajednici dok se ne vrate u svoje obitelji ili u udomiteljske obitelji ili dok se smještaj ne osigura na neki drugi način.^[258]

Broj mladih djevojaka do 19 godina među ženama koje su pobacile na zahtjev je tijekom posljednjih deset godina u blagom porastu.^[259] Od žena koje su tijekom posljednjih deset godina legalno pobacile udio mladih djevojaka do 19 godina starosti iznosio je od 6% do 9%.^[260] Smanjenje prekida trudnoće, osobito kod adolescentica, jedan je od podciljeva utvrđenih u sklopu 5. nacionalnoga milenijskog cilja, te su za njegovo ostvarivanje već pokrenute i neke akcije.^[261]^[262] Za ostvarivanje ovog podcilja nužno je daljnje ulaganje u prevenciju i edukaciju.

- [240] Hiršl-Hećej, V. i Štulhofer, A., *Condom use and its consistency among metropolitan high school students in Croatia, 1997-2000: Has anything changed?* (Uporaba kondoma i dosljednost te metode među učenicima srednjih škola u glavnom gradu Hrvatske od 1997. do 2000. godine), *Collegium Antropologicum*, 30(2), 2006., str. 315-319.
- [241] Kuzman, M., Pavić Šimetin, I. i Pejnović Franelić, I., *Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi 2005/2006. Djeca i mladi u društvenom okruženju*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2008.
- [242] Dehne, K. L. i Riedner, G., *Sexually transmitted infections among adolescents: the need for adequate health services* (Spolno prenosive infekcije među adolescentima: potreba za odgovarajućim zdravstvenim uslugama), Ženeva, SZO i Njemačko društvo za tehničku suradnju, 2005.
<http://whqlibdoc.who.int/publications/2005/9241562889.pdf> (23. siječnja 2011.)
- [243] Šikanić Dugić, N., *Sexually transmitted infections in adolescents* (Spolno prenosive infekcije kod adolescenata), *Medicus*, 19(1), 2010., str. 13-18.
- [244] Đepina, M., Čavlek, T. i Juhović Markus, V., *Savjetovalište za mlade*, *Medicus*, 18(2), 2009., str. 227-235.
- [245] Dobravc-Poljak, J., Croatia - *Overview of HIV/AIDS situation* (Hrvatska – pregled stanja u svezi s pojavom virusa HIV i AIDS-a), u: Martini, M., Naydenova, T. i Wolferstan, T. (ur.), *HIV/AIDS prevention and care among mobile groups in the Balkans* (Prevencija i skrb u svezi s virusom HIV i AIDS-om među mobilnim skupinama na Balkanu). Rim, Međunarodna organizacija za migracije, 2001., str. 55-66.
- [246] Ministarstvo zdravstva, Referentni centar za epidemiologiju, Služba za epidemiologiju zaraznih bolesti, *Stav o cijepljenju protiv HPV infekcije*, Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Referentni centar za epidemiologiju, Služba za epidemiologiju zaraznih bolesti, 2009. http://www.hzjz.hr/epidemiologija/hpv_stav.pdf (21. siječnja 2011.)
- [247] Kaić, B., Gjenero Margan, I. i Nemeth-Blažić, T., Cijepljenje protiv bolesti uzrokovanih HPV tipovima 6, 11, 16 i 18., *Hrvatski časopis za javno zdravstvo*, 4(13), 2008.
<http://www.hczjz.hr/clanak.php?id=13602&rnd> (21. prosinca 2011.)
- [248] Ministarstvo zdravstva, Referentni centar za epidemiologiju, Služba za epidemiologiju zaraznih bolesti, *Stav o cijepljenju protiv HPV infekcije*, Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Referentni centar za epidemiologiju, Služba za epidemiologiju zaraznih bolesti, 2009. http://www.hzjz.hr/epidemiologija/hpv_stav.pdf (21. siječnja 2011.)
- [249] Rodin, U., *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2007. godine*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2008.
- [250] Rodin, U., *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2008. godine*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2009.
- [251] Rodin, U., *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2009. godine*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [252] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2008. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2009.
- [253] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [254] Statistički ured UN-a, *Adolescent birth rate* (Stopa porođaja adolescenata).
<http://unstats.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=761> (22. siječnja 2011.)
- [255] Udruga roditelja Korak po korak, *Institucionalni i izvaninstitucionalni smještaj maloljetnih trudnica i majki s djecom - iskustva i preporuke*, prezentacija s okruglog stola, 2010.
- [256] <http://www.udrugaroditeljapkp.hr/mama-je-mama> (22. siječnja 2011.)
- [257] Udruga roditelja Korak po korak – rezultati studije o maloljetnim trudnicama i roditeljstvu, 2010.
- [258] Osobni kontakt sa zaposlenikom iz Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- [259] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [260] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010., str. 261.
- [261] Gorančić-Lazetić, H. (ur.), *Progress towards the achievement of the Millennium Development Goals in the Republic of Croatia: during the period from August 2004 to December 2006*. (Izvrješće o napretku i ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja u Republici Hrvatskoj: za razdoblje od kolovoza 2004. do prosinca 2006.), Zagreb, Ministarstvo europskih integracija, Program UN-a za razvoj, 2006.
<http://www.undp.hr/upload/file/124/62105/FILENAME/MDG%20engleska%20za%20web.pdf> (10. veljače 2011.)
- [262] Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, *Pregled postignuća Republike Hrvatske u ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja tijekom razdoblja od 2006. do 2010.*, Zagreb, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, 2010.
<http://www.undp.hr/show.jsp?page=83907> (10. veljače 2011.)

- [263] Kuzman, M., Pavić Šimetin, I. i Pejnović Franelić, I., *Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi 2005./2006. Djeca i mladi u društvenom okruženju*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2008.
- [264] Ćorić, T., Hrabak-Žerjavić, V., Kuzman, M. i Mayer, D., *Svjetsko istraživanje o upotrebi duhana u mladih. Rezultati za Hrvatsku*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2006.
<http://www.hzjz.hr/publikacije/GYTS.pdf>
 (21. siječnja 2011.)

Navedeni podaci upućuju na to da se dio adolescenata upušta u rizične spolne odnose. To se stanje može pripisati nedostupnosti službi i ustanova za zaštitu reproduktivnog zdravlja prilagođenih adolescentima te manjku svijesti o negativnim posljedicama nezaštićene spolne aktivnosti zbog nedovoljne informiranosti i znanja. Razmotrivši navedene podatke o spolnoj aktivnosti, pobačajima i spolno prenosivim bolestima u adolescenata u Hrvatskoj, nužan je sustavniji, dugoročniji i dosljedniji pristup prevenciji i edukaciji o posljedicama spolnih odnosa bez zaštite. Sveobuhvatan bi pristup zdravstvenom odgoju i obrazovanju trebao biti usmjeren na sprječavanje rizičnih ponašanja, a ne na rane spolne odnose kao izolirane događaje u ranoj dobi. Vrijedna bi akcija bila i osnaživanje adolescenata da educiraju svoje prijatelje, vršnjake i druge adolescente o sigurnom spolnom ponašanju. Promicanje sigurnijega spolnog ponašanja među adolescentima i istodobno pojašnjavanje činjenice da spolni odnos bez primjerene zaštite može dovesti do neželjene trudnoće ili spolno prenosivih bolesti zahtijevat će udruženi napor raznih strana i agencija izravno ili neizravno uključenih u živote djece. Uz to bi važna preventivna mjera bila i osiguravanje lakšeg pristupa metodama kontracepcije za adolescente i mlade osobe jer će ju onda vjerojatnije i rabiti, a i zdravstvene bi službe za mlade mogle usvojiti pristup prilagođen adolescentima vođen načelom povjerljivosti.

Zdravstveno-rizična ponašanja adolescenata

Adolescencija je vrijeme kada mladi najčešće započinju eksperimentirati s drogama. Iako većina adolescenata koji eksperimentiraju sa sredstvima ovisnosti (duhan, alkohol) ne postanu ovisnici, konzumiranje tih sredstava može imati opasne i štetne učinke po zdravlje. Prema rezultatima istraživanja pod nazivom „Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi“ oko 60% petnaestogodišnjaka probalo je pušiti barem jednom.^[263] Postotak petnaestogodišnjaka koji redovito konzumiraju duhanske proizvode narastao je posljednjih godina sa 17% u 2002. na oko 20% u 2006. godini. Oko 19% dječaka i 21% djevojčica prijavilo je da redovito puši. Petnaestogodišnjaci koji redovito puše počeli su pušiti u svojoj 13. godini. Rezultati su pokazali i da oko dva od deset (12 – 34%) dječaka i jedna od deset (9 – 13%) djevojčica barem jednom tjedno konzumira alkoholne proizvode (pivo, vino, žestoko piće).

U usporedbi s ostalih 40 zemalja u kojima je provedeno ovo istraživanje Hrvatska je na samom vrhu ljestvice po broju petnaestogodišnjaka koji piju alkohol. Godine 2006. 14% petnaestogodišnjaka izjavilo je da je uzelo marihuanu barem jednom u svom životu, što je 2% manje nego 2002. godine. Prema rezultatima Svjetskog istraživanja o uporabi duhana u mladim (engl. Global Youth Tobacco Survey, GYTS), provedenog 2002., u Hrvatskoj je gotovo 60% učenika u dobi od 13 do 15 godina pokušalo pušiti barem jednom u svom životu i u tome nema razlike među urbanim i ruralnim područjima.^[264] Nadalje, gotovo polovina sadašnjih učenika pušača (49,9%) želi odustati od pušenja. Godine 1995., 1999., 2003. i 2007. Hrvatska je sudjelovala u Europskom istraživanju o pušenju, alkoholu i drogama među učenicima (engl. *European School Survey Project on*

Alcohol and Other Drugs, ESPAD), koje je provedeno u oko 30 europskih zemalja.^[265] Podaci iz sva četiri istraživanja pokazali su da hrvatski adolescenti puše više cigareta (duhana) u usporedbi s ESPAD prosjekom.^[266] Što se tiče konzumiranja alkoholnih proizvoda kod adolescenata Hrvatska je prije 12 godina bila daleko ispod europskog prosjeka, no u 2007. bila je iznad ESPAD prosjeka. U vezi s konzumacijom ilegalnih droga Hrvatska je 2007. u većini mjerenih varijabli bila ispod ili blizu ESPAD prosjeka. Rezultati HBSC i ESPAD istraživanja pokazuju da je pijenje alkohola kod adolescenata povezano s nasilničkim ponašanjem i delikvencijom. Ova su istraživanja pokazala da je vjerojatnije da će dječaci adolescenti uzimati bilo koje vrste droga.

Istraživanja su pokazala da su alkoholni i duhanski proizvodi za adolescente u Hrvatskoj lako dostupni, iako zakon zabranjuje prodaju duhanskih i alkoholnih proizvoda osobama mlađima od 18 godina.^[267] Stopa učestalosti konzumacije alkoholnih i duhanskih proizvoda može se donekle pripisati činjenici da su ti proizvodi za adolescente u Hrvatskoj lako dostupni pa se pojavljuje potreba za većom i boljom kontrolom provedbe zakonodavstva u vezi s ograničenjem uporabe alkoholnih i duhanskih proizvoda među djecom i mladima. Treba raspraviti o višim kaznama za one koji prodaju alkoholne i duhanske proizvode djeci.

Uz sprječavanje pristupa alkoholnim i duhanskim proizvodima za adolescente, trebalo bi roditelje i nastavnike poticati na to da djecu bolje nadziru i prate njihovo ponašanje i kretanje. Unatoč tome da je u vezi s prevencijom i edukacijom učinjen doista vrijedan posao, spomenute brojke o uporabi sredstva ovisnosti (posebno o uporabi alkohola i duhana) kod adolescenata upućuju na potrebu za razvojem učinkovitijih programa prevencije koji će biti usmjereni na djecu mlađu od 15 godina.

Zloupotreba sredstava ovisnosti ne može se iskorijeniti jer nije moguće ni riješiti problem potražnje za tim sredstvima ni potpuno ih zabraniti, stoga je važno dobro planiranim strategijama prevencije i neprekidnom primjenom Nacionalnog programa smanjiti zloupotrebu sredstava ovisnosti na podnošljivu razinu.^[268] Programi za prevenciju zloupotrebe sredstava ovisnosti trebali bi se sustavno provoditi u svim školama kroz školski program.^[269] Zaštita djece od zloupotrebe droga kao i preventivne mjere za to opisane su i o njima se govori u poglavlju o zaštitnim pravima.

Nedostatak joda

U Hrvatskoj je postignut dostatan unos joda, a napor uložen u uklanjanje poremećaja uzrokovanih nedostatkom joda doprinijet će blagostanju budućih generacija.^[270] Budući da nedostatak joda može uzrokovati ozbiljne endokrine poremećaje Državni je zavod za normizaciju i mjeriteljstvo Republike Hrvatske 1997. objavio Pravilnik o temeljnim zahtjevima za sol za prehranu ljudi.^[271] Prema usvojenom zakonodavstvu obvezna je fortifikacija (jodiranje) sve soli namijenjene ljudskoj potrošnji ili za stočnu hranu. U Hrvatskoj se univerzalna jodizacija soli provodi

[265] Europski projekt istraživanja u školama o alkoholu i drugim drogama, <http://www.espad.org/> (10. veljače 2011.)

[266] Kuzman, M. et al., *ESPAD Europski istraživanje o pušenju, alkoholu i drogama među učenicima 2007.*, prezentacija, 2009. <http://www.hzjz.hr/skolska/ESPAD2007rep.pdf> (10. veljače 2011.)

[267] Kuzman, M., Pejnović Franelić, I. i Pavić Šimetin, I., *Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi 2001/2002. Djeca i mladi u društvenom okruženju*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2004.; Kuzman, M., Pavić Šimetin, I. i Pejnović Franelić, I., *Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi 2005./2006. Djeca i mladi u društvenom okruženju*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2008.

[268] Sakoman, S., *Društvo bez droge?*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2008.

[269] Sakoman, S., *Školski programi prevencije ovisnosti*, Zagreb, Agencija za odgoj i obrazovanje, 2009.

[270] Kusić, Z. i Jukić, T., *History of endemic goiter in Croatia: From severe iodine deficiency to iodine sufficiency* (Povijest endemske guše u Hrvatskoj: Od ozbiljnog nedostatka joda do dostatnog unosa joda), *Collegium Anthropologicum*, 29(1), 2005., str. 9-16.

[271] *Narodne novine*, br. 15/97.

u skladu sa standardnom preporukom SZO-a, UNICEF-a i ICCIDD-a.^[272] Sustav praćenja poremećaja uzrokovanih nedostatkom joda ugrađen je u akcijski plan za eliminaciju/uklanjanje poremećaja uzrokovanih nedostatkom joda, a projekt praćenja pokriva uzorke soli (razine joda) uzete iz kućanstava i maloprodajnih trgovina te od proizvođača soli, kao i od soli iz uvoza.^[273] Za sprječavanje poremećaja uzrokovanih nedostatkom joda u budućnosti nužno je nastaviti s kontrolom sadržaja joda u soli, ekskrecijom joda u urinu školske djece, palpacijom štitnjače u školske djece (od 7 do 11 godina) te praćenjem razina THS-a u krvi novorođenčadi u Hrvatskoj.^[274]

HIV i AIDS

Hrvatska je zemlja s niskom razinom pojavnosti virusa HIV-a/AIDS-a (broj slučajeva HIV infekcije je 10 do 14 na milijun stanovnika, a godišnji broj pojave AIDS-a smanjuje se na vrijednost manju od 4 na milijun stanovnika).^[275] Godine 2009. slučajevi AIDS-a među cjelokupnom populacijom bili su rijetki i sporadični.^[276] Na HIV/AIDS najosjetljiviji su homoseksualni i biseksualni muškarci, uživatelji intravenskih droga te promiskuitetne heteroseksualne osobe.^[277] Muškarci čine oko 80% populacije zaražene HIV-om/AIDS-om.^[278] Žene su najčešće partnerice osoba zaraženih virusom HIV-a, odnosno njihovi bračni drugovi.^[279] Te žene mogu biti rizična skupina za infekciju virusom HIV-a, te je potrebno osigurati im edukaciju i posebnu potporu.

Među zaraženim adolescentima i djecom nema slučaja zaraze heteroseksualnim prijenosom.^[280] Svi slučajevi HIV-a/AIDS-a među djecom uzrokovani su prijenosom virusa HIV-a s majke na dijete (osmero djece zaraženo je virusom HIV-a, a kod troje je virus uznapredovao do AIDS-a).^{[281] [282]} Od osmero djece pozitivne na virus HIV-a četvero živi sa svojim roditeljima, a četvero u udomiteljskim obiteljima.^[283] Kako bi se poboljšao položaj djece zaražene virusom HIV-a u Hrvatskoj Tematska skupina UN-a za HIV/AIDS donijela je određene preporuke.^[284] Što se tiče zakonodavstva, trebalo bi uvesti pravo djeteta da daje svoj pristanak na testiranje za virus HIV-a. Uz to, treba osmisliti smjernice o tome kako se odnositi prema djeci zaraženoj virusom HIV-a. Nadalje, potrebno je na svim razinama osigurati tajnost podataka koji se odnose na HIV status djeteta te zadovoljiti potrebe posebne edukacije i stvoriti bazu podataka udomiteljskih obitelji spremnih prihvatiti djecu zaraženu virusom HIV-a/AIDS-om.

U Hrvatskoj su se održavale brojne inicijative, akcije i projekti državnih institucija i/ili nevladinih udruga koji su bili usmjereni na prevenciju, edukaciju i/ili liječenje HIV-a/AIDS-a.^[285] Kontrola i prevencija HIV-a/AIDS-a u Hrvatskoj uređuju se Zakonom o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti i Hrvatskim nacionalnim programom za prevenciju HIV-a/AIDS-a.^{[286] [287]} HZJZ prati epidemiološku situaciju, a Referentni centar za HIV i AIDS nalazi se u sklopu Klinike za infektivne bolesti Dr. Fran Mihaljević. Vlada Republike Hrvatske uspostavila je i daje sredstva za program zamjene šprica i igala. Nacionalni je odbor podupro osnivanje nevladinih

organizacija za ljude zaražene HIV-om/AIDS-om. Godine 1998. uvedeno je vrlo aktivno antiretroviralno liječenje koje je opće i besplatno.^[288]

U skladu s Hrvatskim nacionalnim programom za prevenciju HIV-a/AIDS-a za razdoblje od 2005. do 2010. godine organizirane su razne preventivne i edukativne aktivnosti.^[289] Zbog sustavne primjene svih preventivnih mjera (od nadzora nad pripravcima iz ljudske krvi do zdravstvenog odgoja i prosvjećivanja) AIDS je već 24 godine u Republici Hrvatskoj na vrlo niskoj razini, jednoj od najnižih u Europi. Ovo se stanje može održavati samo ako se provode sve preventivne mjere uz stalnu epidemiološku analizu kretanja infekcije.^[290] Vezano za ovo, novi Hrvatski nacionalni program za prevenciju HIV-a/AIDS-a za razdoblje od 2011. do 2015. godine s provedbom je započeo u travnju 2011. godine.^[291]

-
- [272] SZO, *Comparative analysis of progress on the elimination of iodine deficiency disorders* (Komparativna analiza napretka u uklanjanju poremećaja uzrokovanih nedostatkom joda), 2000.
http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0009/119772/E68017.pdf (4. veljače 2011.)
- [273] SZO, *Comparative analysis of progress on the elimination of iodine deficiency disorders* (Komparativna analiza napretka u uklanjanju poremećaja uzrokovanih nedostatkom joda), 2000.
http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0009/119772/E68017.pdf (4. veljače 2011.)
- [274] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [275] Nemeth-Blažić, T., Skoko-Poljak, D. i Pem-Novosel, I. (ur.), *HIV/AIDS surveillance in Croatia* (Praćenje HIV/AIDS-a u Hrvatskoj), Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2007.
<http://www.hzjz.hr/publikacije/HIVweb.pdf> (1. veljače 2011.)
- [276] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [277] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [278] Nemeth-Blažić, T., Skoko-Poljak, D. i Pem-Novosel, I. (ur.), *HIV/AIDS surveillance in Croatia* (Praćenje HIV/AIDS-a u Hrvatskoj), Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2007.
<http://www.hzjz.hr/publikacije/HIVweb.pdf> (1. veljače 2011.)
- [279] Jovović, I. (ur.), *HIV/AIDS in the legislation of the Republic of Croatia: the analysis with propositions of modifications of current legislation and strengthening of human rights of people living with HIV*, 2006. (HIV/AIDS u zakonodavstvu Republike Hrvatske: analiza s prijedlozima izmjena postojećeg zakonodavstva i osnaživanja ljudskih prava ljudi koji žive s HIV-om 2006.), Tematska grupa UN-a o HIV/SIDA-i, Zagreb, UNDP, 2006.
http://www.undp.hr/upload/file/109/54735/FILENAME/UNAIDS_brosura_2006_engl_zadnje.pdf (1. veljače 2001.)
- [280] Nemeth-Blažić, T., Skoko-Poljak, D. i Pem-Novosel, I. (ur.), *HIV/AIDS surveillance in Croatia* (Praćenje HIV/AIDS-a u Hrvatskoj), Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2007.
<http://www.hzjz.hr/publikacije/HIVweb.pdf> (1. veljače 2011.)
- [281] Nemeth-Blažić, T., Skoko-Poljak, D. i Pem-Novosel, I. (ur.), *HIV/AIDS surveillance in Croatia* (Praćenje HIV/AIDS-a u Hrvatskoj), Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2007.
<http://www.hzjz.hr/publikacije/HIVweb.pdf> (1. veljače 2011.)
- [282] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [283] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010.
http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf
- [284] Jovović, I. (ur.), *HIV/AIDS in the legislation of the Republic of Croatia: the analysis with propositions of modifications of current legislation and strengthening of human rights of people living with HIV*, 2006. (HIV/AIDS u zakonodavstvu Republike Hrvatske: analiza s prijedlozima izmjena postojećeg zakonodavstva i osnaživanja ljudskih prava ljudi koji žive s HIV-om 2006.), Tematska grupa UN-a o HIV/SIDA-i, Zagreb, UNDP, 2006.
http://www.undp.hr/upload/file/109/54735/FILENAME/UNAIDS_brosura_2006_engl_zadnje.pdf (1. veljače 2001.)
- [285] Nemeth Blažić, T., Skoko-Poljak, D. i Pem Novosel, I. (ur.), *HIV/AIDS surveillance in Croatia* (Praćenje HIV/AIDS-a u Hrvatskoj), Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2007.
<http://www.hzjz.hr/publikacije/HIVweb.pdf> (1. veljače 2011.)
- [286] *Narodne novine*, br. 79/07., 113/08. i 43/09.
- [287] Nemeth-Blažić, T., Skoko-Poljak, D. i Pem-Novosel, I. (ur.), *HIV/AIDS surveillance in Croatia* (Praćenje HIV/AIDS-a u Hrvatskoj), Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2007.
<http://www.hzjz.hr/publikacije/HIVweb.pdf> (1. veljače 2011.)
- [288] Nemeth-Blažić, T., Skoko-Poljak i Pem-Novosel, I. (ur.), *HIV/AIDS surveillance in Croatia* (Praćenje HIV/AIDS-a u Hrvatskoj), Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2007.
<http://www.hzjz.hr/publikacije/HIVweb.pdf> (1. veljače 2011.)
- [289] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010.
http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf
- [290] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [291] Hrvatski nacionalni program za prevenciju HIV/AIDS-a za razdoblje od 2011. do 2015. <http://www.mzss.hr> (19. srpnja 2011.)

Obiteljsko i društveno okruženje djece

Životni uvjeti djece

Posljedice siromaštva pojavljuju se u raznim oblicima. Djeca koja žive u uvjetima siromaštva kao i socijalno isključena djeca trebaju biti prioritet vlada i politika. Prema člancima 27. i 26. Konvencije djeca imaju pravo na odgovarajući životni standard. Vlada treba izravno ili neizravno pomagati djeci ako su siromašna. Djeca imaju pravo na životni standard koji zadovoljava njihove potrebe, a ako roditelji ili skrbnici ne mogu priuštiti takav standard, država im treba pomoći.

Ukupno je u Hrvatskoj socijalno isključeno 440 000 ljudi, njihovih obitelji i djece.^[292] Nadalje, djeca u visokom riziku od siromaštva su: djeca u obiteljima bez zaposlenih, djeca osoba koje primaju trajnu novčanu pomoć, djeca iz jednoroditeljskih obitelji s niskim primanjima, djeca bez roditeljske skrbi, djeca s teškoćama u razvoju, djeca smještena u institucije, djeca romske nacionalne manjine te djeca koja žive u velikim obiteljima.^[293] Većina djece koja živi u uvjetima siromaštva žive u Istočnoj i Središnjoj Hrvatskoj.^[294] Stopa siromaštva u 2008. kod jednoroditeljskih obitelji s jednim ili više djece bila je 28,6, a stopa za obitelji s troje ili više djece 18,9.^[295] Više od 56% od sve siromašne djece u Hrvatskoj živi u kućanstvima bez zaposlenih osoba, oko 22% siromašne djece dolazi iz kućanstava koja primaju naknade za nezaposlene, a oko 67% takve djece živi u jednoroditeljskim obiteljima s nezaposlenim roditeljem.^[296] Stope siromaštva su niske u obiteljima s dvoje zaposlenih osoba (u kojima oba roditelja rade).^[297] Rizik od siromaštva značajno je veći za kućanstva s troje ili više djece. Udio djece u dobi od 0 do 15 godina starosti koja žive u uvjetima ekstremnog siromaštva u Hrvatskoj je vrlo nizak, usporedimo li ju sa zemljama Istočne Europe.^[298] Postotak hrvatske djece u dobi od 0 do 15 godina starosti koja žive u kućanstvima s potrošnjom po glavi manjom od 2,50 USD pariteta kupovne moći na dan bio je u 2008. 0,2%, a ispod 5,00 USD pariteta kupovne moći na dan 3,2%.^[299]

Prema Zakonu o doplatku za djecu, doplatka za djecu je novčano primanje koje koristi roditelj ili druga osoba određena tim zakonom, radi potpore uzdržavanja i odgoja djece.^[300] Roditelj ili skrbnik ima pravo

Tablica 9. Broj roditelja/skrbnika i djece koja su se koristila doplatkom za djecu i njegov prosječan mjesečni iznos (kn)

Godina	2006.	2007.	2008.	2009.	2010. (1. – 9. mj.)
Broj roditelja/skrbnika	216 828	226 997	228 177	212 214	205 766
Broj djece	410 938	429 886	431 701	402 528	391 824
Prosječan mjesečni iznos doplatka za djecu (kn)	261,12	342,24	347,63	350,00	351,55
Prosječan mjesečni iznos doplatka za djecu (USD)	48,07	63,00	64,10	64,47	64,84

Izvor: Statistički podaci Hrvatskog instituta za mirovinsko osiguranje, listopad 2010.

na dječji doplatka pod sljedećim uvjetima: ako njegov ili njezin ukupni dohodak ostvaren u prethodnoj kalendarskoj godini po članu kućanstva mjesečno ne prelazi 40% proračunske osnovice (dohodovni cenzus) te ako on ili ona živi u kućanstvu s djetetom.^[301] Naknade za dijete mogu se dobiti za uzdržavanu djecu od rođenja do 15 godina starosti ili 19 godina starosti ako pohađaju srednju školu. Od 2001. do 2006. došlo je do pada broja primatelja dječjeg doplatka.^[302] Prosječan je doplatka za djecu 2008. i 2009. iznosio 350,00 kn na mjesec (tablica 9). Sredstva dodijeljena za dječji doplatka činila su u 2008. i prvoj polovini 2009. oko 0,5% BDP-a.^[303] Analiza cjelokupnog neto prihoda kućanstva obitelji koje primaju doplatka za djecu pokazuje da je u 2008. godini oko 10% njihova prihoda dolazilo od doplatka za djecu.^[304] Doplatka za djecu i pronatalitetni dodatak bili su u 2008. između 15% i 32% proračuna kućanstva kod obitelji s troje ili više djece.^[305] Uz pomoć doplatka za djecu relativna se stopa siromaštva 2008. među djecom smanjila za 22%, a stopa siromaštva cjelokupnog stanovništva za 8%.^[306] Stopa smanjivanja siromaštva najniža je među djecom koja žive u kućanstvima bez zaposlenih odraslih osoba, kao i među djecom u dobi od 16 do 18 godina. Uz to, stopa smanjenja siromaštva povećava se brojem djece.^[307]

-
- [292] Starc, N. (ur.), *Poverty, unemployment and social exclusion* (Siromaštvo, nezaposlenost i socijalna isključenost), Zagreb, UNDP, 2005. <http://www.undp.hr/upload/file/104/52080/FILENAME/Poverty,%20Unemployment%20and%20Social%20Exclusion.pdf> (11. travnja 2011.)
- [293] Katić Stanić, T., *Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti djece i socijalne posljedice ekonomske krize*, Dokument je predstavljen na konferenciji Djeca u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti: izazovi i mogućnosti, Zagreb, studeni 2010.
- [294] Šučur, Z., *Rizici dječjeg siromaštva u Hrvatskoj – Prioriteti za poduzimanje odgovarajućih mjera*, dokument je predstavljen na konferenciji Djeca u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti: izazovi i mogućnosti, Zagreb, studeni 2010.
- [295] Šučur, Z., *Rizici dječjeg siromaštva u Hrvatskoj – Prioriteti za poduzimanje odgovarajućih mjera*, dokument je predstavljen na konferenciji Djeca u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti: izazovi i mogućnosti, Zagreb, studeni 2010.
- [296] Šučur, Z., *Rizici dječjeg siromaštva u Hrvatskoj – Prioriteti za poduzimanje odgovarajućih mjera*, dokument je predstavljen na konferenciji Djeca u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti: izazovi i mogućnosti, Zagreb, studeni 2010.
- [297] Šučur, Z., *Rizici dječjeg siromaštva u Hrvatskoj – Prioriteti za poduzimanje odgovarajućih mjera*, dokument je predstavljen na konferenciji Djeca u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti: izazovi i mogućnosti, Zagreb, studeni 2010.
- [298] UNICEF-ov istraživački centar Innocenti, *Innocenti social monitor 2009. Child well-being at a crossroads. Evolving challenges in Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States* (Innocenti društveno praćenje za 2009. Dobrobit djeteta na raskršću. Izazovi koji se razvijaju u Središnjoj i Istočnoj Europi i Zajednici nezavisnih država), Firenca, UNICEF-ov istraživački centar Innocenti, 2009.
- [299] UNICEF-ov istraživački centar Innocenti, *Innocenti social monitor 2009. Child well-being at a crossroads. Evolving challenges in Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States* (Innocenti društveno praćenje za 2009. Dobrobit djeteta na raskršću. Izazovi koji se razvijaju u Središnjoj i Istočnoj Europi i Zajednici nezavisnih država), Firenca, UNICEF-ov istraživački centar Innocenti, 2009.
- [300] *Narodne novine*, br. 94/01., 138/06. i 107/07.
- [301] *Narodne novine*, br. 94/01., 138/06. i 107/07.
- [302] UNDP, *Role and efficiency of child allowance and social assistance as mechanisms of the social safety net* (Uloga i učinkovitost dječjeg doplatka i socijalne pomoći kao mehanizama socijalne sigurnosne mreže), Zagreb, UNDP, 2010. http://www.undp.hr/upload/file/234/117297/FILENAME/Child_allowance_and_social_assistanceEN_fin.pdf (10. siječnja 2011.)
- [303] UNDP, *Role and efficiency of child allowance and social assistance as mechanisms of the social safety net* (Uloga i učinkovitost dječjeg doplatka i socijalne pomoći kao mehanizama socijalne sigurnosne mreže), Zagreb, UNDP, 2010. http://www.undp.hr/upload/file/234/117297/FILENAME/Child_allowance_and_social_assistanceEN_fin.pdf (10. siječnja 2011.)
- [304] UNDP, *Role and efficiency of child allowance and social assistance as mechanisms of the social safety net* (Uloga i učinkovitost dječjeg doplatka i socijalne pomoći kao mehanizama socijalne sigurnosne mreže), Zagreb, UNDP, 2010. http://www.undp.hr/upload/file/234/117297/FILENAME/Child_allowance_and_social_assistanceEN_fin.pdf (10. siječnja 2011.)
- [305] UNDP, *Role and efficiency of child allowance and social assistance as mechanisms of the social safety net* (Uloga i učinkovitost dječjeg doplatka i socijalne pomoći kao mehanizama socijalne sigurnosne mreže), Zagreb, UNDP, 2010. http://www.undp.hr/upload/file/234/117297/FILENAME/Child_allowance_and_social_assistanceEN_fin.pdf (10. siječnja 2011.)
- [306] UNDP, *Role and efficiency of child allowance and social assistance as mechanisms of the social safety net* (Uloga i učinkovitost dječjeg doplatka i socijalne pomoći kao mehanizama socijalne sigurnosne mreže), Zagreb, UNDP, 2010. http://www.undp.hr/upload/file/234/117297/FILENAME/Child_allowance_and_social_assistanceEN_fin.pdf (10. siječnja 2011.)
- [307] UNDP, *Role and efficiency of child allowance and social assistance as mechanisms of the social safety net* (Uloga i učinkovitost dječjeg doplatka i socijalne pomoći kao mehanizama socijalne sigurnosne mreže), Zagreb, UNDP, 2010. http://www.undp.hr/upload/file/234/117297/FILENAME/Child_allowance_and_social_assistanceEN_fin.pdf (10. siječnja 2011.)

Neovisno o ovim činjenicama o stopi smanjenja siromaštva, obitelji s četvero ili više djece i dalje upućuju na najviše stope siromaštva.^[308] Doplatak za djecu ne može doprinijeti osnaživanju materijalnog statusa one djece koja žive u obiteljima gdje su roditelji ili skrbnici nezaposleni.^[309]

Uspješna politika socijalnog uključivanja temelji se na dva načela ili usmjerenja: slabljenju mehanizama raznih vrsta deprivacije (npr. ekonomske, društveno-kulturne) i smanjivanjem rizika da će djeca socijalno isključeni osoba i sama završiti kao isključene osobe.^[310] Ključno sredstvo koje pojedincima može pomoći da se oslobode siromaštva jest obrazovanje, stoga pravobraniteljica za djecu navodi da je važno u vrtiće uključiti što više djece iz siromašnih obitelji, pružiti obiteljima u opasnosti od siromaštva dodatnu novčanu pomoć u vidu osiguravanja prijevoza do škole i besplatnih udžbenika te djeci pružiti mogućnost da se služe računalima i sudjeluju u izvannastavnim aktivnostima.^[311] Uz pružanje novčane pomoći siromašnim obiteljima sredstva treba usmjeriti prema obrazovnim i savjetodavnim programima za siromašne obitelji radi razvoja vještina roditeljstva.^[312] Sredstva koja bi služila za poboljšavanje uvjeta života siromašnih obitelji i djece treba osigurati kroz državni proračun i lokalne proračune.^[313] Dodjela školarina djeci i mladima, posebno onima iz siromašnih obitelji, čime se olakšava njihovo više školovanje i razvoj, jest ulog u obrazovanje, čime se smanjuje rizik od budućeg siromaštva.^[314]

Važan pokazatelj toga osjeća li se dijete siromašno su njegovi odgovori na pitanja o siromaštvu i financijskom statusu njegove obitelji. To je subjektivna procjena siromaštva ili percepcija siromaštva kod djece, no stvaran uvid u živote djece i njihove osjećaje. Prema izvješćima djece, oko 30% djece koja dolaze iz obitelji s niskim prihodom ima slabija školska postignuća i slabiju kvalitetu obiteljske komunikacije, usporedimo li ih s njihovim vršnjacima u dobrostojećim obiteljima.^[315] Djeca iz obitelji s niskim prihodom imaju nižu objektivnu i subjektivnu kvalitetu života u usporedbi s djecom iz obitelji s visokim prihodom. Dubinsko istraživanje kvalitete života i siromaštva među hrvatskom djecom dalo bi važne i korisne uvide koji bi vladinim institucijama i nevladinim udrugama mogli pomoći u razvoju strategija za prevenciju siromaštva.

No pokrenule su se neke aktivnosti državnih institucija. Na temelju Zakona o Zakladi „Hrvatska za djecu“^[316] omogućila se financijska potpora obiteljima s većim brojem djece. Nadalje, zaklada je dodijelila stipendije učenicima i studentima u potrebi. Više informacija o radu ove Zaklade može se pronaći u Izvješću o radu Zaklade na službenim mrežnim stranicama Vlade Republike Hrvatske.^[317] U vezi s dodatnom financijskom potporom u obliku besplatnih udžbenika za djecu koja su, prema propisanim uvjetima, u potrebi, moguće su naknade za kupnju udžbenika, pravo na osobnu invalidninu, naknada za skrb i njegu druge osobe i, ako je potrebno, ortopedska pomagala, kao i pružanje pomoći u kući. Ovo su neki od zakona koji definiraju uvjete: Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata i Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata. Detaljnije informacije mogu se pronaći u Izvješću o provedbi Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. tijekom 2009. godine.^[318] Nadalje, Nacionalni plan za mlade od

2009. do 2013. godine definira preporuke jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave da osiguraju pristup obrazovanju mladim ljudima kroz besplatan prijevoz, subvencionirane školarine te troškove smještaja i slično.^[319] Detaljnije informacije mogu se naći u Izvješću o provedbi nacionalnog programa za mlade od 2009. do 2013. godine tijekom 2009. godine.^[320]

Uloga obitelji i roditelja u podizanju i odgoju djece

Nepovoljno obiteljsko okruženje i roditeljski postupci mogu se negativno odraziti na socijalni, emocionalni i tjelesni razvoj djeteta. Istraživanja provedena u Hrvatskoj pokazala su da veća roditeljska potpora i nadzor pozitivno doprinose raznim dimenzijama psiho-socijalnog funkcioniranja, kao i cjelokupnoj dobrobiti djece i adolescenata.^{[321] [322]} Nadalje, roditeljska podrška i obiteljska kohezija pozitivno su povezane sa zadovoljstvom životom i samopoštovanjem kod adolescenata.^[323] Uz to, slabija roditeljska podrška i nadzor povezani su sa slabijim školskim uspjehom i učestalijim konzumiranjem alkohola i droga kod adolescenata.^[324] Članci 5. (Roditeljsko usmjeravanje), 9. (Odvajanje od roditelja) i 18. (Roditeljske odgovornosti, državna pripomoć) Konvencije promiču i ističu važnost obitelji i roditelja za optimalan razvoj djece.

-
- [308] UNDP, *Role and efficiency of child allowance and social assistance as mechanisms of the social safety net* (Uloga i učinkovitost dječjeg doplatka i socijalne pomoći kao mehanizama socijalne sigurnosne mreže), Zagreb, UNDP, 2010.
http://www.undp.hr/upload/file/234/117297/FILENAME/Child_allowance_and_social_assistanceEN_fin.pdf (10. siječnja 2011.)
- [309] UNDP, *Role and efficiency of child allowance and social assistance as mechanisms of the social safety net* (Uloga i učinkovitost dječjeg doplatka i socijalne pomoći kao mehanizama socijalne sigurnosne mreže), Zagreb, UNDP, 2010.
http://www.undp.hr/upload/file/234/117297/FILENAME/Child_allowance_and_social_assistanceEN_fin.pdf (10. siječnja 2011.)
- [310] Starc, N. (ur.), *Poverty, unemployment and social exclusion* (Siromaštvo, nezaposlenost i socijalna isključenost), Zagreb, UNDP, 2005.
<http://www.undp.hr/upload/file/104/52080/FILENAME/Poverty,%20Unemployment%20and%20Social%20Exclusion.pdf> (11. travnja 2011.)
- [311] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011.
<http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [312] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011.
<http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [313] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011.
<http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [314] Starc, N. (ur.), *Poverty, unemployment and social exclusion* (Siromaštvo, nezaposlenost i socijalna isključenost), Zagreb, UNDP, 2005.
<http://www.undp.hr/upload/file/104/52080/FILENAME/Poverty,%20Unemployment%20and%20Social%20Exclusion.pdf> (11. travnja 2011.)
- [315] Kuzman, M., Pavić Šimetin, I. i Pejnović Franelić, I., *Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi 2005./2006. Djeca i mladi u društvenom okruženju*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2008.
- [316] *Narodne novine*, br. 129/08. i 145/10.
- [317] <http://www.vlada.hr/content/download/3/01163/1885315/file/55-a.pdf>
- [318] *Izvješće o provedbi Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine tijekom 2009. godine*. Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2010.)
- [319] *Izvješće o provedbi nacionalnog programa za mlade od 2009. do 2013. godine tijekom 2009. godine*. Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2010.)
- [320] *Izvješće o provedbi nacionalnog programa za mlade od 2009. do 2013. godine tijekom 2009. godine*. Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2010.), str. 110.
<http://www.mobms.hr/media/17214/izvje%C5%A1ce%20o%20provedbi%20nacionalnog%20programa%20za%20mlade%20za%202009.%20godinu.pdf>
- [321] Raboteg-Šarić, Z., Franc, R. i Brajša-Žganec, A., *Roditeljski odgojni postupci i psihosocijalni razvoj adolescenata*, u: Kaliterna Lipovčan, Lj. i Šakić, V. (ur.), *Hrvatsko društvo danas: psihosocijalni procesi*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2004., str. 59-76.
- [322] Brajša-Žganec, A., *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*, Jastrebarsko, Naklada Slap, 2004.
- [323] Raboteg-Šarić, Z., Brajša-Žganec, A. i Šakić, M., *Life satisfaction in adolescence: the effects of perceived family economic status, self-esteem and quality of family and peer relationships* (Zadovoljstvo životom kod adolescenata: učinci opaženog ekonomskog položaja obitelji, samopoštovanja i kvalitete obiteljskih i vršnjačkih odnosa), *Društvena istraživanja*, 18(3), 2009., str. 547-564.
- [324] Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S. i Brajša-Žganec, A., *Stilovi roditeljskog odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih, Društvena istraživanja*, 58(2-3), 2002., str. 239-263.

Vladine i nevladine institucije trebale bi pomoći obiteljima i roditeljima u stvaranju pozitivnog i stimulativnog okruženja koji je najprikladniji za razvoj djeteta.

Rezultati istraživanja o stavovima, osjećajima i doživljajima roditelja prema njihovoj djeci i prema odgoju djece u Hrvatskoj pokazali su da svi roditelji, neovisno o pozadini iz koje proizlaze i životnim okolnostima, svoju roditeljsku ulogu vide kao iznimno važnu i prema djeci osjećaju veliku odgovornost.^[325] Njihove su brige i pažnja vrlo specifični ovisno o dobi njihova djeteta, no svi su roditelji zabrinuti oko dviju stvari: zdravlja njihove djece i šireg društva u kojemu podižu svoju djecu. Roditelji traže informacije o roditeljstvu, no prvenstveno traže rješenja za svoje kratkoročne brige i probleme. Oni roditeljstvo vide kao naučenu ulogu, no naučenu uglavnom kroz iskustva drugih. Jedan od najvažnijih nalaza ovog istraživanja jest da bi roditelji voljeli imati više informacija o djeci i odgoju, jednako kao što bi cijenili aktivniji pristup učenju. Ovi nalazi upućuju na to da bi roditelji u Hrvatskoj voljeli imati više informacija o roditeljstvu te da postoji potreba za više edukativnih programa, akcija i inicijativa. Kako bi omogućio dodatnu potporu i edukaciju za roditelje najmlađe djece UNICEF je pokrenuo Program za rani razvoj djece i poticajno roditeljstvo. U suradnji s relevantnim ministarstvima i stručnjacima za rani razvoj djece, program nudi modele novih usluga za roditelje u lokalnim zajednicama, kroz koje roditelji mogu dobiti dodatnu stručnu podršku te unaprijediti svoja znanja, vještine i osjećaj sigurnosti u roditeljskoj ulozi.^[326]

Obrazovna pitanja ili razvojni problemi male djece ne smiju se odgađati, što odgoj male djece čini vrlo zahtjevnim za roditelje.^[327] Odgoj male djece s teškoćama u razvoju još je zahtjevniji i društvo takvim roditeljima treba pomoći. Kao odgovor na potrebe roditelja djece s teškoćama u razvoju, UNICEF je 2009. pokrenuo kampanju „Prve 3 su još važnije!“^[328] Cilj je bio roditeljima i djeci pružiti nužnu potporu i tako im omogućiti da zajedno razviju svoje potencijale. Ova se tema raspravlja u poglavlju o djeci s teškoćama u razvoju.

Roditelji, djeca i obitelji mogu u Hrvatskoj, uz ostale institucije, potražiti pomoć i u obiteljskim centrima. Obiteljski centri su institucije s ciljem osnaživanja obitelji i podizanja svijesti javnosti o obiteljskim vrijednostima koju je u skladu sa Zakonom o socijalnoj skrbi osnovalo Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.^[329] Osnovano je 17 centara diljem zemlje.^[330] Aktivnosti centara uključuju prevenciju, edukaciju, promicanje, terapiju i savjetovanje s područja braka, partnerskih odnosa, roditeljstva, usvajanja, prevencije ovisnosti među djecom i mladima, kvalitete života obitelji, djece i mladih, osoba s invaliditetom, podizanja i odgoja djece te smještaja djece u predškolske ustanove. Uz to, oni razvijaju i unapređuju izvaninstitucionalne oblike potpore za obitelji, djecu, mlade i druge ranjive skupine, a provode i aktivnosti koje su usmjerene na promicanje obiteljskih vrijednosti.

Paneuropska kampanja Vijeća Europe „Podignite ruku protiv tjelesnog kažnjavanja djece“ započela je u Zagrebu (15. lipnja 2008. godine) kako bi podigla svijest protiv tjelesnog kažnjavanja djece. Vlada Republike Hrvatske sustavno je nastavila rad kroz Vijeće za djecu pri Ministarstvu obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti s aktivnostima koje promiču iskorjenjivanje tjelesnog kažnjavanja i promocije pozitivnog roditeljstva kao i provedbu nacionalne kampanje kroz 2009. godinu protiv tjelesnog kažnjavanja djece. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti osnovalo je radnu skupinu koja je izradila nacrt verzije definicije odgovornog roditeljstva kao i analizu postojećih organizacija rane podrške (obiteljski centri, savjetovanje, patronaža itd.) u skladu s provedbom Nacionalne strategije prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih od 2009. do 2012. godine.

Kao odgovor na spomenute probleme donesene su sljedeće preporuke i izazovi koji pružaju mogućnost ulaganja u djecu, roditelje i obitelji. Nedostatak odgovarajućih informacija o roditeljstvu može se riješiti širenjem informacija o pozitivnom roditeljstvu i praksi odgoja djece, kao i programima roditeljstva i javnim kampanjama. Vrijedna inicijativa s državne razine bila bi poticanje pozitivnog roditeljstva i odgojnih praksi.^{[331] [332]} Po pitanju obiteljskih centara nužno je pojačati preventivan rad s roditeljima koji se nalaze u okolnostima visokog rizika i osnažiti obiteljske centre.^[333] Nadalje, ključno je osigurati uvjete za uspostavljanje obiteljskih centara u onim županijama u kojima još nisu osnovani, kako bi njihovi programi i usluge bili dostupni svim roditeljima i svojoj djeci kojoj su potrebni, a koji se nalaze u situaciji rizika.^[334] Stoga bi obiteljski centri u svojim aktivnostima trebali biti više proaktivni i ulagati više u promicanje svojih aktivnosti i programa.

[325] UNICEF i PULS, *Attitudes toward raising children: Qualitative research* (Stavovi prema podizanju djece: kvalitativno istraživanje), 2006.

[326] UNICEF, www.unicef.hr

[327] Dulčić, A. i Ljubetić, M. (ur.), *Biti roditelj: Model dijagnostičko-savjetodavnog praćenja ranog dječjeg razvoja i podrške obitelji s malom djecom*, Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2003.

[328] UNICEF, www.unicef.hr

[329] *Narodne novine*, br. 44/06.

[330] Podaci dobiveni od Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (30. ožujka 2011.).

[331] Daly, M. (ur.), *Roditeljstvo u suvremenoj Europi: pozitivan pristup*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2008.

[332] Rodrigo, J. M., *Promoting positive parenting in Europe: New challenges for the European society for developmental psychology* (Promicanje pozitivnog roditeljstva u Europi: Novi izazovi za Europsko društvo za razvojnu psihologiju), *European Journal of Developmental Psychology*, 7(3), 2010., str. 281-294.

[333] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)

[334] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)

2. Razvojna prava

Pravo na obrazovanje (članak 28. – Pravo na obrazovanje), kao i pravo na odmor i igru, te pristupanje širokom opsegu kulturnih, umjetničkih i drugih rekreativnih aktivnosti (članak 31. – Slobodno vrijeme, igra i kultura) razvojna su prava naznačena u Konvenciji o pravima djeteta.^[335] Uz to, Konvencija kaže da obrazovanje djece treba maksimalno razvijati osobnost, talente i sposobnosti svakog djeteta (članak 29. – Ciljevi obrazovanja).^[336] Važnost osiguravanja kvalitetnog obrazovanja svoj djeci istaknut je i u Milenijskim ciljevima razvoja Ujedinjenih naroda.^[337] Važnost i vrijednost obrazovanja, osobito obrazovanja u ranom djetinjstvu, za blagostanje i prosperitet osobe dobro su utvrđene istraživanjima i dokumentirane u literaturi. Državni i školski službenici u svim zemljama odgovorni su za ulaganje svih svojih resursa u razvoj kvalitetnih obrazovnih sustava koji su besplatni i dostupni svima. Drugi nacionalni razvojni cilj jest jamčiti obrazovanje za sve.^[338] U sklopu drugoga nacionalnog milenijskog cilja Hrvatska je pokrenula promjene na svim razinama odgojno-obrazovnog sustava i započela proces stvaranja i razvoja društva znanja. Glavni cilj ove promjene je unaprijediti kvalitetu odgojno-obrazovnog sustava na svim razinama. U ovom se poglavlju opisuje ostvareni napredak u razvoju odgojno-obrazovnog sustava i kvaliteta obrazovanja u Hrvatskoj.

Postojeće stanje i politički okvir

Sustav obrazovanja u Republici Hrvatskoj se sastoji od predškolskog odgoja, osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja te visoke naobrazbe. Predškolski odgoj i naobrazba je dostupan djeci u dobi od 6 mjeseci do školske dobi. Osnovnoškolsko obrazovanje traje osam godina i obvezno je za svu djecu u dobi od šest do petnaest godina. Podijeljeno je na dva četverogodišnja ciklusa: niže osnovnoškolsko obrazovanje, s razrednim učiteljima, te više osnovnoškolsko obrazovanje, s predmetnim nastavnicima. Srednje škole, ovisno o vrsti nastavnog plana i programa koji nude, možemo podijeliti na: **gimnazije** koje traju četiri godine, **strukovne ili zanatske škole** koje traju od jedne do četiri godine te **umjetničke škole** koje traju najmanje četiri godine.

[335] UN, *Konvencija o pravima djeteta*, 1989. <http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf> (15. veljače 2011.)

[336] UN, *Konvencija o pravima djeteta*, 1989. <http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf> (15. veljače 2011.)

[337] UNICEF, *Children and the Millennium Development Goals. Progress towards a world fit for children* (Djeca i Milenijski ciljevi razvoja. Napredovanje prema svijetu prikladnom za djecu), New York, UNICEF, 2007.

[338] Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, *Pregled postignuća Republike Hrvatske u ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja tijekom razdoblja od 2006. do 2010.*, Zagreb, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, 2010. <http://www.undp.hr/show.jsp?page=83907> (10. veljače 2011.)

- [339] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Plan razvoja obrazovnog sektora za razdoblje 2005. – 2010.*, Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2005.
<http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2497> (10. travnja 2011.)
- [340] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Hrvatski nacionalni obrazovni standard (HNOS)*
<http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2501> (11. travnja 2011.)
- [341] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Strategija za izgradnju i razvoj nacionalnog nastavnog plana i programa predškolskog, općeg obveznog i srednjoškolskog obrazovanja*, Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2007.
<http://public.mzos.hr/fgs.axd?id=14478> (10. travnja 2011.)
- [342] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Nacionalni okvir za nastavni plan i program predškolskog, općeg obveznog i srednjoškolskog obrazovanja*, Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2010.
<http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=5839&sec=2504> (10. travnja 2011.)
- [343] Ove kompetencije uključuju: komunikaciju na materinskomu jeziku, komunikaciju na stranim jezicima, matematičku kompetenciju i osnovne kompetencije u prirodoslovlju i tehnologiji, digitalnu kompetenciju, učiti kako učiti, socijalnu i građansku kompetenciju, inicijativnost i poduzetnost te kulturnu svijest i izražavanje.
- [344] *Narodne novine*, br. 87/08., 86/09., 92/10. i 105/10.
- [345] Agencija za strukovno obrazovanje, <http://www.aso.hr/default.aspx?id=104#2003> (10. travnja 2011.)

Kako bi se unaprijedio odgojno-obrazovni sustav nedavno je usvojeno nekoliko zakona, strateških dokumenata i mjera. Cjelokupni okvir za razvoj obrazovanja jest Plan razvoja sektora obrazovanja za razdoblje od 2005. do 2010. godine, usvojen 2005. godine.^[339] Plan promiče cjeloživotno učenje na svim razinama obrazovanja. Kao osnova za promjene u nastavnom programu i metodama rada u osnovnim školama stvoren je Hrvatski nacionalni obrazovni standard (HNOS).^[340] HNOS je usmjeren na razvoj „škola po mjeri učenika“ uvođenjem suvremenog načina poučavanja temeljenog na istraživačkoj nastavi, samostalnom i skupnom radu te primjenjivom znanju i vještinama. Godine 2007. usvojena je Strategija za izgradnju i razvoj nacionalnog nastavnog plana i programa predškolskog, općeg obveznog i srednjoškolskog obrazovanja.^[341] Budući da društvo koje se mijenja i tržišno gospodarstvo traže neprekidan razvoj i stjecanje novih znanja i vještina Strategija za razvoj nacionalnog nastavnog plana i programa pomiče se s ideje prijenosa znanja na ideju razvoja znanja i vještina. Na temelju toga izrađen je Nacionalni okvirni kurikulum (NOK).^[342] Nacionalni okvirni kurikulum usredotočuje se na razvoj kompetencija i uvodi temeljne kompetencije koje učenici moraju steći kroz predškolski odgoj te osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje kao i strukovne kompetencije za struke srednjoškolske razine. Nacionalni okvirni kurikulum uključuje sve temeljne kompetencije koje je preporučio Europski referentni okvir ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje.^[343] Pored toga, on postavlja standarde za kompetencije nastavnika, učitelja, školskih ravnatelja i savjetnika. On služi i kao temelj za nacionalni nastavni plan i program predškolskoga, općega obveznog i srednjoškolskog obrazovanja, kao i za sve druge potrebne dokumente i priručnike.

Godine 2008. usvojen je novi Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi.^[344] Prema tome Zakonu glavni ciljevi osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja su: osigurati sustavan način poučavanja, poticanja i unapređivanja učenika osnovnim akademskim, cjeloživotnim učenjem i strukovnim sposobnostima, osposobiti ih za život i rad u promjenjivom društveno-kulturnom kontekstu prema zahtjevima tržišnog gospodarstva, suvremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija i znanstvenih spoznaja i dostignuća te učenike osposobiti za cjeloživotno učenje. U pogledu srednjega strukovnog obrazovanja nedavno su uloženi mnogi naponi u smanjenje postojećeg jaza između obrazovnog sustava i potreba tržišta rada. Kako bi se povećala kvaliteta strukovnog obrazovanja, 2005. i 2006. proveden je projekt CARDS 2002. – Strukovno obrazovanje i osposobljavanje: modernizacija i institucionalna izgradnja, a 2007. proveden je projekt CARDS 2003. – Modernizacija škola za strukovno obrazovanje i obuku.^[345] Trenutačno je za Hrvatsku otvoren Instrument prepristupne pomoći (engl. *Instrument for Pre-Accession Assistance*, IPA) za razdoblje od 2007. do 2013. godine i u budućnosti će se provesti četiri projekta: (1) ojačavanje institucionalnog okvira za razvoj profesionalnih standarda/kvalifikacija i nastavnog plana i programa strukovnog obrazovanja i obuke, (2) uvođenje novoga nastavnog plana i programa (uključujući novčanu potporu školama za strukovno obrazovanje i obuku), (3) razvoj osiguranja

kvalitete strukovnog obrazovanja i obuke i (4) sveobuhvatno ojačavanje kapaciteta Agencije za strukovno obrazovanje.^[346] Godine 2008. Vlada je usvojila Strategiju razvoja strukovnog obrazovnog sustava za razdoblje od 2008. do 2013. godine, ključni dokument za razvoj strukovnog obrazovanja i obuke.^[347] Zakon o strukovnom obrazovanju i obuci usvojen je 2009. godine.^[348] Državni pedagoški standardi imaju važnu ulogu za daljnje unapređenje odgojno-obrazovnog sustava jer postavljaju mjerljive referentne točke s utvrđenim vremenskim okvirima za njihovo ostvarenje (poput standarda za broj djece/učenika u predškolskim/školskim ustanovama, standarda za broj razreda, standarda za radno opterećenje učenika, materijalne i tehničke uvjete odgojno-obrazovnih ustanova, prostorne uvjete odgojno-obrazovnih ustanova).^[349]

Tijekom 2010. pravobraniteljica za djecu zaprimila je 153 pritužbe u vezi s obrazovnim pravima (14,4% od ukupnog broja tužbi), što je manje no prošlih godina.^[350] Najveći broj pritužbi bio je u vezi s povredama u osnovnom obrazovnom sustavu (187), zatim u predškolskom obrazovanju (54) te srednjoškolskom obrazovnom sustavu (26)^[351]. Prema ovom izvoru, bilo je 267 djece čija su prava u obrazovnom sustavu povrijeđena. Pritužbe se mogu podijeliti na one u vezi s dostupnošću obrazovanja, sigurnosnim, prostornim i organizacijskim uvjetima u kojima djeca ostvaruju obrazovanje, obrazovnim programima i sadržaju, odgovarajućim obrazovanjem za djecu s teškoćama u razvoju, pravima djece u hitnim situacijama te odnosom između roditelja i osoblja obrazovne ustanove. Najveći broj pritužbi bio je u vezi s dostupnošću obrazovanja, posebice nedostatkom smještajnih kapaciteta i nedovoljnim brojem stručnog osoblja, što je uobičajeno za dječje vrtiće, kao i osnovne i srednje škole. Uzevši u obzir financijska ograničenja, pravobraniteljica za djecu preporučila je uspostavljanje mobilnih timova za obrazovne ustanove u situacijama potrebe kao moguće rješenje na nedostatak stručnog osoblja. Iako je broj stručnog osoblja (npr. psihologa, socijalnih pedagoga) u osnovnim i srednjim školama niži u usporedbi s realnim potrebama, postoje timovi za intervenciju u situacijama krize koji pružaju potporu i pomoć učenicima i školskom osoblju, uključujući učitelje, nakon izlaganja traumatičnim događajima (primjerice samoubojstvima, prometnim nesrećama, ubojstvima).^[352] Od 2007. godine 152 stručnjaka službeno je imenovano za članove tih timova te u svakoj županiji postoji u prosjeku 7 specijalista. Ti timovi nisu jednako raspoređeni diljem zemlje pa ih je potrebno uspostaviti i u onim županijama u kojima ne postoje. Naime, unutar Ministarstva zdravstva oformljeno je 13 županijskih timova za krizne intervencije (Sisačko-moslavačka županija, Požeško-slavonska županija, Osječko-baranjska županija, Vukovarsko-srijemska županija, Zadarska županija, Splitsko-dalmatinska županija, Šibensko-kninska županija, Ličko-senjska županija, Krapinsko-zagorska županija, Karlovačka županija, Zagrebačka županija, Varaždinska županija i Grad Zagreb).^[353] Postoji potreba za sustavom obrazovanja stručnjaka za krizne intervencije i za sastancima supervizije.^[354] Što se tiče srednjoškolskih odgojno-obrazovnih ustanova, najviše tužbi odnosi se na probleme financiranja i sufinanciranja školskog prijevoza i smještaja u učeničkim domovima.^[355]

[346] Agencija za strukovno obrazovanje, <http://www.aso.hr/default.aspx?id=104#2003> (10. travnja 2011.)

[347] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Razvojna strategija za strukovni obrazovni sustav u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2008. – 2013.*, Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2008. http://www.aso.hr/UserDocsImages/dokumenti/VET%20SYSTEM%20DEVELOPMENT%20STRATEGY_CROATIA_AVET.pdf (10. travnja 2011.)

[348] *Narodne novine*, br. 30/09.

[349] Primorac, D., Vican, D., Rakić, V., Janjić, Ž. i Milanović Litre, I., *Državni pedagoški standardi*, Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2008.

[350] Pravobraniteljica za djecu, *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)

[351] Broj u zagradama odnosi se na broj djece koja se doživjela povredu svog prava na obrazovanje.

[352] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalni program za mlade za razdoblje 2009. – 2013.*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2009.

[353] Osobni kontakt s Ministarstvom zdravstva i socijalne skrbi (11. studenog 2011.).

[354] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalni program za mlade od 2009. do 2013.*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2009.

[355] Pravobraniteljica za djecu, *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)

Predškolski odgoj i naobrazba

Od 1997. predškolski je odgoj u Hrvatskoj uređeno Zakonom o predškolskom odgoju i naobrazbi.^[356] Programi predškolskog odgoja i naobrazbe te skrbi za predškolsku djecu provode se u jasličkim i vrtičkim grupama i mogu se klasificirati kao: redoviti programi, programi predškole (za djecu u dobi od šest godina koja nisu pohađala redoviti predškolski program) i kraći programi (programi koji traju između 1 i 3 sata dnevno ili tjedno) – uključujući sva područja aktivnosti s djecom predškolske dobi (likovni odgoj, muzika, drama, ples, folklorni plesovi i pjesme, šport, vjera, rano učenje stranih jezika i drugi kratki programi), predškolski programi (ne vrtići) u drugim pravnim tijelima (osnovnim školama, zdravstvenim ustanovama za djecu s teškoćama u razvoju, socijalnim ustanovama za djecu s teškoćama u razvoju, igraonicama i knjižnicama, kratki programi u športskim i kulturnim institucijama). Dječje vrtiće mogu osnovati država, jedinice lokalne i regionalne samouprave (gradovi, općine i županije) i druge pravne osobe. U školskoj godini 2010./2011. aktivno je radio 691 dječji vrtić. Od tih 691 dječjih vrtića, 63,5% osnovala je Republika Hrvatska i jedinice lokalne samouprave, 26,8% osnovali su pojedinci, 7,2% vjerske zajednice i 2,5% nevladine organizacije.^[357] U prosjeku na jednog predškolskog odgojitelja dolazi trinaestero djece,^[358] a prema najnovijim podacima za školsku godinu 2010./2011. na jednog medicinskog radnika i stručnog suradnika (pedagoga, psihologa ili defektologa) dolazi 157 djece. Ako u obzir uzmemo samo specijalističko stručno osoblje (pedagoge, psihologe ili učitelje posebne edukacije, bez medicinskih radnika), na svakog stručnog suradnika dolazi 203 djeteta,^[359] što je u skladu s pedagoškim standardom koji propisuje da jedan zaposleni stručnjak radi s 200 djece.^[360] Cijena smještaja djece predškolske dobi u predškolske institucije iznosi od 1.250,00 (230,25 USD) do 2.500,00 kn (460,5 USD) za svako dijete, a i do 5.200,00 kn (957,84 USD) za djecu s teškoćama u razvoju. Roditelji uglavnom doprinose od 30 do 40% naknade za odgoj i smještaj svoje djece.^[361]

U školskoj godini 2010./2011. 151 987 djece bilo je uključeno u programe predškolskog odgoja i naobrazbe, a od njih je 113 355 (74,68%) pohađalo redovite programe, 13 561 (8,9%) programe predškole (za djecu u dobi od 6 godina koja nisu pohađala redovite programe predškolskog odgoja i naobrazbe), a 25 071 (16,5%) je sudjelovalo u kraćim programima.^[362] Cjelokupna pokrivenost djece predškolske dobi redovitim programima (četverosatni i desetosatni programi) iznosi do 56,64% sve djece predškolske dobi, što još uvijek ne zadovoljava potrebe svih roditelja za smještajem djece u dječje vrtiće – oko 5 000 predškolske djece svake godine ostane na listama čekanja.^[363] Pokrivenost djece kraćim programima je oko 16,5%,^[364] što je također nezadovoljavajuće. Međutim, treba istaknuti da je prema službenom izvoru 99,96% djece u Hrvatskoj uključeno u predškolske programe odgoja i naobrazbe u godini prije upisa u školu (školska godina 2010./2011.).^[365] Djeca koja ne pohađaju programe u dječjim vrtićima obvezna su pohađati program pripreme za školu (od 100 do 150 sati) tijekom godine prije kretanja u prvi razred osnovne škole.^[366]

Međutim, Hrvatska nije na razini europskih zemalja^{[367] [368]} što se tiče pokrivenosti djece predškolskim odgojem i naobrazbom, iako je posljednjih godina došlo do značajnih poboljšanja. Uz to, postoje relativno velike razlike među različitim dijelovima Hrvatske, koje su čak i veće nego razlike između Hrvatske i zemalja Europske unije.^[369]

Predškolski odgoj jedini je dio hrvatskog odgojno-obrazovnog sustava koji nije na razini ostvarenoj u zemljama EU-a ili čak i drugim tranzicijskim zemljama.^[370] Neki od problema u vezi s predškolskim odgojem uključuju: manjak smještajnih kapaciteta, neodgovarajući sigurnosni uvjeti u dječjim vrtićima te organizacija rada koja nije posve prilagođena potrebama roditelja.^[371] Nedostatak dječjih vrtića i nedostatna pokrivenost predškolske djece kao posljedica toga poseban je problem u malim gradovima.^[372] Uz te probleme, predškolski odgoj nije jednako dostupan svim skupinama djece u društvu. Primjerice, budući da kapaciteti dječjih vrtića u nekim mjestima nisu zadovoljavajući, postoje kriteriji za upis u predškolske ustanove na temelju sociodemografskih karakteristika. Primjerice, u Zagrebu djeca zaposlenih roditelja imaju prednost pri upisu u dječje vrtiće te se roditelji studenti smatraju u tom pogledu diskriminiranim.^[373] Predškolske se ustanove prvenstveno vide kao služba za zaposlene roditelje, a ne kao mjesto gdje djeca mogu ostvariti jednake mogućnosti. Pristup kvalitetnom predškolskom odgoju i naobrazbi za svu djecu trebalo bi se ostvariti kroz uključivanje dječaka i djevojčica iz siromašnih obitelji, djece romske nacionalne manjine, djece s teškoćama u razvoju kao i djece nezaposlenih roditelja, kako bi sva djeca prije dolaska u osnovnu školu imala jednak početak.

[356] *Narodne novine*, br. 10/97. i 107/07.

[357] Podaci su dobiveni od Odjela za predškolsko obrazovanje u sklopu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, 7. veljače 2011.

[358] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010. http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf

[359] Podaci su dobiveni od Odjela za predškolsko obrazovanje u sklopu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, 7. veljače 2011.

[360] Primorac, D., Vican, D., Rakić, V., Janjić, Ž. i Milanović Litre, I., *Državni pedagoški standardi*, Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2008.

[361] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Razvoj predškolskog odgoja i provedba Državnog pedagoškog standarda predškolskog odgoja i naobrazbe*. <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3131> (12. veljače 2011.)

[362] Podaci su dobiveni od Odjela za predškolsko obrazovanje u sklopu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, 7. veljače 2011.

[363] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Razvoj predškolskog odgoja i provedba Državnog pedagoškog standarda predškolskog odgoja i naobrazbe*. <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3131> (12. veljače 2011.)

[364] Podaci su dobiveni od Odjela za predškolsko obrazovanje u sklopu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, 7. veljače 2011.

[365] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Predškolsko obrazovanje u Republici Hrvatskoj*. <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2498> (28. veljače 2011.)

[366] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Predškolsko obrazovanje u Republici Hrvatskoj*. <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2498> (28. veljače 2011.)

[367] Matković, T., *Obuhvat sustavom predškolske skrbi u Hrvatskoj, 1989. – 2005.*, *Revija za socijalnu politiku*, 14(1), 2007., str. 123-135.

[368] OECD, *Does participation in pre-primary education translate into better learning outcomes at school?* (Da li sudjelovanje u predosnovnom obrazovanju dovodi do boljih rezultata učenja u školi?), PISA IN FOCUS 2011/1, veljača 2011. <http://www.pisa.oecd.org/dataoecd/37/0/47034256.pdf> (20. travnja 2011.)

[369] Dobrotić, I., Matković, T. i Baran J., *Zaposlenost žena i pristup sustavu predškolske skrbi za djecu u Hrvatskoj: postoji li veza?*, *Revija za socijalnu politiku*, 17(3), 2010., str. 363-384.

[370] Matković, T., *Obuhvat sustavom predškolske skrbi u Hrvatskoj, 1989. – 2005.*, *Revija za socijalnu politiku*, 14(1), 2007., str. 123-135.

[371] Dobrotić, I., Matković, T. i Baran J., *Zaposlenost žena i pristup sustavu predškolske skrbi za djecu u Hrvatskoj: postoji li veza?*, *Revija za socijalnu politiku*, 17(3), 2010., str. 363-384.

[372] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)

[373] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)

- [374] OECD, *Does participation in pre-primary education translate into better learning outcomes at school?* (Da li sudjelovanje u predosnovnom obrazovanju dovodi do boljih rezultata učenja u školi?), PISA IN FOCUS 2011/1, veljača 2011. <http://www.pisa.oecd.org/dataoecd/37/0/47034256.pdf> (20. travnja 2011.)
- [375] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010. http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf
- [376] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Osnovne škole i dječji vrtići i druga pravna tijela koja provode programe predškolskog obrazovanja, kraj školske godine 2008./2009. i početak školske godine 2009./2010.*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010.
- [377] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Osnovne škole i dječji vrtići i druga pravna tijela koja provode programe predškolskog obrazovanja, kraj školske godine 2008./2009. i početak školske godine 2009./2010.*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010.
- [378] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010. http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf
- [379] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010., str. 78. http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf

Ovo će zahtijevati dodatna sredstva gradova i općina. Iako je od siječnja 2006. do prosinca 2009. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa uz novčanu pomoć Svjetske banke opremilo 96 novih dječjih vrtića u općinama i gradovima koji prije toga nisu imali organizirane programe za predškolsku djecu, još uvijek postoji potreba za širenjem broja ustanova za predškolski odgoj i naobrazbu. Uz to, postoji i potreba za poboljšanjem u vezi s brojem djece u grupama kao i brojem stručnog osoblja (pedagoga, psihologa i učitelja posebne edukacije) u dječjim vrtićima, iako je stopa u prosjeku zadovoljavajuća (u skladu s pedagoškim standardom). Podaci međunarodne studije PISA pokazali su da je Hrvatska među zemljama poput Estonije, Finske, Koreje i Sjedinjenih Američkih Država, u kojima pohađanje obrazovanja prije osnovnog nema mnogo veze ili uopće nije povezano s kasnijim rezultatima učenika sličnih sociodemografskih obilježja,^[374] što dovodi u pitanje kvalitetu predškolskih programa. Relativno se malo zna o funkcijama, kvaliteti i mogućim posljedicama hrvatskih predškolskih programa na razvoj djeteta jer su suvremena istraživanja koja se u Hrvatskoj bave ovim pitanjima vrlo rijetka. Nema sustavnih istraživanja općenitih stavova i mišljenja roditelja u vezi s predškolskim odgojem u Hrvatskoj, kao ni istraživanja specifičnih očekivanja i razloga za uključivanje djece u predškolske programe. Stoga postoji potreba za sveobuhvatnijim i sustavnijim istraživanjem kvalitete i mogućih posljedica hrvatskog predškolskog odgoja i naobrazbe na razvoj djece.

Odgoj i obrazovanje u osnovnim školama

Osnovnoškolsko obrazovanje je obvezno i besplatno za svu djecu u dobi od 6 do 15 godina, a financira se iz državnog proračuna. Osnovni elementi osnovnog odgoja i obrazovanja temelje se na jeziku, znanosti i matematici, humanizmu, tehničkom odgoju, etici i estetici te zdravstvenom i tjelesnom odgoju. Svaki od ovih elemenata uključen je u nastavni plan i program jednog ili više predmeta (disciplina), kao i u izvannastavne aktivnosti u školama (umjetničke, tehničke, športske itd.). Osnovne škole može osnovati država, jedinice lokalne i regionalne samouprave (gradovi, općine i županije) i druga pravna tijela.

Na početku školske godine 2010./2011. 370 581 učenik pohađao je 964 osnovne škole, od čega su njih 945 državne škole, 17 ih je privatnih, a 2 su osnovale vjerske zajednice.^[375] Prema podacima školske godine 2009./2010. udio ženskih učenika bio je 48,7%.^[376] Broj učitelja bio je 31 235, a udio ženskih učitelja u ukupnom broju učitelja 81,0%. Treba naglasiti da je u školskim godinama 2008./2009. i 2009./2010. omjer učitelja i učenika u redovnom osnovnom obrazovanju bio 1 : 11,5.^[377] Postotak učenika koji je uspješno završio svoje osnovno školovanje je 99,72%.^[378] Organizacija školskog rasporeda ovisi o broju učenika. Nastava je u osnovnim školama uglavnom organizirana u jutarnjoj ili popodnevnoj smjeni. U školskoj godini 2009./2010. 37,9% školskih razreda organizirano je u jednoj smjeni, u 57,8% škola nastava je organizirana u dvije smjene, dok je u 4,3% škola nastava bila organizirana u tri smjene.^[379]

Odgoj i obrazovanje u srednjim školama

Srednje škole nude obrazovanje i vještine potrebne bilo za ulazak na tržište rada ili za nastavak obrazovanja. Ono se sastoji od gimnazija (četverogodišnjih škola općeg obrazovanja), umjetničkih škola (četverogodišnjih muzičkih, likovnih i dizajnerskih škola) te strukovnih škola (tehničkih četverogodišnjih te trogodišnjih škola za zanate, industrijske i s njima povezane struke, programe za ostvarivanje nižih stručnih kvalifikacija i takozvane usvojene programe). Ti se programi provode u javnim školama, ovlaštenim privatnim školama, javnim otvorenim sveučilištima i drugim ovlaštenim ustanovama.

Na početku školske godine 2009./2010. u Hrvatskoj je bila 431 srednjoškolska ustanova, što uključuje 713 školskih jedinica raznih vrsta, ovisno o obrazovnom planu i programu.^[380] Ukupan broj učenika bio je 180 582.^[381] Od ukupnog broja učenika, njih 179 157 pohađalo je redovne srednje škole, a 1 425 srednje škole za osobe s invaliditetom.^[382] Broj učenika nije se značajno mijenjao u usporedbi s početkom školske godine 2008./2009.^[383] Udio ženskih učenika u redovnim srednjim školama bio je 50%, no njihov broj varira ovisno o tipu škole.^[384] Tako je u gimnazijama bilo 62,4% učenica, u tehničkim i drugim povezanim školama njih 48,6%, u srednjim umjetničkim školama 69,3%, u muzičkim školama 60,2%, u baletnim školama 93,9%, u školama za primijenjenu umjetnost i dizajn 77,4%, a u industrijskim i obrtničkim školama njih samo 34,8%. Od ukupnog broja učenika u redovnom obrazovanju, samo je 2,4% ponavljalo godinu, i to kako slijedi: 3,7% prvu godinu, 2,9% drugu, 1,8% treću i 0,8% četvrtu.^[385] Udio učenika završne godine koji su uspješno dovršili svoje redovno srednjoškolsko obrazovanje u školskoj godini 2008./2009. bio je 95,49%,^[386] dok 9,5% učenika nije završilo srednju školu u školskoj godini 2009./2010.^[387]

Većina djece u Hrvatskoj pohađa javne škole, dok je značajno manji broj upisan u privatne ustanove. Od ukupnog broja učenika na početku školske godine 2009./2010. samo je njih 1,3% pohađalo privatne škole, a 1,5% škole vjerskih zajednica.^[388] Budući da se privatne škole najvećim

[380] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Srednje škole i učenički domovi, kraj školske godine 2008./2009. i početak školske godine 2009./2010.*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010.

[381] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Srednje škole i učenički domovi, kraj školske godine 2008./2009. i početak školske godine 2009./2010.*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010.

[382] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Srednje škole i učenički domovi, kraj školske godine 2008./2009. i početak školske godine 2009./2010.*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010.

[383] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Srednje škole i učenički domovi, kraj školske godine 2008./2009. i početak školske godine 2009./2010.*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010.

[384] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Srednje škole i učenički domovi, kraj školske godine 2008./2009. i početak školske godine 2009./2010.*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010.

[385] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Srednje škole i učenički domovi, kraj školske godine 2008./2009. i početak školske godine 2009./2010.*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010.

[386] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010., str. 242. http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf

[387] Dopis Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, od 10. listopada 2011.

[388] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Srednje škole i učenički domovi, kraj školske godine 2008./2009. i početak školske godine 2009./2010.*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010.

- [389] Miličević, F. i Dolenc, D., *Razvoj socijalne dimenzije u obrazovanju: izvještaj za Hrvatsku*, Zagreb, Institut za društvena istraživanja, Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja, Friedrich Ebert Stiftung, 2009. http://www.fes.ba/publikacije/200906Analiza_Hrvatska.pdf (14. veljače 2011.)
- [390] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalni program za mlade za razdoblje 2009. – 2013.*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2009., str. 130.
- [391] Ristić Dedić, Z., Jokić, B. i Jurko, L., *Private tutoring in Croatia* (Privatne instrukcije u Hrvatskoj), u: Silova, I., Budiene V. i Bray, M. (ur.), *Education in a hidden marketplace: monitoring of private tutoring* (Obrazovanje na skrivenom tržištu: praćenje privatnih instrukcija), New York, Open Society Institute, 2006., str. 169-191. http://www.soros.org/initiatives/esp/articles_publications/publications/hidden_20070216/hidden_20070216.pdf
- [392] Ristić Dedić, Z., Jokić, B. i Jurko, L., *Private tutoring in Croatia* (Privatne instrukcije u Hrvatskoj), u: Silova, I., Budiene V. i Bray, M. (ur.), *Education in a hidden marketplace: monitoring of private tutoring* (Obrazovanje na skrivenom tržištu: praćenje privatnih instrukcija), New York, Open Society Institute, 2006., str. 169-191. http://www.soros.org/initiatives/esp/articles_publications/publications/hidden_20070216/hidden_20070216.pdf (20. ožujka 2011.)
- [393] *Narodne novine*, br. 151/04.
- [394] Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, <http://www.ncvvo.hr>

dijelom financiraju iz školarina, one su ograničene na učenike iz obitelji s višim prihodima. Godišnje školarine u privatnim školama iznose od 26.000 do 32.000 kuna (od 4.812,5 do 5.912,5 USD).^[389]

Iako je Hrvatski sabor usvojio Nacionalni program mjera za uvođenje obveznoga srednjoškolskog obrazovanja u 2007. godini, obvezno je obrazovanje još uvijek ograničeno na osnovno osmogodišnje obrazovanje. Uvođenje obveznoga srednjoškolskog obrazovanja jest cilj Vlade Republike Hrvatske, kao i povećanje broja mladih ljudi koji završavaju srednju školu, poboljšanje kvalitete srednjoškolskoga obrazovanja i upotpunjavanje nastavnog plana i programa srednjih škola potrebama tržišta rada i europskim standardima.^[390] Jedan od problema u vezi s obrazovanjem koji je u Hrvatskoj posljednjih godina zadobio pažnju javnosti jest fenomen privatnih instrukcija. Prema dostupnim podacima istraživanja, 54,5% od 586 učenika trećeg razreda u Zagrebu je za vrijeme pohađanja drugog razreda bilo na privatnim instrukcijama iz barem jednog predmeta, dok je u uzorku sa sveučilišta 27,8% njih prijavilo pohađanje privatnih instrukcija tijekom završne godine srednje škole.^[391] Podaci dobiveni od učenika trećih razreda srednje škole o privatnim instrukcijama u usporedbi s onima dobivenim od studenata prve godine studija pokazuju kako je tijekom druge godine gimnazije 54,5% učenika javnih škola i 48,7% učenika privatnih škola prijavilo pohađanje privatnih instrukcija barem iz jednog predmeta. Na temelju proučavanja obrazovnih čimbenika koji utječu na potražnju za privatnim poukama unutar hrvatskoga srednjeg obrazovanja, autori studije utvrdili su tri čimbenika: (1) prenatrpan i pretjerano zahtjevan nastavni plan i program, (2) sve konkurentnije visoko obrazovanje te nepodudarnost prijemnih ispita za više obrazovanje sa sadržajem i strogošću srednjih škola i (3) opadanje položaja učiteljske struke. Autori studije zaključuju da su privatne instrukcije u Hrvatskoj jako proširene i da postoji potreba za njihovim sustavnijim praćenjem kao i planiranom intervencijom.^[392]

Kvaliteta obrazovanja

U razdoblju od 2004. do 2009. godine uvedeno je nekoliko izmjena s ciljem unapređenja kvalitete obrazovanja u Hrvatskoj, poput sustava vanjskog vrednovanja, obveznih nacionalnih ispita, državne mature i samovrednovanja. Uz to je 2004. godine u skladu sa Zakonom o Nacionalnom centru za vanjsko vrednovanje obrazovanja osnovan Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja^[393] kao javna ustanova odgovorna za vanjsko vrednovanje škola u sklopu hrvatskog sustava obrazovanja i obuke te za provedbu ispita na temelju nacionalnih standarda.^[394]

Obrazovno postignuće

Godine 2006. i 2009. Hrvatska je sudjelovala u PISA programu OECD-a (Program za međunarodnu procjenu učenika Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj), kojime je procijenjeno znanje čitanja, matematike

i prirodnih znanosti među učenicima. PISA rezultati od 2006. i 2009. pokazuju da hrvatski učenici nadmašuju učenike iz drugih zemalja Jugoistočne Europe u sva tri područja. Unatoč tome, hrvatski su studenti značajno ispod OECD prosjeka u svim procijenjenim područjima.^[395]

Istraživanje koje se temeljilo na OECD PISA međunarodnoj studiji provedeno u Hrvatskoj 2006. na uzorku od 5 209 petnaestogodišnjih učenika uključenih u srednjoškolsko obrazovanje pokazuje da socioekonomski položaj učenika u Hrvatskoj (uz regiju prebivališta) predstavlja značajan prediktor obrazovnog postignuća.^[396] Uz to, to je istraživanje dalje pokazalo da su učenici iz Sjeverozapadne Hrvatske postizali rezultate iznad OECD prosjeka te iznad hrvatskog prosjeka. Bolji rezultati među učenicima iz Sjeverozapadne Hrvatske dijelom se mogu objasniti regionalnom distribucijom škola. Primjerice, 20% svih škola u Hrvatskoj nalazi se u Zagrebu, koji pripada Sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Škole u Zagrebu vjerojatno su bolje opremljene za pouku u prirodnim znanostima.^[397] Razina obrazovanja roditelja također je potvrđena kao značajna odrednica školskog postignuća među populacijom dječaka i djevojčica u četvrtom i u osmom razredu od 844 redovnih osnovnih škola u Hrvatskoj.^[398] Učenici čiji su roditelji ostvarili više obrazovanje imaju značajno bolje akademsko postignuće od učenika čiji roditelji imaju završenu nižu razinu obrazovanja. Rezultati studije ne pružaju potporu za različite učinke obrazovne razine majki ili očeva na postignuće njihove djece. Nadalje, studija ne pruža jaču potporu za djelomičan odnos između obrazovne razine oca i postignuća njegovih sinova, odnosno obrazovne razine majki i postignuća njezinih kćeri, i obrnuto.

Napuštanje školovanja

Iako točne brojke za stopu ranog napuštanja školovanja nisu dostupne, smanjenje ranog napuštanja školovanja bilo je jedan od ciljeva Plana razvoja sektora obrazovanja za razdoblje od 2005. do 2010. godine. Prema administrativnim izvorima, napuštanje školovanja u Republici Hrvatskoj je relativno rijetko.^[399] Istraživanje temeljeno na mikrobazi podataka Ankete o radnoj snazi za razdoblje od 1999. do 2008. godine pokazalo je da se oko 4,5% stanovništva u dobnoj skupini od 15 do 19 godina može smatrati osobama koje su rano napustile školovanje.^[400] Isto je istraživanje pokazalo značajnu povezanost niske razine obrazovanja roditelja i niske razine prihoda kućanstva^[401] i visokog rizika ranog napuštanja školovanja. Primjerice, rizik ranog napuštanja školovanja među djecom čiji roditelji nisu završili srednju školu veći je za 10%. Uz to, analize pokazuju da je učestalost ranog napuštanja školovanja gotovo dvostruko veća među djecom iz jednoroditeljskih obitelji i obitelji u kojima živi više generacija, kao i za mlade koji žive u ruralnim dijelovima Hrvatske.^[402]

Nedavna sveobuhvatna studija o odrednicama napuštanja školovanja provedena je 2007. na reprezentativnim uzorcima srednjoškolskih učenika, njihovih učitelja i roditelja. Studija je pokazala da su najčešći razlozi napuštanja školovanja nisko akademsko postignuće, nedostatak motivacije, pitanja discipline te financijski problemi.

- [395] OECD, *What students know and can do: student performance in reading, mathematics and science, PISA 2009* (Što učenici znaju i mogu učiniti: rezultati učenika u čitanju, matematici i znanosti, PISA 2009.), rezultati: sažetak, 2010. <http://www.pisa.oecd.org/dataoecd/54/12/46643496.pdf> (20. travnja 2011.)
- [396] Gregurević, M. i Kuti, S., *Učinak socioekonomskog statusa na obrazovno postignuće učenika: primjer PISA istraživanja*, Hrvatska, *Revija za socijalnu politiku*, 17(2), 2010., str. 179-196.
- [397] Gregurević, M. i Kuti, S., *Učinak socioekonomskog statusa na obrazovno postignuće učenika: primjer PISA istraživanja*, Hrvatska, *Revija za socijalnu politiku*, 17(2), 2010., str. 179-196.
- [398] Babarović, T., Burušić, J. i Marković, N., *Koliko daleko padaju jabuke od stabla? Odnos obrazovnih postignuća djece i obrazovne razine njihovih roditelja*, *Društvena istraživanja*, 19(4-5), 2010., str. 709-730.
- [399] Matković, T., *Obrazovanje roditelja, materijalni status i rano napuštanje školovanja u Hrvatskoj: trendovi u proteklom desetljeću*, *Društvena istraživanja*, 19(5), 2010., str. 643-667.
- [400] Matković, T., *Obrazovanje roditelja, materijalni status i rano napuštanje školovanja u Hrvatskoj: trendovi u proteklom desetljeću*, *Društvena istraživanja*, 19(5), 2010., str. 643-667.
- [401] Matković, T., *Obrazovanje roditelja, materijalni status i rano napuštanje školovanja u Hrvatskoj: trendovi u proteklom desetljeću*, *Društvena istraživanja*, 19(5), 2010., str. 643-667.
- [402] Matković, T., *Obrazovanje roditelja, materijalni status i rano napuštanje školovanja u Hrvatskoj: trendovi u proteklom desetljeću*, *Društvena istraživanja*, 19(5), 2010., str. 643-667.

Drugi razlozi, poput ranog zapošljavanja i nemogućnosti usklađivanja škole i posla, ili posebni razlozi, poput bolesti, trudnoće ili braka, mnogo se rjeđe pojavljuju. Složenije statističke analize potvrđuju ovakve rezultate, ukazujući da su najvažnije odrednice za rano napuštanje školovanja slabe ocjene u školi, ponavljanje razreda, nizak društveno-ekonomski položaj i niska razina obrazovanosti majke.^[403] U budućnosti je nužno konzistentnije pratiti stopu napuštanja škole kao i potrebu ove populacije u svrhu smanjivanja broja djece koja napuštaju školu u skladu s Nacionalnim programom za mlade.^[404]

Subjektivna sagledavanja i kvaliteta obrazovanja

Prema rezultatima istraživanja koje je proveo Institut društvenih znanosti Ivo Pilar na nacionalnom reprezentativnom uzorku 2008. godine, većina hrvatskih građana zadovoljna je kvalitetom obrazovanja u Hrvatskoj.^[405] Naime, više od polovine sudionika (52,6%) procijenilo je kvalitetu obrazovanja u osnovnim školama kao vrlo dobru ili odličnu (4 ili 5 na ljestvici od pet bodova), dok je 47,6% sudionika kao dobru ili odličnu procijenilo kvalitetu srednjoškolskog obrazovanja. Uz to, ocjenu jedan za kvalitetu osnovnog obrazovanja dalo je samo 1,5% sudionika ove studije, dok je istom ocjenom srednjoškolsko obrazovanje ocijenilo 1,1% sudionika. Uz to, više od dvije trećine građana su uglavnom ili vrlo zadovoljni školovanjem u svojem gradu ili selu (70,7%).^[406] Slično tome, istraživanje temeljeno na izvješćima roditelja i djece u sustavu osnovnog obrazovanja pokazalo je da su roditelji općenito zadovoljni osnovnim školovanjem (prosječno od 3,83 na ljestvici od pet bodova) te da istodobno imaju vrlo pozitivno stajalište prema potrebi za promjenama u obrazovanju.^[407] Učenici osnovnih škola uglavnom su zadovoljni školom i nemaju negativnih stavova prema školi. Opće zadovoljstvo školom kao i zadovoljstvo sagledavanjem školskog uspjeha veće je među djevojkama nego dječacima.^[408]

Ravnopravnost spolova u obrazovanju

Hrvatska je jedna od 58 zemalja koje su ostvarile paritet spolova u osnovnom i srednjem obrazovanju 2008. godine.^[409] U vezi sa stopama ponavljanja, Hrvatska je među zemljama u kojima su stope ponavljanja značajno više kod dječaka negoli kod djevojčica. Konkretno, na srednjoškolskoj razini indeks pariteta spolova za postotak djece koja ponavljaju razred u Hrvatskoj je ispod 0,4%.^[410] U vezi sa školskim postignućem nedavno je istraživanje pokazalo da su djevojčice bolje u hrvatskom i engleskom jeziku te kemiji i biologiji, dok su dječaci bolji u zemljopisu i fizici.^[411] I dječaci i djevojčice imali su jednak pristup obrazovanju, a podaci upućuju na to da su i dječaci i djevojčice bili jednako zastupljeni u osnovnim i srednjim školama, a više se djevojaka nego mladića upisuje na više obrazovanje (studije).^[412] Postoje razlike u spolu kod izbora srednjih škola koje predstavljaju još uvijek postojeću razliku između muških i ženskih zanimanja.^[413]

Obrazovanje i nacionalne manjine

Članci 14. i 15. Ustava Republike Hrvatske^[414] jamče ravnopravnost, čime nacionalne manjine imaju pravo na obrazovanje na njihovim jezicima i pismima. Niz istraživanja naglasio je važnost obrazovanja na materinskom jeziku određene manjine za razvoj djeteta. Svjesnost i uvažavanje te kulture važno je i za pozitivnu sliku o sebi te identitet manjine unutar šireg društva. Postoje tri modela obrazovanja za manjine u Hrvatskoj.^[415] Model A je onaj u kome je cijeli školski program na jeziku nacionalne manjine, a hrvatski jezik je uključen kao obvezan predmet. Ovaj je model dostupan talijanskoj, srpskoj, mađarskoj i češkoj nacionalnoj manjini. Model B je dvojezični školski program koji se odvija na hrvatskom (prirodne znanosti), ali i jeziku nacionalne manjine (društvene znanosti), a njega koriste djeca pripadnici austrijske i njemačke nacionalne manjine. Model C je poseban program koji se sastoji od pet sati tjedno posvećenih jeziku, literaturi, povijesti, zemljopisu, glazbi i umjetnosti nacionalne manjine kojeg koriste djeca pripadnici srpske, slovačke, češke, mađarske, rusinske, ukrajinske i albanske nacionalne manjine. Iako u Hrvatskoj postoji odredba o takvom posebnom obrazovanju manjina, samo mali udio učenika manjina pohađa jedan od ovih programa. Zapravo, većina manjinskih učenika pohađa nastavu koja pripada redovnom programu za većinu.^[416] Ovi nalazi odgovaraju činjenici da su manjine u Hrvatskoj uglavnom udomaćene manjine koje su prošle kulturnu i društvenu asimilaciju.^[417]

[403] Ferić, I., Milas G. i Rihtar S., *Razlozi i odrednice ranog napuštanja školovanja, Društvena istraživanja*, 19(4-5), 2010., str. 621-642.

[404] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2009.). *Nacionalni program za mlade za 2009-2013.*; Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

[405] Kaliterna Lipovčan, Lj., Brajša Žganec, A., Burušić, J., Čengić, D., Franc, R., Ferić, I., Lamza Posavec, V., Maričić, J., Mišetić, A., Štambuk, M., Sabotić, I., Sučić, I., Šakić, V., Šverko, I. i Milas, G., *Pilarov barometar hrvatskog društva: stavovi i mišljenja građana o društvenim odnosima i procesima*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2008.

[406] Kaliterna Lipovčan, Lj., Brajša Žganec, A., Burušić, J., Čengić, D., Franc, R., Ferić, I., Lamza Posavec, V., Maričić, J., Mišetić, A., Štambuk, M., Sabotić, I., Sučić, I., Šakić, V., Šverko, I. i Milas, G., *Pilarov barometar hrvatskog društva: stavovi i mišljenja građana o društvenim odnosima i procesima*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2008.

[407] Maričić, J., Šakić, V. i Franc, R., *Roditeljsko zadovoljstvo školom i stav prema promjenama u školstvu: uloga roditeljskih ulaganja i očekivanih posljedica promjena*, *Društvena istraživanja*, 18(4-5), 2009., str. 625-648.

[408] Raboteg-Šarić, Z., Šakić, M. i Brajša-Žganec, A. (2009). *Kvaliteta života u osnovnoj školi: povezanost sa školskim uspjehom, motivacijom i ponašanjem učenika*. *Društvena istraživanja*, 18(4-5), str. 697-716.

[409] UNESCO-ov institut za statistiku, *Global education digest 2010. Comparing education statistics across the world* (Pregled obrazovanja u svijetu u 2010. Usporedba obrazovne statistike diljem svijeta), Montreal, UNESCO-ov institut za statistiku. http://www.uis.unesco.org/template/pdf/ged/2010/GED_2010_EN.pdf (28. veljače 2011.)

[410] UNESCO-ov institut za statistiku, *Global education digest 2010. Comparing education statistics across the world* (Pregled obrazovanja u svijetu u 2010. Usporedba obrazovne statistike diljem svijeta), Montreal, UNESCO-ov institut za statistiku. http://www.uis.unesco.org/template/pdf/ged/2010/GED_2010_EN.pdf (28. veljače 2011.)

[411] Burušić, J., Babarović, T. i Šakić, M., *Vanjsko vrednovanje obrazovnih postignuća u osnovnim školama Republike Hrvatske*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar/Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, 2008.

[412] Ured za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske, *Izveštaje o provedbi Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova 2006. – 2010. za razdoblje od listopada 2006. do prosinca 2008. godine*, Zagreb, Ured za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske, 2010.

[413] Ured za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske, *Izveštaje o provedbi Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova 2006. – 2010. za razdoblje od listopada 2006. do prosinca 2008. godine*, Zagreb, Ured za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske, 2010.

[414] *Narodne novine*, br. 41/01., 55/01. i 155/02.

[415] Ti se modeli ne primjenjuju na romsku djecu koja se upisuju u škole koje su za većinu hrvatskih učenika.

[416] Doolan, K., *Parent and pupil involvement in school activities: The perspective of national minorities in Croatia* (Uključenost roditelja i učenika u školske aktivnosti: perspektive nacionalnih manjina u Hrvatskoj), Zagreb, Mreža Centra za obrazovnu politiku, 2010. http://www.edupolicy.net/images/asja/apreme_croatia_report_eng.pdf (28. veljače 2011.)

[417] Doolan, K., *Parent and pupil involvement in school activities: The perspective of national minorities in Croatia* (Uključenost roditelja i učenika u školske aktivnosti: perspektive nacionalnih manjina u Hrvatskoj), Zagreb, Mreža Centra za obrazovnu politiku, 2010. http://www.edupolicy.net/images/asja/apreme_croatia_report_eng.pdf (28. veljače 2011.)

- [418] Vlada Republike Hrvatske, *Izvešće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava osiguranih u državnom proračunu Republike Hrvatske za 2009. godinu za potrebe nacionalnih manjina*, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, 2010.
- [419] Ćorkalo Biruški, D. i Ajduković, D., *Stavovi učenika, roditelja i nastavnika prema školovanju: što se promijenilo tijekom šest godina u Vukovaru?*, *Migracijske i etničke teme* 24(3), 2008., str. 189-216.
- [420] Ćorkalo Biruški, D. i Ajduković, D., *Stavovi učenika, roditelja i nastavnika prema školovanju: što se promijenilo tijekom šest godina u Vukovaru?*, *Migracijske i etničke teme* 24(3), 2008., str. 189-216.
- [421] Centar za dijalog Nansen Osijek, *The New school* (Nova škola), 2010. http://www.nansen-dialogue.net/ndcosijek/index.php?option=com_content&view=article&id=412&Itemid=497&lang=hr (20. travnja 2011.)
- [422] Milas, I., *The New School project* (Projekt Nova škola), u: *Instruments for improvement of interethnic relations* (Instrumenti za poboljšanje međuetničkih odnosa), Podgorica, Centar za dijalog Nansen – Crna Gora, 2007., str. 15-24. http://www.nansen-dialogue.net/ndcscopje/images/stories/pdf/download/inst_me_odnosa.pdf
- [423] Brajša-Žganec, A., Merkaš, M. i Šverko, I., *Quality of life and leisure activities: How do leisure activities contribute to subjective well-being?* (Kvaliteta života i slobodne aktivnosti: Kako slobodne aktivnosti doprinose subjektivnom osjećaju blagostanja?), *Social indicators research*, 102, 2010., str. 81-91.
- [424] Larson, R. i Verma, S., *How children and adolescents spend time across cultural settings of the world: Work, play and developmental opportunities* (Kako djeca i adolescenti provode vrijeme prema kulturnim obrascima u svijetu: Rad, igra i razvojne mogućnosti), *Psychological Bulletin*, 125, 1999., str. 701-736.
- [425] Larson, R. i Verma, S., *How children and adolescents spend time across cultural settings of the world: Work, play and developmental opportunities* (Kako djeca i adolescenti provode vrijeme prema kulturnim obrascima u svijetu: Rad, igra i razvojne mogućnosti), *Psychological Bulletin*, 125, 1999., str. 701-736.
- [426] Ilišin, V., Marinović Bobinac, A. i Radin, F., *Djeca i mediji: uloga medija u svakodnevnom životu djece*, Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži i IDIZ, 2001.

Tijekom školske godine 2009./2010. bilo je 10 534 djece pripadnika nacionalnih manjina u odgojno-obrazovnim ustanovama (modeli A, B, C u dječjim vrtićima, osnovnim i srednjim školama) te 773 razreda koja su uključila 1 194 učitelja.^[418] Većina tih učenika pripadala je srpskoj (41%), talijanskoj (21%) i mađarskoj (19%) manjinskoj skupini. Obrazovanje djece romske nacionalne manjine opisan će se u posebnom poglavlju ove analize. Na teritoriju na kome je Hrvatska ponovno ostvarila svoju vlast 1995., posebno u gradu Vukovaru, učenici hrvatske i srpske narodnosti pohađaju posebne razrede s obzirom na to da su članovi srpske manjine kao najprikladniji odabrali model A. Rezultati dvije reprezentativne ankete među učenicima, roditeljima i učiteljima u Vukovaru, provedene 2001. i 2007. godine, pokazali su da su njihovi stavovi prema školskoj integraciji općenito blago pozitivniji od 2001. do 2007. godine. Među hrvatskim učenicima to se promijenilo iz negativnog u neutralno, a među srpskim učenicima iz neutralnog u blago pozitivno, među hrvatskim roditeljima iz neutralnog u pozitivno, a među srpskim roditeljima, kao i među učiteljima, od blago pozitivnog do više pozitivno.^[419] Međutim, obje skupine učenika, kao i roditelja, općenito imaju pozitivna stajališta prema odvojenim školama, iako je ovo stajalište među učenicima bilo nešto manje pozitivno u 2007. nego u 2001. godini.^[420] S ciljem kretanja prema bolje integriranom i interkulturalnom sustavu školovanja u Vukovaru, nevladina organizacija Centar za dijalog Nansen je 2003. započela s projektom pod nazivom „Nova škola“. Integralni dijelovi projekta su istraživanje i obuka za učitelje, školsku upravu i roditelje o interkulturalnom i multietničkom obrazovanju, a projekt uključuje sve relevantne socijalne/političke čimbenike unutar odgojno-obrazovnog sustava te roditelje djece koja pohađaju osnovnu školu.^{[421] [422]}

Djeca i njihovo slobodno vrijeme

Kroz sudjelovanje u slobodnim aktivnostima ljudi grade društvene odnose, osjećaju pozitivne osjećaje, ostvaruju dodatne vještine i znanje te tako unapređuju kvalitetu svog života.^[423] Minute i sati djetinjstva nisu samo mogućnost za stjecanje znanja i vještina potrebnih za karijeru nego i mogućnost za razvoj širih vještina i sposobnosti potrebnih za život.^[424] Kulturne, umjetničke i druge značajne rekreativne aktivnosti podupiru razvoj djeteta. Igra te razgovor i interakcija s roditeljima, članovima obitelji, prijateljima i vršnjacima neki su od najvažnijih okvira za učenje. Društvo koje oblikuje vrijeme svoje djece kako bi im osiguralo prilike za razvoj različitih sposobnosti time ulaže na dugi rok u zdravlje svog odraslog stanovništva.^[425]

Način na koji djeca provode svoje slobodno vrijeme i aktivnosti u koje se upuštaju vrlo je važan jer stvaraju kontekst za razvoj. Roditelji, okruženje i kultura u kojoj djeca žive kao i pripadanje različitim društvenim skupinama važni su čimbenici u odabiru slobodnih aktivnosti iako su te aktivnosti izborne i uglavnom su djeca samostalna pri njihovom odabiru.^[426] Istraživanje o slobodnom vremenu, aktivnostima i odmoru djece u Hrvatskoj pokazalo je da se djeca u svojim slobodnim aktivnostima ne razlikuju od svojih vršnjaka koji rastu u zapadnim industrijaliziranim

zemljama. Sudjelovanje u športskim aktivnostima, pohađanje muzičke škole ili tečajeva jezika najčešće su organizirane i strukturirane slobodne aktivnosti za djecu. Strukturirano slobodno vrijeme djece u vezi je s većim roditeljskim nadzorom, a takva su djeca više uključena u organizirane izvanškolske i športske aktivnosti, a manje u one aktivnosti čija je jedina svrha zabava.^[427] Istraživanje koje je uključilo 2 823 učenika srednjih škola pokazalo je da djevojke više sudjeluju u kreativnim i izvanškolskim aktivnostima, dok dječaci više sudjeluju u športskim i rekreativnim aktivnostima.^[428] Isto je istraživanje otkrilo da je sudjelovanje u strukturiranim slobodnim aktivnostima i športu značajan prediktor neuzimanja droga.^[429] Roditeljska potpora i poticanje samostalnosti povezano je s povećanom učestalošću čitanja i sudjelovanja u kulturnim i športskim aktivnostima.^[430] Drugo je istraživanje pokazalo da samo oko četvrtine djece daje prednost tome da svoje slobodno vrijeme troši na strukturirani način.^[431] Djeca navode da je druženje s prijateljima za njih najpoželjniji i najčešći način na koji koriste svoje slobodno vrijeme, nakon čega slijede mediji (gledanje televizije, slušanje muzike i/ili radija, gledanje filmova na videu, čitanje knjiga, igranje računalnih igara ili surfanje internetom). Način na koji djeca rabe medije sličan je načinu na koji medije rabe djeca u zapadnim zemljama, gledanje televizije je najčešće, posebno kod dječaka u ranom djetinjstvu, dok djevojčice daju prednost knjigama.^[432] Tema o medijima i djeci detaljnije se razrađuje u poglavlju o sudjelovanju djece. Istraživanje među 1 000 osnovnoškolske djece u Hrvatskoj pokazalo je da je uporaba medija češća među djecom iz nepotpunih obitelji nižega materijalnog i obrazovnog standarda.^[433] Društveno-ekonomski položaj roditelja utječe na sudjelovanje djece u strukturiranim i organiziranim aktivnostima te djeca koja dolaze iz obitelji nižeg društveno-ekonomskog statusa manje sudjeluju u ovoj vrsti aktivnosti.^[434] Istraživanja u Hrvatskoj pokazala su da životno okruženje djece (činjenica živi li dijete u ruralnom ili urbanom dijelu zemlje) određuje način na koji ono provodi svoje slobodno vrijeme te da djeca iz ruralnih područja zemlje imaju siromašne mogućnosti za slobodne aktivnosti.^[435] U Hrvatskoj je potrebno više istraživanja o djeci i njihovim slobodnim aktivnostima kako bi se utvrdile potrebe djece te pružile smislene preporuke o kvaliteti slobodnog vremena za djecu.

[427] Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S. i Brajša-Žganec, A., *Stilovi roditeljskog odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih, Društvena istraživanja*, 58(2-3), 2002., str. 239-263.

[428] Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S. i Brajša-Žganec, A., *Stilovi roditeljskog odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih, Društvena istraživanja*, 11, 2-3(58-59), 2002., str. 239-263.

[429] Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S. i Brajša-Žganec, A., *Stilovi roditeljskog odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih, Društvena istraživanja*, 11, 2-3(58-59), 2002., str. 239-263.

[430] Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S. i Brajša-Žganec, A., *Stilovi roditeljskog odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih, Društvena istraživanja*, 11, 2-3(58-59), 2002., str. 239-263.

[431] Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S. i Brajša-Žganec, A., *Stilovi roditeljskog odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih, Društvena istraživanja*, 11, 2-3(58-59), 2002., str. 239-263.

[432] Ilišin, V., Marinović Bobinac, A. i Radin, F., *Djeca i mediji: uloga medija u svakodnevnom životu djece*, Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži i IDIZ, 2001.

[433] Ilišin, V., *Mediji u slobodnom vremenu djece i komunikacija o medijskim sadržajima, Medijska istraživanja*, 2, 2003., str. 9-34.

[434] Ilišin, V., Marinović Bobinac, A. i Radin, F., *Djeca i mediji: uloga medija u svakodnevnom životu djece*, Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži i IDIZ, 2001.

[435] Ilišin, V., Marinović Bobinac, A. i Radin, F., *Djeca i mediji: uloga medija u svakodnevnom životu djece*, Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži i IDIZ, 2001.

[436] Raboteg-Šarić, Z. i Rogić, I., *Daleki život, bliski rub: Kvaliteta života i životni planovi mladih na područjima od posebne državne skrbi*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2002.

3. Zaštitna prava

Ova prava uključuju zaštitu od svih oblika zlostavljanja, zapuštanja, iskorištavanja i okrutnosti te štetnih načina ponašanja, uključujući i pravo na posebnu zaštitu u doba rata, te zaštitu od zlostavljanja u sustavu kaznenog pravosuđa. Odredbe Konvencije o pravima djeteta koje jamče zaštitna prava uključuju: članak 4. (Zaštita prava), članak 11. (Otmica), članak 19. (Zaštita od svakog oblika nasilja), članak 20. (Djeca lišena obiteljske sredine), članak 21. (Posvojenje), članak 22. (Djeca izbjeglice), članak 32. (Rad djece), članak 33. (Zlouporeba droga), članak 34. (Spolno izrabljivanje), članak 35. (Otmica, prodaja i trgovina djece), članak 36. (Drugi oblici izrabljivanja), članak 37. (Zadržavanje i kažnjavanje), članak 38. (Rat i oružani sukobi), članak 39. (Rehabilitacija djece žrtava) i članak 40. (Pravosuđe za maloljetnike).

Ovo se poglavlje bavi djecom koja su posebno ranjiva i do određene mjere isključena iz hrvatskog društva^[437]. U ovom je poglavlju dan pregled u kakvim se teškim okolnostima mogu naći te marginalizirane grupe djece te oblika zaštite koji su im (ne)dostupni i (ne)pristupačni. Dane su i preporuke koje bi značajno unaprijedile njihov položaj. Zaštita ranjivih i isključenih članova društva u vrijeme kada su resursi ozbiljno ograničeni zadobiva prije veći negoli manji značaj. Isključenost ne samo da djecu lišava njihova djetinjstva, nego ih sprječava i da potpuno razvijaju svoje kapacitete kako bi zaista mogli doprinijeti gospodarskom i društvenom razvoju svoje zemlje.

Djeca bez roditeljske skrbi

Djeca u institucionalnoj skrbi

Obitelj je temeljna skupina društva i prirodno okruženje za rast, blagostanje i zaštitu djece. Prema Smjernicama UN-a za alternativnu skrb o djeci napore prvenstveno treba usmjeriti na to da se djeci omogući da ostanu ili da se vrate pod skrb svojih roditelja ili, tamo gdje je to moguće, drugih bliskih članova obitelji.^[438] Uz to, njima se utvrđuje da svako dijete i mlada osoba treba živjeti u okruženju koje

[437] Neke rizične skupine djece nisu uključene u ovu situacijsku analizu zbog manjka i/ili nedostupnosti informacija, što dodatno odražava potrebu za opsežnijim istraživanjem tih ranjivih skupina. One uključuju: djecu doseljenika, djecu homoseksualnih sklonosti, djecu s poremećajem identiteta, ekonomski izrabljivanu djecu i djecu ovisnu o kocki.

[438] Vidović, L. i Ivković, Đ., *Smjernice za alternativnu skrb o djeci*, UNICEF-Ured za Hrvatsku i MZSS, 2010., str. 10. http://unicef.hr/upload/file/326/163055/FILENAME/Smjernice_za_alternativnu_skrb.pdf (25. ožujka 2011.)

pruža podršku, zaštitu i brigu i koje promiče njegov puni potencijal. U njoj se napominje da su djeca koja žive u neodgovarajućoj ili bez roditeljske skrbi u posebnoj opasnosti da ostanu uskraćena za takvo brižno okruženje.^[439] Jednako tako navodi se da u slučaju kada vlastita obitelj djeteta nije u stanju, čak ni s odgovarajućom potporom, brinuti se na prikladan način za dijete, ili kad ga napusti, odnosno odrekne ga se, onda država postaje odgovorna za zaštitu prava tog djeteta i osiguravanje odgovarajuće alternativne skrbi kroz nadležna lokalna tijela i propisno ovlaštene organizacije civilnog društva.^[440] Prateći ove smjernice, u Konvenciji se također jasno kaže da ako želimo potpun razvitak osobnosti svakog djeteta onda je potrebno omogućiti im da rastu u obiteljskom okruženju obilježenom atmosferom „sreće, ljubavi i razumijevanja“.^[441] Potvrđujući ovo, znanstveni dokazi temeljeni na anketama provedenim u 31 europskoj zemlji upućuju na to da su mala djeca bez roditelja koja borave u domovima socijalne skrbi u opasnosti u smislu poremećaja privrženosti, kašnjenja u razvoju i normalnog razvoja mozga.^[442] Istraživanja u Republici Hrvatskoj pronašla su da djeca koja žive u domovima za djecu pokazuju znatno više problema u ponašanju i emocionalnih problema od drugih skupina djece o kojoj se skrbi izvan institucije ili djece koja žive sa svojim biološkim obiteljima.^[443] Trajan negativan učinak institucionalne skrbi, posebno na djecu koja su mlađa od tri godine starosti,^[444] pokazuje da ova djeca čine vrlo ranjivu skupinu. Unatoč ovim nalazima, mala djeca u Republici Hrvatskoj još se uvijek smještaju u relativno velike institucije (prosječan kapacitet doma za djecu je 49)^[445] u kojima borave kroz vrlo dugo vremensko razdoblje. Istraživanja su pokazala da su domovi najlošije rješenje za djecu, osobito mlađu od tri godine, a boravak u domu za tu djecu nikada ne bi smio biti dulji od šest mjeseci.^[446] Posebno su kod djece mlađe od 3 godine znanstveno dokazane brojne negativne posljedice institucionalnog smještaja na cjelokupni razvoj djeteta.^[447] Godine 2009. u institucionalnoj skrbi bilo čak 79 djece mlađe od tri godine starosti.^[448] Nakon tranzicije porast stope djece smještene u institucionalnoj skrbi diljem regije^[449] pripisivao se društvenoj i gospodarskoj nestabilnosti u ranom razdoblju tranzicije, koja je obiteljske strukture izložila posebnom stresu te dovela u pitanje i preostalo povjerenje u ove ustanove, odnosno u sposobnost države da nadomjesti obiteljsku ulogu. Uz to, manjak svijesti o mogućoj štetnosti institucionalne skrbi za psihološki i emocionalni razvoj djeteta nedvojbeno je doprinio ovoj visokoj brojci. Sustav socijalne skrbi trenutačno prolazi kroz proces reformi i reorganizacije s ciljem unaprjeđenja socijalne zaštite i socijalnih usluga. Prema tome, Republika Hrvatska je u ožujku 2007. potpisala Zajednički memorandum o socijalnoj uključenosti (JIM) kojem je svrha pružiti pomoć Republici Hrvatskoj u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti i u osuvremenjivanju sustava socijalne zaštite te pripremiti zemlju za puno sudjelovanje u otvorenoj metodi usklađivanja socijalne zaštite i socijalnog uključivanja po pristupu u Europsku uniju. Nadalje, kao jedan od prioriteta Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece za razdoblje od 2006. do 2012. u listopadu 2010. donesen je Nacionalni plan deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2011. do 2016. (2018.). Jedan od

njegovih glavnih ciljeva jest smanjenje institucionalne skrbi uz istodobno povećanje obiteljskih tipova smještaja kako bi se u njih do 2016. smjestilo 4 od 5 djece i mladih bez primjerene roditeljske skrbi. Drugi ciljevi uključuju deinstitucionalizaciju 40% djece s poremećajima u ponašanju, smanjenje broja djece s teškoćama u razvoju koja se nalaze na trajnom ili tjednom smještaju za 40% i razvijanje na obitelji temeljenih oblika smještaja i usluga.^[450]

Trenutačno postoji 71 državni i 24 nedržavna doma socijalne skrbi te 19 drugih pravnih osoba koje skrbe za djecu i mlade bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djecu i mlade s poremećajima u ponašanju i djecu (i odrasle) s invaliditetom.^[451] Djeca koja žive (ili su na tjednom smještaju) u ustanovama borave u tri vrste domova: domovi za djecu lišenu odgovarajuće roditeljske skrbi (22), domovi za djecu s poremećajem u ponašanju (11) i domovi za djecu (i odrasle) s teškoćama u razvoju/invaliditetom (51) – vidi tablicu 10.^[452] Ukupno se 4 935 djece i mladih osoba nalazi u nekom obliku institucionalne skrbi (vidi tablicu 10), no nisu dostupni podaci razvrstani prema spolu.

- [439] Vidović, L. i Ivković, Đ., *Smjernice za alternativnu skrb o djeci*, UNICEF-Ured za Hrvatsku i MZSS, 2010., str. 10. http://unicef.hr/upload/file/326/163055/FILENAME/Smjernice_za_alternativnu_skrb.pdf (25. ožujka 2011.)
- [440] Vidović, L. i Ivković, Đ., *Smjernice za alternativnu skrb o djeci*, UNICEF-Ured za Hrvatsku i MZSS, 2010., str. 10. http://unicef.hr/upload/file/326/163055/FILENAME/Smjernice_za_alternativnu_skrb.pdf (25. ožujka 2011.)
- [441] UN, *Konvencija o pravima djeteta*, 1989. <http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf> (15. veljače 2011.)
- [442] Browne, K., *A European survey of the number and characteristics of children less than three years old in residential care at risk of harm* (Europska anketa o broju i karakteristikama djece mlađe od tri godine na smještaju u ustanovama i u opasnosti od štetnih posljedica), *Adoption and Fostering Journal*, 29(4), 2005., str. 23-33.
- [443] Ajduković, M. i Franz, B., *Behavioural and emotional problems of children by type of out-of-home care in Croatia* (Problemi u ponašanju i emocionalni problemi djece prema vrstu izvandomske skrbi u Hrvatskoj), *International Journal of Social Welfare*, 14(3), 2005., str. 163-175.
- [444] Radočaj, T., *Deinstitucionalizaciju treba početi od najmlađih, Dijete i društvo*, 7(2), 2005., str. 355-368.
- [445] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016.* (2018.), Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010., str. 18. http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi
- [446] Pravobraniteljica za djecu, *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 129. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [447] University of Birmingham (2007), European Commission Daphne Programme, *De-institutionalising and transforming children's services, A guide to good practice*, str. 27-33.
- [448] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016.* (2018.), Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010., str. 17. http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi
- [449] Ovi su razlozi za Središnju i Istočnu Europu te za Zajednicu nezavisnih država. Vidi: UNICEF-ov istraživački centar Innocenti, *Innocenti social monitor 2009. Child well-being at a crossroads. Evolving challenges in Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States* (Innocenti društveno praćenje za 2009. Dobrobit djeteta na raskršću. Izazovi koji se razvijaju u Središnjoj i Istočnoj Europi i Zajednici nezavisnih država), Firenca, UNICEF-ov istraživački centar Innocenti, 2009., str. 3.
- [450] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016.* (2018.), Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010., str. 4. http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi
- [451] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016.* (2018.), Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010., str. 6. http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi
- [452] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016.* (2018.), Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010., str. 6. http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi

Tablica 10. Broj državnih i nedržavnih domova i drugih pravnih tijela kao i broj korisnika od listopada 2010.

	Državni	Nedržavni	Druge pravne osobe	UKUPNO
Djeca i mladi bez odgovarajuće roditeljske skrbi (broj korisnika)	14 (782)	2 (188)	6 (164)	22 (1 134)
Djeca i mladi s poremećajima u ponašanju (broj korisnika)	11 (1 477)			11 (1 477)
Djeca (i odrasli) s teškoćama u razvoju / invaliditetom (broj korisnika)	28 (4 207)	12 (1 259)	11 (600)	51 (6 066) ^[453] 2 324 djece
Ukupno – djeca i mladi				4 935

Izvor: na temelju podataka iz Nacionalnog plana deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2011. do 2016. (2018.), Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Zagreb, listopad 2010.

Svi ti domovi imaju zajedničke probleme koji utječu na kvalitetu skrbi o djeci u formalnoj skrbi.^[454] Kvaliteta institucionalne skrbi procijenjena je kao neodgovarajuća uz manjak nadzora, dok savjetovanje i praćenje ranjivih obitelji nije dobro strukturirano niti utvrđeno.^[455] Uz to, regionalna nejednakost je očita u odnosu na institucionalnu skrb o djeci i mladima tamo gdje je uopće nema ili je malo kapaciteta, kao primjerice u Sjevernoj Dalmaciji i Lici, Sjevernoj Hrvatskoj i Zapadnoj Slavoniji.^[456] Produljeni boravak djece u institucionalnoj skrbi (prosječan ostanak je gotovo 10,5 godina) je drugi problem, tako da broj zahtjeva za posvajanjem premašuje broj odobrenih posvojenja (9 197 u usporedbi sa 120 u 2007.).^[457] U uskoj vezi s ovim problemom su i dugotrajni sudski postupci oko lišavanja roditeljske skrbi za djecu koja su već dugo vrijeme u domovima ili u obitelji udomitelja te nevoljkost socijalnih radnika da primijene strože kriterije.^[458] Drugi problemi uključuju manjak kontakta između socijalnih radnika i djece i manjak međusobne komunikacije između centara za socijalnu skrb i domova.^[459] Iako je deinstitucionalizacija ključna, to je očito vrlo spor proces.^[460] Primjerice, 10 djece dolazi na jednog člana osoblja i stručnog osoblja, a broj stručnog osoblja, poput psihologa, defektologa ili socijalnih radnika, u domovima za djecu je ograničen.^[461] Osim dominacije institucionalnih oblika skrbi za djecu koja žive izvan svojih obitelji postoje i drugi nedostaci socijalnog sustava u Republici Hrvatskoj. Oni uključuju nedostatak različitih usluga i programa na lokalnoj razini, nedovoljnu prevenciju smještaja izvan doma uz premalu potporu danu biološkim obiteljima te nedovoljnu pomoć i potporu za djecu kad napuste javnu skrb s 18 godina starosti,^[462] što povećava njihovu podložnost životu beskućnika. Ono što je ohrabrujuće, kroz 2009. godinu 30 stambenih jedinica bilo je dostupno za 40 mladih ljudi bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Republici Hrvatskoj.^[463]

Kao odgovor na neke od ovih nedostataka proveden je projekt za unapređenje mjere nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi „Prevencija separacije i rane intervencije s obiteljima pod rizikom“ koji je usmjeren na davanje potpore biološkim obiteljima i sprječavanje odvajanja djece od njihovih obitelji. Naime, UNICEF je, u suradnji s

Pravnim fakultetom i Studijskim centrom socijalnog rada te uz potporu Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi, odlučio udružiti snage na unaprjeđenju mjera i ojačavanju kapaciteta stručnjaka u socijalnim službama radi kvalitetne stručne potpore obiteljima koje se nalaze u riziku. Iako je napredak u primjeni ove mjere još uvijek izazov, Ministarstvo je pokazalo velik interes za njezinu obuhvatniju primjenu.

Kako bi se unaprijedili uvjeti života i kvaliteta skrbi za djecu u institucionalnoj skrbi moguće je navesti brojne preporuke.^[464] Do osnovnog poboljšanja može doći olakšavanjem kvalitete suradnje između sektora (između domova za djecu, centara za socijalnu skrb, sudova i odgovornih ministarstava) čime bi se pripomoglo u transformaciji institucija koje pružaju dugotrajan stalan smještaj. Ovo bi trebalo uključiti širi spektar službi potpore za roditelje, udomitelje i djecu te edukaciju za korisnike i stručnjake.^[465] Koristan bi bio trajan i smislen rad s obiteljima i biološkim roditeljima, uključujući i sustav potpore za te obitelji i pružanje značajnije novčane potpore. Ovo uključuje i unaprjeđenje centara za socijalnu skrb u njihovu poslu pomaganja obitelji da spriječe (produljeno) razdvajanje djece od njihovih bioloških obitelji.^{[466] [467]}

-
- [453] Od ovog ukupnog broja njih 2 324 (38.3%) su djeca. Vidi: Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016.* (2018.), Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010., str. 36.
http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi
- [454] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 130-131.
<http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [455] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016.* (2018.), Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010., str. 16.
http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi
- [456] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016.* (2018.), Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010., str. 18.
http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi
- [457] SOS Dječje selo, *Analiza prava i skrbi za djecu bez roditeljske skrbi i pod rizikom gubitka roditeljske skrbi*, Zagreb, SOS Dječje selo, 2010.
- [458] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 129.
<http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [459] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 130-131.
<http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [460] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 107.
<http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [461] Sladovic Franz, B., *Predictors of behavioural and emotional problems of children in children's homes* (Prediktori problema u ponašanju i emocionalnih problema djece u domovima za djecu), *Child and Family Social Work*, 9(3), 2004., str. 265-271.
- [462] Sladovic Franz, B., *Predictors of behavioural and emotional problems of children in children's homes* (Prediktori problema u ponašanju i emocionalnih problema djece u domovima za djecu), *Child and Family Social Work*, 9(3), 2004., str. 265.
- [463] *Izvešće o provedbi nacionalnog programa za mlade od 2009. do 2013. godine tijekom 2009. godine*, str. 110., Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2010. <http://www.mobms.hr/media/17214/izvje%C5%A1ce%20o%20provedbi%20nacionalnog%20programa%20za%20mlade%20za%202009.%20godinu.pdf>
- [464] Neka od tih poboljšanja predviđena su novim Zakonom o socijalnoj skrbi koji je stupio na snagu 2011. godine.
- [465] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016.* (2018.), Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010. http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi
- [466] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016.* (2018.), Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010., str. 16.
http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi
- [467] Ajduković, M. i Radočaj, T. (ur.), *Pravo djeteta na život u obitelji: Stručna pomoć obiteljima s djecom i nadzor nad izvršavanjem roditeljske skrbi kao proces podrške za uspješno roditeljstvo*, Zagreb, UNICEF, 2008.

Osnivanje baze podataka o udomiteljima i obiteljskim domovima,^[468] kao i posvojiteljima, te umrežavanje unutar sustava socijalne skrbi diljem Republike Hrvatske kako bi se spriječila nepotrebna i dugačka institucionalizacija djece, posebno mlađe djece, bilo bi još jedno poboljšanje. I, na kraju, apsolutno je ključno zaustaviti primanje djece mlađe od sedam godina u institucionalnu skrb, osim u hitnim situacijama, i to samo na rok od najdulje šest mjeseci.^[469] Neka od ovih poboljšanja predviđena su novim Zakonom o socijalnoj skrbi koji je na snagu stupio 2011. godine.

Djeca u udomiteljstvu

Udomiteljstvo je alternativan (ali ne trajan) oblik obiteljske skrbi za djecu koji ima brojne prednosti i pozitivne učinke za pravilan rast i razvoj djece odvojene od svojih bioloških obitelji, usporedimo li ga s institucionalnom skrbi.^[470] Udomiteljstvo u Republici Hrvatskoj ima dugu tradiciju, iako u nekim dijelovima zemlje očito nedostaje ovaj tip skrbi. Zakon o udomiteljstvu koji je usvojen 2007.^[471] uveo je u ovo područje skrbi više vidljivosti, što jamči regulaciju udomiteljstva kao i uspostavljanje timova za potporu udomiteljskim obiteljima

-
- [468] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 42. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izveo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [469] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016. (2018.)*, Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010., str. 48. http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi
- [470] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 15. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izveo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [471] *Narodne novine*, br. 79/07.
- [472] Postoje dvije mrežne organizacije (Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece te Savez udomitelja) koje su značajno doprinijele novom Zakonu o udomiteljstvu.
- [473] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016. (2018.)*, Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010., str. 21. http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi
- [474] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016. (2018.)*, Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010., str. 31. http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi
- [475] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 38. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izveo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [476] Van Manen-Rojnic, O., *Nadomak Sunca: Alternative foster care in Croatia* (Nadomak sunca: Alternativno udomiteljstvo u Hrvatskoj), u: Eriksson, H. G. i Tjelflaa, T. (ur.), *Residential care: horizons for the new century* (Smještanje djece u ustanove: vidici za novo stoljeće), Burlington, Ashgate Publishing Company, 2004., str. 86-99.
- [477] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 41. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izveo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [478] U ovim se slučajevima djeca odvajaju od njihovih obitelji zbog zlostavljanja i zanemarivanja, na temelju Obiteljskog zakona.
- [479] U ovim slučajevima roditelji daju svoj pristanak za smještaj njihove djece kod udomitelja zato što nisu u mogućnosti brinuti se za njih zbog raznih društveno-ekonomskih razloga, na temelju Zakona o socijalnoj skrbi.
- [480] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2009. http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca (20-03-2011)
- [481] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2009. http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/statisticka_izvjesca (20-03-2011)
- [482] Brajša-Žganec, A. i Raboteg-Šarić, Z., *Children in foster care in Croatia* (Djeca u udomiteljstvu u Hrvatskoj), *Forum socijalnog rada*, 2011., u tisku.
- [483] Uz stručne rasprave i druge izvore koje je organizirao UNICEF. Vidi: Žižak, A., *Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj: analiza stanja i prijedlog smjernica*, Zagreb, Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2010., str. 6.

unutar sustava socijalne skrbi. Druga pozitivna promjena može se vidjeti u velikom broju udruga za udomiteljstvo koje su se osnovale tijekom posljednjih nekoliko godina, a koje omogućavaju povezivanje udomitelja i međusobno pružanje podrške.^[472] Unatoč ovim znakovima napretka, udomiteljstvo se u Republici Hrvatskoj još uvijek može unaprijediti. Primjerice, puni „kapacitet“ udomiteljskih obitelji nije u potpunosti iskorišten, jer po prilici 7% svih udomitelja nema nikoga tko se koristi njihovim uslugama.^[473] Povrh toga, nejednak razvoj udomiteljstva u različitim hrvatskim regijama pokazuje da udomiteljstvo nije promovano i podupirano na način na koji bi se ti kapaciteti popunili.^[474] Primjerice, u gradovima i na područjima poput Šibenika, Dubrovnika i Istre postoji jako malo udomitelja, što znači da se djeca često udovoljavaju daleko od njihova doma i lokalnih centara za socijalnu skrb. Kao rezultat toga, biološke obitelji udovoljene djece i/ili centri za socijalnu skrb ne pružaju udomiteljima i udovoljenoj djeci onu pažnju koja im je potrebna za kvalitetnu skrb.^[475] Drugi je problem u tome što državna potpora za mlade ljude smještene u institucije ili u udomiteljstvu prestaje u dobi od 18 godina (uz nekoliko iznimaka za darovite studente). Mnogi mladi ljudi u toj dobi još uvijek nisu spremni živjeti samostalno bez ikakva oblika potpore.^[476] Postoji i hitna potreba za razvojem specijalizirane udomiteljske skrbi (primjerice za malu djecu, djecu s teškoćama u razvoju, djecu s poremećajima u ponašanju) koja zahtijeva značajnu potporu ministarstava i drugih relevantnih tijela, lokalnih zajednica i svjesnost u široj zajednici.^[477] Nužni su i potpora, edukacija i praćenje udomitelja kao i drugih fleksibilnih oblika udomiteljstva, poput hitnog i tjednog udomiteljstva.

U Republici Hrvatskoj djeca se udovoljuju uglavnom zbog neodgovarajuće roditeljske skrbi (70%),^[478] nakon čega slijede tjelesne i intelektualne teškoće u razvoju (13%) ili zato što njihovi roditelji nisu mogli skrbiti o njima^[479] (11%).^[480] Godine 2009. kod udomitelja je bilo smješteno 1 955 djece, odnosno 34% sve djece koja se nalaze na skrbi izvan vlastite obitelji.^[481] I dok je broj udomiteljskih obitelji narastao od 2003., broj udovoljene djece se smanjio^[482] (vidi tablicu 11).

U usporedbi s institucionalnim smještajem, udomiteljstvo ima niz prednosti i nedostataka koji su spomenuti u istraživanju provedenom 2007. godine.^[483] Prednosti uključuju dobre rezultate u psihosocijalnom razvoju djece, manje stresnih situacija za djecu (u usporedbi s onim što bi iskusili u domu za djecu) i mogućnost da se djetetu pruži zaštita, ljubav, privatnost, poštovanje, socijalna interakcija i sudjelovanje. No primijećeni su i neki nedostaci koji uključuju: hitno udovoljavanje prilikom kojeg dijete prije samog udovoljavanja nema mogućnosti

Tablica 11. Djeca smještena u obiteljima udomitelja u Hrvatskoj u razdoblju 2003. – 2009.

Godina	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Broj udovoljene djece	2 484	2 331	2 244	2 153	2 080	1 940	1 955
Broj udomiteljskih obitelji	1 273	1 232	1 310	1 337	1 334	1 354	1 332

Izvor: Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2009.

- [484] Družić Ljubotina, O., Kletečki Radović, M. i Jelača, N., *Socio-demografska obilježja i iskustva udomiteljskih obitelji, Ljetopis socijalnog rada*, 12(1), 2005., str. 89-105.
- [485] Brajša-Žganec, A. i Raboteg-Šarić, Z., *Children in foster care in Croatia* (Djeca u udomiteljstvu u Hrvatskoj), *Forum socijalnog rada*, 2011., u tisku.
- [486] Ove razine obrazovanja donekle odgovaraju širem stanovništvu (vidi Popis stanovništva 2001.) s iznimkom visokog obrazovanja koje je nešto veće na nacionalnoj razini (37% djelomično osnovnoškolsko obrazovanje, 47% srednjoškolsko obrazovanje, 4% viša škola i 7,8% visoko obrazovanje).
- [487] Ajduković, M. i Sladović-Franz, B., *Samoprocjene ponašanja mladih u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima u Hrvatskoj, Društvena istraživanja*, 13(6), 2004., str. 1031-1054.
- [488] Brajša-Žganec, A. i Raboteg-Šarić, Z., *Children in foster care in Croatia* (Djeca u udomiteljstvu u Hrvatskoj), *Forum socijalnog rada*, 2011., u tisku.
- [489] Brajša-Žganec, A., Keresteš, G. i Kuterovac Jagodić, G. (ur.), *Udomiteljstvo: skrb o djeci izvan vlastite obitelji - Priručnik za edukaciju stručnjaka*, Zagreb, Udruga za inicijative u socijalnoj politici, 2005.
- [490] Keresteš, G. i Brajša-Žganec, A., *Udomiteljstvo: skrb o djeci izvan vlastite obitelji - Vodič za edukaciju stručnih djelatnika*, Zagreb, Udruga za inicijative u socijalnoj politici, 2009.
- [491] Žic-Grgat, B., *Udomiteljstvo: skrb o djeci izvan vlastite obitelji - Vodič za edukaciju udomitelja*, Zagreb, Udruga za inicijative u socijalnoj politici, 2006.
- [492] Sve ove preporuke su iz Žižak, A., *Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj: analiza stanja i prijedlog smjernica*, Zagreb, Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2010.

upoznati buduće udomitelje, a pojavljuju se i drugi problemi koji se odnose na odnos s biološkim roditeljima, školsko postignuće i nespremnost za samostalnost. U drugom istraživanju udomitelji su prijavljivali probleme, koji neminovno također utječu na kvalitetu udomiteljske skrbi. Oni uključuju nedovoljnu naknadu za udomiteljsku skrb, manjak komunikacije između udomljene djece i njihovih bioloških roditelja te slab odnos udomitelja s biološkim roditeljima djeteta.^[484] Nadalje, obrazovna razina tipične udomiteljske obitelji je nešto viša u odnosu na razinu obrazovanja ukupnog stanovništva (42% ima osnovno obrazovanje ili manje, 51% srednjoškolsko obrazovanje, dok samo 4% njih ima više, a 3% visoko obrazovanje).^{[485] [486]} Za kvalitetnu skrb udomiteljima je potrebno pružiti podršku i omogućiti dodatna znanja i vještine u nošenju s emocionalnim problemima i problemima u ponašanju djece koju su udomili.^[487] Većina udomitelja su žene (85%), a najčešća je dob između 40 i 60 godina starosti (64%).^[488] Razmotrimo li sve ove značajke, veći naglasak treba dati potrebi da se osigura odgovarajuća potpora i obuka za udomitelje. Napredak na ovom području može se vidjeti u radu Udruge za inicijative u socijalnoj politici koja je osmislila edukativne programe za stručnjake, profesionalce i udomitelje na temelju potrebe za unaprjeđenjem kvalitete smještaja djece u udomiteljskim obiteljima kroz unaprjeđenje i razvoj mreže stručne potpore za udomitelje.^{[489] [490] [491]}

Moguće je napraviti niz preporuka^[492] koje bi poboljšale živote udomljene djece i razvile kvalitetu udomiteljstva. Za početak je potrebno integrirati sve sustave uključene u javne službe i politike za djecu i obitelji kako bi se sustavno zadovoljilo načelo „najboljeg interesa djeteta“, kao standard ponašanja u radu s djecom. Povrh toga, svrha i ciljevi udomiteljstva za djecu trebaju se točno utvrditi, naznačiti razne vrste/oblike udomiteljstva i standardizirati postupak smještaja (od odluke do smještaja djece u udomiteljsku obitelj). Uz to treba pažljivo isplanirati i provesti promidžbu pozitivne slike o udomiteljstvu za djecu u Republici Hrvatskoj.

Još jedan prijedlog je unaprijediti mehanizme za obavješćivanje, pripremu i uključivanje djece u proces donošenja odluka oko njihova smještaja na skrb izvan doma. Mehanizmi za pripremu i uključivanje bioloških obitelji u proces donošenja odluke o smještaju djeteta izvan doma trebaju se unaprijediti, zajedno s mehanizmima pripreme za djetetov povratak u obitelj. Nadalje, potrebno je stvoriti modele trajne, dostupne i obvezne edukacije i nadzora stručnjaka, razviti fleksibilan sustav profesionalizacije udomiteljstva, stvoriti modele edukacije i trajne potpore za udomitelje i unaprijediti standarde kvalitete te utvrditi poseban mehanizam praćenja. I, na kraju, potrebno je redovito procjenjivati svako udomljavanje te sustavno analizirati sve aspekte udomiteljstva za djecu u Republici Hrvatskoj.

Djeca čije obitelji žive u teškim okolnostima

Djeca u jednoroditeljskim kućanstvima i velikim obiteljima

Jedna od pet obitelji s djecom u Republici Hrvatskoj je jednoroditeljska obitelj. Majke su na čelu većine jednoroditeljskih obitelji (83%), dok su očevi ne čelu tek manjeg broja njih (17%).^[493] Jednoroditeljske su obitelji u relativno velikom riziku od zapadanja u siromaštvo.^[494] Slično tome, obitelji s više djece još su jedna rizična skupina.^[495] U Republici Hrvatskoj postoji 120 845 obitelji (13%) s troje ili više djece. Djeca iz tih velikih obitelji čine tek više od četvrtinu sve djece (26% ili 402 896) u obiteljima.^[496] Pokazalo se da je rizik od siromaštva značajno veći u kućanstvima s troje ili više djece, a 36% od sve djece živi u toj vrsti kućanstva.^[497] Nadalje, siromaštvo i isključenost djece posebno su naglašeni među marginaliziranim skupinama zbog njihovih loših životnih uvjeta i ozbiljne deprivacije (vidi poglavlje o djeci pripadnicima romske nacionalne manjine).

Iako ih nema mnogo, istraživanja u Republici Hrvatskoj dosljedno pokazuju da je većina jednoroditeljskih obitelji u nepovoljnom položaju, usporedimo li ih s obiteljima s dva roditelja.^[498] Istraživanje provedeno među 405 jednoroditeljskih i 407 obitelji s dva roditelja u četiri najveća grada u Republici Hrvatskoj pronašla su da su sudionici, iako istih sociodemografskih karakteristika, na vrlo različit način subjektivno i objektivno vrednovali svoju kvalitetu života.^[499] Rezultati su pokazali da jednoroditeljske obitelji žive u lošijim uvjetima i da se samohrani roditelji češće osjećaju usamljeno, tužno, beznadno i depresivno. Više od većine samohranih roditelja prijavilo je da jedva krpa kraj s krajem i da često mora odgađati kupnju ili plaćanje računa te da si ne može priuštiti odlazak na ljetovanje. Manje od polovine nije moglo plaćati slobodne aktivnosti za svoju djecu, a više od trećine nije moglo priuštiti svojoj djeci bolju odjeću ni dati im džeparac. Manje od polovine samohranih roditelja živjelo je u svom domu, dok svaki treći živi u proširenom kućanstvu s tri generacije rođaka.

Financijski problemi često dovedu do početka depresije kod samohranih roditelja, čime oni nenamjerno dovode u pitanje kvalitetu života svoje djece. Financijske su teškoće također u vezi s time da se samohrani roditelji ne stignu dovoljno baviti odgojem svoje djece jer su manje uključeni u njihove živote, imaju manje uvida u njihove aktivnosti te je potpora koju su im u stanju pružiti općenito slabija.^[500] Ovo je posebno značajno jer u više od trećine jednoroditeljskih obitelji (36%) žive djeca školske dobi^[501] koja tijekom svog odrastanja trebaju različite oblike roditeljske podrške i pažnje. Kao odgovor na ovaj problem neke su županije/općine olakšale pristup obrazovanju za obitelji u potrebi putem programa novčane pomoći, subvencioniranih vrtićkih programa, osiguravanja toplih obroka u školi i produženog boravka. Međutim, u mnogim su slučajevima vrtići ili nedostupni ili

[493] Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. i Josipović, V., *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*, Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji materinstva i mladeži, 2003.

[494] Šučur, Z., *Siromaštvo, višedimenzionalna deprivacija i socijalna isključenost u Hrvatskoj*, *Revija za sociologiju*, 37(3-4), 2006., str. 143-144.

[495] Šučur, Z., *Siromaštvo, višedimenzionalna deprivacija i socijalna isključenost u Hrvatskoj*, *Revija za sociologiju*, 37(3-4), 2006., str. 143-144.

[496] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2001. godinu*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2001.

[497] Vidi: Šučur, Z., *Rizici dječjeg siromaštva u Hrvatskoj – Prioriteti za poduzimanje odgovarajućih mjera*, dokument je predstavljen na konferenciji Djeca u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti: izazovi i mogućnosti, Zagreb, studeni 2010.

[498] Budući da su istraživanja o velikim obiteljima oskudna, ovaj se odjeljak usmjerava na istraživanja koja su provedena na temu jednoroditeljskih obitelji, kako bi se objasnila višedimenzionalnost problema povezanih uz siromaštvo te kako to utječe na kvalitetu života djece.

[499] Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. i Josipović, V., *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*, Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji materinstva i mladeži, 2003.

[500] Raboteg-Šarić, Z. i Pećnik, N., *Bračni status, financijske teškoće i socijalna podrška kao odrednice roditeljske depresivnosti i odgojnih postupaka*, *Društvena istraživanja*, 15(6), 2006., str. 961-985.

[501] Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. i Josipović, V., *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*, Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji materinstva i mladeži, 2003.

- [502] Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. i Josipović, V., *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*, Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji materinstva i mladeži, 2003.
- [503] Target i UNDP, *Research on social exclusion in Croatia: Quality of life and the risk of social exclusion* (Istraživanje o socijalnoj isključenosti u Hrvatskoj: Kvaliteta života i rizici od socijalne isključenosti), Zagreb, UNDP, 2006.
- [504] Još uvijek u Hrvatskoj ne postoji državni fond za alimentaciju, iako je o tome pokrenuto nekoliko ozbiljnih rasprava u Saboru. Vidi: Rešetar, B., *Državni predujam za uzdržavanje djece, Revija za socijalnu politiku*, 12(2), 2005., str. 157-173.
- [505] Obiteljski zakon, *Narodne novine*, br. 107/07.
- [506] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 17. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izveo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [507] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 18. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izveo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [508] Šučur, Z., *Rizici dječjeg siromaštva u Hrvatskoj – Prioriteti za poduzimanje odgovarajućih mjera*, dokument je predstavljen na konferenciji Djeca u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti: izazovi i mogućnosti, Zagreb, studeni 2010.
- [509] Svjetska banka, *World development report 2006: Equity and development* (Izvešće o razvoju u svijetu za 2006.: Ravnopravnost i razvoj), Washington, D.C., Svjetska banka, 2005., str. 5.
- [510] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 67. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izveo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)

nije bilo slobodnih mjesta ili u školama nema dovoljno osoblja i uvijek postoje dodatni troškovi poput knjiga i pisaćeg pribora. Kroz sustav socijalne skrbi samohrani roditelji imaju pravo na dječji doplatk, savjetovanje, hranu i odjeću, ovisno o njihovoj zaradi i potrebama.

U svakom slučaju, ako samohrani roditelj ima financijskih problema i teško spaja kraj s krajem, ovo može biti iscrpljujuće, ponižavajuće i bez sumnje utječe na emocionalnu dobrobit njihove djece.

Još jedan učestali problem samohranih roditelja jest usklađivanje poslovnih obveza i obveza brige o djeci s obzirom na to da često rade prekovremeno i tijekom vikenda kad dječji vrtići i škole ne rade.^[502] Kao posljedica toga, često se osjećaju umorno i preopterećeno. Uobičajeno je da su zabrinuti za budućnost svoje djece i zaokupljeni mislima o tome hoće li samohrano roditeljstvo utjecati na razvoj njihove djece. Budući da je njihov najveći problem financijski, gotovo polovina samohranih roditelja pokrivena ovim istraživanjem voljela bi imati veću novčanu potporu (doplatk za djecu, zaposlenje), kao i fleksibilnije radne sate ili produljeni dopust. Novije, nacionalno reprezentativno istraživanje provedeno na 113 samohranih roditelja i iz urbane i iz ruralne sredine pokazuje da se svaki četvrti samohrani roditelj osjeća isključenim iz društva.^[503] U usporedbi s obiteljima s dva roditelja, samohrani roditelji iskazuju veće nezadovoljstvo svojim životnim standardom, zdravljem i društvenim životom. Uzdržavanje djece koje plaća drugi roditelj značajno bi unaprijedilo standard života jednoroditeljskih obitelji. Za razliku od većine europskih država Republika Hrvatska ne dodjeljuje posebna sredstva za jednoroditeljske obitelji.^[504] S druge strane, jedan broj izmjena i dopuna predstavljen je u Obiteljskom zakonu (2007.)^[505] s ciljem osnaživanja pravnog položaja djece, skrbnika i Centara za socijalnu skrb. Prema tome, kad djeca ne prime financijsku potporu, država im osigurava, bez obzira na dohodak roditelja, privremenu naknadu, ali za najviše tri godine. Iako su odredbama Obiteljskog zakona propisane i jasno definirane nadležnosti pojedinih institucija u ostvarivanju djetetovog prava na uzdržavanje, iz upita i pritužbi proizlazi da u primjeni pojedinih odredbi u praksi očito još uvijek postoje teškoće i nedoumice.^[506] Povrh toga, dugi i neučinkoviti sudski postupci za ostvarivanje uzdržavanja djece predstavljaju povredu prava i dobrobiti djece.^[507] U svakom bi slučaju isplata neodložnog uzdržavanja za djecu samohranim roditeljima posebno koristila s obzirom na to da oko 18% sve siromašne djece živi u jednoroditeljskim kućanstvima.^[508]

Budući da se nejednakost mogućnosti prenosi s generacije na generaciju, djeca siromašnijih roditelja nižeg statusa imaju slabije šanse kod obrazovanja, zdravlja, prihoda i statusa.^[509] Pored jednoroditeljskih obitelji vrlo su ranjive i obitelji s više djece. Siromaštvo je neosporno u vezi s nijekanjem prava djece i stvara prepreke u realizaciji njihova punog potencijala. Ono je mnogo više od materijalne deprivacije jer se odražava u svim područjima života djece. Obično je tu riječ o zdravstvenoj skrbi, obrazovanju, stanovanju, slobodnom vremenu i igri, no vidljivo je i kroz područja povezana sa zaštitom od svakog oblika nasilja, zaštitom slobode izražavanja, informacija, slobode udruživanja itd.^[510] Primjerice, siromaštvo utječe na učenje djece jer roditelji nisu u stanju priuštiti

kvalitetnu skrb za dijete, knjige, potrepštine za školu, izvannastavne aktivnosti, privatne pouke ili igračke. Siromaštvo također ograničava obiteljske izbore za rekreaciju i slobodno vrijeme, što je također važno za dobrobit obitelji. Siromaštvo neosporno ima strašne posljedice na djetinjstvo, više nego na ijedno drugo razdoblje životnog ciklusa. Ne može se poreći da su siromaštvo i oskudica uzrok mnogih povreda prava djece koje imaju dugoročne posljedice.^[511] Primjerice, siromaštvo povećava neke rizike za djecu, poput rizika od zanemarivanja, pa čak i zlostavljanja,^[512] nedovoljno dobre prehrane ili neprimanja osnovne zdravstvene skrbi. Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine ističe važnost prevencije i ublažavanja siromaštva čime bi se spriječila socijalna isključenost djece.^[513] Značajno je da je gospodarska kriza negativno utjecala na djecu te da se očekuje porast broja slučajeva siromaštva među djecom više nego kod opće populacije.^[514] Kao odgovor na udarac trenutne recesije, osigurani su stabilnost dječjeg doplatka, roditeljskih i roditeljskih potpora te drugih gotovinskih isplata u vezi s obiteljskim naknadama.^[515]

Živote djece u jednoroditeljskim kućanstvima i velikim obiteljima mogao bi unaprijediti niz mjera jer bi se tako smanjila njihova ranjivost. Primjerice, mogu se pokrenuti ili ojačati odgojno-obrazovni programi u školama i u medijima o vrijednostima obiteljske raznolikosti kako bi se umanjile predrasude, posebno prema samohranim roditeljima i njihovoj djeci, i potaknula veća potpora u široj zajednici. Nadalje, državna intervencija i veća potpora (npr. državni fond) samohranim roditeljima za uzdržavanje djeteta značajno bi umanjile njihove financijske probleme. Potrebno je uvesti stroža pravila za ostvarivanje potpore od drugog roditelja jer bi to doprinijelo boljoj kvaliteti života jednoroditeljskih obitelji. Promjene u kaznenom zakonodavstvu učinkovito bi sankcionirale prekršitelje za neplaćanje uzdržavanja za djecu te ih potakle da ispune svoje obveze (primjerice, uvođenje kazni koje bi ih obvezale na rad u zajednici, a naknada za njihov rad plaćala bi se u poseban fond za uzdržavanje djece).^[516] Povrh toga, budući da je opasnost od siromaštva u pozitivnoj vezi s vrstom kućanstva i brojem djece, moguće je dalje poboljšati usmjeravanje programa doplatka za djecu, ako se doplatka dodjeljuje jednoroditeljskim obiteljima i obiteljima s više djece. Kako zaposlenje smanjuje rizik siromaštva, potrebno je provoditi takvu politiku zapošljavanja koja bi odgovarala potrebama samohranih roditelja i roditelja velikih obitelji, poput fleksibilnoga radnog vremena ili pozitivne akcije za zapošljavanje žena. Važno je da se, budući da siromaštvo najviše

[511] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 67. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)

[512] Ovo može uključiti fizičko i psihičko nasilje u školi i u obitelji. Vidi: Pravobranitelj za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobranitelj za djecu, 2011., str. 68. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)

[513] Neke od mjera za unaprijeđenje položaja djece iz siromašnih obitelji uključuju i poseban naglasak na zaštitu djece u Zajedničkom memorandumu o socijalnom uključivanju, usmjerenost na djecu u programima protiv siromaštva i socijalne isključenosti te istraživanje o kvaliteti života djece siromašnih roditelja, vidi str. 43.

[514] Grupa Svjetske banke, Hrvatska, *Social impact of the crisis and building resilience* (Socijalni utjecaj krize i izgradnja otpornosti), glavno izvješće. http://siteresources.worldbank.org/CROATIAEXTN/Resources/301244-1277748624120/Croatia_social_impactJun1710.pdf (8. veljače 2011.).

[515] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti odgovorno je za ove politike.

[516] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 18. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)

pogađa djecu i prijeti njihovim mogućnostima za razvoj, strategija za smanjenje siromaštva usredotočuje na uključivanje više djece iz siromašnih obitelji u sve razine obrazovanja, kako bi se osiguralo da su oni koji odrastaju u nepovoljnim okolnostima prvi na redu kod dobivanja pomoći kroz besplatne programe, smanjene naknade, školarine, razne doplatke itd. Dobar bi početak bio uključivanje većeg broja ove djece u predškolske ustanove. To bi stvorilo uvjete za pravodobnu institucionalnu intervenciju s ciljem osiguravanja pomoći siromašnim roditeljima (npr. ovo može biti kroz besplatan prijevoz do osnovne i srednje škole, pristup besplatnim udžbenicima, korištenju računalom i izvannastavnim aktivnostima). Uz to, dostupnost slobodnih aktivnosti (športskih, kulturnih, umjetničkih) također je važno svakom djetetu, osobito kada mu to roditelji ne mogu priuštiti.^[517]

Djeca čiji su roditelji u zatvoru

Budući da niti jedno dijete ili skupina djece ne smije biti marginalizirano ili zaboravljeno, važno je uzeti u obzir djecu čiji su roditelji u zatvoru, a koja su ranjiva i često zanemarena. Kako su ta djeca često nevine žrtve, Ured pravobranitelja za djecu u Republici Hrvatskoj je još od 2006. bio proaktivan zagovaratelj njihovih prava.^[518] Nemogućnost ostvarivanja bliskog odnosa punog ljubavi s roditeljem koji je u zatvoru, traumatizacija i stigmatizacija samo su neki od problema koje ta djeca doživljavaju. Primjerice, iako su susreti i druženje između roditelja u zatvoru i njegove djece često u najboljem interesu djeteta, drugi se roditelj često tome opire.^[519] Kao odgovor na potrebu da se privuče pažnja na patnje i posebne zahtjeve ove ranjive skupine, pokušalo se podići svijest među djelatnicima koji provode zakon, socijalnim radnicima te pravnim, zdravstvenim i obrazovnim radnicima kao i u medijima i kod opće publike.^[520] Prema procjenama, u Republici Hrvatskoj se u zatvoru nalaze roditelji nekoliko tisuća djece. Gotovo 60% zatvorenika ima djecu (pred) školske dobi i gotovo jednak broj njih prijavljuje da ih njihova djeca ne posjećuju.^[521] Budući da su ovo samo procjene, važno je istaknuti da još uvijek nije započeto kvalitetno i sveobuhvatno prikupljanje podataka o točnom broju djece čiji su roditelji u zatvoru, kao ni zabilježski o broju posjeta djece.^[522] Štoviše, neka su djeca rođena za vrijeme majčinog izdržavanja zatvorske kazne i malo se zna o njihovoj dobrobiti.^[523] Nadalje, unatoč Konvenciji o pravima djeteta, nacionalnim zakonima, preporukama Vijeća Europe i novim europskim zatvorskim odredbama, za tu djecu nedostaje sustavno djelovanje. Na primjer, Akcijski plan za unaprjeđenje zatvorskog sustava Republike Hrvatske od 2009. do 2014. godine^[524] uopće ni ne spominje djecu roditelja koji su u zatvoru niti postoje ikakve posebne mjere u vezi s njihovom zaštitom.^[525] Unatoč tome očito je da je došlo do nekih pozitivnih promjena (npr. mjesta prilagođena djeci za posjete djece) zahvaljujući osjetljivosti i zalaganju čuvara i stručnih radnika.^[526] Uz to, 2010. je u četiri zatvora (Varaždin, Split, Sisak i Rijeka) pokrenut pilot-projekt pod nazivom „Odgovorno roditeljstvo“, a njegovi su ga korisnici procijenili vrlo korisnim.^[527] Svrha ovog projekta je unaprijediti obiteljsku potporu, podržati roditeljsku ulogu osoba u zatvorima i smanjiti negativne učinke razdvojenosti.

Budući da su djeca čiji su roditelji u zatvoru ranjiva skupina koju je lako previdjeti, potrebno je prepoznati sve njihove posebne potrebe.^[528] Nije sporno da je kontakt bez pregrada s roditeljima koji su u zatvoru važan za razvoj i dobrobit djece, pa bi država trebala pokriti troškove putovanja do zatvora za onu djecu koja si to ne mogu priuštiti, odnosno kojoj njihovi skrbnici to nisu u mogućnosti osigurati. Povrh toga, bilo bi potrebno osigurati i stručno savjetovanje za roditelje koje bi u nekim slučajevima moglo uključiti i djecu roditelja koji su u zatvoru.^[529] I, na kraju, kako bi poboljšali razinu znanja o djeci čiji su roditelji u zatvoru, nužno je voditi točne zapise o zatvorenicima koji imaju djecu, s podacima o njihovoj dobi, braći i sestrama, adresi prebivališta, problemima, potrebama i opsegu roditeljske skrbi, kao i o broju njihovih posjeta.^[530]

Djeca i konfliktni razvodi

Manipulacija kod konfliktih razvoda postavlja djecu u krajnje težak i zahtjevan položaj u kome su često rastrgani između roditelja i preplavljeni tim sukobom. Očito je da manipulativno ponašanje roditelja predstavlja zlostavljanje i zanemarivanje u kome dijete često svjedoči verbalnom, psihološkom, a ponekad i tjelesnom nasilju svojih roditelja. Nedvojbena, razvod^[531] može za djecu biti vrlo stresan ako su uvučena u sukobe lojalnosti i nisu u mogućnosti ostvariti svoja prava.^[532]

-
- [517] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 68. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [518] Godine 2009. taj je Ured postao član Europskog odbora za djecu čiji su roditelji u zatvoru (engl. *European network for children of imprisoned parents*, EUROCHIPS).
- [519] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 22. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [520] Ovo je sabrano u nedavnoj publikaciji: Gabelica Šupljika, M. (ur.), *Prava djeca čiju su roditelji u zatvoru*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2009.
- [521] Jelavić, M., *Djeca zatvorenika - kažnjenici bez krivnje i roditeljske ljubavi*, *Vecernji list*, 25. studenog 2009., str. 21.
- [522] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 122. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [523] Prema Zakonu o izvršavanju kazne zatvora (2003.), djeca sa svojim majkama mogu živjeti do svoje treće godine života.
- [524] Ministarstvo pravosuđa, *Akcijski plan za unaprjeđenje zatvorskog sustava Republike Hrvatske od 2009. do 2014. godine*, Zagreb, Ministarstvo pravosuđa, 2009.
- [525] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 121. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [526] Do ovih je promjena došlo nakon posjeta iz Ureda pravobranitelja. Vidi: Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 122. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [527] Program „*Odgovorno roditeljstvo*“ koordinira uprava zatvora i Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, ovaj projekt planira uključiti djecu i druge članove obitelji u aktivnosti obiteljskih centara i početi se primijenjivati i u drugim zatvorima i obiteljskim centrima diljem Hrvatske.
- [528] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 121. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [529] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 22. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [530] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 122. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [531] Svaki peti brak završi razvodom, a ovaj je broj ostao relativno stabilan tijekom posljednjih dvadeset godina. Približno 60% razvoda uključuje i uzdržavanu djecu, gdje u većini slučajeva djeca ostaju s majkama (85%), dok ih oko 10% ostaje s očevima. Vidi: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Žene i muškarci u Hrvatskoj*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010., str. 16. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2010.pdf
- [532] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 20. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)

- [533] *Narodne novine*, br. 116/03., 17/04., 136/04. i 107/07.
- [534] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 14-15. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [535] Filipović, G. i Osmak-Franjić, D., *Manipulacija djecom tijekom razvoda braka ili prekida izvanbračne zajednice roditelja – iz perspektive pravobraniteljice za djecu*, u: Osmak-Franjić, D. (ur.), *Djeca i konfliktne razvodi*, Zagreb, Pravobranitelj za djecu, 2010., str. 61-67. <http://www.dijete.hr>
- [536] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 21. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [537] Filipović, G. i Osmak-Franjić, D., *Manipulacija djecom tijekom razvoda braka ili prekida izvanbračne zajednice roditelja – iz perspektive pravobraniteljice za djecu*, u: Osmak-Franjić, D. (ur.), *Djeca i konfliktne razvodi*, Zagreb, Pravobranitelj za djecu, 2010., str. 61-67. <http://www.dijete.hr>
- [538] Filipović, G. i Osmak-Franjić, D., *Manipulacija djecom tijekom razvoda braka ili prekida izvanbračne zajednice roditelja – iz perspektive pravobraniteljice za djecu*, u: Osmak-Franjić, D. (ur.), *Djeca i konfliktne razvodi*, Zagreb, Pravobranitelj za djecu, 2010., str. 61-67. <http://www.dijete.hr>

Roditelji su, neovisno o razvodu, obvezni ravnopravno, zajednički i suglasno skrbiti za svoju djecu, što bi učinkovito pomoglo djeci da se nose s tim novim situacijama. Pravo djeteta da posjećuje roditelja s kojim ne živi zajamčeno je u stavku 3. članka 9. Konvencije o pravima djeteta i propisano u stavku 3. članka 87. Obiteljskog zakona Republike Hrvatske.^[533] Povreda prava djece na redovan kontakt s roditeljem s kojim ne žive složen je problem koji zahtijeva stručnost, opsežno znanje pravnih odredbi i osjetljivost na potrebe i prava djece.^[534] Na temelju izvješća centara za socijalnu skrb, postoji niz drugih problema koji neminovno krše prava i interese djece u konfliktnim razvodima.^[535] Oni uključuju dugotrajne sudske postupke, nedovoljno osoblja u centrima za socijalnu skrb, manjak obuke i nadzora stručnog osoblja, neodgovarajuće uvjete njihova rada, nedovoljno dobro razmještene stručne službe i za roditelje i za djecu, nedovoljno odgovarajućih objekata za nadzirane posjete te manjak volje među partnerima da se ponašaju razumno. Uz to postoji i manjak koordinirane akcije između institucija. Primjerice, sud odbaci preporuku centra za socijalnu skrb bez da se posavjetuje sa stručnjakom poput psihologa koji bi procijenio najbolje interese djeteta.^[536] Neosporno postoji potreba za jačanjem uloge centara za socijalnu skrb diljem zemlje. To se može postići povećanjem broja stručnog osoblja i boljim osiguravanjem njihove trajne obuke kao i nadzora, stručne potpore i praćenja. Uz to se preporučuje i razvoj mreže stručnjaka motiviranih i obučeni za provedbu nadzora kao i veća naknada za taj rad. Uz to, potrebno je razviti suradnju između centara za socijalnu skrb i drugih bitnih institucija kao i uključivanje pravnika da djeluju u svojstvu posebnih skrbnika djece.^[537] Presudno je da se pravosudni sustav unaprijedi (npr. dodatna edukacija za suce, usklađivanje praksi u skladu s Konvencijom o pravima djeteta, razvoj povjerenja i poštovanja prema mišljenjima stručnjaka, brži sudski postupak). Bile bi korisne i izmjene i dopune Obiteljskog zakona jer postojeća pravna rješenja zbog nedostatka preciznosti ili neodređenosti ostavljaju prostor za mnoge oblike manipulacije.^[538] Ohrabruje što je Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti osnovalo radnu skupinu koja će na temelju prikupljenih podataka od odgovornih tijela analizirati trenutačne odredbe Obiteljskog zakona te izraditi preporuke za poboljšanja (npr. sudovi, centri za socijalnu skrb). Važno je da sudske odluke budu precizne i jasne s naglaskom na važnost roditeljstva iako su roditelji razvedeni.

Nasilje nad djecom

Zlostavljanje i zanemarivanje djece

Prema članku 19. Konvencije o pravima djeteta, nasilje uključuje svaki oblik tjelesnog ili duševnog nasilja, povrede ili zlouporabe, zanemarivanja ili zapuštenosti, zlostavljanja ili iskorištavanja, uključujući i spolno zlostavljanje. Budući da se zlostavljanje i zapuštanje djeteta u svakom obliku često pojavljuje u neposrednom okruženju djeteta, članak spominje da je riječ o situaciji u kojoj se o djetetu brine roditelj/roditelji, zakonski skrbnik/skrbnici ili neka druga odgovorna osoba kojoj je povjerena skrb o djetetu. Tijekom proteklih deset godina došlo je do

značajnog poboljšanja pravnih odredbi, javnost i stručnjaci su postali osjetljiviji na pitanja zlostavljanja djeteta u obitelji, a sve veći broj organizacija civilnog društva počeo je s primjenom različitih preventivnih programa ili programa tretmana.^[539] Republika Hrvatska jedna je od zemalja Vijeća Europe koje su zabranile tjelesno kažnjavanje djece kao metodu discipline još 1999. godine.^[540] Tjelesno kažnjavanje je zabranjeno izmjenama i dopunama Obiteljskog zakona 1998., dok je 2000. u Kazneni zakon uvedeno kazneno djelo nasilničko ponašanje u obitelji, a 2003. donesen je Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, dok je 2009. donesen novi Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji.^[541] Nasilno ponašanje prema djeci jest neprihvatljiv oblik ponašanja, no ponekad je teško odrediti u kome trenutku to postaje zlostavljanje.^[542] U hrvatskom društvu, čak i među nekim stručnjacima, još uvijek postoji snošljivo stajalište prema tradicionalnoj uporabi tjelesnog kažnjavanja u odgoju djeteta.^[543] Nedavno je istraživanje, provedeno na 4 191 učeniku srednjih škola, pokazalo da spolno, tjelesno i emocionalno zlostavljanje i zanemarivanje adolescenata više prevladava u obiteljima u kojima barem jedan roditelj pokazuje poremećaje u ponašanju ili neke druge poremećaje te da ti adolescenti ostvaruju više bodova na skali za mjerenje društvene usamljenosti i usamljenosti u obitelji.^[544] Drugo je istraživanje pokazalo da je 71% i 86% učenika iskusilo neki oblik tjelesnog nasilja od strane svojih roditelja, a između 11% i 36% njih pretrpilo je neki oblik ozljede, uglavnom u obliku masnice poslije takvog nasilja.^[545] Stoga je važno i neophodno da sudska tijela više pažnje pridaju usklađivanju sudske prakse s Konvencijom o pravima djeteta i hrvatskim zakonodavstvom u slučajevima tjelesnog kažnjavanja djece.^[546]

Dana 1. srpnja 2010. na snagu je stupila Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, no ona još uvijek nije ratificirana. Ova je ratifikacija važna zbog njezina utjecaja na stvaranje preduvjeta za učinkovitiju i bolju zaštitu djece, poput uspostavljanja baze podataka, povećanog nadzora osoba osuđenih za

[539] Ajduković, M., Rajter, M., Ogresta, J. i Sušec, N., *Report on the family abuse and neglect of children – overview of the situation in Croatia* (Izvešće o obiteljskom zlostavljanju i zapuštanje djece – pregled stanja u Hrvatskoj), Epidemiološko istraživanje Balkana o zlostavljanju i zapuštanju djece, 2010., str. 54.

[540] U Obiteljskom zakonu iz 1998. (*Narodne novine*, br. 162/98), koji se primjenjuje od 1. lipnja 1999., navodi se: „Roditelji i ostali članovi obitelji ne smiju dijete podvrgavati ponižavajućim postupcima, duševnom ni tjelesnom kažnjavanju, odnosno zlostavljanju.”

[541] Kazneni zakon sadržava poglavlje pod nazivom Kaznena djela protiv braka, obitelji i mladeži u kojem je kriminaliziran širok broj djela, uključujući i kršenje obiteljskih obveza (članak 208.), povredu dužnosti uzdržavanja (članak 209.), oduzimanje djeteta ili maloljetne osobe (članak 210.), promjenu obiteljskog stanja (članak 211.), napuštanje djeteta (članak 212.), zapuštanje i zlostavljanje djeteta ili maloljetne osobe (članak 213.), izvanbračni život s maloljetnom osobom (članak 214.), sprječavanje i neizvršenje mjera za zaštitu djeteta i maloljetne osobe (članak 215.). *Narodne novine*, br. 110/97.

[542] Ajduković, M., Rajter, M., Ogresta, J. i Sušec, N., *Report on the family abuse and neglect of children – overview of the situation in Croatia* (Izvešće o obiteljskom zlostavljanju i zapuštanje djece – pregled stanja u Hrvatskoj), Epidemiološko istraživanje Balkana o zlostavljanju i zapuštanju djece, 2010.

[543] Ajduković, M., Rajter, M., Ogresta, J. i Sušec, N., *Report on the family abuse and neglect of children – overview of the situation in Croatia* (Izvešće o obiteljskom zlostavljanju i zapuštanje djece – pregled stanja u Hrvatskoj), Epidemiološko istraživanje Balkana o zlostavljanju i zapuštanju djece, 2010.

[544] Flander, G. B., Spoljar, R. C. i Štimac, D., *Smetnje doživljavanja i ponašanja kod roditelja kao rizični faktori zlostavljanja djece u obitelji*, *Suvremena psihologija*, 12(1), 2009., str. 119-133.

[545] Pećnik, N., *Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece*, Jastrebarsko, Naklada Slap, 2006.

[546] Ajduković, M., Rajter, M., Ogresta, J. i Sušec, N., *Report on the family abuse and neglect of children – overview of the situation in Croatia* (Izvešće o obiteljskom zlostavljanju i zapuštanje djece – pregled stanja u Hrvatskoj), Epidemiološko istraživanje Balkana o zlostavljanju i zapuštanju djece, 2010.

spolno nasilje nad djecom, razvoja preventivnih programa, posebno onih koji su usmjereni na osnaživanje i samozaštitu djece, te indicirane prevencije koje su usmjerene na moguće prijestupnike kako bi se smanjilo spolno nasilje nad djecom.^[547]

U vezi sa zapuštanjem i zlostavljanjem djeteta i maloljetnih osoba (članak 213. Kaznenog zakona),^[548] moguće je promatrati porast prijavljenih slučajeva od 2000. (1 209) do 2006. (2 581), nakon čega je slijedio stalan pad u 2009. (1 478)^[549] i 2010. (1 285).^[550] Najveći broj osoba osuđenih za zapuštanje i zlostavljanje djece između 2001. i 2006. bio je u županijama Bjelovarsko-bilogorskoj (136 na 100 000), Koprivničko-križevačkoj (127 na 100 000) i Krapinsko-zagorskoj (123 na 100 000).^[551] Četvrtina svih žrtava silovanja (članak 188.) u Republici Hrvatskoj u 2010. bili su adolescenti u dobi od 14 do 18 godina.^[552] U vezi s nasiljem u obitelji, 2008. prijavljeno je 1 647 zločina po članku 215.a,^[553] od čega je kao žrtve bilo uključeno 86 maloljetnika. U usporedbi s time, 2009. bilo je manje kaznenih djela (1 400)^[554], no više maloljetnika (99) uključenih kao žrtve,^[555] dok se 2010. broj kaznenih djela (1 060)^[556] kao i udio maloljetnika (61) smanjio. Iako se ove brojke čine obećavajuće i izgleda kao da odražavaju promjenu na bolje, treba ih pažljivo razmotriti, a ne ih uzimati doslovno, jer slučajevi zlostavljanja i zanemarivanja često ne budu prijavljeni.

Trenutačno je poseban problem u tome da postoji manjak ustanova koje pružaju hitnu stručnu pomoć djetetu koje je možda bilo žrtvom nasilja. U skladu s time, obrada, procjene i terapija mogu trajati danima, pa čak i mjesecima, što komplicira stvari za dijete koje može patiti od daljnje traumatizacije zbog prepričavanja svojih proživljenih traumatskih iskustava.^[557] Povrh toga, senzacionalistički prikaz pojedinih slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja u medijima dodatno prijeti pravima djeteta i čini položaj djece još težim, posebno ako su time otkriveni osobni detalji iz njihova života.^[558] To dodatno stigmatizira djecu neovisno o tome jesu li oni žrtve ili počinitelji nasilja.^[559] Uočavanje problema zlostavljanja i zanemarivanja djeteta od strane zdravstvenih i obrazovnih radnika problematično je i definitivno postoji potreba za povećanjem osjećaja osobne odgovornosti i posvećenosti ovih stručnjaka. Ovo je opisano u istraživanju koje je uključilo 78 pedijatara i 512 liječnika opće prakse, obiteljskih liječnika i liječnika za školsku djecu koji su prijavili da je problem zlostavljanja samo rijetko ili povremeno uočen kod pacijenata.^[560] Prijavljen je i niz slučajeva verbalnog nasilja, prijetnji, uvreda, klevetanja i uznemiravanja uključujući i spolno zlostavljanje djece u sportskim timovima ili klubovima.^[561] Djeca u takvim klubovima mogu biti posebno ranjiva jer tamo nema inspekcija.

Budući da društvo uopće ne bi smjelo prihvaćati postojanje zlostavljanja i zapuštanja djece, potrebno je uvesti brojne izmjene kojima bi se poboljšalo postojeće stanje. Ratifikacija Konvencije o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja osigurala bi napredak jer bi zajamčila uspostavu baze podataka, povećani nadzor nad osobama osuđenim za spolno nasilje nad djecom, razvoj preventivnih programa, posebno onih koji su usmjereni na osnaživanje i samozaštitu djece, te programa intervencije koji su usmjereni na potencijalne počinitelje kako bi se smanjilo spolno nasilje nad djecom. Uz to,

nacionalne bi kampanje podizanja svijesti osnažile djecu, roditelje i stručnjake, osigurale bi potrebno znanje i alate potrebne za prevenciju spolnog nasilja nad djecom i ohrabrile prijavljivanje nasilja te općenito ojačale svijest javnosti o ovom problemu.^{[562] [563]} Povrh toga, kako bi primjena odredbi bila učinkovita, nužno je i uvođenje posebne obuke za stručnjake, službenike koji provode zakon, stručnjake u području socijalne skrbi, učitelje, državne odvjetnike, suce te pedijatre o tome kako prepoznati znakove zlostavljanja i zapuštanja djeteta te kako se u takvim slučajevima na odgovarajući način odnositi prema djeci^[564]. Ovo bi sa sobom trebalo povući i suradnju između institucija poput centara za socijalnu skrb, policije i pravosudnih tijela.^[565] Osim obiteljskih sudova nužno je uspostaviti centre sa stručnjacima koji mogu obraditi, postaviti dijagnozu i ponuditi terapiju za djecu žrtve ili svjedoke (spolnih) zločina. Centri ove vrste trebali bi se nalaziti u svakom županijskom središtu

-
- [547] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 84. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [548] Kazneni zakon, članak 213. Zapuštanje i zlostavljanje djeteta i maloljetne osobe (*Narodne novine*, br. 110/97).
- [549] Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo ministarstva, Odjel za analitiku, *Pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada za 2009. godinu.*, Zagreb, 2010., str. 60. http://www.mup.hr/UserDocsImages/statistika/2010/pregled_javne_sigurnosti_hrv.pdf (14. siječnja 2011.).
- [550] Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo ministarstva, Odjel za analitiku, *Pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2010. godini*, Zagreb, 2011., str. 59. http://www.mup.hr/UserDocsImages/statistika/2011/statistika_2010.novo.pdf (5. veljače 2011.).
- [551] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Nasilje u obitelji 2001. – 2006.*, Zagreb, Državni zavod za statistiku, 2008., str. 92.
- [552] Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo ministarstva, Odjel za analitiku, *Pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2010. godini*, Zagreb, 2011., str. 71. http://www.mup.hr/UserDocsImages/statistika/2011/statistika_2010.novo.pdf (5. veljače 2011.).
- [553] Kazneni zakon, članak 215.a – *Nasilničko ponašanje u obitelji* (*Narodne novine*, br. 129/00.).
- [554] Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo ministarstva, Odjel za analitiku, *Pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada za 2009. godinu.*, Zagreb, str. 60.
- [555] Zanimljivo je da je na kraju 2009. 3 195 djece primilo socijalne naknade kao žrtve obiteljskog nasilja, dok je gotovo 10 241 dijete primilo naknade zbog roditelja koji zapuštaju ili zlostavljaju. Vidi: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Korisnici i usluge socijalne skrbi za 2009.*, prvo izdanje, br. 8.4.1., Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, kolovoz 2010. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/08-04-01_01_2010.htm (5. veljače 2011.)
- [556] Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo ministarstva, Odjel za analitiku, *Pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2010. godini*, Zagreb, Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo ministarstva, Odjel za analitiku, 2011., str. 59.
- [557] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 27. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [558] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 27. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [559] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 33. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [560] Flander, G. B., Čorić, V. i Štimac, D., *Croatian primary health care doctors' experience, knowledge and attitudes about child abuse and neglect* (Iskustva, znanja i stavovi o zlostavljanju i zapuštanju djeteta hrvatskih liječnika primarne zdravstvene zaštite), *Suvremena psihologija*, 11(2), 2008., str. 313-328.
- [561] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 124. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [562] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 151. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [563] Ovdje treba napomenuti da je kampanja Vijeća Europe za zaustavljanje spolnog nasilja nad djecom u okviru programa Vijeća Europe „Izgradnja Europe za djecu i s djecom“ pokrenuta u Rimu u studenom 2010. godine. Ova kampanja za podizanje svijesti obuhvaća Akcijski plan za zaustavljanje spolnog nasilja nad djecom u Republici Hrvatskoj kroz 2011. godinu i uključuje brojne aktivnosti na nacionalnim i lokalnom području.
- [564] Kao dio programa Europske unije, IPA 2009, program za Hrvatsku, Ministarstvo unutarnjih poslova sudjelovat će u projektu „Jačanja kapaciteta u području suzbijanja seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece i pružanja pomoći ranjivim žrtvama kriminaliteta“. Cilj projekta je povećati sposobnost hrvatske policije i pravosudnih tijela u suzbijanju seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece te pružanje pomoći ranjivim žrtvama. Ciljana skupina uključuje policajce, suce, državnog odvjetnika te stručnjake iz područja zdravstva i socijalne skrbi.
- [565] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 27. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)

- [566] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 86. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [567] Mathews, S., *International trafficking in children: Will now US legislation provide an ending to the story?* (Međunarodna trgovina djecom: Hoće li sada američko zakonodavstvo omogućiti kraj te priče?), *Houston Journal of International Law*, 27(3), 2010., str. 656.
- [568] Vlada Sjedinjenih Američkih Država, *Izvješće o trgovini ljudima*, 2010. <http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2010/142759.htm>
- [569] Štulhofer, A., Raboteg-Šarić, Z. i Marinović, L., *Trgovanje ženama i djecom u svrhu seksualnog iskorištavanja: razmjeri problema i potrebne mjere za suzbijanje trgovanja u Hrvatskoj*, Zagreb, Centar za istraživanje tranzicije i civilnog društva, Međunarodna organizacija za migracije, 2002.
- [570] Vlada Sjedinjenih Američkih Država, *Izvješće o trgovini ljudima*, 2010. <http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2010/142759.htm>
- [571] Republika Hrvatska je od 2008. godine svrstana među zemlje prvog razreda (*Tier 1*), no iako je to najviša ocjena, ona ne znači da u državi ne postoji problem trgovine ljudima. Taj razred pokazuje da je Vlada Republike Hrvatske prepoznala postojanje trgovanja ljudima, da je učinila napore da riješi problem i da je udovoljila minimalnim standardima za suzbijanje trgovanja ljudima. Vidi izvješće Vlade Sjedinjenih Američkih Država o trgovini ljudima iz 2010. godine: <http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2010/142755.htm>
- [572] Postoje 4 mobilna tima (u Zagrebu, Rijeci, Splitu i Osijeku) s predstavnicima iz socijalne skrbi i Hrvatskog crvenog križa kao i s dva predstavnika iz organizacija civilnog društva. Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, str. 104-105., Zagreb, Republika Hrvatska, 2010.
- [573] Vidi ured za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske: <http://www.ljudskaprava-vladarh.hr/Default.aspx> i Ministarstvo unutarnjih poslova: <http://www.mup.hr/>

ili barem u regionalnim središtima kako bi bili dostupni djeci koja žive izvan gradova. Ovi bi centri trebali olakšati pristup medicinskoj, pravnoj i psihološkoj pomoći na jednom mjestu kako bi dijete svoje svjedočenje moglo dati samo jednom te tako izbjeći ponovnu viktimizaciju.^[566]

Trgovanje djecom

Kao jedna od najozbiljnijih povreda ljudskih prava, trgovanje ljudima sve je veći problem suvremenog društva kojeg je teško opaziti i sankcionirati. Poglavito je trgovanje djecom jedan od najnasilnijih oblika zlostavljanja djeteta. Prema nedavnim dostupnim procjenama UN-a, većina utvrđenih žrtava trgovanja ljudima su žene i djevojčice, a svake se godine trguje s oko milijun djece.^[567] Hrvatska je zemlja odredišta, tranzita i porijekla za muškarce, žene i djecu podvrgnute trgovanju ljudima, u cilju seksualnog i radnog iskorištavanja.^{[568] [569]} Hrvatske su žene i djevojke postale žrtvama trgovanja zbog spolnog iskorištavanja u samoj zemlji, dok su žene i djevojke iz Srbije, Bosne i Hercegovine te drugih dijelova Istočne Europe podvrgnute prisilnom prostituiranju u Republici Hrvatskoj i Zapadnoj Europi.^[570]

Vlada Republike Hrvatske u potpunosti zadovoljava minimum standarda za suzbijanje trgovanja ljudima.^[571] Nadalje, razvila se suradnja na nacionalnoj razini između Ureda za ljudska prava, relevantnih državnih institucija i međunarodnih institucija. Ova suradnja nastavlja međunarodne trendove i primjere dobrih praksi. Na primjer, postoji nacionalno tijelo za koordinaciju aktivnosti na području suzbijanja trgovanja ljudima: nacionalni odbor koji radi od 2002., operativni tim kao i mobilni timovi.^[572] Nadalje, u Republici Hrvatskoj dostupna je i sveobuhvatna baza svih identificiranih žrtava i počinitelja trgovanja ljudima.^[573]

Posebno usmjeren na djecu, Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja djecom, koji je bio na snazi od 2005. do 2007., usredotočio se na suzbijanje trgovanja djecom, sudski progon počinitelja ove kriminalne djelatnosti, osiguravanje najveće razine zaštite žrtvama trgovanja ljudima kao i učinkovite pomoći i zaštite djeteta.

Sukladno najboljim interesima djeteta, načela ovog Nacionalnog plana naglašavaju da se dijete, žrtva trgovanja, uvijek tretira nediskriminirajuće i da se ohrabruje aktivno sudjelovanje u skladu s njegovim godinama i zrelošću. Ovaj Plan također određuje da komunikacija mora biti na materinjem jeziku djeteta i da se privatnost uvijek mora zaštititi. Nadalje, svaka se radnja sagledava kroz dugoročne interese djeteta, a procedure, sudske odluke i slično uvijek moraju biti efektivne i brzo donesene kako se dijete ne bi izlagalo dodatnim patnjama, nesigurnostima i osjećaju gubitka.

Ako su žrtve trgovanja djeca ili maloljetnici, moraju imati pravo na pristup informacijama i pravo na zaštitu. U lipnju 2007. Republika Hrvatska ratificirala je Konvenciju Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima. Ovo je posebno važno jer odredbe nisu samo usmjerene prema

uhićenju i kažnjavanju počinitelja, već su u velikoj mjeri posvećene pružanju visokog standarda pomoći i zaštiti žrtvama trgovanja ljudima. Nedavno, počeo se provoditi Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja ljudima za razdoblje od 2009. do 2011. Ovaj plan sadržava ciljeve i mjere za zaštitu žena i djece.

Prema posljednjim izvješćima, Republika Hrvatska je velikodušno financirala organizacije civilnog društva koje pružaju pomoć i sklonište žrtvama trgovanja ljudima, a nastavila je i sa svojim proaktivnim naporima obuke i pružanja pomoći u vezi s identifikacijom žrtava.^[574] U izvješću piše da je Vlada Republike Hrvatske u 2009. godini nastavila istraživati i goniti počinitelje trgovanja ljudima te je povećala minimalnu izrečenu kaznu za osuđene počinitelje^[575] i po prvi put naredila da počinitelji plate odštetu žrtvi. Međutim, postoji zamjerka da je Vlada Republike Hrvatske identificirala tek nekoliko žrtava trgovanja ljudima u 2009. (među žrtvama bilo je jedno dijete)^[576] te nije uspjela zaštititi neke od žrtava svjedoka^[577]. U vezi s prvom zamjerkom, s obzirom na to da je usvojena posebna odredba o trgovanju ljudima u Republici Hrvatskoj, očekivalo se više presuda. Štoviše, prema preliminarnim rezultatima istraživanja o trgovanju ljudima i prostituciji, u razdoblju od prosinca 2008. do studenog 2009., Vlada Republike Hrvatske nije osigurala primjerenu zaštitu za neke žrtve trgovanja ljudima koje su svjedočile protiv svojih počinitelja.^[578] Istraživači su izvijestili da se za vrijeme suđenja vezanih za trgovanje ljudima od žrtava očekivalo uzastopno ponavljanje svjedočenja, što je poprilično štetno jer to zasigurno povećava vjerojatnost od sekundarne viktimizacije.

Povrh toga, djeci koja su se našla u položaju ilegalnih migranata ili žrtava trgovanja ljudima trenutačno se ne jamči pravo na obrazovanje.

Djeca su posebno ranjiva skupina koja zahtijeva posebne mjere kojima će im se pružiti sigurnost, potpora, pomoć i privatnost. Djeca su ranjivija zbog njihove tjelesne i psihičke inferiornosti, nezrelosti, položaja i godina, lakše ih je iskorištavati, nadvladati i zadržavati protiv njihove volje. Djeca žrtve očito su najranjivija skupina jer su izdvojena iz svojih obiteljskih okruženja i silom odvedena u vrlo strane i često opasne situacije. Od 2004. do 2009. godine osmero je djece (0 – 18 godina) u Republici Hrvatskoj bilo žrtvom trgovanja ljudima^[579]. Broj djece ili maloljetnih žrtava trgovanja ljudima smanjivao se od 2006. godine s 3 na 1, dok u 2008. nije bilo nijedne žrtve. Ovo može odražavati nevidljivost tog kaznenog djela ili njegovo postojanje „u podzemlju“, u domeni privatnosti. Moguće je i da se takvo djelo previdjelo, odnosno da se ne smatra trgovanjem ljudima zato što je pod krinkom neke druge kriminalne radnje, poput prisilne prostitucije. Ako je potrebno, osiguran je prihvatni smještaj kao oblik privremenog smještaja za žrtve u kojem se osigurava psihosocijalna, zdravstvena, pravna i druga potrebna pomoć, a za djecu do tri godine osigurava se poseban smještaj^[580]. No analiza je pokazala da su kazneni postupci duži kad su u pitanju maloljetne žrtve^[581]. Upravo zbog ovog razloga, postupci se trebaju izmijeniti s obzirom da dužina postupaka izravno utječe na žrtvu uzrokujući težu sekundarnu viktimizaciju.

[574] Vlada Sjedinjenih Američkih Država, *Izvješće o trgovini ljudima*, 2010.

<http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2010/142759.htm>

[575] Zapriječena kazna za sve oblike trgovanja ljudima iznosi od 1 do 10 godina zatvora. Ako je kaznenim djelom oštećeno dijete ili maloljetnik, kazneno djelo dobiva teži kvalificirani oblik za koji je propisana kazna zatvora od najmanje 5 godina. Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku*, str. 104, Zagreb, Republika Hrvatska, 2010.

[576] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, str. 52, Zagreb, Republika Hrvatska, 2010.

[577] Vlada Sjedinjenih Američkih Država, *Izvješće o trgovini ljudima*, 2010.

<http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2010/142759.htm>

[578] Vlada Sjedinjenih Američkih Država, *Izvješće o trgovini ljudima*, 2010.

<http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2010/142759.htm>

[579] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, str. 52, Zagreb, Republika Hrvatska, 2010.

[580] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, str. 105, Zagreb, Republika Hrvatska, 2010.

[581] Rittossa, D., *Trafficking of Minors in Croatia: Present Situation* (Trgovina maloljetnicima u Hrvatskoj: postojeće stanje), *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 17(2), 2009., str. 163.

[582] Ajduković, D., Mrčela, M., Turković, K.: *Podrška žrtvama i svjedocima kaznenih djela u Republici Hrvatskoj*, Program Ujedinjenih Naroda za razvoj (UNDP). Zagreb, 2007.

[583] Mrežna stranica Odjela za organiziranje i pružanje podrške svjedocima i žrtvama <http://zrtveisvjedoci.pravosudje.hr/Default.aspx?sec=129>

Vezano za potporu svjedocima i žrtvama nasilja od 2007. godine provodi se opsežna analiza rezultata istraživanja, međunarodnih dokumenata, stranih i domaćih odredbi. Ovo također uključuje preporuke za promjenu propisa kao i načine organiziranja i provedbe potpore za zaštitu prava žrtava i svjedoka u praksi.^[582] Spomenuto istraživanje i analiza pokazali su da bi sustav podrške žrtvama trebao biti više promoviran te da svjedoci, kao i žrtve nasilja, trebaju izravnu institucionalnu podršku za vrijeme suđenja i da ta podrška treba biti koordinirana na institucionalnoj razini (npr. kroz posebne službe na sudovima). Zatim, pokazala se potreba za obukom stručnjaka na koje sve načine osigurati takvu potporu te da bi sudovi trebali biti pripremljeni da zadovolje potrebe žrtava/svjedoka. Rezultati analize također su pokazali da se je velik broj sudaca rijetko koristio dostupnim opcijama koje smanjuju sekundarnu viktimizaciju i umanjuju nelagodu žrtava i svjedoka. U svibnju 2008. godine Ministarstvo pravosuđa započelo je rad s Odjelom za organiziranje i pružanje podrške svjedocima i žrtvama.^[583] Osnovni zadaci Odjela su: pružanje emocionalne podrške svjedocima/oštećenima prije, tijekom i nakon sudskog postupka, pružanje praktičnih informacija svjedocima, oštećenima i članovima njihovih obitelji, standardizacija postupaka/postupanja s oštećenima i svjedocima, odabir, edukacija i koordinacija rada volontera koji pružaju podršku. Trenutačno postoji sedam odjela (u Zagrebu, Vukovaru, Osijeku, Zadru, Splitu, Sisku i Rijeci). U bližoj budućnosti, mreža ovih odjela bit će proširena i na preostale županijske centre te na stručnjake, zaposlenike i volontere u tim odjelima. Nadalje, obuka treba biti osigurana za one koji rade s djecom – žrtvama ili svjedocima nasilja.

Potrebno je i preispitati pravne odredbe koje se tiču maloljetnika bez pratnje roditelja ili skrbnika. Primjerice, maloljetnici bez pratnje, u nedostatku pravnog zaštitnika, obično se dodjeljuju socijalnom radniku iz županije u kojoj je maloljetnik zatečen. To je često problematično jer dodijeljeni skrbnik za poseban slučaj nije u mogućnosti odgovarajuće brinuti za tog maloljetnika i djelovati u njegovu najboljem interesu nakon što ga se prebaci u drugu županiju zbog potrebe smještaja. Povrh toga, ako je maloljetnik zatečen u skupini, tada skrbnikom može biti imenovana neka osoba iz te skupine i upitno je može li ta osoba brinuti o djetetovom najboljem interesu. Također, postoji značajan rizik da ta osoba može predstavljati potencijalnu prijetnju za dijete (npr. ako je riječ o djetetovom svodniku).

Za zaštitu djece i adolescenata od opasnosti trgovanja ljudima moguće je dati niz preporuka, a one uključuju pomoć, zaštitu i sigurnost. To za sobom povlači suradnju između svih državnih ustanova i tijela, međunarodnih i nacionalnih organizacija te civilnog društva. Prvo je potrebno pojačati napore oko proaktivnog identificiranja žrtava trgovanja ljudima među ranjivim skupinama, kao što su djeca i maloljetne osobe. Nadalje, posebne mjere trebaju uključivati primjerenu skrb i tretman maloljetnih žrtava kao i jamstvo obrazovanja i kraćih sudskih postupaka. Povrh toga, diljem zemlje trebala bi se uvesti mogućnost korištenja posebnom (audiovizualnom) opremom za prijavljivanje i podnošenje prigovora kojima je cilj zaštita privatnosti djece i njihovog dostojanstva, kao i smanjenje broja službenih postupaka i njihovih štetnih učinaka. Posebnu pažnju također treba dati i prevenciji trgovanja ljudima, posebno među mladim osobama, što je moguće postići obrazovnim

programima/kampanjama podizanja svijesti na nacionalnoj razini. Ove su vrste strategija ključne jer je izgledno da će biti dugoročno učinkovite. I što je još važnije, učinkovite se politike ne mogu osmisliti bez opsežnog istraživanja ovog problema jer se takvim istraživanjem dodatno utvrđuju obrasci, opseg i dimenzije istog.

Djeca i adolescenti u riziku

Devijantno i delinkventno ponašanje

Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova djeca su u 2009. počinila 681 kazneno djelo, a u usporedbi s 745 kaznenih djela iz 2010. to je porast od 9,4%.^[584] Godine 2010. najčešća kaznena djela koje su počinila djeca uključuju ozbiljna kaznena djela protiv imovine (280) i krađu (160), nakon čega slijedi tjelesna ozljeda (117).^[585] U 2010. uredi državnih odvjetnika u Republici Hrvatskoj zaprimili su izvješća o zločinu za 3 270 maloljetnih počinitelja kaznenih djela, dakle 2,6% više negoli 2009. godine.^[586] Najveći broj kaznenih djela zabilježen je protiv imovine, odnosno 1 998 kaznenih prijava (61,1%) i 773 optužnica (60,9%).^[587] Broj optuženih osoba porastao je za 2,5%, dok je broj počinitelja koji su kažnjeni pao za 6,3% u usporedbi s prethodnom godinom. Godine 2010. osuđeno je 925 maloljetnika. Od ukupnog broja sankcija njih 867, odnosno 93,7%, bile su odgojne mjere. S obzirom na mogućnost izricanja sankcija, maloljetnici se dijele na mlađe i starije maloljetnike. Najčešća mjera za mlađe maloljetnike je odgojna mjera – pojačana briga i nadzor (42%), nakon čega slijede sudski ukor (39,3%) i mjera upućivanja u odgojnu ustanovu (18,7%),^[588] dok je najčešća mjera kod starijih maloljetnika bio sudski ukor (44,1%) nakon čega je slijedila mjera pojačana briga i nadzor (34,7%), zatim mjera upućivanja u odgojnu ustanovu (11,4%), pridržaj maloljetničkog zatvora (7,6%) i maloljetnički zatvor (2,2%).^[589] S obzirom na to da je pojačana briga i nadzor najčešće izricana mjera, nedovoljno je suvremenih istraživanja koja se tiču primjene ove mjere. Najnovije dostupno istraživanje iz 2004. utvrđuje mnoge probleme. Najviše se ističe manjak višedisciplinarnog pristupa u centrima za socijalnu skrb

[584] Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo ministarstva, Odjel za analitiku, *Pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2010. godini*, Zagreb, Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo ministarstva, Odjel za analitiku, 2011., str. 56.
http://www.mup.hr/UserDocImages/statistika/2011/statistika_2010.novo.pdf (5. veljače 2011.).

[585] Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo ministarstva, Odjel za analitiku, *Pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2010. godini*, Zagreb, Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo ministarstva, Odjel za analitiku, 2011., str. 56.
http://www.mup.hr/UserDocImages/statistika/2011/statistika_2010.novo.pdf

[586] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Maloljetni počinitelji kaznenih djela prema vrsti odluke u 2010., prvo izdanje*, br. 10.1.2., Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, ožujak 2011.
http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/10-01-02_01_2011.htm (20. travnja 2011.)

[587] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Maloljetni počinitelji kaznenih djela prema vrsti odluke u 2010., prvo izdanje*, br. 10.1.2., Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, ožujak 2011.
http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/10-01-02_01_2011.htm (20. travnja 2011.)

[588] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Maloljetni počinitelji kaznenih djela prema vrsti odluke u 2010., prvo izdanje*, br. 10.1.2., Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, ožujak 2011.
http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/10-01-02_01_2011.htm (20. travnja 2011.)

[589] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Maloljetni počinitelji kaznenih djela prema vrsti odluke u 2010., prvo izdanje*, br. 10.1.2., Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, ožujak 2011.
http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/10-01-02_01_2011.htm (20. travnja 2011.)

s obzirom na realizaciju ove mjere, kao i nedovoljna individualizacija ove mjere.^[590] Uz to stručnjaci izričito preporučuju daljnja sveobuhvatna istraživanja kako bi se otkrilo točno stanje u vezi s primjenom ove odgojne mjere.^[591] Postoje problemi s primjenom drugih mjera jer postoji manjak odvojenih objekata za smještaj maloljetnika u pritvore, tako da su oni uglavnom pritvoreni s odraslim pritvorenici.^[592] Uz to, postoji i potreba za unaprjeđenjem života maloljetnika koji se trenutačno nalaze u ustanovama poboljšavanjem infrastrukture (životnih i sanitarnih uvjeta) kao i kvalitete usluga. Povrh toga, nema dovoljno savjetodavnih centara kojima bi se maloljetnici mogli obratiti tako da se alternativne sankcije ne mogu provesti u potpunosti.^[593]

Osim ovih problema vezanih za provedbu različitih kazni i mjera, treba napomenuti da su od 2000. godine u Republici Hrvatskoj moguće izvansudske nagodbe između žrtve i počinitelja. Ako je riječ o maloljetnim počiniteljima^[594], državni odvjetnik može odluku o nepokretanju postupka uvjetovati spremnošću maloljetnika ili mlađe punoljetne osobe da se ispriča oštećenoj osobi i prema njegovim ili njenim mogućnostima popravi ili nadoknadi štetu žrtvi kroz medijaciju u Stručnoj službi za izvansudsku nagodbu. Za sada, u Republici Hrvatskoj postoje 3 takve službe (Zagreb, Osijek i Split). Trebalo bi planirati širenje modela za izvansudsku nagodbu u kaznenim postupcima protiv maloljetnika i mlađih punoljetnih osoba u cijeloj Republici Hrvatskoj. Sveobuhvatna bi evaluacija također trebala biti učinjena^[595].

Istraživanje temeljeno na podacima prikupljenima metodom samoiskaza 2006. na reprezentativnom školskom uzorku hrvatskih adolescenata pokazalo je statistički značajan porast antisocijalnog ponašanja od petog do šestog razreda te se preporučaju trajni i sustavniji programi prevencije koji bi trebali započeti vrlo rano, u nižim razredima osnovnih škola.^[596] Nasilničko ponašanje među mladima potaknulo je javnu zabrinutost i podiglo svijest o antisocijalnom ponašanju među djecom i mladima na nacionalnu razinu. Primjerice, nedavno je bilo još slučajeva vandalizma i nasilničkog ponašanja na športskim događajima u većim gradovima poput Zagreba i Splita, a bilo je i više slučajeva uličnog nasilja koji su rezultirali smrću nevinih mladih ljudi.^[597]

[590] Kovačić, Z., *Uvjeti, okolnosti i mogućnosti unaprjeđenja provođenja odgojne mjere pojačane brige i nadzora u sustavu socijalne skrbi, Ljetopis socijalnog rada*, 11(1), 2004., str. 63-86.

[591] Kovačić, Z., *Uvjeti, okolnosti i mogućnosti unaprjeđenja provođenja odgojne mjere pojačane brige i nadzora u sustavu socijalne skrbi, Ljetopis socijalnog rada*, 11(1), 2004., str. 63-86.

[592] IJJO, *Intervju s Milom Jelavić, pravobraniteljicom za djecu u Republici Hrvatskoj*, 2009. http://www.oijj.org/news_oijj_ficha.php?rel=SI&cod=263&pag=050300&idioma=en

[593] IJJO, *Intervju s Milom Jelavić, pravobraniteljicom za djecu u Republici Hrvatskoj*, 2009. http://www.oijj.org/news_oijj_ficha.php?rel=SI&cod=263&pag=050300&idioma=en

[594] Članak 64. Zakona o sudovima za mladež, *Narodne novine*, br. 111/97.

[595] Koller-Trbović, N., Žižak, A., Koren-Mrazović, M. i Cvjetko, B. (2003). Stručno-teorijski okvir prema kojem je proveden projekt izvansudske nagodbe u Republici Hrvatskoj. Model izvansudske nagodbe u kaznenom postupku prema maloljetnicima i mlađim punoljetnicima. Državno odvjetništvo Republike Hrvatske i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 59-79.

[596] Vrselja, I., Sučić, I. i Franc, R., *Rizična i antisocijalna ponašanja mladih adolescenata i privrženost školi, Društvena istraživanja*, 18(4-5), 2009., str. 739-762.

[597] Luka Ritz je 2008. tragično poginuo u dobi od 18 godina nakon što ga je pretukla skupina mladih u Zagrebu. Od tada on je postao simbol protiv uličnog nasilja budući da je njegova smrt potakla javne rasprave, demonstracije i koncerte za podizanje svijesti o ovom problemu među mladima kao i o opasnostima za djecu diljem Hrvatske. Nedavno je osnovana savjetodavna služba koja nosi njegovo ime za razvoj i provedbu programa prevencije koji će dopuniti školske programe kao i za uspostavu novih načina na koji mladi mogu provoditi svoje slobodno vrijeme.

Obitelj, vršnjaci i škola smatraju se čimbenicima koji mogu utjecati i doprinijeti razvoju delinkventnog ponašanja među djecom i adolescentima.^[598] Obiteljski rizični čimbenici uključuju napete obiteljske sukobe, poput nasilja u obitelji i zanemarivanja djeteta, kao i neodgovarajući nadzor i odgoj djeteta. Izloženost i druženje s devijantnim vršnjacima također može povećati rizik od pristajanja na devijantna društvena pravila kao i devijantno te delinkventno ponašanje. I, na kraju, loš akademski uspjeh (koji stvara osjećaj otuđenja, bezvrijednosti i nizak osjećaj samopoštovanja) te problemi s ponašanjem u razredu također mogu biti prediktori kasnije delinkvencije. Podaci o delinkvenciji u Republici Hrvatskoj uglavnom ovise o korištenoj definiciji, metodologiji koja je uporabljena za bilježenje slučajeva i stupnju suradnje između raznih institucija (policije, sudova, škola, socijalne skrbi).

Škole kao institucije u koje su sva djeca uključena od rane dobi imaju velik potencijal oblikovanja i mijenjanja ponašanja djeteta te mogu poslužiti kao mjesto za provedbu preventivnih mjera, osobito u svome radu s djecom koja dolaze iz rizičnih obitelji i kod kojih se poremećaji u ponašanju otkriju u ranoj fazi. Zaštita djece koja se nalaze u riziku obično je spriječena zbog nedostatka svijesti i slabog odaziva na potrebe te djece među učiteljima, kao i zbog manjka ljudskih resursa u školama (većinom u manjim područjima izvan velikih gradskih središta).^[599] Ovo je ključno uzmemo li u obzir da roditelji možda nisu u mogućnosti pružiti odgovarajuću i dostatnu skrb ranjivoj djeci. Druge kritike uključuju fragmentaciju projekata (planiranje projekata umjesto planiranja programa), nedostatke u metodološkim pristupima kao i nedostatak projekata koji potiču socioekonomsku sposobnost i samosvijest u rizičnoj skupini djece.^[600] Sve su ovo važna pitanja jer je rano otkrivanje/ intervencija najvažniji smjer djelovanja u prevladavanju ovih problema kod djece kod koje postoji rizik od poremećaja u ponašanju. Posebice, ova djeca trebaju brižne odnose, visoka očekivanja i prilike za sudjelovanje te škole mogu igrati središnju ulogu u njegovanju socijalne sposobnosti, vještina rješavanja problema i osjećaja svrhe, što će im pomoći da prebrode ove probleme. U 2009. usvojen je prvi nacionalni strateški dokument (Nacionalna strategija prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih od 2009. do 2012.)^[601] koji preporučuje niz aktivnosti usmjerenih na prevenciju. Na žalost, u Republici Hrvatskoj, zbog nedostatka ujednačenih kriterija za evaluaciju, rizike i potrebe djece i mladih u riziku ili s poremećajima u ponašanju, nastaju problemi vezani za nadzor, praćenje i moguće aktivnosti.^[602]

Međutim, uskoro će se usvojiti standardi za terminologiju, definiciju, kriterije i način praćenja pojave poremećaja u ponašanju kod djece i mladih.^[603] Dodatno, mogu se očekivati poboljšane statistike o slučajevima različitih poremećaja u ponašanju kod mladih, što će osigurati osnovu za bolju i prikladniju intervenciju. Prema Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa, kroz 2009./2010. godinu registrirano je 2 333 nasilnih ponašanja u osnovnim i srednjim školama, što je za 4,39% odnosno za 3,05% više nego prijašnje godine. Odgovorne službe intervenirale su u 1 364 slučajeva, a obrazovne su mjere poduzete u 1 188 slučajeva, što je za 2,33% manje intervencija i 4,85% više obrazovnih mjera nego u prijašnjoj godini.^[604]

[598] Scholte, E. M., *Prevention and treatment of juvenile problem behavior: A proposal for a socio-ecological approach* (Prevenција i liječenje maloljetnika s problemima u ponašanju: prijedlog za društveno-ekološki pristup), *Journal of Abnormal Child Psychology*, 20(3), 1992., str. 247-262.

[599] Agencija za odgoj i obrazovanje, osobna komunikacija s Darkom Totom.

[600] Agencija za odgoj i obrazovanje, osobna komunikacija s Darkom Totom.

[601] *Narodne novine*, br. 98/09.

[602] Koller-Trbović, N., Nikolić, B. i Dugandžić, V., *Procjena čimbenika rizika kod djece i mladih u riziku ili s poremećajima u ponašanju u različitim intervencijskim sustavima: socio-ekološki model*, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45(2), 2009., str. 38.

[603] Radna skupina Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti za analizu i nacrt Standarda za terminologiju, definiciju, kriterije i način praćenja pojave poremećaja u ponašanju djece i mladih, *Standardi za terminologiju, definiciju, kriterije i način praćenja pojave poremećaja u ponašanju djece i mladih*, dostupno na: <http://www.mobms.hr/media/17870/prijedlog%20plana%20razvoja,%20standarda%20i%20kriterija%20za%20rad%20iz%20viših%20centara%20u%20republici%20hrvatskoj%20-%20radni%20materijal.doc>

[604] Podaci o nasilju u školama za vrijeme školske godine 2009./2010, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, pismena komunikacija s Vesnom Hrvoje Šic

U posljednjih je deset godina došlo do porasta broja istraživanja o nasilju nad djecom i među djecom.^[605] Utvrđena je veza između vršnjačkog nasilja u školi i budućeg kriminaliteta, lošeg duševnog zdravlja (depresije) i lošijih školskih rezultata.^[606] Vršnjačko nasilje tijekom djetinjstva i adolescencije jest problem i škodi razvoju i blagostanju mladih generacija. Ono uključuje napade koji se ponavljaju tijekom vremena kako bi se nad nekim stekla moć i može se razvrstati u mnoge različite oblike: tjelesno, socijalno, verbalno, emocionalno, spolno, kulturalno i gospodarsko nasilje. Općenito su se istraživanja vršnjačkog nasilja u Republici Hrvatskoj usmjeravala uglavnom na razlike u rasprostranjenosti, spolu i dobi, a rijetko na neke druge uzajamne veze, poput prihvaćanja žrtava i nasilnika od strane njihovih vršnjaka ili karakteristike pasivnih i provokativnih žrtava nasilja.^[607] Prema istraživanju iz 2004.^[608] (među 23 342 učenika osnovnih škola) i 2010. godine (među 4 397 učenika osnovnih škola) oko 22% učenika je bilo izloženo nekom obliku nasilja (jednom ili dva puta u posljednjih nekoliko mjeseci). Uz to, podaci iz 2004. pokazali su da je 10,4% učenika iskusilo vršnjačko zlostavljanje u školi (dva do tri puta mjesečno i češće).^[609] Pokazalo se da su dječaci češće nasilnici u školi, dok su djevojčice više izložene raznim oblicima socijalnog isključivanja i agresije u ophođenju (ogovaranje, ignoriranje, isključivanje iz skupine, širenje lažnih glasina).^[610] Novije je istraživanje potvrdilo da su dječaci češće žrtvama izravnog nasilja, dok su oba spola jednako predstavljena među žrtvama neizravnog nasilja.^[611] Isto je istraživanje potvrdilo i odnos između bivanja žrtvom vršnjačkog nasilja u školi i bivanja počiniteljem iste, upućujući na to da su djeca koja su bila žrtvama takvog ponašanja sklonija biti nasilnici u budućnosti.^[612] Istraživanje među 5 215 učenika (od 10 do 15 godina starosti) iz 23 osnovne škole u Republici Hrvatskoj pokazalo je da je elektroničko zlostavljanje doživjelo oko 5% školske djece, 29% djece doživjelo je neki oblik nasilja, dok ih 66% nikada nije doživjelo elektroničko nasilje.^[613] Isto je istraživanje otkrilo da oko 4% školske djece elektronički zlostavlja svoje vršnjake barem 2 do 3 puta mjesečno. Istraživanje je pokazalo da postoji visoka korelacija između elektroničkog i neelektroničkog nasilja. Drugo istraživanje u Republici Hrvatskoj o elektroničkom nasilju u kome je sudjelovalo 4 000 školske djece iz 10 gradova pokazalo je da je oko 18% školske djece u dobi od 12 do 14 godina iskusilo neki oblik elektroničkog nasilja, dok njih oko 11% elektronički zlostavlja svoje vršnjake.^[614] Dodatno, ovo je istraživanje otkrilo da su djevojke češće žrtve elektroničkog nasilja, no one također, u usporedbi s dječacima, češće elektronički zlostavljaju druge.^[615] Jasno je da je važnost prevencije i istodobne intervencije u slučaju nasilja, kao i suradnja institucija u zaštiti djece i prilikom primjene istih mjera, neosporna. Za uspješne programe potrebno je sveobuhvatnije razumijevanje razvoja i rasta ovakve pojave.

Godine 2003. započeo je program „Za sigurno i poticajno okruženje u školama“, kojeg su pokrenuli UNICEF te Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa i Agencija za odgoj i obrazovanje. Ciljevi tog programa su: podići svijest i znanje o problemu nasilja u školama kod djece, roditelja, učitelja, školskog osoblja, u lokalnim zajednicama i među sveopćom populacijom, povećati spremnost za borbu protiv nasilja u

školama kod školskog osoblja, učenika, roditelja i u društvu, stvoriti sustav za potporu i zaštitu žrtava nasilja, kao i djece koja su nasilna, te uključiti učenike, školsko osoblje, roditelje, stručnjake i lokalnu zajednicu u proces promjene stajališta i ponašanja i stvaranja drukčijega školskog ozračja. **Ovaj program ima dva sastavna dijela: intervenciju i prevenciju.** Do kraja 2010. 35% osnovnih škola u Republici Hrvatskoj uključeno je u ovaj program, a 19% njih dobilo je status „škole bez nasilja“. Škole su se obvezale da će ustrajno održavati uspostavljene vrijednosti i aktivnosti koje su usmjerene na prevenciju i reakciju na nasilje.^[616] Mreža škola bez nasilja, koju je 2007. osnovao UNICEF, danas uključuje 301 školu, više od 12 000 učitelja i 150 000 djece iz svih dijelova Republike Hrvatske. Rezultati pokazuju da su škole koje sudjeluju u ovom programu prevencije vršnjačkog nasilja prijavile višu razinu kompetencije učitelja da se nose sa slučajevima vršnjačkog nasilja, dok se osjećaj bespomoćnosti i zbunjenosti među učiteljima smanjio. Nadalje, rezultati upućuju na to da se u tim školama prepoznaju svi oblici diskriminacije i nasilja, da postoje elementi zaštitne mreže koji pomažu u suzbijanju vršnjačkog nasilja te da je postignuta mjerljiva promjena.^[617] U Republici Hrvatskoj provedeno je nekoliko kampanja radi sprječavanja elektroničkog nasilja i promicanja sigurne uporabe interneta. Ured UNICEF-a za Hrvatsku i Hrabri telefon pokrenuli su kampanju pod nazivom „Prekini lanac“ kako bi spriječili elektroničko nasilje među djecom i educirali roditelje i učitelje o sigurnom korištenju internetom i mobilnim telefonima.^[618]

- [605] Kolesarić (ur.), *Nasilje nad djecom i među djecom: zbornik radova II. znanstveno-stručnog skupa održanog u Osijeku 2008.*, Osijek, Filozofski fakultet, 2010.
- [606] Vidi: Marsh, H. W., Parada, R. A., Craven, R. G. i Finger, L., In the looking glass: A reciprocal effects model elucidating the complex nature of bullying, psychological determinants and central role of self-concept (U ogledalu: Model povratnih učinaka koji razotkrivaju složenu prirodu vršnjačkog nasilja, psihološke odrednice i središnju ulogu pojma o sebi), u: Sanders, C. E. i Phye, G. D. (ur.), *Bullying: Implications for the classroom* (Vršnjačko nasilje: Poljedice za razred), Orlando, FL, Elsevier Academic Press., 2004., str. 63-106.
- [607] Profaca, B., Puhovski, S. i Luca-Mrđen, J., *Neke karakteristike pasivnih i provokativnih žrtava nasilja među djecom u školi, Društvena istraživanja*, 15(3), 2006., str. 575-590.
- [608] Pregrad, J., Priručnik projekta „*Za sigurno i poticajno okruženje u školama: prevencija i borba protiv nasilja među djecom (2003. – 2005.)*“, Zagreb, UNICEF, 2007.
- [609] Pregrad, J., Priručnik projekta „*Za sigurno i poticajno okruženje u školama: prevencija i borba protiv nasilja među djecom (2003. – 2005.)*“, Zagreb, UNICEF, 2007.
- [610] Marušić, I. i Pavin-Ivanec, T., *Praćenje vršnjačkog nasilja o osnovnim školama: spolne razlike u učestalosti i vrstama nasilnog ponašanja, Ljetopis socijalnog rada*, 15(1), 2008., str. 5-19.
- [611] Vrselja, I., Sučić, I. i Franc, R., *Počinitelji i žrtve vršnjačkog nasilja: uloga osobina ličnosti i prihvaćenosti među vršnjacima*, u: Kolesarić (ur.), *Nasilje nad djecom i među djecom: zbornik radova II. znanstveno-stručnog skupa održanog u Osijeku 2008.*, Osijek, Filozofski fakultet, 2010., str. 151-180.
- [612] Vrselja, I., Sučić, I. i Franc, R., *Počinitelji i žrtve vršnjačkog nasilja: uloga osobina ličnosti i prihvaćenosti među vršnjacima*, u: Kolesarić (ur.), *Nasilje nad djecom i među djecom: zbornik radova II. znanstveno-stručnog skupa održanog u Osijeku 2008.*, Osijek, Filozofski fakultet, 2010., str. 151-180.
- [613] UNICEF, *Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima. Izvještaj o rezultatima istraživanja provedenog među djecom, učiteljima i roditeljima u sklopu programa prevencije elektroničkog nasilja „Prekini Lanac!“*, Zagreb, UNICEF, 2011. http://www.unicef.hr/upload/file/353/176706/FILENAME/Izvjestaj_-_Iskustva_i_stavovi_djece_roditelja_i_ucitelja_prema_elektronickim_medijima.pdf (20. travnja 2011.)
- [614] Poliklinika za zaštitu djece Grada Zagreba, <http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/nasilje-preko-interneta/>
- [615] Poliklinika za zaštitu djece Grana Zagreba, <http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/nasilje-preko-interneta/> (4. studenog 2011.)
- [616] Tomić-Latinac, M. i Nikčević-Milković, A., *Procjena učinkovitosti UNICEF-ovog programa prevencije vršnjačkog nasilja i zlostavljanja, Ljetopis socijalnog rada*, 16(3), 2009., str. 635-657.
- [617] Tomić-Latinac, M. i Nikčević-Milković, A., *Procjena učinkovitosti UNICEF-ovog programa prevencije vršnjačkog nasilja i zlostavljanja, Ljetopis socijalnog rada*, 16(3), 2009., str. 635-657.
- [618] UNICEF, Prekini lanac. <http://www.prekinilanic.org/show.jsp?page=121350> (22. siječnja 2011.)

- [619] Projekt zaštite djece od opasnosti interneta i mobitela „Budi siguran!“, <http://www.e-hrvatska.hr/budisiguran/oprojektu.html> (22. siječnja 2011.)
- [620] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, pismena komunikacija s Vesnom Hrvoje Šic.
- [621] Radna skupina Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti za analizu i nacrt Standarda za terminologiju, definiciju, kriterije i način praćenja pojave poremećaja u ponašanju djece i mladih, *Standardi za terminologiju, definiciju, kriterije i način praćenja pojave poremećaja u ponašanju djece i mladih*, dostupno na: <http://www.mobms.hr/media/17870/prijedlog%20plana%20razvoja,%20standarda%20i%20kriterija%20za%20rad%20izviakih%20centara%20u%20republici%20hrvatskoj%20-%20radni%20materijal.doc>
- [622] Nacionalna strategija za prevenciju poremećaja u ponašanju kod djece i mladih od 2009. do 2010., *Narodne novine*, br. 98/09.
- [623] Radna skupina Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti za analizu i nacrt Standarda za terminologiju, definiciju, kriterije i način praćenja pojave poremećaja u ponašanju djece i mladih, *Standardi za terminologiju, definiciju, kriterije i način praćenja pojave poremećaja u ponašanju djece i mladih*, dostupno na: <http://www.mobms.hr/media/17870/prijedlog%20plana%20razvoja,%20standarda%20i%20kriterija%20za%20rad%20izviakih%20centara%20u%20republici%20hrvatskoj%20-%20radni%20materijal.doc>
- [624] UNICEF, *Discussion about children, internet and cyberbullying* (Rasprava o djeci, Internetu i elektronskom vršnjačkom nasilju). <http://www.unicef.hr/show.jsp?newscontainer=176288&page=151871&singlenewsid=176886> (10. travnja 2011.)
- [625] *Narodne novine*, br. 128/99., 125/08. i 119/09.

U 2009. Središnji državni ured za e-Hrvatsku predstavio je projekt zaštite djece od opasnosti interneta i mobilnih telefona pod nazivom „BITI SIGURAN!“ Ovaj projekt namjerava potaknuti komunikaciju između djece i njihovih roditelja o opasnostima interneta i mobilnih telefona.^[619] Treba spomenuti da je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa član odbora za sprječavanje nasilja među djecom. Prema podacima spomenutog Ministarstva^[620], stručno osoblje, kao što su pedagozi, defektolozi, psiholozi, zdravstveni i socijalni radnici, odgovorni su za prevenciju nasilja (i ovisnosti) u obrazovnim institucijama. Nadalje, sve srednje škole imaju preventivne programe koji uključuju suradnju učenika i roditelja. Provedba programa uključuje stručne suradnike, predstavnike udruga, centara za socijalnu skrb ili policijskih uprava, zajedno s profesorima i pedagozima.

Očito je da su važnost prevencije, rano prepoznavanje poremećaja u ponašanju i istodobna intervencija u slučaju nasilja te suradnja institucija u zaštiti djece i primjeni mjera neosporne. Stoga postoji potreba za suradnjom raznih institucija (policije, sudova, škola, socijalne skrbi) s obzirom na prikupljanje podataka o delinkvenciji, kao i po pitanju uporabe zajedničkih definicija i metodologije, što će sigurno doprinijeti usvajanju predloženih Standarda za terminologiju, definiciju, kriterije i način praćenja pojave poremećaja u ponašanju djece i mladih^[621]. Povrh svega, sveobuhvatnije razumijevanje razvoja i rasta takve pojave vodilo bi uspješnijoj prevenciji.^[622] Ovo sa sobom povlači prepoznavanje rizičnih i zaštitnih faktora te potrebu da se pažljivo sagleda okruženje, odnosno kontekst, budući da on igra važnu ulogu u pojavi i razvoju različitih poremećaja u ponašanju. Uz to, koordinirana akcija na lokalnoj razini, kojom bi se osiguralo uključivanje sve rizične djece i adolescenata, posebno je važna za prevenciju i prijeko potrebna za osiguranje dobrobiti djece koja su resursi za budućnost. Važno je također standardizirati kriterije za procjenu rizika i potreba djece i mladih u riziku ili s poremećajima u ponašanju u skladu s predloženim Standardima za terminologiju, definiciju, kriterije i način praćenja pojave poremećaja u ponašanju djece i mladih^[623]. Za osiguravanje sigurnog korištenja internetom i sprječavanje elektroničkog nasilja postoji potreba za razvojem nacionalne strategije kojom bi se povećala sigurnost djece na internetu, što bi doprinijelo boljoj koordinaciji među raznim inicijativama, aktivnostima tijela državne uprave i aktivnostima trećeg sektora. Pitanje sigurnosti djece u elektroničkim medijima trebalo bi se uključiti u sljedeći Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece, kako bi se promicala kultura osobne i zajedničke odgovornosti za sigurnost djece u elektroničkim medijima.^[624]

Uporaba/zloupotreba sredstava ovisnosti

Hrvatski je sabor 1999. donio Zakon o ograničavanju uporabe duhanskih proizvoda.^[625] Prema ovom zakonu, prodaja duhanskih proizvoda osobama mlađim od 18 godina je zabranjena. Taj zakon zabranjuje reklamiranje duhanskih proizvoda i utvrđuje da svi duhanski proizvodi trebaju jasno prikazati podatak o štetnosti uzimanja duhana.

Nadalje, Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti zabranjuje osoblju da posluhuje ili dopušta pijenje alkoholnih pića u restoranima osobama mlađim od 18 godina starosti.^[626] Uz to, Zakon o dopunama Zakona o trgovini zabranjuje prodaju alkoholnih pića ili pića koja sadrjavaju alkohol osobama mlađim od 18 godina starosti.^[627] Iako zakonodavstvo u vezi s ograničenjima uzimanja duhanskih i alkoholnih proizvoda za djecu postoji, ono često nije učinkovito provedeno.^[628] Prema novom Prijedlogu Pravilnika o uvjetima i načinu reklamiranja piva^[629] zabranjeno je reklamirati pivo 15 minuta prije, tijekom ili poslije programa za djecu i mlade, iako stručnjaci kao i pravobranitelj za djecu predlažu potpunu zabranu reklama za pivo u elektroničkim medijima prije 22 sata. Nadalje, postoji Zakon o suzbijanju zlouporabe opojnih droga^[630] koji zabranjuje posredno i neposredno poticanje spravljanja, posjedovanja, korištenja i trgovanja drogom te se očekuje od nadležnih za dobrobit djece i mladih da poduzmu potrebne mjere za suzbijanje zlouporabe droga.

Zbog zlouporabe droga u zdravstvenim su objektima i školama provedena savjetovanja, edukacije i liječenja, tijekom 2009. održani su razni forumi i predavanja, a provodi se i Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe opojnih droga za 2006. – 2012.^{[631] [632]} Kako bi spriječila i sukobila se s pojavom svih oblika ovisnosti o alkoholu, pušenju, internetu, kockanju i drugom u budućnosti, Vlada Republike Hrvatske usvojila je Nacionalni program prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno-obrazovnom sustavu te djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi.^{[633] [634] [635]}

Cilj ovoga novog institucionalnog okvira je dosljedna i redovita provedba programa prevencije ovisnosti u svim osnovnim i srednjim školama, kao i s djecom i mladima u sustavu socijalne skrbi.

Ured za suzbijanje zlouporabe droga osnovan je 2002. kao stručna služba Vlade Republike Hrvatske.^[636] Kao dio primjene Nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe opojnih droga za 2006. – 2012. te Akcijskog plana suzbijanja zlouporabe opojnih droga za 2006. – 2009. i 2009. – 2012. posebna je pažnja posvećena sprječavanju i liječenju, ali i onim

[626] *Narodne novine*, br. 138/06., 152/08., 43/09. i 88/10.

[627] *Narodne novine*, br. 103/03.

[628] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)

[629] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, http://www.socskrb.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/hrana (15. ožujka 2011.)

[630] Zakon o suzbijanju zlouporabe opojnih droga, *Narodne novine*, br. 107/01., 87/02., 163/03., 141/04., 40/07. i 149/09

[631] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, *Izvešće o provedbi Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine tijekom 2009. godine*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2010.

[632] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010. http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf

[633] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010. http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf

[634] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, http://www.mrss.hr/hr/ministarstvo/strategije_i_planovi (11. travnja 2011.)

[635] Ured za suzbijanje zlouporabe droga, <http://www.uredzadroge.hr/ovisnost/prevencija/> (11. travnja 2011.)

[636] Ured za suzbijanje zlouporabe droga, www.uredzadroge.hr (11. svibnja 2011.)

aktivnostima kojima se smanjuje nezakonita opskrba drogama.^{[637] [638]} Prema Izvješću o osobama liječenim zbog zlouporabe psihoaktivnih droga u Republici Hrvatskoj u 2009. godini,^[639] postotak adolescenata u dobi od 15 do 19 godina starosti među osobama koje su liječene zbog zlouporabe opojnih droga bio je 7,9% u 2008. i 6,4% u 2009. U ovoj dobnoj skupini, većina se njih liječila od ovisnosti o marihuani, a liječenje je uključivalo više dječaka nego djevojaka. U prosjeku, osobe liječene zbog zlouporabe psihoaktivnih droga prijavile su da su drogu po prvi puta probale s 16 godina starosti.

Istraživanja širom svijeta pokazala su da faktori rizika za uporabu/zlouporabu/ovisnost o opojnim sredstvima među djecom i adolescentima uključuju sociodemografske čimbenike te čimbenike koji se tiču obitelji, vršnjaka, osobnosti i ponašanja. U jednoj epidemiološkoj studiji, provedenoj na uzorku od 2 452 učenika u Primorsko-goranskoj županiji, najveći pokazatelji zlouporabe opojnih sredstava u Republici Hrvatskoj su negativan utjecaj vršnjaka i načini (npr. nestrukturirano društveno okruženje) na koje adolescenti provode svoje slobodno vrijeme.^[640] Razlike u spolu upućuju na to da će djevojke prije svakodnevno konzumirati duhanske i alkoholne proizvode te sedative, dok će dječaci konzumirati više alkoholnih proizvoda i češće pušiti marihuanu.

- [637] Ured za suzbijanje zlouporabe droga, 2009 *National report (2008 data) to the EMCDDA: Croatia-new Development, Trends and in-depth information of selected issues* (Nacionalno izvješće 2009. (podaci iz 2008.) za EMCDDA: Hrvatska – novi razvoj, trendovi i dubinske informacije o odabranim pitanjima), Zagreb, Ured za suzbijanje zlouporabe droga, 2009. http://www.nijd.uredzadroge.hr/upload/File/Dokumenti/cro_report_2009_pdf.pdf (21. siječnja 2011.)
- [638] Ured za suzbijanje zlouporabe droga, <http://www.nijd.uredzadroge.hr/index.php/en/miscen/documents/> (11. travnja 2011.)
- [639] Katalinić, D., Kuzman M. i Pejak M., *Izvješće o osobama liječenim zbog zlouporabe psihoaktivnih droga u Hrvatskoj u 2009. godini*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2009. <http://www.hzjz.hr/publikacije/ovisnici2008.pdf> (15. siječnja 2011.)
- [640] Malatestinić, Đ., Mićović V., Kendel G. i Baričević-Novaković Z., *Assessment of psychological and social factors in adolescents risk behavior: questionnaire study* (Vrednovanje psiholoških i društvenih čimbenika kod rizičnog ponašanja adolescenata: upitnik), *Croatian Medical Journal*, 46(1), 2005., str. 81-87.
- [641] Ljubotina, D., Galić J. i Jukić V., *Prevalence and risk factors of substance use among urban adolescents: Questionnaire study* (Raširenost i rizični čimbenici uporabe sredstava ovisnosti među urbanim adolescentima: upitnik), *Croatian Medical Journal*, 45(1), 2004., str. 88-98.
- [642] Kuzman M., *Pretkazatelji ovisničkog ponašanja u mladim*, doktorska dizertacija, Studij medicine Zagrebačkog sveučilišta, Zagreb, 2003.
- [643] Sakoman, S., *Društvo bez droge?*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2008.
- [644] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [645] Sakoman, S., *Društvo bez droge?*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2008.
- [646] Nrugham, L. Larsson, B. i Sund, A.M., *Specific depressive symptoms and disorders as associates and predictors of suicidal acts across adolescence* (Posebni depresivni simptomi i poremećaji koji su povezani i djeluju kao prediktori suicidalnih djela tijekom adolescencije), *Journal of Affective Disorder*, 111(1), 2008., str. 83-93.
- [647] McIntosh, J. L., *Epidemiology of adolescent suicide in the United States* (Epidemiologija samoubojstava adolescenata u Sjedinjenim Američkim Državama), u: Maris, R. W., Canetto, S. S., McIntosh, J. L. i Silverman, M. M. (ur.), *Review of suicidology* (Pregled suicidologije), New York, The Guilford Press, 2010., str. 3-33.
- [648] Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo ministarstva, Odjel za analitiku, *Pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2010. godini*, Zagreb, Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo ministarstva, Odjel za analitiku, 2011., str. 134. http://www.mup.hr/UserDocImages/statistika/2011/statistika_2010.novo.pdf (5. veljače 2011.)
- [649] Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo ministarstva, Odjel za analitiku, *Pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2010. godini*, Zagreb, Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo ministarstva, Odjel za analitiku, 2011., str. 71. http://www.mup.hr/UserDocImages/statistika/2011/statistika_2010.novo.pdf (5. veljače 2011.)
- [650] Les Demeter, E., *Prevenција suicida kod školske djece i mladeži*, *Medix*, 4(78), 2008., str. 27.
- [651] Zagreb je jedini grad u Hrvatskoj koji ima programe za sprječavanje samoubojstava među djecom. Taj Centar za duševno zdravlje koji je 2008. dobio Nagradu za multidisciplinarni tim jest mjesto na kome djeca s duševnim problemima mogu dobiti pomoć. Vrijedno je i spomenuti da je još 2008. pokrenut program za učitelje o tome kako prepoznati djecu koja pate od depresije i mjerama koje poduzeti u takvim slučajevima i da taj program još uvijek traje. Dodatno, sustav socijalne skrbi također je prepoznao potrebu za poboljšanjima u ovom području te je od 2010. uključen u rane interventne programe.

U jednom drugom reprezentativnom istraživanju, najbolji pokazatelji uzimanja alkoholnih i duhanskih proizvoda te marihuane bila je povijest visokorizičnog i delinkventnog ponašanja, problematično prilagođavanje školi, prevladavanje hedonističkih vrijednosti i slabi obiteljski odnosi.^[641] Prema tome, adolescenti koji su primili više topline i kontrole od svojih roditelja i čiji roditelji imaju bolje znanje o njihovim aktivnostima vjerojatnije će internalizirati roditeljske vrijednosti i imati one kvalitete (primjerice usmjerenost na školu i od devijacija) koje će im omogućiti da odaberu i budu odabrani u prijateljske skupine koje podupiru zrele vrijednosti.^[642]

Djeca i adolescenti trebaju sigurna mjesta (u kojima nema pušenja, alkohola ni droga) na kojima se mogu susresti i družiti sa svojim vršnjacima. To je čest problem, posebno u ruralnim izoliranim područjima, gdje je često očit nedostatak odgovarajućeg mjesta za djecu i adolescente. Preventivne bi mjere trebale uključiti edukaciju o zlouporabi opojnih sredstava, obiteljsko savjetovanje i edukaciju o roditeljstvu.^[643] Uz to, ključna je stroža provedba zakona koji brane prodaju alkohola i cigareta djeci mlađoj od 18 godina starosti.^[644] Budući da je rizično ponašanje povezano uz uporabu/zlouporabu sredstava ovisnosti među djecom i adolescentima vrlo složeno, hitno su potrebni koordinirani naponi škola, policije, odgovornih ministarstava i šireg društva.^[645]

Samoubojstvo i samoozljeđivanje

Samoubojstvo je četvrti po redu uzrok smrti kod djece u dobi od 10 do 15 godina, a treći kod adolescenata i mladih odraslih u dobi od 15 do 25 godina.^[646] U posljednjih četrdeset godina, epidemiologija samoubojstava upućuje na velik porast broja samoubojstava kod osoba između 15 i 24 godine starosti.^[647] Podaci o broju samoubojstava u Republici Hrvatskoj, u usporedbi s globalnom epidemiologijom samoubojstava, smještaju Republiku Hrvatsku među zemlje s prosječnim stopama samoubojstava. U Republici Hrvatskoj nema niti jednog registra s ujednačenom metodom zapisivanja počinjenih ili pokušanih samoubojstava, tako da se te brojke razlikuju ovisno o bazi podataka koju uzimamo kao izvor (Ministarstvo unutarnjih poslova ili Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske). Prema policijskim zapisima u Republici Hrvatskoj je 2010. godine 61 dijete, uglavnom između 15 i 18 godina starosti, počinilo (13) ili pokušalo počiniti (48) samoubojstvo, u usporedbi s njih 71 u 2009.^[648] Iako je to pad u usporedbi s 2009., sve u svemu to je značajan porast, usporedimo li to s 42 slučaja počinjenog i pokušanog samoubojstva kod djece 2002. godine.^[649] Na temelju broja samoubojstava i pokušanih samoubojstava među školskom djecom, godišnji broj takvih pojava u Republici Hrvatskoj je 15,57 slučaja na 100 000 djece.^[650] Čak i uz ove statističke pokazatelje, stigma i sram zapravo su sprječavali bilo kakvu ozbiljnu javnu raspravu o ovoj pojavi. U skladu s time, postoji očit nedostatak svih oblika zaštite mentalnog zdravlja za djecu u lokalnim zajednicama, kao i nedostatak poliklinika za djecu diljem Republike Hrvatske.^[651]

Povrh toga, nedovoljno je psihijatrijskih odjela za djecu i adolescente, psihologa i dječjih psihijatara u sustavu primarne zdravstvene zaštite, savjetovanja i mjesta za hitnu psihološku intervenciju, kao i telefonskih linija dostupnih 24 sata dnevno za hitne slučajeve.^[652] Kao odgovor na ove probleme, početkom 2011. usvojen je nacionalni dokument za prevenciju samoubojstava djece i mladih od 2011. do 2013. godine.^[653] Međutim, iako je to vrijedan dokument s mjerama i aktivnostima koje predstavljaju napredak, treba ga poboljšati dodatnim aktivnostima jer djeca kojima je to potrebno nemaju vremena čekati predviđene rokove.^[654] Razna su izvješća uputila na to da je postojeći kapacitet za mentalno zdravlje daleko ispod realnih potreba u Dalmaciji i Slavoniji.^[655]

Raspoloženja adolescenata posebno su osjetljiva na utjecaj ozbiljnih društvenih stresora, poput kroničnog neslaganja u obitelji, zlostavljanja i zapuštanja te školskog neuspjeha.^[656] U Republici Hrvatskoj provedeno je istraživanje kako bi se provjerila mogućnost predviđanja suicidalnosti adolescenata na temelju školskog stresa i nekih obilježja ličnosti (lokus kontrole i percipirana nekompetentnost),^[657] koje je pokazalo da su školski stres i neka obilježja ličnosti povezani i mogu pomoći predvidjeti suicidalnost adolescenata, no prediktivni se čimbenici razlikuju ovisno o spolu. Među dječacima, visoke razine nesposobnosti značajno doprinose samouništavanju i suicidalnoj depresiji. Među djevojkama, visoke razine školskog stresa, nesposobnosti i eksternalizacije doprinose samouništavanju dok visoke razine nesposobnosti i eksternalizacije doprinose suicidalnoj depresiji. Porast u broju duševnih poremećaja u vezi je i s lošim obiteljskim odnosima, ekonomskim problemima i duševnim poremećajima roditelja.^[658]

Istraživači su pokazali da je rastuća pojava samoozljeđivanja posebno zabrinjavajući mehanizam nošenja s problemima kojeg rabe adolescenti i mlade osobe kako bi se nosili sa stresom i tugom.^[659] Kao „poziv u pomoć“ osobe koje se same ozljeđuju i koje se uvijek iznova režu žiletima, škarama, noževima ili oštrim staklom ne pokušavaju se ubiti, nego žele ublažiti krajnju tjeskobu, napetost ili bol. Samoozljeđivanje ili činjenje štete sebi, autoagresivnost, namjerno rezanje sebe i suicidalne geste među adolescentima privukle su u Republici Hrvatskoj malo pažnje. O ovoj se pojavi još uvijek javno ne raspravlja, nego ju se stigmatizira, te tako ostaje skrivena i nepoznata. Iako namjera ozljeđivanja sebe nije samoubojstvo, odnos između samoozlijeđivanja i samoubojstva jest složen s obzirom na to da ozlijeđivanje sebe može biti i opasno po život.^[660] Očito je da su osobe koje same sebe ozljeđuju u većoj opasnosti od suicidalnog ponašanja. Nedavno istraživanje provedeno na 26 adolescenata u psihijatrijskoj bolnici za djecu i mlade u Zagrebu pokazuje kako su određene društvene ili psihološke značajke povezane s pojavom činjenja štete sebi.^[661] Poimence disfunkcionalne obitelji (80% uzorka naznačilo je nedostatak pozitivnih karakteristika koji čine zdravu obitelj), suicidalne ideje (53,85% uzorka pokušalo je počinuti samoubojstvo, namjeravalo je počinuti samoubojstvo ili je imalo suicidalne misli) i psihološki problemi (50% ima dijagnozu poremećaja u ponašanju i depresije) igraju ulogu u pojavi samoozljeđivanja.

Značajno je da je dvostruko više školske djece bilo kod doktora zbog mentalnih problema u 2007. (26 266 djece osnovnih škola i 6 204 djece srednjih škola), u usporedbi s 2000. godinom.^[662]

Poboljšanje mentalnog zdravlja kod djece i mladih trebala bi biti temeljita i dalekosežna aktivnost na nacionalnoj razini koja ne samo da bi trebala uključivati zdravstveni sustav već i sve sustave, posebno obrazovni.^[663] Ovo bi trebalo uključiti hitno uspostavljanje kontrolnih točaka, stručnjaka i telefonskih linija koji bi bili dostupni djeci i njihovim obiteljima u bilo koje doba dana i noći ili kad postoji neodložan rizik od samoubojstva. Te bi se mjere mogle provesti unutar postojećih resursa (obiteljskih centara i zdravstvenih klinika), uz minimalno ulaganje.^[664] Nadalje, angažman (mobilnih) timova nužan je na područjima s visokim stopama samoubojstava ili depresije među djecom i mladima ili tamo gdje je dostupnost resursa značajno ograničena, primjerice u manjim ili udaljenim područjima. Ovi bi se timovi mogli sastojati od dostupnog osoblja (uključujući i sposobne volontere i udruženja) u suradnji s lokalnom upravom za osiguranje dostupnog savjetovanja i za djecu i za roditelje.^[665] Značajno je da je ključni dio istraživanja za budućnost rana intervencija kod depresivnih poremećaja te identifikacija psihosocijalnih i psihijatrijskih rizičnih faktora za razvoj preventivnih strategija za suicidalno ponašanje među adolescentima. I, na kraju, nužno je istražiti samoozljeđivanje među djecom i adolescentima^[666] kako bi se otkrili razmjer, dimenzije i značajke ove pojave.

- [652] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 117-118. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>
- [653] Vlada Republike Hrvatske, *Program prevencije samoubojstava djece i mladih od 2011. do 2013. godine*, Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2011.
- [654] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 118. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>
- [655] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 114. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>
- [656] Degmečić, D. i P. Filaković, P., *Depression and suicidality in adolescents in Osijek, Croatia* (Depresija i suicidalnost adolescenata u Osijeku, Hrvatska), *Collegium Antropologicum* 32(1), 2008., str. 143-145.
- [657] Subotić, S., Brajša-Žganec, A. i Merkaš, M., *Školski stres i neka obilježja ličnosti kao prediktori suicidalnosti adolescenata, Psihologijske teme*, 17(1), 2008., str. 111-131.
- [658] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalna strategija zaštite mentalnog zdravlja za razdoblje od 2011. do 2016.*, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, 2010., str. 20. http://www.mzss.hr/hr/ministarstvo/strategije_i_planovi/nacionalna_strategija_zastite_mentalnog_zdravlja_za_razdoblje_od_2011_2016_godine
- [659] Derouin, A. i Bravender, T., *Living on the edge: The current phenomenon on self-mutilation in adolescence* (Živjeti na rubu: Trenutačna pojava samoozljeđivanja tijekom adolescencije), *American Journal of Maternal Child Nursing*, 29(1), 2004., str. 12-18.
- [660] Farber, S. K., Jackson, C. C., Tabin, J. K. i Bachar, E., *Death and annihilation anxieties in anorexia nervosa, bulimia, and self-mutilation* (Smrt i tjeskobe uništenja kod anoreksije nerveze, bulimije i samoozljeđivanja), *Psychoanalytic Psychology*, 24(2), 2007., str. 289-305.
- [661] Sičić, M. i Mužinić, L., *Faktori rizika kod pojave samoozljeđivanja djece i mladih, Ljetopis socijalnog rada*, 15(1), 2008., str. 49-68.
- [662] Les Demeter, E., *Prevenција suicida kod školske djece i mladeži, Medix*, 4(78), 2008., str. 27.
- [663] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 114. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [664] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 118. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [665] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 144. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [666] O samoozljeđivanju još nije provedeno niti jedno sveobuhvatno istraživanje, iako ovaj problem očito postoji.

4. Prava sudjelovanja

Sudjelovanje je jedno od vodećih načela Konvencije o pravima djeteta i nekoliko odredbi Konvencije odražavaju pravo djece na sudjelovanje.^[667] Prema članku 12. (Poštivanje mišljenja djeteta) Konvencije djeca imaju pravo reći što misle o svim pitanjima koja se odnose na njih i njihov život te pravo na uvažavanje njihovih mišljenja.

Djeca imaju pravo slobodno izražavati svoja mišljenja, tražiti, primati i širiti informacije svake vrste (članak 13. Sloboda izražavanja), misliti i vjerovati što žele i prakticirati svoju vjeru (članak 14. Sloboda misli, savjesti i vjere).^[668] Uz to, prava sudjelovanja djece uključuju i pravo na slobodu udruživanja i slobodu mirnog okupljanja (Članak 15. Sloboda udruživanja). Aktivno sudjelovanje djece u školama, akcijama zajednice, medijima i upravljanju obogaćuju postupke donošenja odluka i pružaju vrijedan uvid u živote djece. K tome, važnost sudjelovanja djeteta odražava se u činjenici da ostvarivanje ovih prava priprema djecu za aktivnu ulogu u društvu. Iako je posljednjih godina učinjen određeni napredak prema priznavanju prava djece da sudjeluju u odlukama koje utječu na njih unutar obitelji, škole i šire zajednice, glasovi djece još uvijek se u hrvatskom društvu ne čuju dovoljno, kao što ćemo pokazati u ovom poglavlju.

Zakonodavni i pravni okvir

Kako bi povećala prava djece da sudjeluju u društvu, Hrvatska je usvojila nekoliko zakona i dokumenata. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, koji svakoj školi propisuje obvezu osnivanja vijeća učenika koje sudjeluje u radu tijela škole kada se odlučuje o pravima i obvezama učenika, no bez prava odlučivanja (članak 71.), usvojen je 2008. godine.^[669] Učenici imaju pravo biti obaviješteni o svim pitanjima koja se odnose na njih, imaju pravo na uvažavanje njihovih mišljenja, na pritužbu koju mogu predati učiteljima, odnosno nastavnicima, ravnatelju i školskom odboru, na sudjelovanje u radu vijeća učenika te na predlaganje poboljšanja odgojno-obrazovnog procesa i odgojno-obrazovnog rada.^[670]

[667] UN, *Konvencija o pravima djeteta*, 1989. <http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf>

[668] UN, *Konvencija o pravima djeteta*, 1989. <http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf>

[669] Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, *Narodne novine*, br. 87/08., 86/09., 92/10. i 105/10.

[670] Prema članku 61. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi.

- [671] Zakon o savjetima mladih [Act on Youth Advisory Boards], *Official Gazette*, No. 23/07.
- [672] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalni program za mlade za razdoblje 2009. – 2013.*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2009., str. 196.
- [673] Zakon o pravobranitelju za djecu, *Narodne novine*, br. 96/03.
- [674] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012.*, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, 2006., str. 7-97.
- [675] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, *Izvešće o provedbi Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine tijekom 2009. godine*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2010., str. 53-54.
- [676] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, *Izvešće o provedbi Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine tijekom 2009. godine*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2010., str. 35. i 56.

Zakon o savjetima mladih usvojen je 2007. s ciljem promicanja sudjelovanja mladih ljudi u javnom životu. [671] Savjeti mladih su tijela koja djeluju unutar jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, sastavljena od mladih osoba (od 15 do 29 godina starosti). Njihove članove bira predstavničko tijelo jedinice lokalne ili regionalne samouprave na temelju prijedloga registriranih udruženja mladih. Osnovna uloga savjeta mladih je savjetovanje predstavničkih tijela jedinica lokalne i regionalne samouprave o pitanjima od interesa za mlade. Jedinice lokalne i regionalne samouprave odgovorna su za primjenu Zakona o savjetima mladih. Prema Nacionalnom programu za mlade od 2009. do 2013. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti trebalo je do 2010. godine provesti sljedeće aktivnosti: izraditi prijedloge nužnih izmjena i dopuna ovog zakona, izdati objašnjenje Zakona glede osnivanja, izbora članova i djelatnosti savjeta mladih te izraditi upute za primjenu Zakona o savjetima mladih. Te je mjere trebalo ispuniti Ministarstvo do 2010. godine. Međutim, one nisu u potpunosti provedene. [672]

Ured pravobranitelja za djecu ima važnu ulogu u promicanju prava djece. Prema Zakonu o pravobranitelju za djecu, usvojenom 2003., pravobranitelj upoznaje i savjetuje djecu o načinu ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa (stavak 1. članka 7.) te surađuje s djecom, potiče djecu na izjašnjavanje i uvažava njihovo mišljenje, inicira i sudjeluje u javnim aktivnostima usmjerenim na poboljšanje položaja djece te predlaže mjere za povećanje utjecaja djece u društvu (stavak 2. članka 7.). [673]

Usvojena su i dva važna dokumenta u vezi s aktivnim sudjelovanjem djece – Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. i Nacionalni program za mlade od 2009. do 2013.

Jedan od ciljeva Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece, usvojenog 2006., jest uključiti djecu u proces donošenja odluka za ostvarenje prava i interesa djece. Stoga Nacionalni plan gradska vijeća djece i vijeća mladih prepoznaje kao nositelje određenih mjera i aktivnosti s ciljem osnaživanja sudjelovanja djece i mladih u društvu. Kako bi se sudjelovanje djece povećalo, Nacionalni plan predviđa uključivanje djece u kreiranje i provedbu preventivnih i zdravstvenih programa, u razvoj programa za vršnjačke pomoći u sklopu lokalnih zajednica te uključivanje djece u prevenciju poremećaja u ponašanju, uključivanje učenika u športska natjecanja školskih klubova te aktivno uključivanje djece u kulturne programe, organizaciju javnih nastupa o pravima djece i provedbu istraživanja o medijskom tretmanu djece. [674]

Iako je Nacionalnim planom predviđen razvoj smjernica za zdravstvenu edukaciju u suradnji s djecom, one još uvijek nisu utvrđene. [675] Osim toga, nema točnih podataka o broju djece uključene u kreiranje i provedbu preventivnih programa te broju obučene djece edukatora. [676] Stoga je nužno sustavno pratiti uključivanje djece u stvaranje i provedbu preventivnih i zdravstvenih programa te u suradnji s djecom izraditi smjernice za zdravstveni odgoj i obrazovanje.

Pravo djeteta da sudjeluje u kulturnim programima prvenstveno je podupirano davanjem novčane potpore udruženjima, kazalištima, raznim ustanovama koje afirmiraju dječju kreativnost, programima organiziranog provođenja slobodnog vremena i programima za djecu s poremećajima u ponašanju i djecu s teškoćama u razvoju.^[677]

Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti je pokrenulo projekt *Autobus „Čudesna šuma“*. Cilj ovog projekta je pružiti različite aktivnosti koje olakšavaju razvoj dječje kreativnosti i socijalnih vještina za djecu iz ruralnih područja i područja posebne državne skrbi. Od 2005. do 2010. godine ovaj je autobus posjetio 17 županija od njih ukupno 21, a u raznim je projektnim aktivnostima sudjelovalo 40 000 djece iz 500 gradova/općina.^[678] Projekt je namijenjen djeci iz ruralnih područja čije su mogućnosti za sudjelovanje u organiziranim slobodnim aktivnostima uglavnom vrlo ograničene. Postoje i različiti programi osmišljeni za nadarenu školsku djecu poput: „Višnjan – Ljetna škola znanosti“, „Novigradsko proljeće“ – namijenjen umjetničkom obrazovanju djece, „Govornička škola“ za učenike srednjih škola itd.^[679] Neovisno o aktivnostima poduzetim za poticanje sudjelovanja djece u kulturnim programima, istraživanje iz 2009. pokazuje da vrlo malen postotak djece sudjeluje i pohađa kulturne aktivnosti i programe u svoje slobodno vrijeme.^[680] Samo 4% djece (2% dječaka i 6% djevojčica) uči strane jezike u svoje slobodno vrijeme, a isti postotak djece sudjeluje u plesnim i folklornim skupinama (7% djevojčica i 0% dječaka). Samo 3% djece (6% djevojčica i 0% dječaka) svira glazbeni instrument, a isti postotak djece sudjeluje u zboru i pjevačkim skupinama (5% djevojčica i 1% dječaka) u svoje slobodno vrijeme.^[681] Istraživanje o roditeljskim stilovima odgoja djece, slobodnim aktivnostima i rizičnom ponašanju adolescenata u Hrvatskoj pokazalo je da je uzimanje opojnih tvari u pozitivnoj vezi s neorganiziranim slobodnim vremenom koje se očituje u većem interesu za zabavnim, negoli kulturnim i izvannastavnim aktivnostima.^[682] Isto istraživanje upućuje na to da je sudjelovanje u organiziranim aktivnostima nakon škole jedan od zaštitnih faktora u razvoju rizičnih ponašanja. Budući da sudjelovanje u organiziranim slobodnim aktivnostima doprinosi socijalizaciji djece, prevenciji rizičnih ponašanja, nasilja i nesnošljivosti, nužno je raditi na razvoju organiziranih slobodnih aktivnosti i osiguravanju njihove dostupnosti za svu djecu.

Jedan od problema u vezi s organiziranim kulturnim aktivnostima za djecu jest manjak kulturnih klubova i centara. U mnogim lokalnim zajednicama, djeca nemaju mjesto na kome bi se sastajali i uživali kvalitetne objekte za slobodne aktivnosti, poput centara za mlade ili dječjih igrališta.^[683] Na žalost, nema dostupnih točnih podataka o broju osnovanih centara za mlade u hrvatskim gradovima i općinama. U 2009. samo je 17% jedinica lokalne samouprave (93 jedinica) odgovorilo na upit pravobranitelja za djecu o broju centara i mjerama koje poduzimaju s ciljem njihova osnivanja. U 93 jedinice lokalne samouprave bilo je 11 centara ili klubova za mlade, dok su 22 jedinice imale plan osnivanja takvih centara u bliskoj budućnosti.^[684] Mnoge jedinice lokalne samouprave drže da su financiranjem aktivnosti različitih udruga uključenih u rad s djecom i mladima zadovoljene potrebe slobodnog vremena djece i mladih u njihovim zajednicama te da nema potrebe

[677] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010., str. 84-86. http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf

[678] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010., str. 86. http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf

[679] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010., str. 86. http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf

[680] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 17.

[681] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 17.

[682] Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S. i Brajša-Žganec, A., *Stilovi roditeljskog odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih, Društvena istraživanja*, 58(2-3), 2002., str. 239-263.

[683] Pravobraniteljica za djecu, *Izvjeshće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 70. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)

[684] Pravobraniteljica za djecu, *Izvjeshće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 70. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)

osnivati centre i klubove za mlade.^[685] Drugi problem u vezi sa slobodnim aktivnostima djece jest nedostatak dječjih igrališta. U 2009. samo je 51% svih gradova/općina poslalo svoja izvješća Uredu pravobranitelja za djecu o broju i stanju dječjih igrališta.^[686] Razlog za zabrinutost je činjenica da 17 općina uopće nema dječje igralište.^[687] Glavna prepreka izgradnji novog ili popravku postojećeg dječjeg igrališta su financijski problemi i ograničenja.^[688] S obzirom na činjenicu da velik broj jedinica lokalne samouprave nema objekata za slobodne aktivnosti za djecu, nužno je raditi na informiranju lokalnih tijela o važnosti slobodnih aktivnosti djece te ih poticati da ulože u razvoj i održavanje centara za djecu i mlade i dječjih igrališta. Preporučuje se i poticanje programa lokalnog partnerstva, izravnog sudjelovanja mjesnih odbora, skupina građana i nevladinih organizacija u projektima koji su usmjereni na razvoj općinske infrastrukture.^[689] Uz to je važno uključiti djecu u proces planiranja, osmišljavanja i održavanja centara, klubova i dječjih igrališta kao i u razvoj kulturnih programa za djecu kako bi se potaklo njihovo aktivno sudjelovanje i kreativnost. Uključivanje djece u stvaranje kulturnih programa za djecu može doprinijeti stvaranju programa koji odgovaraju potrebama i željama djece.^[690]

Nekoliko je mjera poduzeto kako bi se povećalo aktivno sudjelovanje djece u organiziranim športskim aktivnostima. Državno prvenstvo školskih športskih društava osnovnih i srednjih škola redovito se održava kako bi se unaprijedila uključenost djece u školska športska društva. Kako bi se povećao broj djece koja sudjeluju u školskim športskim aktivnostima, uvedeni su projekti poput „Otvorena škola“ i „Univerzalna športska škola“. Kroz projekt „Otvorena škola“ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa sufinanciralo je provedbu raznih športskih programa namijenjenih učenicima osnovnih i srednjih škola tijekom ljetnih i zimskih praznika.^[691] Do danas je u organiziranim aktivnostima „Otvorene škole“ sudjelovalo više od 100 000 učenika.^[692] Projekt „Univerzalna športska škola“ pokrenut je 2007. s ciljem poticanja optimalnog razvoja motornih vještina kod djece od 6 do 10 godina starosti.^[693] Od 2007. do 2010. u programe „Univerzalne športske škole“ bilo je uključeno 14 500 učenika.^[694] Cilj Strategije razvoja školskoga

[685] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 71-72. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)

[686] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 73. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)

[687] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 74. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)

[688] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 74. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)

[689] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 75. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)

[690] Flego M. (ur.), *Dječja prava i slobodno vrijeme*, Zagreb, Pravobranitelj za djecu, 2010., str. 16.

[691] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=9304&sec=3241> (10. travnja 2011.).

[692] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010., str. 85. http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf

[693] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Strategija razvoja školskog športa u Republici Hrvatskoj 2009. – 2014.*, Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2009., str. 15.

[694] Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010., str. 85. http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf

športa u Republici Hrvatskoj od 2009. do 2014. jest povećanje broja razreda koji sudjeluju u projektu „Univerzalna športska škola“.^[695]

U vezi sa sudjelovanjem djece u organiziranim školskim športskim aktivnostima jedan od ključnih problema je nedostatak školskih športskih dvorana: 31% osnovnih i 45% srednjih škola nema športsku dvoranu.^[696] Samo je 22% učenika osnovnih škola uključeno u školska športska društva, od čega je 39% djevojčica, a 61% dječaka.^[697] Postoje i značajne razlike među županijama. U Šibensko-kninskoj županiji postotak djece uključene u aktivnosti školskih športskih društava je 11,37%, dok je u Istarskoj županiji taj postotak 42,42%.^[698] Na srednjoškolskoj razini, samo je 21% djece uključeno u školska športska društva, od čega je 60% dječaka, a 40% djevojčaka.^[699] Postoje i nejednakosti između različitih županija:^[700] udio djece uključene u aktivnosti školskih športskih društava najniži je u Brodsko-posavskoj županiji (10,51%), a najviši u Međimurskoj županiji (56,60%).^[701] Kako bi se potaklo sudjelovanje sve djece u aktivnostima školskih športskih društava, važno je sustavno raditi na izgradnji školskih športskih dvorana te uključivanju sve djece u razvoj školskih športskih aktivnosti kako bi one odgovarale interesima djece. Uz to, više je pažnje potrebno usmjeriti na uključivanje djevojčica u školska športska društva i njihove aktivnosti.

Vlada je 2009. usvojila Nacionalni program za mlade od 2009. do 2013. koji posebno ističe važnost aktivnog sudjelovanja mladih. Neki od osnovnih ciljeva Nacionalnog programa za mlade su: poticanje mladih na aktivno sudjelovanje u društveno-političkim procesima, podržavanje uključivanja mladih u programe Europske unije, pružanje potpore radu udruga mladih i za mlade, učinkovita provedba nacionalnog programa za mlade te provođenje istraživanja interesa mladih za društveno i političko sudjelovanje. Nacionalni program za mlade uključuje sljedeće mjere za postizanje spomenutih ciljeva: provedba stručne i javne rasprave o interesu mladih za različite oblike političkog sudjelovanja, osobito o njihovu interesu za uvođenje aktivnog prava glasa na lokalnim izborima s navršenih 16 godina, zatim poticanje mladih na aktivno sudjelovanje u društvu, punopravno uključivanje Republike Hrvatske u provedbu programa Europske unije „Mladi na djelu“, podupiranje rada udruga mladih i za mlade u Republici Hrvatskoj, potpora znanstvenim istraživanjima o mladima i poticanje volonterstva među mladima.^[702]

Sudjelovanje djece

Jedan od glavnih izazova u vezi s pravima sudjelovanja djece jest vrlo ograničeno znanje o pravima djece, ne samo u širem društvu, nego i među samom djecom. Istraživanje provedeno 2009. na uzorku od 503 djeteta osnovne škole starih između 8 i 9 godina pokazalo je da polovina djece nije nikada čula za postojanje dječjih prava.^[703] Analiza razine opće informiranosti o pravima djece pokazala je da nema razlika između dječaka i djevojčica, ni među mlađim i starijim skupinama djece, no postoje razlike između regija. Djeca iz Zagreba i Sjeverne Hrvatske bolje

[695] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Strategija razvoja školskog športa u Republici Hrvatskoj 2009. – 2014.*, Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2009., str. 18.

[696] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Strategija razvoja školskog športa u Republici Hrvatskoj 2009. – 2014.*, Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2009., str. 36. i 38.

[697] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Strategija razvoja školskog športa u Republici Hrvatskoj 2009. – 2014.*, Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2009., str. 43.

[698] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Strategija razvoja školskog športa u Republici Hrvatskoj 2009. – 2014.*, Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2009., str. 45.

[699] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Strategija razvoja školskog športa u Republici Hrvatskoj 2009. – 2014.*, Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2009., str. 43.

[700] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Strategija razvoja školskog športa u Republici Hrvatskoj 2009. – 2014.*, Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2009., str. 43.

[701] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Strategija razvoja školskog športa u Republici Hrvatskoj 2009. – 2014.*, Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2009., str. 50.

[702] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalni program za mlade za razdoblje 2009. – 2013.*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2009., str. 75-85.

[703] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 75.

- [704] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 75.
- [705] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 78.
- [706] Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske (2003) Etički kodeks istraživanja s djecom, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži
- [707] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2008*. Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, str. 43-45. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [708] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011.
- [709] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 13.
- [710] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 13.
- [711] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 13.

su informirana o dječjim pravima od djece iz drugih dijelova Hrvatske, dok su djeca iz Istre i Primorja najmanje informirana.^[704] Što se tiče izvora informacija, škola (52%), obitelj (30%), televizija (22%) i tiskani mediji (2%) bili su izvori informacija za djecu koja su bila obaviještena o pravima.^[705] Kako bi se zaštitila dječja prava, Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske izdalo je 2003. godine Etički kodeks istraživanja s djecom.^[706]

Kad je riječ o stavovima odraslih prema dječjim pravima, primijećen je manjak javne svijesti. Tu je također i manjak volje od dijela odraslih da prihvate mogućnosti da se dječji glas čuje u društvu i da se njihova mišljenja uvažavaju. Odrasli često izražavaju negativne i neprijateljske komentare o dječjim prava, a posebno je zabrinjavajuće da čak i stručnjaci iz obrazovnog sektora marginaliziraju i relativiziraju dječja prava. Dok sama djeca smatraju da njihova prava nisu u potpunosti zaštićena, postoje i mišljenja da djeca imaju prevelika prava i da ta prava umanjuju autoritet odraslih u širem društvu. Ovakva su negativna stajališta u većini slučajeva zasnovana na manjku znanja o dječjim pravima i manjku vještina potrebnih za izgradnju odnosa s djecom na temelju međusobnog razumijevanja i poštovanja. S obzirom na to da ova negativna stajališta ometaju punu realizaciju dječjih prava, važno je poučiti odrasle da su djeca rođena s temeljnim slobodama i urođenim pravima svih ljudskih bića. Važno je također pomoći roditeljima da stvore obiteljsko okruženje u kojem se djeca mogu koristiti svojim pravima u skladu sa svojim razvojnim kapacitetima.^[707]

Iako Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. prepoznaje aktivno sudjelovanje mladih u raznim područjima života, potreba za aktivnim sudjelovanjem djece i uvažavanjem njihovih mišljenja nije još dovoljno prepoznata i uvažena. Glavni problem u vezi s pravima sudjelovanja djece jest nepostojanje zadovoljavajućih institucionalnih mehanizama namijenjenih uključivanju djece u odlučivanje te se sudjelovanje djece u procesima donošenja odluka još uvijek temelji na samoinicijativi raznih nevladinih organizacija, kulturnih inicijativa itd.^[708] Kako bi se osiguralo poštovanje prava sudjelovanja djece i omogućilo pravo sudjelovanja djece u odlučivanju, potrebno je poduzeti sustavno istraživanje o pravima sudjelovanja djece u Hrvatskoj, prakse sudjelovanja djece u odlučivanju i razvoj učinkovitih institucionalnih mehanizama koji će omogućiti i zaštititi sudjelovanje djece u različitim područjima društvenog života.

Djeca se u Hrvatskoj u odlučivanje uglavnom uključuju kao članovi savjetodavnih tijela i odbora, poput učeničkih školskih vijeća, nacionalnih vijeća učenika te dječjih foruma i vijeća. Istraživanje provedeno među djecom iz osnovnih škola otkrilo je da samo 23% njih misli da odgovorna tijela uzimaju u obzir potrebe i mišljenje djece kada donose odluke koje se odnose na njih, dok njih 26% da se pri donošenju odluka mišljenje djece rijetko ili nikada ne uzima u obzir. Oko 40% djece vjeruje da oni na vlasti povremeno uzmu u obzir potrebe i mišljenja djece.^[709] Kad bi mogli popričati s premijerom ili predsjednikom, djeca bi mu uglavnom spomenula da izgradi dječja igrališta ili športske terene.^[710] Polovina djece kaže da ih njihove obitelji često ili gotovo uvijek pitaju za mišljenje.^[711]

U odnosu na pitanje povrede prava sudjelovanja djece u 2010. Ured pravobranitelja za djecu zaprimio je samo 11 pritužbi o povredama, a pravobraniteljica taj relativno malen broj tužbi pripisuje manjku svijesti u javnosti o tim pravima i nedovoljnoj spremnosti odraslih da uzmu u obzir mišljenja djece.^[712]

Mreža savjeta mladih pravobraniteljice za djecu

Mreža mladih savjetnika pravobraniteljice za djecu je pozitivan primjer aktivnog i smislenog sudjelovanja djece na nacionalnoj razini. Mreža je osnovana 2010. s ciljem poticanja sudjelovanja djece i ima 25 članova. Djeluje kao stalno savjetodavno tijelo i njezina je glavna uloga savjetovati pravobraniteljicu za djecu te poticati djecu i mlade i pomagati im da aktivno sudjeluju u društvenom životu, te ih informirati o aktivnostima Ureda pravobranitelja za djecu. Članovi mreže komuniciraju i razmjenjuju svoja mišljenja redovito putem elektroničkog foruma i na povremenim susretima s djelatnicima Ureda pravobranitelja za djecu.^[713] Obrazovanje, nasilje, zdravlje, privatnost i internet bile su najviše raspravljane teme na elektroničkom forumu tijekom 2010. godine. Posebna vrijednost Mreže leži u činjenici da je to trajno tijelo koje djeci daje mogućnost da ih se čuje na nacionalnoj razini, da pravobraniteljicu za djecu obavijeste o svojim pogledima u vezi s pitanjima koja ih se tiču te da sudjeluju u oblikovanju politika i preporuka pravobranitelja za djecu.^[714] Godine 2010. članovi Mreže aktivno su sudjelovali u proslavi Dana Konvencije o pravima djeteta, predstavljajući svoje aktivnosti pred 13 učeničkih školskih vijeća u različitim gradovima (Osijek, Zagreb, Rijeka, Kastav, Šibenik i Split).^[715] Članovi Mreže također aktivno sudjeluju u raspravama na elektroničkom forumu ENOC-ove mreže mladih savjetnika (engl. *ENOC Network of Youth Advisers, ENYA*). Najaktivniji članovi ENYA elektroničkog foruma sudjelovali su na godišnjem zasjedanju Europske mreže pravobranitelja za djecu (ENOC) pod nazivom „Slušanje djece i njihovo uključivanje u promicanje i implementaciju dječjih prava“ koja je održana u Strasbourgu u listopadu 2010. godine.^[716]

Učenička školska vijeća

Iako Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi navodi da svaka škola u Hrvatskoj mora osnovati učeničko školsko vijeće, postoje izvjesni problemi s radom ovog tijela u školama. Naime, razina svijesti učenika i učitelja o aktivnostima i svrsi učeničkih školskih vijeća značajno se razlikuje od škole do škole, pa tako i njihov rad.^[717] U nekim su školama vijeća osnovana kao formalnost, samo kako bi se zadovoljile zakonske obveze.^[718] Stoga je važno razviti strateško praćenje rada učeničkih školskih vijeća kako bi se osiguralo sudjelovanje djece i njihov učinkovit rad. Sustavno promatranje rada učeničkih školskih vijeća dalo bi nam uvid u njihov rad i pomoglo utvrditi pozitivne primjere sudjelovanja učenika u školama koji bi mogli poslužiti kao modeli dobre prakse na nacionalnoj razini.^[719] Nadalje, postoji potreba za sustavnim osnaživanjem učeničkih vještina i sposobnosti za njihovo sudjelovanje

- [712] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 43-44. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [713] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 101. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [714] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 102. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [715] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 102. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [716] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 103-104. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [717] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 92. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [718] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 92. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [719] Horvat, M., *Uloga vijeća učenika u razvoju demokracije u školama*, u: Buković, N. (ur.), *Učenička vijeća. Sudjelovanje učenika/ica u procesima donošenja odluka*, Mreža mladih Hrvatske, str. 9. <http://www.mmh.hr/admin/ckfinder/userfiles/files/Ucenicka%20vijeća.pdf> (10. veljače 2011.)

- [720] Jagoda Novak (ur.), *Demokracija i ljudska prava u osnovnim školama: teorija i praksa*, Zagreb, Centar za ljudska prava., 2010., str. 19.
- [721] Jagoda Novak (ur.), *Demokracija i ljudska prava u osnovnim školama: teorija i praksa*, Zagreb, Centar za ljudska prava., 2010., str. 19.
- [722] Jagoda Novak (ur.), *Demokracija i ljudska prava u osnovnim školama: teorija i praksa*, Zagreb, Centar za ljudska prava., 2010., str. 55. i 95.
- [723] Jagoda Novak (ur.), *Demokracija i ljudska prava u osnovnim školama: teorija i praksa*, Zagreb, Centar za ljudska prava., 2010., str. 65.
- [724] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenje i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 33.
- [725] Odluka o osnivanju i zadaćama Nacionalnog odbora za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo, *Narodne novine*, br. 50/10.
- [726] Agencija za odgoj i obrazovanje, http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=2119:lzrau-je-se-kurikulum-za-graanski-odgoj-i-obrazovanje&catid=359:program-graanskog-odgoja-i-obrazovanja (3. ožujka 2011.)

u donošenju odluka njihovom edukacijom o aktivnom građanstvu i demokraciji te potreba za edukacijom učitelja o kompetencijama učenika za sudjelovanje u odlučivanju o školskim pitanjima. Iako je 1999. usvojen Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava koji obuhvaća sve razine obrazovanja te nekoliko drugih strateških dokumenata koji promiču obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo, oni u obrazovni sustav još nisu uvedeni na sustavan način. Nedavno istraživanje o demokraciji i ljudskim pravima, provedeno u osnovnim školama u Hrvatskoj, pokazalo je da postojeće obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo u osnovnim školama ne doprinosi dostatnoj provedbi ciljeva obrazovanja za demokratsko građanstvo.^[720] Obrazovni je sustav uspješniji u prijenosu osnovnih znanja o ljudskim pravima i pravima djece, a manje uspješan u prevenciji nasilnog ponašanja učenika, poticanju građanskog aktivizma te jačanju demokratskih praksi u školama.^[721] Iako 84% nastavnika smatra da je priprema učenika za demokratsko građanstvo jedna od najvažnijih zadataka osnovnog obrazovanja, većina se njih ne osjeća dovoljno osposobljena za uspješno poučavanje obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava.^[722] Samo je njih 38% sudjelovalo u programima stručnog osposobljavanja i usavršavanja za poučavanje obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo koje je organizirala Agencija za odgoj i obrazovanje, dok ih je 23% sudjelovalo u sličnim programima koje su organizirale nevladine organizacije, a 13% u sličnim programima koje su organizirale neke druge institucije.^[723] Što se tiče uloge učeničkih školskih vijeća u odlučivanju, značajno je da 43,5% ravnatelja ne može ni prihvatiti ni odbaciti tvrdnju da učenička školska vijeća utječu na donošenje odluka u njihovim školama. Istraživanje o pravima djece u Hrvatskoj pokazalo je da je nešto više od četvrtine učenika srednjih škola izjavilo da se u njihovim školama njihovo mišljenje o školskim pitanjima u obzir uzima samo malo ili uopće ne.^[724]

S obzirom na to da većina nastavnika još uvijek sebe ne smatra kompetentnima za provedbu obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava, nužno je razviti daljnje strategije za edukaciju učitelja o ljudskim pravima koja bi doprinijela boljoj koordinaciji među različitim institucijama i organizacijama koje educiraju nastavnike o ljudskim pravima. Edukacija o ljudskim pravima također bi trebala ojačati i na tercijarnoj razini kako bi olakšala rad budućim nastavnicima i odgojiteljima.

Nedavno, neki su važni koraci učinjeni prema poboljšanju obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava. U 2010. godini Vlada Republike Hrvatska osnovala je Nacionalni odbor za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Glavni zadatak Nacionalnog odbora je praćenje provedbe svih nacionalnih programa, strategija i planova koji se odnose na odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo.^[725] Nadalje, u siječnju 2011. Agencija za odgoj i obrazovanje najavila je uvođenje obveznog predmeta građanski odgoj i obrazovanje u osnovnim i srednjim školama od školske godine 2011./2012.

Detalji o sadržaju i načinima na koji će se ovaj predmet provesti u školama još uvijek nisu poznati jer je nastavni plan i program za ovaj predmet još uvijek u obliku nacrti.^[726] Kako bi se osiguralo poboljšanje

obrazovanja za ljudska prava u obrazovnom sustavu, preporučuje se uključivanje nevladinih organizacija i stručnjaka u izradu nastavnog plana i programa građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole. Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo je samoodrživa jedinica Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu koja, među ostalim aktivnostima, provodi obuku o edukaciji o ljudskim pravima za studente zadnje godine studija, apsolvante i diplomirane studente nastavnčkih fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.^[727]

Nacionalno vijeće učenika osnovnih i srednjih škola

Od 2005. godine u Hrvatskoj je aktivno Nacionalno vijeće učenika osnovnih i srednjih škola kao savjetodavno tijelo Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa koje predstavlja učenike u svim pitanjima koja se odnose na njih, predlaže mjere poboljšanja (uvjeta) rada u školama, pomaže učenicima u ispunjenju školskih, izvanškolskih i drugih obveza, promiče interese učenika s posebnim potrebama i traži rješenja s obzirom na probleme s kojima se svakodnevno susreću te potiče i njeguje kulturu dijaloga i tolerancije među učenicima s obzirom na nacionalnu, rasnu i vjersku različitost. Nacionalno je vijeće sudjelovalo u nekoliko aktivnosti uključujući: uspostavljanje internetske stranice o državnoj maturi (<http://drzavnamatura.skole.hr>), stvaranje nacionalne baze podataka predstavnika učenika u školama, objavljivanje brošure „Ususret državnoj maturi“ te uspostavljanje županijskih vijeća učenika diljem Hrvatske. Kako bi rad Nacionalnog vijeća bio učinkovitiji, potrebno je i dalje raditi na ojačavanju suradnje između učeničkih školskih vijeća i Nacionalnog vijeća.^[728] Za olakšavanje suradnje između učeničkih školskih vijeća i Nacionalnog vijeća preporučuje se uspostavljanje županijskih učeničkih vijeća tamo gdje ona još nisu osnovana.^[729]

Dječji forumi

Dječji su forumi oblik dobrovoljne aktivnosti za djecu u dobi od 9 do 14 godina starosti u njihovo slobodno vrijeme i nema nikakve pravne obveze za osnivanjem dječjih foruma. Njihov je cilj prezentirati i realizirati prava djece te širiti ideju mira i obrazovanja za međusobno razumijevanje kroz radionice, igre i kreativno rješavanje problema.^[730] Informacije i kompetencije dobivene putem dječjih foruma rabe se kao temelj za organiziranje i primjenu odgovarajućih aktivnosti u lokalnim zajednicama te pokretanje kontakata i suradnje s vršnjacima diljem svijeta. U većini gradova i općina dječje forume vodi Savez društava Naša djeca. Na godišnjim sastancima s članovima Hrvatskog sabora predstavnici dječjih foruma iskazuju svoje primjedbe, mišljenja i prijedloge za odabrana pitanja važna za ispunjenje potreba djece i ostvarenje prava djece. Nadalje, zasjedanje dječjih foruma održava se svake godine i tada članovi prikazuju postignuća, razmjenjuju iskustva i dogovaraju nove sadržaje i akciju. Djeca iz foruma sudjelovala su na Svjetskom samitu UN-a za djecu 2002. i nazočila su Zasjedanju djece o siromaštvu i isključenosti iz društva kojeg je organizirala organizacija Eurochild 2010. godine.^[731]

[727] Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo. Sveučilišni program za ljudska prava i demokratsko građanstvo.

<http://www.ffzg.hr/hre-edc/en/index.php?mmIID=79/> (11. travnja 2011.)

[728] Buković, N. (ur.), *Učenička vijeća. Sudjelovanje učenika/ica u procesima donošenja odluka*, Mreža mladih Hrvatske.

<http://www.mmh.hr/admin/ckfinder/userfiles/files/Ucenicka%20vijekca.pdf> (10. veljače 2011.) (15. siječnja 2011.)

[729] Pravobraniteljica za djecu, *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 92. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)

[730] Podaci dobiveni od Saveza društva Naša djeca (15. veljače 2011.).

[731] Eurochild, <http://www.eurochild.org/index.php?id=188>

- [732] Podaci dobiveni od Saveza društva Naša djeca (15. veljače 2011.).
- [733] Podaci dobiveni od Saveza društva Naša djeca (15. veljače 2011.).
- [734] Podaci dobiveni od Saveza društva Naša djeca (15. veljače 2011.).
- [735] Podaci dobiveni od Saveza društva Naša djeca (15. veljače 2011.).
- [736] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 33.

Trenutačno postoji 79 dječjih foruma u 56 gradova/općina od ukupnog broja 556 gradova/općina; samo 10% gradova/općina ima ovaj oblik aktivnosti za djecu. Što se tiče regionalne distribucije dječjih foruma, postoje značajne razlike među županijama. Broj dječjih foruma u pojedinim županijama iznosi od 8 u Krapinsko-zagorskoj, Varaždinskoj i Međimurskoj županiji do 1 u Požeško-slavonskoj i Ličkoj županiji.^[732] Uz to, postoje značajne razlike među dječjim forumima s obzirom na njihov aktivan rad. Prema unutarnjoj procjeni rada dječjih foruma, 40 ih je bilo vrlo aktivno, 18 aktivno, a 21 povremeno aktivno.^[733] Iako dječji forumi imaju važnu ulogu u obrazovanju djece o njihovim pravima, njihov je rad ograničen na vrlo malen udio djece.

Dječja gradska vijeća

Dječja gradska vijeća predviđena su za djecu u dobi od 9 do 14 godina i ne postoje zakonski propisi koji se odnose na obvezno osnivanje vijeća. Glavni ciljevi dječjih gradskih vijeća su podizanje svijesti i znanja o važnosti sudjelovanja djece te davanje djeci mogućnosti da izraze svoja mišljenja i sudjeluju u životu lokalne zajednice. Prva dječja gradska vijeća u Hrvatskoj osnovana su na temelju dječjih foruma u Slavanskom Brodu i Opatiji 2000. godine. Postoje 22 dječja gradska vijeća u različitim gradovima i općinama (od 556 gradova/općina) koje predvodi Savez društava Naša djeca i koja olakšavaju sudjelovanje djece u procesima donošenja odluka. Dječja gradska vijeća nalaze se u sljedećim gradovima: Čakovac, Čazma, Donji Miholjac, Dubrovnik, Koprivnica, Krapina, Kutina, Mali Lošinj, Nova Gradiška, Omiš, Opatija, Osijek, Pleternica, Požega, Prelog, Slavonski Brod, Šibenik, Tuhelj, Varaždin, Varaždinske Toplice, Velika Gorica i Zabok. Broj članova vijeća iznosi od 10 do 30, što ovisi o veličini grada ili općine.^[734] Regionalna rasprostranjenost dječjih gradskih vijeća je nejednaka, dječja gradska vijeća u nekim su županijama osnovana u nekoliko gradova i općina, dok ih u drugim županijama uopće nema (primjerice Karlovačkoj, Ličko-senjskoj, Virovitičko-podravskoj, Zadarskoj, Vukovarsko-srijemskoj i Istarskoj).^[735] S obzirom na činjenicu da dječja gradska vijeća postoje u samo 4% gradova/općina i da, osim toga, nema drugih sustavnih inicijativa za organizaciju predstavničkih tijela djece u gradovima/općinama, ova se inicijativa preporučuje u budućem Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece.

Sudjelovanje mladih

Što se tiče aktivnog sudjelovanja mladih (izraz mladi, kao i izraz mlade osobe, kroz cijelo ovo poglavlje odnosi se na kategoriju starijih adolescenata, odnosno osoba u dobi od 15 do 19 godina starosti), mlade osobe u Hrvatskoj uključene su u proces donošenja odluka uglavnom kao članovi savjeta mladih, udruga mladih, vijeća mladih i parlamenata mladih, što ćemo ukratko opisati u nastavku. Među učenicima srednjih škola (od 16 do 17 godina starosti) 2009. je provedeno istraživanje njihovih mišljenja i stavova o dječjim pravima.^[736] Ova je studija

pokazala da mlade osobe te dobi pretežito vjeruju institucijama poput Crkve, vojske i policije, dok je stupanj njihova povjerenja u institucije predsjednika, premijera i Vlade vrlo nizak. Nadalje, rezultati tog istraživanja otkrili su da su učenici pri ocjeni razine njihova sudjelovanja u društvu prilično kritični. Samo je 13% učenika smatralo da lokalne vlasti uvažavaju njihovo mišljenje pri donošenju odluka koje se odnose na njih, dok je 66% njih smatralo da lokalne vlasti nikada ili vrlo rijetko uvažavaju njihovo mišljenje.^[737] Što se tiče procjene razine sudjelovanja u odlučivanju u školi u vezi s pitanjima koja se odnose na njih, tek je malo više od četvrtine učenika izjavilo da se u njihovim školama njihovo mišljenje ponešto uzima ili uopće ne uzima u obzir. Učenici bi voljeli da ih se više pita u vezi s rasporedom, nastavnim planom i programom te sadržajem predmeta i pouke. Bilo bi također korisno kad bi ih se više pitalo u vezi s organizacijom pismenih i usmenih ispita.^[738] Dva ključna područja u kojima adolescenti očekuju najvišu razinu njihovog sudjelovanja u društvu su obrazovanje i sigurnost te zaštita od nasilja.^[739]

Savjeti mladih

Savjeti mladih su tijela koja djeluju unutar jedinica lokalne ili područne (regionalne) samouprave sastavljena od mladih osoba (od 15 do 29 godina starosti) čiji je osnovni cilj savjetovanje predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave o pitanjima od interesa za mlade. Osnivanje savjeta mladih je, prema Zakonu o savjetima mladih, odgovornost predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Kako bi se povećalo osnivanje savjeta mladih, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti prati osnivanje i rad tih Savjeta i vodi registar osnovanih Savjeta. Također, Ministarstvo je u srpnju 2009. dalo preporuku jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave vezanu za provedbu Zakona o savjetima mladih.^[740]

Prema dostupnim podacima broj savjeta mladih povećao se s 11 županijskih, 35 gradskih i 34 općinska savjeta mladih u 2008. na 13 županijskih, 48 gradskih i 55 općinskih savjeta mladih u 2009. godini.^[741] Trenutačno 62% županija, 38% gradova i 13% općina ima savjet mladih.

Unatoč redovitom povećanju broja savjeta mladih, kroz protekle godine, brojne jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave nisu osnovala ta tijela. Ovo je ponajviše zbog manjka kazni zbog neprovedbe Zakona i neprecizno definiranog protokola vezanog za osnivanje, izbor i članstvo savjeta mladih.^[742] Kako bi se povećalo osnivanje i rad savjeta mladih, nužno je nastaviti sustavno praćenje osnivanja i rada savjeta, izraditi nacrt za potrebne izmjene i dopune Zakona, riješiti pitanje interpretacije Zakona vezanog za osnivanje, izbor članstva i plan rada savjeta mladih te izraditi nacrt uputa za provedbu Zakona o savjetima mladih, kako predviđa Nacionalni program za mlade od 2009. do 2013. godine.^[743] U 2010. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti osnovalo je radnu skupinu za izradu izmjena i dopuna Zakona o savjetima mladih kako bi osiguralo provedbu aktivnosti Nacionalnog programa za mlade i povećalo aktivno sudjelovanje mladih u društvu.

- [737] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 33.
- [738] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 62.
- [739] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 37.
- [740] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, *Izvješće o provedbi Nacionalnog programa za mlade od 2009. do 2013. tijekom 2009. godine*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, str. 30.
- [741] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, *Izvješće o provedbi Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine tijekom 2009. godine*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2010., str. 30. Podaci za 2011. dobiveni od Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (17. svibnja 2011.).
- [742] *Nacionalni program za mlade od 2009. do 2013. godine*, Zagreb, 2010., Vlada Republike Hrvatske, str. 79.
- [743] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalni program za mlade za razdoblje 2009. – 2013.*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2009., str. 81.

- [744] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalni program za mlade za razdoblje 2009. – 2013.*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2009., str. 80.
- [745] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalni program za mlade za razdoblje 2009. – 2013.*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2009., str. 80.
- [746] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalni program za mlade za razdoblje 2009. – 2013.*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2009., str. 78.
- [747] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalni program za mlade za razdoblje 2009. – 2013.*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2009.
- [748] Podaci dobiveni od Mreže mladih Hrvatske (15. ožujka 2011.)
- [749] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalni program za mlade za razdoblje 2009. – 2013.*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2009., str. 79.
- [750] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalni program za mlade za razdoblje 2009. – 2013.*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2009., str. 79.
- [751] Europski parlament mladih Hrvatske, <http://www.eyp.hr/?command=%26gotopage%232#?command=lang%231%26%26gotopage%232> (19. travnja 2011.)
- [752] Podaci dobiveni od Europskog parlamenta mladih Hrvatske (28. svibnja 2011.)
- [753] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 21.

Udruge mladih i za mlade i nacionalne udruge mladih

Udruge mladih su udruge koje predvode mladi, a čiji su članovi uglavnom mladi od 29 godina starosti. To su udruge čiji su temeljni ciljevi ili značajan dio radnog programa usmjereni na projekte za mlade ispod 29 godina starosti. Nema pravne razlike između udruga mladih i udruga za mlade. Glavna razlika među njima jest u tome da udruge mladih vode mlade osobe ispod 29 godina starosti, dok su udruge za mlade one koje se usmjeravaju na projekte od interesa za mlade, no ne moraju ih voditi mlade osobe.^[744] Kao nacionalne udruge mladih općenito se smatraju one udruge koje djeluju na državnoj razini, imaju ogranke na većim područjima ili predstavljaju savez udruga istog opisa (primjerice Savez izviđača Hrvatske, Hrvatska glazbena mladež, Hrvatska akademska zajednica, Zajednica informativnih centara za mlade itd.).^[745]

Vijeća mladih

Vijeće mladih jest oblik samoorganiziranja mladih na dobrovoljnoj osnovi kroz povezivanje, odnosno umrežavanje različitih organizacija mladih i za mlade (udruge mladih i za mlade, klubovi za mlade, učenička vijeća, neformalne inicijative i ogranci političkih stranaka za mlade) koje postoje na lokalnoj (gradskoj, županijskoj) razini. Osnovna uloga vijeća mladih je predstavljanje interesa organizacija mladih prema lokalnim vlastima i sudjelovanje u procesu donošenja, provedbe i praćenja politike za mladež.^[746] Tijekom posljednjih nekoliko godina Mreža mladih Hrvatske aktivno je radila na razvoju županijskih vijeća mladih diljem Hrvatske.^[747] Do danas je Mreža mladih Hrvatske potpomogla osnivanje vijeća mladih u Međimurskoj, Sisačko-moslavačkoj, Karlovačkoj, Osječko-baranjskoj, Koprivničko-križevačkoj, Varaždinskoj i Istarskoj županiji te u Gradu Zagrebu.^[748]

Parlamenti mladih

Parlamenti mladih su nevladine organizacije ili projekti nevladinih organizacija. Njihova je osnovna svrha edukacija mladih osoba o demokratskom građanstvu i povećanje razine njihovog sudjelovanja u društvu kroz članstvo u tijelima ustrojenim po uzoru na parlament.^[749] Nacionalni savez parlamenata mladih okuplja petnaestak lokalnih parlamenata mladih i gradskih vijeća učenika (projekt Europskog doma Slavonski Brod).^[750] Europski parlament mladih Hrvatske jest udruge koja promiče edukaciju o demokratskim i parlamentarnim procesima i podiže svijest mladih o pitanjima EU. Osnovan je 1994. kao jedan od nacionalnih odbora Europskog parlamenta mladih.^[751] Europski parlament mladih ima 300 članova, od čega su 70% učenici srednjih škola, a 30% studenti.^[752] Parlamenti mladih vrlo su koristan oblik aktivnosti za mlade jer mladim osobama omogućavaju vježbanje dijaloga i demokratskih procedura i osnažuju ih za aktivno sudjelovanje u društvu.^[753]

Promicanje prava sudjelovanja djece i aktivne nevladine organizacije

Nevladine organizacije imaju važnu ulogu u poticanju i pripremi mladih osoba za aktivno sudjelovanje u donošenju odluka i promicanju prava djece, no osiguravanje i stvaranje prostora za sudjelovanje djece obveza je državnih institucija.^[754] U Hrvatskoj na području prava djece i mladih rade brojne nevladine organizacije, a neke od njih koje su najaktivnije na polju promicanja prava sudjelovanja djece su: Savez društava Naša djeca Hrvatska, Koordinacija udruga za djecu, CIVITAS i Mreža mladih Hrvatske. U ovom ćemo poglavlju ukratko prikazati njihov rad.

Savez društava Naša djeca je vodeća organizacija koja okuplja nezavisna društva Naša djeca.^[755] Trenutačno postoji 100 društava Naša djeca diljem Hrvatske. Njihovi glavni ciljevi uključuju: stvaranje, promicanje i provedbu dječjih aktivnosti u slobodnom vremenu, pokretanje akcija koje promiču, predstavljaju i provode prava djece, poticanje sudjelovanja djeteta unutar lokalne zajednice i poticanje djece da izraze svoja mišljenja.^[756] Društvo Naša djeca pokrenulo je nekoliko akcija koje su uključene u Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine: dječji forumi, „Za osmijeh djeteta u bolnici“, program „Gradovi i općine prijatelji djece“ te dječji parlamenti. Osim ovih programa, društvo Naša djeca provodi lokalne akcije i aktivnosti s djecom i za djecu na nekoliko područja (odgoj i obrazovanje, kultura, roditeljska potpora, preventivne zdravstvene aktivnosti i aktivnosti socijalne skrbi).^[757]

Društvo Naša djeca i Hrvatsko društvo za preventivnu i socijalnu pedijatriju, pod pokroviteljstvom Ureda UNICEF-a za Hrvatsku, provodi program „Gradovi i općine prijatelji djece“ još od 1999. godine. Glavni cilj programa je motivirati i stimulirati odrasle osobe iz gradova i općina da u potpunosti poštuju i zadovolje prava i potrebe djece. Kako bi dobili status grada ili općine prijatelja djece, gradovi/općine moraju zadovoljiti 123 kriterija i pokazatelja u 10 područja. Neki od zahtjeva koje gradovi/općine moraju zadovoljiti uključuju: priprema programa i operativnog plana za ostvarivanje prava i potreba djece u tekućoj godini, osiguravanja potpore programima za djecu koje provode nevladine organizacije, osiguravanje sigurnog/zdravog okoliša, podrška u obrazovanju djece s teškoćama u razvoju, poticanje osnivanja ustanova koje nude kulturne sadržaje za djecu, pružanje potpore i pomoći roditeljima u njihovoj skrbi i edukaciji djece te poticanje uključivanja djece u procese donošenja odluka.^[758] Djeca su izravno uključena u proces procjene i njihova su shvaćanja i mišljenja važna pri dodjeli statusa prijatelja djece. Trenutačno 82 (15% svih gradova/općina) grada/općine sudjeluje u tom programu i pokušava zadovoljiti kriterije koji se traže za dodjelu statusa prijatelja djece. Za sada je 22 ili 4% gradova/općina ostvarilo status prijatelja djece: Čakovec, Čazma, Dugo Selo, Delnice, Dubrovnik, Karlovac, Koprivnica, Kutina, Mali Lošinj, Ogulin, Opatija, Požega, Pregrada, Rijeka, Slavonski Brod, Šibenik, Valpovo, Varaždin, Velika Gorica, Zabok, Zagreb, Brod Moravice, Križ i Skrad.^[759] Županija s najvećim brojem gradova/općina prijatelja djece je Primorsko-goranska županija.

[754] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011.

[755] Savez društava Naša djeca, <http://www.savez-dnd.hr/>

[756] Savez društava Naša djeca, <http://www.savez-dnd.hr/>

[757] <http://www.savez-dnd.hr/step.jsp?setlanguage=2> (20. siječnja 2011.)

[758] Gradovi prijatelji djece, program *Gradovi i općine prijatelji djece*, Hrvatska, http://www.childfriendlycities.org/pdf/croatia_indicators.pdf (20. siječnja 2011.)

[759] UNICEF, <http://www.unicef.hr/show.jsp?page=159367>

- [760] Podaci dobiveni od Saveza društva Naša djeca (15. veljače 2011.).
- [761] Koordinacija udruga za djecu, http://www.kud.hr/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=15 (10. travnja 2011.).
- [762] Koordinacija udruga za djecu, *Praćenje provedbe Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine*. http://www.kud.hr/index.php?option=com_content&task=view&id=56&Itemid=16 (10. travnja 2011.).
- [763] Koordinacija udruga za djecu, Izvještaj o projektu: *Praćenje doprinosa organizacija civilnog društva provedbi Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine*, 2010., str. 13.
- [764] Koordinacija udruga za djecu, Izvještaj o projektu: *Praćenje doprinosa organizacija civilnog društva provedbi Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine*, 2010., str. 13.
- [765] Koordinacija udruga za djecu, *Praćenje provedbe Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine*. http://www.kud.hr/index.php?option=com_content&task=view&id=56&Itemid=16 (10. travnja 2011.).
- [766] CIVITAS, <http://www.civitas.hr/eng/page.asp?v=onama> (10. travnja 2011.).
- [767] CIVITAS, <http://www.civitas.hr/hrv/page.asp?v=projekti&y=2011> (10. travnja 2011.).

Ukupno je u toj županiji 8 gradova/općina ili 22% svih gradova/općina te županije ostvarilo status grada/općine prijatelja djece.^[760] Budući da je malen broj gradova i općina ostvario status grada/općine prijatelja djece, a udio gradova koji sudjeluju u programu je samo 15%, potrebno je poduzeti javne kampanje za promicanje programa „Gradovi i općine prijatelji djece“. Nužno je također osigurati da sva tijela odgovorna za provedbu Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. pruže sustavnu potporu gradovima i općinama koji sudjeluju u ovom programu.

Koordinacija udruga za djecu okuplja 28 organizacija za djecu.^[761] Jedna od glavnih aktivnosti je praćenje doprinosa udruga za djecu Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine. Značaj ovog projekta je u tome da on omogućava stvarnu procjenu doprinosa nevladinih organizacija Nacionalnom planu. To je vrlo važno jer doprinos nevladinih organizacija Nacionalnom planu često nije dovoljno dobro prepoznat i vrednovan, što je dijelom zbog toga što ni nacionalne niti lokalne vlasti nisu razvile ujednačene i učinkovite sustave praćenja i procjene rada nevladinih organizacija na polju prava djece.^[762] Projekt pokazuje da su najistaknutija prava u aktivnostima, projektima i programima članova Koordinacije u 2009. bila razvojna prava (78%), prava sudjelovanja (63%) i zaštitna prava (56%). Istodobno su najmanje istaknuta prava bila prava preživljavanja (20%).^[763] Uz to, većina aktivnosti, projekata i programa članova Koordinacije pokrivaju jedno područje Nacionalnog plana aktivnosti (74%), no postoje i projekti te aktivnosti koji pokrivaju dva ili više područja Nacionalnog plana (26%).^[764] Projekt doprinosi i poboljšanoj koordinaciji između raznih nevladinih organizacija koje rade na polju prava djece te komunikaciji između nevladinih organizacija i državnih institucija.^[765]

CIVITAS je organizacija za medijsko promicanje civilnog društva, osnovana 2001. godine. Neki od glavnih ciljeva te organizacije uključuju: razvoj medijskih edukativnih programa – upoznavanje učitelja, odgojitelja i roditelja s ulogom i utjecajem medija na rast i razvoj djeteta te organiziranje i provedba edukativnih i rehabilitacijskih programa za djecu i mlade.^[766] Neki od njihovih projekata su: „Civitas, znanstvenici i mediji protiv nasilja“ – projekt koji promiče znanost kao kreativnu disciplinu i razvoj vještina potrebnih za stvaranje aktivnog stava prema medijima, „Što je medijska pismenost“ – projekt koji omogućava djeci da steknu vještine medijske pismenosti te „Individualni besplatni rehabilitacijski program za djecu“ koji se sastoji od rehabilitacijskih radionica i individualnih rehabilitacijskih tretmana za djecu s poteškoćama sluha i govora.^[767]

Mreža mladih Hrvatske je savez 59 udruga mladih i za mlade koji u Hrvatskoj djeluje kao nacionalna krovna organizacija za mlade (engl. *National Youth Council*). Mreža mladih Hrvatske je nevladina i neprofitna udruga osnovana 2002. godine. Ona zagovara i promiče interese i stajališta mladih na načelima tolerancije i razumijevanja. Ona okuplja nacionalne i lokalne nevladine organizacije mladih i za mlade u Hrvatskoj koje su dobrovoljno pristupile Mreži. Mreža mladih Hrvatske sudjelovala je u stvaranju sljedećih dokumenata i strategija: Nacionalno izvješće o društvenom razvoju UNDP-a 2004. – Mladi u Hrvatskoj, Operativni plan

2006. – 2007. Nacionalnog programa djelovanja za mlade, Strateški okvir za razvoj Republike Hrvatske 2006. – 2013., Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva 2007. – 2011., Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava 2008. – 2011., Nacionalni program za mlade od 2009. do 2013. godine, razni županijski i gradski programi za mlade (u Zagrebu, Kninu, Velikoj Gorici i Sisačko-moslavačkoj županiji) te strateški planovi za velik broj organizacija mladih.^[768]

Djeca i mediji

Prema članku 17. (Pristup odgovarajućim obavijestima i sredstva javnog priopćavanja) Konvencije o pravima djeteta, djeca imaju pravo na pristup informacijama koje su važne za njihovo zdravlje i dobrobit. Isti članak dalje kaže da bi države trebale poticati sredstva javnog priopćavanja – radio, televiziju, novine i internetske izvore – da šire one obavijesti i materijale koje dijete može razumjeti i štite djecu od obavijesti i materijala koji škode njihovom razvoju. Sredstva javnog priopćavanja treba poticati na pružanje informacija na jezicima koje djeca manjinskih grupa ili starosjedilačkog podrijetla mogu razumjeti. Jednako tako, sva bi djeca trebala imati pristup knjigama i knjižnicama. Kad djeci pružimo točne i pouzdane informacije, mi im dajemo mogućnost da stvore točnu predodžbu njihova zdravstvenog razvoja i svijeta u kome žive.

Mediji su u Hrvatskoj uređeni Zakonom o medijima,^[769] Zakonom o elektroničkim medijima,^[770] Zakonom o pravu na pristup informacijama^[771] i Zakonom o Hrvatskoj radioteleviziji.^[772] Ovi zakoni sadržavaju odredbe koje hrvatskim građanima, uključujući i djecu, jamče slobodu izražavanja, pristup informacijama te pravo na privatnost. Zakon o elektroničkim medijima (stavak 3. članka 12.) zabranjuje objavljivanje informacije kojom se otkriva identitet djeteta uključenog u slučajeve bilo kojeg oblika nasilja, bez obzira je li svjedok, žrtva ili počinitelj, ili je dijete pokušalo ili izvršilo samoubojstvo. Zakon o medijima (članak 16.) navodi da su mediji dužni poštovati privatnost, dostojanstvo, ugled i čast građana, a osobito djece, mladeži i obitelji. Zabranjuje se objavljivanje informacija kojima se otkriva identitet djeteta ako se *time ugrožava dobrobit djeteta*. Uz to, članak 26. Zakona o elektroničkim medijima zabranjuje poticanje, promicanje i veličanje nasilja i kriminala te poticanje građana, a posebno djece i mladeži, na uporabu duhanskih proizvoda, alkohola ili droga u audiovizualnim ili radijskim programima. Članak 6. Zakona o Hrvatskoj radioteleviziji kaže da je Hrvatska radiotelevizija dužna poštovati privatnost, dostojanstvo, ugled i čast čovjeka i temeljna prava i slobode drugih, a osobito djece i mladih.^[773] Mediji su jedno od ključnih područja akcije Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine. Osnovni ciljevi Nacionalnog plana aktivnosti na području medija su: poduzimati mjere radi osiguravanja poštovanja prava na privatnost djece kroz medije, utjecati na razvoj javne svijesti o pravima djece putem medija, štiti djecu od materijala koji su štetni za njihovu dobrobit te osigurati djeci pripadnicima nacionalnih manjina pristup kulturalnim, nacionalnim i svjetskim izvorima sukladno njihovim jezičnim i drugim potrebama.^[774]

[768] Mreža mladih Hrvatske, http://www.mmh.hr/en/index.php?page=info&cat_id=71 (04. ožujka 2011.)

[769] *Narodne novine*, br. 59/04.

[770] *Narodne novine*, br. 153/09.

[771] *Narodne novine*, br. 172/03.

[772] *Narodne novine*, br. 137/10.

[773] *Narodne novine*, br. 137/10.

[774] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012.*, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, 2006., str. 93-97.

- [775] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 176-177. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [776] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 15.
- [777] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 19.
- [778] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 19.
- [779] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 26.
- [780] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 17.
- [781] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 17.
- [782] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 17.
- [783] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 17.
- [784] Miharija M. i Kuridža B., *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati, Zagreb, UNICEF, 2011., str. 21.

lako brojne zakonske odredbe i mjere sadržane u Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine štite privatnost djece i zabranjuju objavu materijala koji mogu štetiti djeci, u praksi se pojavljuju neki važni problemi u vezi s medijskim tretmanom djece. Oni uključuju povredu prava djece na privatnost, izlaganje djece neprikladnom sadržaju na televiziji te izlaganje djece reklamama koje potiču konzumiranje alkoholnih proizvoda. Godine 2009. pritužbe u vezi s neodgovarajućim tretmanom djece u određenim televizijskim emisijama potaknule su pravobraniteljicu za djecu na suradnju s Hrvatskom psihološkom komorom u izradi stručnih smjernica u vezi medijskih nastupa djece kako bi se osigurala zaštita dobrobiti djece u medijima.^[775] Budući da medijski prikaz djece ima značajan utjecaj ne samo na djecu već i na ponašanje odraslih prema djeci, postoji nužna potreba za razvojem pozitivnog medijskog sadržaja o djeci i mladima. Kako bi smanjili povrede prava djece u medijima i razvili odgovarajuće programe za djecu u medijima, nužno je potaknuti istraživanje o medijskom prikazu djece i osigurati obuku za medijske stručnjake o pravima djece u medijima. Nužno je također osigurati provedbu Zakona o medijima i uključiti doprinose djece i mladih iz udruga i savjetodavnih tijela u stvaranju medijskog sadržaja za djecu.

S obzirom na ulogu medija u svakodnevnom životu djece, razne ankete pokazuju da, osim druženja sa skupinama vršnjaka, djeca i mladi najviše svog slobodnog vremena provedu gledajući televiziju, igrajući računalne igrice i na internetu.^[776] Istraživanje o stavovima djece i mladih o sadržaju medija provedeno u 2009. na osnovnoškolskoj djeci od 8 i 9 godina starosti otkrivaju da 60% njih smatra da televizijski programi pružaju dovoljno sadržaja za zadovoljenje njihovih interesa. Oko 25% njih kaže da je ponuda osrednja, a 13% je potpuno nezadovoljno i ističe da televizija pruža premalo sadržaja koji im je zanimljiv i koji vole gledati.^[777] Tri četvrtine djece najviše voli gledati animirane filmove, uz koje su vrlo blizu filmovi i serije.^[778] Djeca su također zabrinuta zbog televizijskog sadržaja, kojeg sami smatraju neodgovarajućim. To najčešće uključuje filmove sa seksualnim sadržajem i filmove koji su razvrstani prema najmanjoj dobi gledatelja (12, 15 i 18 godina starosti).^[779] Istraživanje provedeno 2009. među srednjoškolskom djecom od 16 i 17 godina starosti pokazuju visoku razinu nezadovoljstva među adolescentima s medijima, i zbog sadržaja kojeg pružaju, ali i zbog načina na koji suvremeni mediji prikazuju mlade osobe.^[780] Oko 33% adolescenata smatra da televizijski programi ne prikazuju dovoljno emisija koje se bave temama u vezi s mladim osobama i njihovim životima, a 45% njih misli da je dostupnost emisija koje se bave temama u vezi s mladim osobama osrednja. Prosječna ocjena televizijskog sadržaja iznosila je samo 2,82 od mogućih 5.^[781] Djevojke su ponešto kritičnije od dječaka i u prosjeku su dale nešto niže ocjene za prikladnost sadržaja za adolescente u medijima. To se dijelom može objasniti razlikom u sadržaju, za koju se smatra da ne postoji: dok dječaci spominju zabavni sadržaj i „ozbiljne teme“, djevojke traže više rasprava o raznim pitanjima zanimljivim za mlade osobe.^[782] Oko 37% adolescenata ističe da mediji prikazuju mlade ljude na vrlo ili uglavnom negativan način, dok ih samo 15% misli da ih prikazuju pozitivno.^[783] Oko 44% sudionika istraživanja odlučilo se za srednju ocjenu te je prosječna ocjena bila 2,77.^[784]

Ankete o korištenju internetom od strane djece u Hrvatskoj pokazuju sve veću važnost interneta u svakodnevnom životima djece. Istraživanja provedena u 23 osnovne škole u Hrvatskoj na uzorku od 5 215 učenika, 2 484 roditelja i 759 učitelja 2010. godine pokazuju da 85% djece ima pristup internetu od kuće, od čega se gotovo polovina njih koristi internetom svakodnevno.^[785] Rezultati pokazuju da roditelji često pričaju s djecom o mogućim opasnostima interneta, no rijetko rabe zaštitne programe i druge načine kontrole dječjeg pristupa opasnom sadržaju.^[786] Isto istraživanje je pokazalo da se elektroničko nasilje najčešće odvija putem društvenih mreža, poput Facebooka, ili SMS poruka.^[787] Ti rezultati upućuju na to da postoji potreba za edukacijom roditelja i učitelja o različitim načinima zaštite djece od elektroničkog nasilja i sigurnom korištenju internetom i mobilnim telefonima. Godine 2009. Središnji državni ured za e-Hrvatsku predstavio je Projekt zaštite djece od opasnosti interneta i mobitela „BUDI SIGURAN!“. Ovaj projekt namjerava potaknuti komunikaciju između djece i njihovih roditelja o opasnostima interneta i mobilnih telefona.^[788]

Budući da mediji, a posebno televizija, dominiraju slobodnim vremenom djece i budući da su djeca i mladi svakodnevno izloženi različitim informacijama različitih medija, nužno je povećati razumijevanje medija i razviti kritičku svijest među mladim potrošačima kako bi ih zaštitili od štetnih utjecaja medija. U vezi s edukacijom mladih osoba o medijima u Hrvatskoj je postignut izvjesni napredak, no još uvijek ima prostora za poboljšanja. Naime, edukacija o medijima integrirana je u školski nastavni program i plan kao dio hrvatskog jezika. Medijska kultura omogućava učenicima da komuniciraju s medijima, kazalištem, filmom, radijem i tiskom te procjenu radijskih i filmskih programa i filmskih postignuća. Hrvatski filmski savez (savez neprofesionalnih filmskih i videoskopina) ima važnu ulogu u razvoju medijske kulture. On potiče i pruža stručnu pomoć u ostvarenju edukacije o medijima, posebno u osnovnim i srednjim školama, organizacijom Škole medijske kulture. Savez još od 1999. svake godine organizira Školu medijske kulture Dr. Ante Peterlić.^[789]

Ta je škola prvenstveno usmjerena na učitelje u osnovnim i srednjim školama, odgajatelje u predškolskim ustanovama, učitelje u amaterskim audiovizualnim udrugama i sveučilišne predavače i umjetnike. Glavni cilj ove škole je pružiti učiteljima i odgajateljima osnovno znanje i vještine potrebne za pouku medijske kulture i ponuditi im trajnu edukaciju s područja medijske kulture.^[790] Škola je doprinijela i sve većem broju školskih filmskih klubova te je 2000. godine bilo 180 takvih klubova.^[791]

Prema stručnjacima za medije, glavni nedostatak hrvatskog koncepta medijskog obrazovanja je taj da se uglavnom usredotočuje na ulogu medija u razvoju umjetničke percepcije, a manje na kritičan pristup sadržaju.^[792] Medijska kultura nije ni obvezni niti izborni predmet u srednjim školama. Preporučuje se sveobuhvatno istraživanje o postojećem medijskom obrazovanju u Hrvatskoj kako bi se razvio model medijskog obrazovanja koji ne samo da će štititi mlade osobe od štetnih utjecaja medija, nego koji će ih osnažiti da razmišljaju kritički i rabe nove medije na kreativan način. Preporučuje se i uvođenje predmeta Medijsko obrazovanje na svim razinama obrazovanja, kao i strategije trajne edukacije učitelja i odgajatelja te korištenje novim tehnologijama u poučavanju.

[785] UNICEF, *Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima. Izvješčaj o rezultatima istraživanja provedenog među djecom, učiteljima i roditeljima u sklopu programa prevencije elektroničkog nasilja „Prekini Lanac!“,* Zagreb, UNICEF, 2011. http://www.unicef.hr/upload/file/353/176706/FILENAME/Izvjestaj_-_Iskustva_i_stavovi_djece_roditelja_i_ucitelja_prema_elektronickim_medijima.pdf (15. ožujka 2011.)

[786] UNICEF, *Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima. Izvješčaj o rezultatima istraživanja provedenog među djecom, učiteljima i roditeljima u sklopu programa prevencije elektroničkog nasilja „Prekini Lanac!“,* Zagreb, UNICEF, 2011. http://www.unicef.hr/upload/file/353/176706/FILENAME/Izvjestaj_-_Iskustva_i_stavovi_djece_roditelja_i_ucitelja_prema_elektronickim_medijima.pdf (15. ožujka 2011.)

[787] UNICEF, *Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima. Izvješčaj o rezultatima istraživanja provedenog među djecom, učiteljima i roditeljima u sklopu programa prevencije elektroničkog nasilja „Prekini Lanac!“,* Zagreb, UNICEF, 2011. http://www.unicef.hr/upload/file/353/176706/FILENAME/Izvjestaj_-_Iskustva_i_stavovi_djece_roditelja_i_ucitelja_prema_elektronickim_medijima.pdf (15. ožujka 2011.)

[788] Projekt zaštite djece od opasnosti od interneta i mobitela „Budi siguran“ <http://www.hfs.hr/hfs/onama.asp> (10-04-2011).

[789] Hrvatski filmski savez, <http://www.hfs.hr/hfs/onama.asp> (10. travnja 2011.)

[790] Hrvatski filmski savez, *Škola medijske kulture Dr. Ante Peterlić.* <http://www.hfs.hr/hfs/medijskaskola.asp?sif=68> (10. travnja 2011.).

[791] Hrvatski filmski savez. <http://www.hfs.hr/hfs/onama.asp> (10. travnja 2011.)

[792] Erjavec, K. i Zgrabljic Rotar, N., *Odgoj za medije u školama u svijetu. Hrvatski model medijskog odgoja, Medijska istraživanja*, 6(2), 2000., str. 89-107.

5. Djeca s teškoćama u razvoju

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom ratificirana je sredinom 2007. i jamči zaštitu bez diskriminacije prema najvišim standardima za sve osobe s invaliditetom u Republici Hrvatskoj, uključujući i djecu.^[793] Osnovna poruka ove Konvencije je da osobe s invaliditetom trebaju u potpunosti i ravnopravno sudjelovati u društvu te da je invaliditet sam po sebi ljudska pojava koja traži od društva da se prilagodi.^[794] Prema članku 23. Konvencije o pravima djeteta djeca s bilo kakvim teškoćama u razvoju imaju pravo na posebnu skrb i potporu, kao i sva prava iz Konvencije, kako bi mogla živjeti punim i neovisnim životima.^[795] Zajedno s drugim bitnim zakonima i strategijama koji su trenutačno na snazi u Republici Hrvatskoj,^[796] zakonodavni okvir koji jamči dobrobit djece s teškoćama u razvoju odražava predanost države i prihvaćanje obveza koje proizlaze iz međunarodnih dokumenata vezanih za ljudska prava. No unatoč napretku očit je jaz između postojeće regulative i njezine praktične primjene, a neka ključna područja traže trajnu pažnju. Budući da je najveća prepreka uspješnom razvoju često ne sam invaliditet, već kombinacija društvenih, kulturnih i arhitektonskih prepreka i negativnih stavova,^[797] prioritet je usmjeriti se na ta područja.

Ovo često počinje još rođenjem jer roditelji djece s teškoćama u razvoju obično ne prime razne vrste podrške koju trebaju. Često su prepušteni vlastitim resursima s malo vanjske pomoći i informacija. Pružatelji zdravstvenih i socijalnih usluga uglavnom ne pružaju odgovarajuće i prikladne informacije o pravima i uslugama dostupnim za djecu s teškoćama u razvoju i njihove roditelje.^[798] Ovo je dobro prikazano u istraživanju o komunikaciji između zdravstvenih radnika i roditelja djece s teškoćama u razvoju koje je uključilo 67 roditelja, pet civilnih udruga te 179 zdravstvenih radnika iz cijele Republike Hrvatske.^[799] Tri četvrtine roditelja navelo je da nisu na vrijeme dobili sve informacije koje su smatrali bitnim za daljnju rehabilitaciju njihovog djeteta. Većina roditelja navodi da nisu na vrijeme dobili informacije o potrebi dodatnih specijalističkih pregleda i pretraga, rehabilitacijskim metodama, mogućnosti razgovora sa psihologom, pravima iz zdravstvene i socijalne skrbi i o udrugama roditelja. U trećini slučajeva roditelji nisu dobili informacije o pravu na drugo mišljenje. Kao primjere loše komunikacije roditelji su najčešće navodili nedostatak taktičnosti prilikom davanja

[793] Konkretno, u članku 7. piše da će se osigurati sve potrebne mjere kako bi djeci s teškoćama u razvoju zajamčile puno uživanje ljudskih prava i temeljnih sloboda ravnopravno s drugom djecom i da će primarni značaj biti pridani najboljim interesima djeteta. Štoviše, piše da djeca s teškoćama u razvoju trebaju imati pravo slobodno izraziti svoje mišljenje o svim pitanjima koja ih se tiču, a njihovim će se stajalištima dati odgovarajuće značenje sukladno njihovoj dobi i zrelosti, ravnopravno s drugom djecom, a u ostvarivanju tog prava bit će im pružena pomoć u skladu s razinom teškoća u razvoju i uzrastom.

[794] UN, *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom*, Preambula, 2007. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/45f973632.html> (15. veljače 2011.)

[795] UN, *Konvencija o pravima djeteta*, 1989. <http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf> (15. siječnja 2011.)

[796] Neki od njih uključuju: Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine (*Narodne novine*, br. 63/07.), Zakon o suzbijanju diskriminacije (*Narodne novine*, br. 85/08.), Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (*Narodne novine*, br. 87/08., 86/09., 92/10. i 105/10.) i Državni pedagoški standard (*Narodne novine*, br. 63/08.).

[797] Jelavić, M. (2.11.2009.), Predrasude su još najveća prepreka za djecu s poteškoćama, *Večernji list*, str. 21.

[798] Pravobraniteljica za djecu, *Izveštje o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)

[799] Istraživanje komunikacije zdravstvenih djelatnika s roditeljima djece s teškoćama u razvoju u Hrvatskoj UNICEF

- [800] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 106. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izveo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [801] Košiček, T., Kobetić, D., Stančić, Z. i Joković-Oreb, I., Istraživanje nekih aspekata rane intervencije u djetinjstvu, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*. 45 (2009), 1; str. 1-14
Some aspects of early intervention in childhood researches
- [802] Ljubešić, M., *Suvremeni koncept rane intervencije za neurorizičnu djecu* (Modern concept of early intervention for children at neurodevelopmental risk); *Gynaecologia et perinatologia: journal for gynaecology, perinatology, reproductive medicine and ultrasonic diagnostics* (1330-0091) 13 (2004), 2; str. 57-60.
- [803] Košiček, T., Kobetić, D., Stančić, Z. i Joković-Oreb, I., Istraživanje nekih aspekata rane intervencije u djetinjstvu, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*. 45 (2009), 1; str. 1-14.
Some aspects of early intervention in childhood researches
- [804] Ukupan broj registriranih osoba s invaliditetom u Hrvatskoj je 531 912, Hrvatski registar o osobama s invaliditetom. (17. siječnja 2011.).

informacija, omalovažavanje djeteta neprikladnim komentarima i izbjegavanje davanja informacija o djetetu. Rezultati pokazuju da postoji potreba za poboljšanjem uzajamne komunikacije te posebna potreba za edukacijom i boljim komunikacijskim vještinama za zdravstvene radnike. Kao rezultat ovih nedostataka, djeci nije dana odgovarajuća skrb od rane dobi koja bi im pomogla da prebrode svoje teškoće i olakšala njihovu integraciju. Programi rane intervencije u Republici Hrvatskoj ograničeni su i nedovoljno razvijeni, iako su ključni za premošćivanje jaza među djecom. Pristup službama za ranu intervenciju visoke kvalitete (službama za informiranje, savjetovanje, obuku i podršku) ključan je ako djeci s teškoćama u razvoju želimo pomoći u ostvarivanju njihova potencijala te ako želimo osigurati da izrastu u samostalne i samosvjesne odrasle ljude. Na područjima koja su udaljena od velikih gradova to je poseban problem jer postoji očit nedostatak stručnjaka.^[800] Nadalje, primijećen je i niz problema s kojima se suočavaju obitelji djece s teškoćama u razvoju.^[801] To uključuje: stalnu borbu kako bi saznali koje su im usluge dostupne, osobito u ruralnim područjima, manjak koordinacije između raznih ustanova i pojedinačnih stručnjaka, teškoće zato što stručnjaci ne razumiju potrebe djeteta holistički i u kontekstu obitelji, nedostatan stručno znanje te poteškoće u dogovaranju odgoda i birokracije, posebno u slučajevima kad ustanove/službe ne dijele informacije s roditeljima djece s teškoćama u razvoju.^{[802] [803]}

Prema Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom postoji 33 618 (6,3% od svih osoba s invaliditetom) registrirane djece s teškoćama u razvoju u dobi od 0 do 18 godina, 20 523 (61%) su dječaci, a 13 095 (39%) djevojčice.^[804] Većina djece, odnosno 15 873 (47,2%), pripada skupini djece od 10 do 14 godina starosti (tablica 12). Većina djece s teškoćama u razvoju (približno 50%) živi u Gradu Zagrebu i u Splitsko-dalmatinskoj, Zagrebačkoj i Osječko-baranjskoj županiji. Najveća prevalencija invaliditeta u dobnoj skupini od 0 do 19 godina starosti je u Međimurskoj županiji. Iz tablica 12 i 13 vidi se da je veća učestalost svih oštećenja kod dječaka, u usporedbi s djevojčicama. Većina djece ima govorna oštećenja i poremećaje u učenju (27,5%), intelektualne teškoće (19,5%) te oštećenja središnjega živčanog sustava (19,4%), dok ih gotovo 40% ima višestruka oštećenja (tablica 13).

Prema ovom Registru, većina djece s teškoćama u razvoju živi u obiteljima (96%), dok ih oko 3% živi u ustanovama, a 12% ima loše životne uvjete. Od ukupno 33 681 djece s teškoćama u razvoju, njih

Tablica 12. Broj djece s teškoćama u razvoju prema spolu i dobi

Dobna skupina	Dječaci	Djevojčice	Ukupno
0 – 4	946	685	1 631
5 – 9	4 773	3 159	7 932
10 – 14	9 769	6 104	15 873
15 – 18	5 035	3 147	8 182
Ukupno	20 523	13 095	33 618

Izvor: Hrvatski registar o osobama s invaliditetom, 11. siječnja 2011.

15 879 prima socijalnu pomoć. Ovu pomoć prima više dječaka (9 297, 59%) nego djevojaka (6 582, 41%), a većina je u dobnoj skupini osoba od 10 do 14 godina starosti. Diskriminirajuće je da djeca s teškoćama u razvoju koja provode više od četiri sata dnevno u vrtićima, školama ili specijaliziranim ustanovama za rehabilitaciju nemaju pravo na punu invalidninu (1.250,00 kn; 230,25 USD), već samo na polovinu tog iznosa (625,00 kn; 115,13 USD). Izravna posljedica toga jest niži standard života djece s teškoćama u razvoju i povreda njihovog prava na obrazovanje kojime se ostvaruje puni razvojni potencijal, što bi im dugoročno dalo bolji društveno-ekonomski položaj, smanjilo njihovu ovisnost o drugima i na jednak ih način uključilo u društvo.^[805]

Broj djece s teškoćama u razvoju koja žive u institucionalnoj skrbi neprekidno se povećava^[806] od 2000. do 2008. (od 2 777 na 3 695).^[807] Ovaj se porast može pripisati sve većem nedostatku specijalističke skrbi i defektologa na nekim zemljopisnim područjima, zbog čega se djecu izdvaja iz njihovih bioloških obitelji. Tijekom protekle tri godine (2007. – 2009.) skrb za djecu s teškoćama u razvoju i odrasle osobe s invaliditetom u državnim domovima povećana je za 11%, dok je broj nedržavnih domova i drugih pravnih osoba smanjen za 18%.^[808] Od svih osoba s poteškoćama koje su korisnici različitih oblika skrbi u domovima i drugim pravnim osobama koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi 38% (2 324) su djeca. Gotovo polovina (1 012) ove djece su na stalnom ili tjednom smještaju, dok ih je 1 312 obuhvaćeno izvaninstitucijskim uslugama.^[809] Razlozi zbog kojih rabe te usluge su raznoliki, no tome značajno doprinosi činjenica da na područjima na kojima žive ne mogu ostvariti školovanje i/ili rehabilitaciju. Velik se broj djece s teškoćama u razvoju nalazi u institucionalnoj skrbi zbog obrazovanja (71%), u usporedbi s 29% koji žive u domovima zbog teških oštećenja ili

- [805] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 107. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izveo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [806] Treba primijetiti da je Hrvatska od 2007. posvećena deinstitucionalizaciji osoba s mentalnim i intelektualnim invaliditetom (*Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju*).
- [807] Regionalni ured UNICEF-a za CEE/CIS, Ženeva (11. veljače 2011.), *TransMONEE baza podataka*, 2010.
- [808] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016. (2018.)*, Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010., str. 38. http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi
- [809] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016. (2018.)*, Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010., str. 36. http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi

Tablica 13. Vrste teškoća u razvoju među djecom na temelju Zakona o registru osoba s invaliditetom prema spolu

Vrsta oštećenja	Dječaci	Djevojčice	Ukupno
Oštećenja vida	673	562	1 235
Oštećenja sluha	764	501	1 265
Oštećenja govorno-glasovne komunikacije	5 945	3 308	9 253
Oštećenja lokomotornog sustava	947	819	1 766
Oštećenja središnjega živčanog sustava	3 785	2 723	6 508
Oštećenja perifernoga živčanog sustava	240	163	403
Oštećenja drugih organa i organskih sustava	1 790	1 375	3 165
Intelektualne teškoće	3 925	2 637	6 562
Duševni poremećaji i poremećaji u ponašanju	1 728	810	2 538
Autizam	531	150	681
Kongenitalne anomalije i kromosomski poremećaji	2 524	2 016	4 540
Višestruka oštećenja	8 228	5 229	13 457

Izvor: Hrvatski registar o osobama s invaliditetom, 17. siječnja 2011.

[810] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016.* (2018.), Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010., str. 37. http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi

[811] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016.* (2018.), Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010., str. 45. http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi

[812] To uključuje Koprivničko-križevačku, Međimursku, Sisačko-moslavačku, Požeško-slavonsku, Virovitičko-podravsku, Osiječko-baranjsku i Ličko-senjsku županiju. Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016.* (2018.), Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010., str. 40. http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi

[813] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016.* (2018.), Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010., str. 41. http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi

zato što nemaju odgovarajuću roditeljsku skrb.^[810] Kao dio strategije deinstitucionalizacije postoje planovi smanjivanja institucionalne skrbi za djecu s teškoćama u razvoju za 40% do 2016. (posebno za osnovnoškolsku djecu) te za povećanje izvaninstitucijskih oblika smještaja i izvaninstitucijskih usluga.^[811] Trenutačno postoje regionalne nejednakosti u vezi s institucionalnom skrbi jer gotovo sedam županija nema kapaciteta za sve osobe s invaliditetom,^[812] no alternativni oblici skrbi poput udomiteljstva za ovu su skupinu također oskudni. Trenutačno djeca s teškoćama u razvoju čine 13% sve udomljene djece, a mogu se spomenuti i velike regionalne razlike u vezi s razvojem udomiteljske skrbi za osobe s invaliditetom.^[813] Primjerice, 2009. godine u Sisačko-moslavačkoj, Koprivničko-križevačkoj, Virovitičko-podravskoj, Požeško-slavonskoj i Ličko-senjskoj županiji uopće nije bilo izvaninstitucijskog smještaja za djecu s teškoćama u razvoju.^[814] Ti su pokazatelji dokaz da je potrebno poduzeti aktivnosti za poticanje udomitelja koji bi skrbili i o ovoj korisničkoj skupini.

Osiguravanje pristupa obrazovanju za djecu s teškoćama u razvoju ustavna je i zakonska obveza države. Djeci s teškoćama u razvoju zajamčeno je potpuno uključivanje u sustav besplatnoga osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja,^[815] no dani su praktični razlozi zašto to zakonodavstvo još uvijek nije u potpunosti primijenjeno.^[816] Oni uključuju manjak novčanih sredstava, nedovoljno dobro razumijevanje u društvenim i obrazovnim krugovima, nepostojanje interaktivnosti i suradnje s drugim državnim sustavima i manjak poštovanja prema multidisciplinarnom pristupu. Točni podaci o stupnju uključenosti djece s teškoćama u razvoju u obrazovni program za svaku od županija nisu poznati jer se metode prikupljanja razlikuju i ne pružaju točan prikaz postojećeg stanja stvari.^[817]

Prema Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom 21 465 djece s teškoćama u razvoju (64% sve registrirane djece s teškoćama u razvoju) uključeno je u neki oblik obrazovanja. U nekom obliku obrazovnog programa sudjeluje više dječaka (63%) nego djevojčica (37%), dok je većina (57%) u dobnoj skupini od 10 do 14 godina (tablica 14).

Unatoč relevantnom zakonodavstvu i nacionalnoj strategiji, u praksi mnoge su škole nedostupne i zbog udaljenosti (posebno tamo gdje nema organiziranog prijevoza) i fizičkih prepreka. Pohvalno je da je uveden

Tablica 14. Broj djece s teškoćama u razvoju koja pohađaju neki oblik obrazovanja prema spolu i dobnim skupinama

Dobna skupina	Dječaci	Djevojčice	Ukupno
0 – 4	84	41	125
5 – 9	1 951	1 168	3 119
10 – 14	7 648	4 500	12 148
15 – 18	3 836	2 237	6 073
Ukupno	13 519	7 946	21 465

Izvor: Hrvatski registar o osobama s invaliditetom, 11. siječnja 2011.

projekt pod nazivom Mreža škola bez arhitektonskih prepreka^[818] kako bi se za djecu s teškoćama u razvoju poboljšala pristupačnost obrazovanju u svakoj županiji diljem Republike Hrvatske. Za sada ova mreža uključuje 63 osnovne i 22 srednje škole. To je vrijedan projekt zato što 67% svih škola u Republici Hrvatskoj još uvijek nije prilagođeno, dok ih je 26% djelomično prilagođeno, a samo 7% potpuno prilagođeno.^[819]

Uz to, u posebnim ustanovama za edukaciju djece s teškoćama u razvoju razvijene su mobilne službe u centrima za pomoć. Njihov je glavni zadatak pružiti pomoć školskoj djeci mijenjajući poseban cilj obrazovnih institucija s edukacije djece s teškoćama u razvoju na pružanje podrške djeci, nastavnicima, roditeljima i drugim osobama uključenima u proces integracije. Primjerice, Centar za odgoj i obrazovanje Vinko Bek je u školskoj godini 2003./2004. pratio 141 slijepog ili slabovidnog učenika integriranog u redovni predškolski program te u osnovne i srednje škole, dok je još 35 učenika osnovnu školu pohađalo u sklopu same ustanove. No, očit je i manjak specijaliziranih asistenata (osobnih asistenata u nastavi i osobnih asistenata) i senzibiliziranoga nastavnčkog osoblja, što ometa uključivanje djece s teškoćama u razvoju u obrazovni sustav. I, iako se asistenti mogu zaposliti^[820], ta mogućnost nije obvezna. To je uzrok mnogih frustracija na štetu djece jer nije jasno koje dijete ima pravo na asistenta u nastavi i tko može biti asistent u nastavi, što postavlja pitanje o jednakom pristupu za djecu u manjim ili udaljenijim područjima Republike Hrvatske ili lokalnim zajednicama koje financijski nisu u mogućnosti platiti asistente.^[821] Sve u svemu, stručna podrška u procesu obrazovanja i rehabilitacije koja se nudi integriranoj školskoj djeci još je uvijek nedostatna s obzirom na to da škole zapošljavaju neprimjeren broj stručnih suradnika (pedagoga, psihologa i defektologa), a različite se institucije, nažalost, nisu voljne upustiti u nešto što je izvan okvira njihovih striktnih nadležnosti, tako da je teško provoditi multidisciplinarni rad.^[822] Još jedan problem koji se pojavljuje je i nedostatak odgovarajućih udžbenika i nastavnih pomagala.^[823] Nažalost, stanje je još teže kod

[814] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, *Izvešće o provedbi Nacionalne strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. u 2009. godini*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2010.

[815] To je zajamčeno u Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom, Nacionalnoj strategiji izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine (*Narodne novine*, br. 63/07.), Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama (*Narodne novine*, br. 87/08., 86/09., 92/10. i 105/10.) i Državnom pedagoškom standardu za osnovno i srednje obrazovanje (*Narodne novine*, br. 63/08.).

[816] OECD, *Educational policies for pupils at risk and pupils with disabilities in Southeast Europe – Croatia* (Obrazovne politike za učenike u riziku i učenike s teškoćama u razvoju u Jugoistočnoj Europi - Hrvatska), izvješće, 2007.

[817] Primjerice, u Šibensko-kninskoj i Primorsko-goranskoj županiji vidi se da je vrlo malen broj djece ostvario pravo na obrazovanje, no ovo je možda tako zbog loših metoda prikupljanja podataka. Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2010.), *Izvešće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 31., 37. http://www.hzjz.hr/epidemiologija/kron_mas/invalidi09.pdf (20-03-2011)

[818] Projekt Mreža škola bez arhitektonskih barijera provodi se od 2006., a provodi ga Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

[819] Ružić, E., *Sustav školovanja učenika s teškoćama u cilju prevencije siromaštva i socijalne isključenosti*, dokument predstavljen na konferenciji Djeca u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti: izazovi i mogućnosti, Zagreb, studeni 2010.

[820] Vidi Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (*Narodne novine*, br. 87/08., 86/09., 92/10. i 105/10.) te Državni pedagoški standard (*Narodne novine*, br. 63/08.).

[821] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 109. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)

[822] Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Synthesis report and Chapter 3 Croatia in Education Policies for Students at Risk and those with Disabilities in South Eastern Europe: Bosnia-Herzegovina, Bulgaria, Croatia, Kosovo, FYR of Macedonia, Moldova, Montenegro, Romania and Serbia. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD); Obrazovne politike za učenike u riziku i učenike s teškoćama u razvoju u Jugoistočnoj Europi - Hrvatska (2007.) <http://www.oecd.org/dataoecd/17/26/38614202.pdf>

[823] Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, *Izvešće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, 2010., str. 59. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)

- [824] Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, *Izješće o radu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, 2010., str. 59. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [825] Šupe, T., *Pregled i analiza zakonske regulative na području rane intervencije u Republici Hrvatskoj - usporedba propisa iz različitih sustava, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45(2), 2009., str. 98.
- [826] Zakon o roditeljnim i roditeljskim potporama (*Narodne novine*, br. 85/08. i 110/08.) i Pravilnik o uvjetima i postupku za stjecanje prava zaposlenog roditelja ili samozaposlenog roditelja djeteta s težim smetnjama u razvoju na dopust ili na rad u skraćenom radnom vremenu radi njege djeteta (*Narodne novine*, br. 18/09.).
- [827] Šupe, T., *Pregled i analiza zakonske regulative na području rane intervencije u Republici Hrvatskoj - usporedba propisa iz različitih sustava, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45(2), 2009., str. 103.
- [828] Pravobraniteljica za djecu, *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 107. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [829] Groce, N., *Violence against disabled children* (Nasilje nad djecom s teškoćama u razvoju), izvješće glavnog tajnika UN-a o nasilju nad djecom, Tematska skupina o nasilju, New York, UNICEF, 2005.
- [830] Pravobraniteljica za djecu, *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 109. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [831] Pravobraniteljica za djecu, *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 106. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [832] Pravobraniteljica za djecu, *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 67. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)

predškolskog odgoja i obrazovanja jer ta razina obrazovanja nije obvezna. Na mnogo su načina djeci s teškoćama u razvoju i njihovim obiteljima uskraćeni javni servisi i resursi koji su drugima dostupni. Primjerice, u dječjim vrtićima postoji sklonost pretjerivanja u vezi s djetetovim zdravstvenim problemima kako bi se izbjegla odgovornost za cjelodnevnu skrb. Roditeljima se često savjetuje da svoju djecu ostavljaju samo 1 – 3 sata, neovisno o preporuci stručnjaka. Drugi prigovori uključuju nedostatak osjetljivosti za posebne potrebe djece s teškoćama u razvoju, strah od primanja „bolesnog“ djeteta i manjak resursa.^[824]

Nepovoljno utječe i činjenica da su u mnogim općinama savjetodavne službe i centri za dnevnu skrb nedostupni djeci s teškoćama u razvoju i njihovim obiteljima. Što se toga tiče, akcije koje poduzima Hrvatska kasne za njezinim obvezama, posebno u vezi s pristupačnošću servisa za djecu s teškoćama u razvoju i njihovih obitelji koje žive u udaljenijim područjima. Međutim, neovisno o lokaciji, neke su odredbe u sukobu s načelima rane intervencije koja je ključna za optimalan razvoj djece s teškoćama u razvoju. Primjerice, invalidska kolica nisu dostupna prije napunjene treće godine života, a prava na dobivanje Brailleova stroja mogu se steći samo kad dijete krene u školu.^[825] Jednako tako, ako roditelj ostvari status njegovatelja,^[826] djetetu se uskraćuje pravo na oblike brige izvan obitelji, kao što su boravak u školi i vrtiću, čime se djeci s teškoćama u razvoju uskraćuje njihovo ustavno pravo na obrazovanje i socijalizaciju. Ovo jasno pokazuje važnost provedbe izmjena i dopuna propisa prema holističkim načelima temeljenim na stvarnim potrebama djeteta i obitelji.^[827] Djeca s teškoćama u razvoju heterogena su skupina različitih vrsta i stupnjeva poteškoća te mogućnosti. Mnogi od njih istodobno trebaju zdravstvenu, socijalnu i drugu skrb. Djeca s teškoćama u razvoju često ne ostvaruju odgovarajuću zdravstvenu skrb zbog manjka zdravstvenih stručnjaka za djecu, a posebno za djecu s teškoćama u razvoju. Posebice se ovo odnosi na dječju psihijatriju i stomatologiju te na druga medicinska područja.^[828] Zaštita mentalnog zdravlja ove djece s teškoćama u razvoju još se uvijek ne prepoznaje kao potreba, iako su ova djeca izložena većem riziku od duševnih smetnji. I dok su sva djeca izložena većem riziku da postanu žrtve nasilja, djeca s teškoćama u razvoju nalaze se u značajno većem riziku zbog stigme, negativnih tradicionalnih uvjerenja i neznanja. Nasilnici, koji ih vide kao lake žrtve, često ciljaju upravo djecu s teškoćama u razvoju.^[829] Pravi razmjer ovog problema nije poznat, no izvješća su uputila na to da je to poseban problem među djecom u institucionalnoj skrbi.^[830] Nadalje, nedovoljno sredstava za socijalne programe izravno pogađa djecu s teškoćama u razvoju čije obitelji često nemaju resurse kojima bi im osigurali prikladan životni standard, zdravstvenu skrb, rehabilitaciju i druge usluge koje trebaju.^[831] Primjerice, primijećeno je da su djeca s teškoćama u razvoju u posebnom riziku od nepovoljnih posljedica siromaštva i nije neuobičajeno da se roditelji takve djece prijavljuju za humanitarnu pomoć kako bi pokrili troškove skupih medicinskih liječenja.^[832] Povrh toga, brojne fizičke prepreke onemogućavaju djeci s teškoćama u razvoju sudjelovanje u društvenim aktivnostima u zajednici, obrazovanje u redovnim školama i samostalno poduzimanje osnovnih svakodnevnih aktivnosti koje uživaju druga djeca. To dodatno pojačava njihovu isključenost iz društva i nemogućnost socijalne integracije djece s teškoćama u razvoju i njihovih vršnjaka. Istraživanja su pokazala da se djecu s intelektualnim

poteškoćama slabije prihvaća u društvu i češće odbacuje u usporedbi s drugom djecom u redovnoj nastavi te da djeca s teškoćama u razvoju pojedinačno manje povoljno vrednuju svoje odnose s vršnjacima.^{[833] [834] [835]} Bez sumnje, dodatni bi asistenti u nastavi promijenili dinamiku u razredu i olakšali učenje te potakli uzajamne interakcije između učenika. Za poboljšanje kvalitete života djece i mladih s teškoćama u razvoju dane su brojne preporuke. Od svega je najpotrebnije provesti različite programe rane intervencije koji uključuju odgovarajuću potporu s punom institucionalnom pomoći i sveobuhvatnim informacijama o prikladnim zdravstvenim, socijalnim i drugim uslugama kako za djecu s teškoćama u razvoju tako i za njihove obitelji. To bi kao sustav koordiniranih službi promicalo rast i razvoj djece i podupiralo obitelji tijekom tih kritičnih ranih godina razvoja njihove djece. Uz to, trebalo bi dati veći prioritet pitanju pristupa uslugama i servisima u lokalnoj zajednici (primjerice dostupnost usluga utemeljenih u lokalnoj zajednici, poput dnevne skrbi i obrazovnih programa). Alternativno, moglo bi se angažirati mobilne stručne timove na županijskoj razini koji bi pružali stručnu podršku za asistente, koordinatore, učitelje i stručno osoblje kako bi sva djeca s teškoćama u razvoju primila podršku koju trebaju.^[836] Nadalje, važno je povećati interes kod udomitelja za specijalizirano udomiteljstvo povećavanjem kompetencija kroz edukaciju i pružanjem boljih poticaja, primjerice većih novčanih naknada, kao i poboljšanjem sustava trajne stručne podrške (obuke, nadzora) i dostupnosti programa rehabilitacije.^[837]

Dodatne bi promjene mogle uključiti prilagodbu odgojno-obrazovnih i nastavnih oblika, metoda i sredstava rada potrebama i sposobnostima učenika, što bi trebalo uključiti individualizirani nastavni plan i program/proceduru, a ne strogi i uski nastavni plan i program koji ne odgovara njihovim potrebama. Izvedive bi alternative mogle biti učenje na daljinu za djecu s teškoćama u razvoju.^[838] Značajno je da je potrebna stručna i humana potpora svoj djeci s teškoćama u razvoju, njihovim roditeljima, braći i sestrama, učiteljima i odgajateljima.^[839] Primjerice, vrlo bi korisne bile radionice za obuku učitelja o radu s učenicima s posebnim potrebama koje bi olakšale promjenu u stavovima učitelja prema integraciji djece s teškoćama u razvoju u redovne razrede. Prijeko je potrebna senzibilizacija i prihvaćanje te razumijevanje potreba različite djece od strane učitelja jer bi to pozitivno utjecalo na vršnjake. I, na kraju, budući da postoji potreba za dosljednijom i sustavnijom provedbom nacionalnih politika s posebnom pažnjom posvećenom inkluzivnom obrazovanju i da djeca s teškoćama u razvoju moraju zadovoljiti i dodatne troškove, trebalo bi poticati i podupirati obrazovanje kroz školarine, doplatke itd., kako bi njihove šanse za dostizanje kvalitetnog i primjerenog obrazovanja bile izjednačene s drugima i kako bi obrazovanje bilo temelj njihova aktivnog sudjelovanja u društvu.^[840]

Dodatno, prepoznat je manjak ciljanih istraživanja obitelji s djecom s teškoćama u razvoju ili mladima s invaliditetom kako bi se povećalo znanje i razumijevanje njihovih specifičnih teškoća. Manjak podataka glavna je zapreka sveobuhvatnim politikama i smislenim strategijama koje bi zauzvrat mogle zadovoljiti potrebe ove ranjive grupe. Ovakva bi vrsta istraživanja mogla osigurati presudne temelje za zaštitu i ostale vrste mjera, posebice za ranjive obitelji, kao npr. jednoroditeljska kućanstva. Nadalje, od velike bi koristi bilo i istraživanje koje pokazuje kako invaliditet utječe na dinamiku obiteljskog života kako bi se odredili tip, forma i razina potrebne podrške obitelji u različitim regijama Republike Hrvatske.

- [833] Nazor, M. i Nikolić, M., *Djeca s teškoćama u razvoju u redovnim školama, Primjenjena psihologija* 12(3-4), 1991., str. 123-127.
- [834] Žic, A i Igrić, L., *Self-assessment of relationships with peers in children with intellectual disability* (Samovrednovanje odnosa s vršnjacima djece s intelektualnim invaliditetom), *Journal of Intellectual Disability Research* 45(3), 2001., str. 202-211.
- [835] Igrić, L., Cvitković, D. i Wagner Jakab, A., *Djeca s teškoćama učenja u interaktivnom sustavu obitelji-škola-vršnjaci, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45(1), 2009., str. 31-38.
- [836] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 109. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [837] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016.* (2018.), Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010., str. 41. http://www.mzss.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi
- [838] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 154. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)
- [839] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 110. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [840] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 68. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)

6. Djeca koja pripadaju nacionalnim manjinama

Djeca romske nacionalne manjine

Od svih nacionalnih manjina i etničkih skupina u Republici Hrvatskoj Romi bez sumnje imaju najteži društveni položaj okarakteriziran visokim stupnjem socijalne isključenosti. Životni su se uvjeti za Rome od tranzicije te tijekom sadašnje recesije ozbiljnije pogoršali nego za bilo koju drugu skupinu ljudi. Istraživanja stalno pokazuju da su Romi u svim kategorijama koje trebaju socijalnu zaštitu predstavljeni kao vrlo siromašni, dugoročno nezaposleni, neobrazovani, članovi velikih obitelji i pojedinci bez prebivališta/državljanstva.^[841] Temeljem primjene Nacionalnog programa za Rome (2003.) i Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma 2005. – 2015. u Republici Hrvatskoj ostvaren je izvjestan napredak za romsko stanovništvo.^[842] Učinjeni su napor da se sva djeca romske nacionalne manjine uključe u odgojno-obrazovni sustav, da se unaprijedi njihova zdravstvena zaštita, poveća stopa zaposlenosti i poboljšaju uvjeti stanovanja, a vodila se briga i o očuvanju romske kulture, tradicije, jezika i običaja. Iako se većina mjera Nacionalnog programa za Rome i Akcijskog plana uspješno provodi, velik je broj mjera uglavnom dugoročnog karaktera, zbog čega njihovo ostvarenje traži trajne i dodatne aktivnosti (primjerice daljnje napore, koordinirane aktivnosti državnih tijela i lokalne vlasti te proračunska sredstva).^[843] Povrh toga, još uvijek nije poznata njihova učinkovitost jer o Romima postoji malo statističkih ili istraživačkih podataka, posebno na područjima obrazovanja i zdravstva.

[841] Vidi Europski centar za prava Roma (eng. European Roma Rights Center, ERRC), <http://www.errc.org>

i Ringold, D., Orenstein, M. A. i Wilkens, E., *Roma in an expanding Europe: Breaking the poverty cycle* (Romi u Europi koja se širi: Prekidanje kruga siromaštva), Washington D.C., Svjetska banka.

http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/roma_in_expanding_europe.pdf

[842] Od 2007. do 2009. državni proračun za provedbu Nacionalnog programa i Akcijskog plana bio je 29.951.540,00 KN; 5.511.083,36 USD. Vidi: Povjerenstvo za praćenje provedbe Nacionalnog programa za Rome, *Izveštje o provođenju Nacionalnog programa za Rome za 2007., 2008. i 2009. godinu*, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, 2010.

<http://www.vlada.hr/nacionalniprogramromi/content/view/134/1/lang,hrvatski/>

[843] Povjerenstvo za praćenje provedbe Nacionalnog programa za Rome, *Izveštje o provođenju Nacionalnog programa za Rome za 2007., 2008. i 2009. godinu*, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, 2010., str. 10. <http://www.vlada.hr/nacionalniprogramromi/content/view/134/1/lang,hrvatski/>

Demografski gledano, Romi u Republici Hrvatskoj uglavnom održavaju progresivan oblik dobne strukture karakteriziran velikim udjelom djece i malim udjelom starijih osoba. Više od polovine romskog stanovništva (55,4%) su osobe mlađe od 19 godina.^[844] Takva nerazmjerno mlada populacija odražava relativno visoku stopu poroda i kratku očekivanu dob života. Budući da je velik udio djece školske dobi, kvalitetno je obrazovanje od strateške važnosti, uzimajući u obzir dugoročne implikacije koje ono ima na uključenost u društvo.

Međutim, Romi su najneobrazovanija manjinska skupina u Republici Hrvatskoj. Prema popisu stanovništva iz 2001. godine,^[845] od 6 304 Roma starijih od 10 godina, gotovo je njih 1 400 (22,2%) bilo nepismeno (12,1% muških, u usporedbi s 32,4% ženskih osoba), a skoro trećina romske populacije (32,6%) starije od 15 godina nije završila niti jedan razred škole, dok ih je samo 0,3% završilo visoku školu. Neki Romi nikada nisu bili u školi, a očita je i značajna razlika s obzirom na spol. U ovoj su kategoriji Romkinje u značajno lošijem položaju: ovaj se postotak penje i do 44,2% kod ženskih osoba, dok je za muške to upola manje (21,3%). Ova razlika odražava pitanje neravnopravnosti spolova u pristupu obrazovanju što je razlog za posebnu brigu s obzirom na to da je dobrobit obitelji, a posebno djece, usko povezan s razinom obrazovanja majke.

Važno je posebnu pažnju pokloniti djevojčicama^[846] jer rane udaje^[847] i/ili društvene odgovornosti (briga o djeci i kućanske obveze) doprinose visokoj razini nepismenosti među romskim djevojkama i ženama. Školsko obrazovanje za djevojke je često ograničeno kao način kontrole ženske spolnosti i svaki pokušaj promjene iste uloge (primjerice više razine obrazovanja, službeno zaposlenje, kontracepcija) ponekad se vidi kao „odbacivanje” romskog identiteta.^[848]

Prema najnovijim izvješćima, broj djece romske nacionalne manjine uključene u predškolski odgoj porastao je s 350 u školskoj godini 2005./2006. na 734 u školskoj godini 2009./2010. U osnovnom obrazovanju broj Roma povećao se četiri puta, s 1 013 na 4 186. Ove službene statistike nažalost nisu potpune jer ne upućuju koji je postotak sve djece uključen u obrazovanje^[849], kao ni njihove godine pri upisu. Zbog toga je nužno popise stanovništva voditi sveobuhvatno s pouzdanim statističkim pokazateljima među romskim stanovništvom zbog prave procjene napretka. Povrh toga, iako su veće stope upisa pohvalne, ipak sva upisana djeca ne završavaju osnovnu školu. Prema nevladinim izvorima, poput Amnesty Internationala,^[850] procijenjeno je da samo 27% učenika romske nacionalnosti upisanih u osnovnu školu završava svoje osnovno obrazovanje. U nekim školama 90 – 100% djece romske nacionalne manjine ne završi osnovno obrazovanje.

Unatoč poboljšanjima posljednjih godina (osobito u Međimurskoj županiji), većina djece romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj nije uključena u programe predškolskog odgoja i naobrazbe. Mnoga djeca školske dobi u vrijeme započinjanja svog školovanja uopće ne govore ili slabo govore hrvatski jezik. Prema procjenama osnovnu

školu pohađa oko 86% djece u dobi od 7 godina. Za djecu u dobi od 8 do 12 godina starosti stopa pohađanja škole doseže čak 95 – 100% i onda polako opada što su djeca starija. Za razliku od neromske djece, koja gotovo sva pohađaju osnovnu školu, samo oko 70% djece romske nacionalne manjine u dobi do 15 godina pohađa osnovnu školu. Promjena s razredne na predmetnu nastavu, do koje dolazi u petom razredu, je trenutak kada većina djece napusti školovanje.^[851] U Republici Hrvatskoj osnovnu školu, koja je obvezna, nije završilo 3 860 Roma starijih od 15 godina (40,97% ukupne romske populacije).^[852]

Godine 2009. 283 srednjoškolaca primalo je školarinu, a smještaj je osiguran za 71 učenika. U sustavu visokog obrazovanja 26 studenata romske nacionalne manjine dobilo je školarinu.^[853] Ipak, podrobnija, raspodijeljena analiza razdoblja od 2005. do 2010. godine pokazuje da je došlo do oscilacije kod upisa u sustav predškolskog odgoja i naobrazbe s padom između školskih godina 2007./2008. i 2008./2009. s 810 na 692 polaznika (vidi tablicu 15). Budući da je rani odgoj i naobrazba moćan alat za osiguravanje uspješnog početka školovanja te način na koji djeca romske nacionalne manjine mogu izbjeći početne zapreke, ovo možda nije dovoljno. Pohvalno je da je na početku školske godine 2010./2011. u Međimurskoj županiji provedena mjera s ciljem uključivanja sve djece u predškolski program. Ova mjera, koja pruža svakodnevni predškolski program, uključujući i prijevoz te obrok, namijenjena je svoj djeci romske nacionalne manjine koja će se upisati u osnovnu školu u školskoj godini 2011./2012.^[854]

- [844] Prema podacima iz popisa stanovništva (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Popis stanovništva 2001.) u Hrvatskoj živi 9 463 Roma (0,21% ukupnog stanovništva). Međutim, prema procjenama u Republici Hrvatskoj zapravo živi značajno veći broj Roma, između 30 000 i 40 000 ljudi. Razlika između utvrđenog i procijenjenog broja Roma je u velikoj mjeri posljedica odluke samih Roma da se izjasne kao pripadnici neke druge narodnosti, a ne romske. UNDP, Hrvatska. <http://vulnerability.undp.sk/DOCUMENTS/croatia.pdf> (20. ožujka 2011.)
- [845] Pokos, N., Demografska analiza Roma a temelju statističkih podataka, u: Štambuk, M. (ur.), *Kako žive hrvatski Romi*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2005., str. 37-52, 265-280.
- [846] Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 102. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [847] Pravobraniteljica za djecu preporuča kažnjavanje odraslih, posebno roditelja koji podupiru, potiču ili provode tradiciju maloljetničkih brakova. Pravobraniteljica za djecu, *Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 105. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)
- [848] Šikić-Mičanović, L., *Romkinje i uvjeti njihova života*, u: Štambuk, M. (ur.), *Kako žive hrvatski Romi*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2005., str. 203-218, 437-454.
- [849] Procjenjuje se da većina romske djece nije uključena u obrazovni sustav. *Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine*. 2006. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, stranica 71. Ovo je prilično velik broj s obzirom na to da je polovina stanovništva (55,4%) mlađa od 19 godina.
- [850] Amnesty International, Croatia: *The Roma and the right to education, Fact Sheet, EUR 64/001/2006 (Public)* (Hrvatska: Romi i pravo na obrazovanje), <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR64/001/2006/en/3defea06-d3d9-11dd-8743-d305bea2b2c7/eur640012006en.html>
- [851] Institut Otvoreno društvo, *Ravnopravan pristup Roma kvalitetnom odgoju i obrazovanju*, Institut Otvoreno društvo, 2007. http://www.soros.org/initiatives/roma/articles_publications/publications/equal_20071217/croatia2_20071217.pdf
- [852] Zaklada za obrazovanje Roma, *Needs Assessment Study for the Roma Education Fund Background Paper* (Procjena potreba za Zakladu za obrazovanje Roma – Izveštaj za Hrvatsku), 2. dodatak (tablica 9.). <http://ddp-ext.worldbank.org/EdStats/HRVwp04.pdf>
- [853] Povjerenstvo za praćenje provedbe Nacionalnog programa za Rome, *Izvešće o provođenju Nacionalnog programa za Rome za 2007. 2008. i 2009. godinu*, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, 2010., str. 6. <http://www.vlada.hr/nacionalniprogramromi/content/view/134/1/lang/hrvatski/>
- [854] Vijeće Europe, *Comments of the Government of Croatia on the third opinion of the advisory committee on the implementation of the framework convention for the protection of national minorities by Croatia 25 November 2010*. (Komentari Vlade Republike Hrvatske o trećem mišljenju savjetodavnog odbora za provedbu okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Hrvatskoj do 25. studenog 2010.), 2010. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_3rd_Com_Croatia_en.pdf

Tablica 15. Broj dječaka i djevojčica prema vrsti škole za školske godine 2006./2007., 2007./2008. i 2008./2009.

	2006./2007.	2007./2008.	2008./2009.
Upisi	Ukupno (dječaci/djevojčice)	Ukupno (dječaci/djevojčice)	Ukupno (dječaci/djevojčice)
Predškolski odgoj	518 (n/a)	810 (409/401)	692 (350/342)
Osnovna škola	3 010 (n/a)	3 786 (1 934/1 852)	3 936 (2 041/1 895)
Srednja škola	172 (n/a)	186 (117/69)	224 (129/95)
Visoko obrazovanje	10 (3/7)	12 (4/8)	20 (11/8)

Izvor: Izvješće Ureda za nacionalne manjine o provedbi Akcijskog plana desetljeća za uključivanje Roma 2005. – 2015.

U skladu s ovime, broj upisa u osnovnu školu raste stabilno još od 2006./2007., kada je broj dječaka u usporedbi s djevojčicama bio veći svake školske godine. U 2009. tri su osnovne škole za 144 učenika omogućile program nakon škole. To je od iznimne koristi za onu djecu koja kod kuće nemaju prikladne uvjete za optimalno učenje.

To također pruža posebnu pažnju jer učitelji nadziru produljene boravke. Iako su upisi u srednju školu u porastu, moguće je primijetiti popriličan pad u usporedbi s upisima u osnovnu školu, što, čini se, upućuje na visoku stopu napuštanja osnovne škole i manjak poticaja za nastavak.^[855] Pozitivno je da se svim učenicima romske nacionalne manjine srednjih škola daje mjesečna školarina od 500,00 kn (92,1 USD) (5.000,00 kn; 921 USD godišnje).

U svakom slučaju, više razine obrazovanja važne su radi poboljšanja pristupa djece različitim oblicima kapitala i radi popravljivanja njihova marginaliziranog položaja. Od školske godine 2006./2007. došlo je do povećanja upisa na visoke i više škole (vidi tablicu 15), što upućuje na uspjeh školarina koje su osigurane za studente romske nacionalne manjine (10.000,00 kn; 1.842 USD godišnje). Iako se prethodnih godina činilo da su djevojke sklonije nastavljati s visokim obrazovanjem, čini se da se taj trend mijenja. Kao i prijašnjih godina, u školskoj godini 2009./2010. niz nevladinih organizacija dobio je sredstva i za izvannastavne programe, poput ljetnih škola, obrazovnih/kreativnih radionica i interkulturalnih programa za djecu i mladež romske nacionalne manjine. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa uspostavilo je bazu podataka, omogućavajući učinkovito praćenje ključnih podataka u vezi s obrazovnim postignućima djece romske nacionalne manjine. Uz to, Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja^[856] osnovao je povjerenstvo za razvoj modela i metodologije za redovitu procjenu kvalitete obrazovanja među djecom romske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj.

Pokazalo se da je generacija djece romske nacionalne manjine u tranziciji vidjela pogoršanje pristupa i kvalitete obrazovanja usporedimo li ih s njihovim roditeljima koji su imali koristi od politike uključivanja koja se provodila pod središnjim planiranjem.^[857] Mogući uzroci za veće stope napuštanja školovanja ili ponavljanja uključuju negativna stajališta

prema školi, diskriminaciju i institucionalne prepreke. Uz to, mnoga djeca romske nacionalne manjine nemaju prikladne uvjete za učenje u svom kućnom okruženju (stolove, svjetlo, mir i tišinu).^[858]

Stoga, rješavanje problema u ponašanju u školi (primjerice loše školske ocjene, često izostajanje, neprikladna odjeća i izgled) moglo bi biti bezuspješno bez obraćanja na višestruke čimbenike siromaštva u obiteljskim okruženjima (primjerice neprikladno stanovanje i manjak javnih usluga) koje doprinose i održavaju problematično ponašanje.

Višestruki čimbenici siromaštva posebno su naglašeni među Romima i neizostavno trajno utječu na djecu. U jednom nacionalnom reprezentativnom istraživanju koje je uključilo 969 romskih kućanstava pokazalo se da petina kućanstava nema niti jednu javnu komunalnu uslugu (struju, tekuću vodu ili kanalizaciju), a većina ispitanika (64%) tvrdila je da su loše ekonomske okolnosti glavni problem kućanstva.^[859] Bez sumnje kvaliteta stanovanja ima znatne posljedice na dobrobit djece. Pozitivno je da je popriličan broj romskih mjesta (16) legaliziran te da su sredstva EU-a (Phare 2005. i 2006. te IPA 2008.) dodijeljena za infrastrukturu u nizu romskih naselja.^[860]

Neosporno je da loše životne okolnosti nepovoljno utječu na način na koji se Romi mogu brinuti o svojim obiteljima i sebi pa su ovo značajna poboljšanja. Povrh toga, djeca romske nacionalne manjine su posebno ranjiva skupina zato što su obitelji s više djece tradicionalna norma. Budući da su rani brakovi i višestruki porodi društveno zadani, gotovo polovina (49,7%) svih Romkinja starijih od 15 godina ima troje ili više djece.^[861] Budući da većina te djece ima siromašnije, slabije obrazovane i nezaposlene roditelje, oni su opterećeni slabijim mogućnostima obrazovanja, zdravlja i općenite dobrobiti.

Kontakt s neromskim stanovništvom karakteristično je slab s obzirom na to da Romi često žive u segregiranim izoliranim romskim naseljima i imaju niske stope zaposlenosti na službenim tržištima rada. Zbog toga je kontakt u ranoj dobi kroz školu vrlo važan i za djecu romske nacionalne manjine i njihove obitelji kao način razbijanja obrazaca socijalne isključenosti. Nažalost, često postoji raširen uzajaman manjak povjerenja i predrasude tako da se djeca često u školi ne osjećaju prihvaćenima.^[862]

[855] Nisu poznati podaci o stopama i dobi upisa Roma, stopama napuštanja/ponavljjanja, ostvarenoj razini obrazovanja itd. prema spolovima.

[856] Više informacija na: <http://www.ncvvo.hr/drzavnamatura/web/public/unaprijedjenje>

[857] UNDP, navedeno u: UNICEF-ov istraživački centar Innocenti, *Innocenti social monitor 2009. Child well-being at a crossroads. Evolving challenges in Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States* (Innocenti društveno praćenje za 2009. Dobrobit djeteta na raskršću. Izazovi koji se razvijaju u Središnjoj i Istočnoj Europi i Zajednici nezavisnih država), Firenca, UNICEF-ov istraživački centar Innocenti, 2009., 2006., str. 92.

[858] Šikić-Mičanović, L., *Romkinje i uvjeti njihova života*, u: Štambuk, M. (ur.) *Kako žive hrvatski Romi*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2005., str. 203-218, 437-454.

[859] Štambuk, M. (ur.), *Kako žive hrvatski Romi*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2005.

[860] Povjerenstvo za praćenje provedbe Nacionalnog programa za Rome, *Izveštje o provođenju Nacionalnog programa za Rome za 2007., 2008. i 2009. godinu*, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, 2010., str. 9. <http://www.vlada.hr/nacionalniprogramromi/content/view/134/1/lang,hrvatski/>

[861] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2001. godinu*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2001.

[862] Pravobraniteljica za djecu, *Izveštje o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 99., 101. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobraniteljica-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)

Većina škola nema razvijene posebne programe^[863] za djecu romske nacionalne manjine, poput pripreme za školu, programa nakon nastave, dodatnih i dopunskih programa za olakšavanje integracije.^[864] Posebno se može spomenuti da nisu dostupni subvencionirani programi nakon škole za djecu zbog manjka prostora u učionicama i nastavnog osoblja. Prilika da dobiju posebnu pomoć pri pisanju domaće zadaće, sudjeluju u kulturnim i športskim aktivnostima sa svojim vršnjacima kao i topao obrok, koji se ne može jamčiti u obitelji, bila bi za neku djecu romske nacionalne manjine vrlo korisna.

Povrh toga, suradnja između škola i obitelji, uključujući i širu romsku zajednicu, nije razvijena.^[865] Ohrabrujuće je to da je početkom 2011. u Kuršancu u Međimurskoj županiji osnovan Obiteljski centar za Rome, a financiraju ga Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, fond II Europske investicijske banke i Grad Čakovec. Također je i manjak kvalificiranih romskih asistenata u nastavi, a potpora tome bila bi nezamjenjiva. Nadalje, oni nemaju status osobe zaposlene u školi, a njihova je obuka još uvijek neriješeno pitanje.^[866] Budući da jezik može biti ozbiljna prepreka, posebno u ranom odgoju i obrazovanju, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (članak 2.), usvojen u lipnju 2010., djeci romske nacionalne manjine daje pravo na posebnu pomoć kod učenja hrvatskog jezika u školama. Idealno bi učitelji trebali zajedno raditi prema cilju stvaranja razreda za integrirano učenje u kojima će sva djeca imati pristup kvalitetnom obrazovanju.

Moguće je predložiti niz preporuka za unaprjeđenje života djece i mladeži romske nacionalne manjine te dobiti uvid u njihove konkretne potrebe da bi se razbio krug isključenosti. Kao početna točka postoji hitna potreba za nacionalnim obrazovnim pokazateljima o sudjelovanju Roma, stopama upisa, stopama napuštanja školovanja, školskom napretku i dovršenju školovanja te kvalitativnim podacima o stvarnom utjecaju obrazovnih programa na djecu romske nacionalne manjine i njihove obitelji. Bez pouzdanih, spolno osjetljivih podataka i istraživanja, politike vjerojatno neće biti učinkovite. Točne politike mogu unaprijediti sudjelovanje, integraciju, napredak i kvalitetu obrazovanja za djecu. Povrh toga, iako predškolski odgoj i naobrazba u Republici Hrvatskoj nije obvezna, nužno je djecu romske nacionalne manjine, što je prije moguće, uključiti u dječje vrtiće i predškolske programe kako bi se olakšala njihova integracija u obrazovni sustav te premostile različitosti.^[867]

Budući da je obrazovanje ključ prekidanja intergeneracijskog ciklusa isključenosti i siromaštva, ovi su programi ključni za uklanjanje jezičnih prepreka i upoznavanje djece sa školskim okruženjem. Trebalo bi uvesti mjere za osiguravanje uključenosti sve djece romske nacionalne manjine (od 3 do 6 godina starosti) u sustav predškolskog odgoja kako bi se mogli izbjeći daljnji problemi (jezične prepreke, izostajanje, slabo obrazovno postignuće i stopa ranog napuštanja škole). Povrh toga, nastavak integriranog obrazovanja na srednjoškolskoj razini pomoći će prekinuti krug isključenosti i ukloniti ranjivosti, posebno kod Romkinja.

Posebnu pažnju treba posvetiti dostupnosti strukovnog naukovanja za Rome. Kako bi se borili s neredovitim pohađanjem nastave i visokom stopom napuštanja škole^[868] nužno je olakšati koordiniranu suradnju niza ministarstava, suradnju s lokalnim i regionalnim zajednicama, vodoravnu suradnju svih sustava na regionalnoj i lokalnoj razini te jačanje i konstruktivnu suradnju s predstavnicima romske nacionalne manjine. Ojačavanje potpore jest prioritet kod kojeg bi ciljani programi i aktivnosti trebali u obzir uzeti izrazito nepovoljan položaj djece i odgovoriti na njihove potrebe i interese. Uspjeh ove potpore ovisi o uzajamnoj suradnji raznih sudionika (države, lokalne uprave, škola, učitelja, centara za socijalnu skrb, skupina u zajednici, organizacija civilnog društva i roditelja) kojom će se osigurati prava provedba nacionalnih programa i aktivnosti.^[869]

Povrh toga, potrebno je osigurati obuku učitelja koji već rade, kao i budućih učitelja, društvenih radnika i socijalnih radnika koji rade s djecom romske nacionalne manjine kako bi se razbili stereotipi i predrasude. To bi trebalo pružiti potporu i znanje iz prve ruke za one koji rade s djecom romske nacionalne manjine u integriranim razredima. I, na kraju, treba pružiti potporu pojedinim ženama koje djeluju kao predstavnici romskih zajednica jer one često imaju važnu ulogu posrednika između djece, roditelja i škole (primjerice pri upisima, sastancima roditelja i učitelja, kod školskih događanja i izvannastavnih programa).

[863] Ovo isključuje segregaciju romske djece u posebne razrede budući da je Europski sud za ljudska prava upravo nedavno presudio da je hrvatska praksa segregacije romskih učenika osnovnih škola u razrede u koje idu samo Romi diskriminacija. Sud je napisao da dok je posebna nastava čitanja i pisanja za djecu koja ne govore tečno na jeziku na kojem se održava nastava legalna, segregacija posebne etničke skupine nije. *Oršuš i dr. protiv Hrvatske [GC], br. 15766/03, § 147, ECHR 2010.*

[864] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 102. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)

[865] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu., 2010., str. 102. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (14. veljače 2011.)

[866] Koordinacija udruga za djecu, *Izvještaj nevladinih udruga o situaciji djece u Republici Hrvatskoj/preliminarni alternativni izvještaj prema članku 45(a) Konvencije o pravima djeteta*, 2010., str. 21.

[867] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 107. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)

[868] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 106. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)

[869] Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011., str. 107. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html> (20. ožujka 2011.)

1. Zdravlje žena

Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena jamči ženama zdravstvenu zaštitu i socijalna prava.^[871] Milenijski ciljevi razvoja UN-a ističu važnost poboljšanja zdravlja majki koje je u uskoj vezi sa zdravljem djece.^[872] Poboljšanje zdravlja majki također je i dio nacionalnih prioriteta.^[873] Zaštita prava žena na njegu i zdravlje, kao i obrazovanje, osigurava najbolje moguće uvjete za njihovu djecu. Zdrave i otporne žene vjerojatnije će roditi zdravu djecu i biti u stanju skrbiti za njih. Stoga ulaganje u poboljšanje zdravlja majki ima pozitivne učinke i na zdravlje djece. Statistički podaci o zdravlju majki mogu se uzeti i kao pokazatelji dobrobiti žena, a ti se pokazatelji mogu uzeti za planiranje intervencija i prevencija neophodnih za unaprjeđenje zdravstvenog stanja žena. U razvoju strategija za intervencije i zdravstvene akcije važno je razmotriti različita pitanja koja se odnose na zdravlje žena. Što se tiče zdravstvene zaštite žena u Hrvatskoj dosta je toga napravljeno, no još uvijek ima prostora za ulaganje, što ćemo i pokazati u ovom poglavlju, zato što je zaštita prava preživljavanja žena dugoročan proces koji zahtijeva trajnu pažnju, ulaganja i praćenje.

Kratak pregled zdravstvenih službi za žene

U djelatnosti zdravstvene zaštite žena u 2009. radilo je 248 timova ginekologa u primarnoj zdravstvenoj zaštiti žena (227 timova puno i 21 tim djelomično radno vrijeme) koji su skrbili za 1 447 766 žena,

[870] Ovdje treba napomenuti da su žene s invaliditetom osobito ranjiva skupina te su predmet višestrukih vrsta diskriminacija, kao što se napominje u članku 6. UN-ove Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. U Republici Hrvatskoj one nisu istražena skupina iako ih njihov invaliditet često remeti ili ometa u smislu obrazovanja, rada, prikladne zdravstvene zaštite ili pak sudjelovanja u javnom i političkom životu. Prema posljednjim statistikama, u Republici Hrvatskoj postoji 212 546 žena s invaliditetom (od ukupno 529 103 osobe s invaliditetom). *Izvešće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*. HZJZ 2011 str. 5 http://www.hzjz.hr/epidemiologija/kron_mas/invalidi10.pdf S obzirom na to da je ovo istraživanje poglavito usmjereno na status djece, ovdje ne govorimo detaljnije o ranjivim skupinama žena. O zdravlju žena, nasilju nad ženama, ženama s karijerom i obiteljima te o društvenom angažmanu žena govori se općenito. Međutim, gdje god je to bilo moguće, daje se osvrt na specifične potrebe žena s invaliditetom.

[871] UN, *Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena*, 1979. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b3970.html> (15. veljače 2011.)

[872] UNICEF, *Children and the Millennium Development Goals. Progress towards a world fit for children* (Djeca i Milenijski ciljevi razvoja. Napredovanje prema svijetu prikladnom za djecu), New York, UNICEF, 2007.

[873] Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, *Pregled postignuća Republike Hrvatske u ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja tijekom razdoblja od 2006. do 2010.*, Zagreb, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, 2010. <http://www.undp.hr/show.jsp?page=83907> (10. travnja 2011.)

od kojih je njih oko 50% te godine posjetilo ginekologa.^[874] Uz to su još 63 ginekološka tima iz privatne prakse skrblila o 84 517 žena. Žene su u 2009. ginekologa posjećivale prvenstveno zbog bolesti mokraćnog i spolnog sustava, a najčešće dijagnosticirane bolesti bile su menopauzalni i perimenopauzalni poremećaji, nakon čega slijede poremećaji menstruacije i kandidijaza.^[875] Posjete u vezi s uporabom kontraceptivnih sredstava (najčešće su prepisivani oralni kontraceptivi) i/ili planiranjem obitelji u 2009. su se smanjili za 20% u usporedbi s 2008. godinom.^[876] U primarnoj zdravstvenoj zaštiti žena u 2009. obavljeno je 432 394 preventivnih pregleda (416,5 na 1 000 žena fertile dobi), što je manje nego u 2007. (458,5 na 1 000 žena fertile dobi).^[877] Došlo je i do pada broja Papa-testova s 423,8 na 1 000 žena fertile dobi u 2008. na 414,0 na 1 000 žena fertile dobi u 2009. godini.^[878] Udio patoloških Papa-testova u 2009. bio je 9,2%.^[879] Također je došlo do pada broja preventivnih pregleda dojki s 121,1 na 1 000 žena fertile dobi u 2008. na 108,2 na 1 000 žena fertile dobi u 2009. godini.^[880] U 2009. od svih preventivnih pregleda dojki patološko je bilo 6% (u usporedbi s 5,1% u 2007. i 5,8% u 2008.).^[881]

Maternalni mortalitet

Tijekom posljednjih deset godina Hrvatska je održavala nisku razinu maternalnog mortaliteta (tablica 16). Maternalni mortalitet i njegova pojavnost u Hrvatskoj ne razlikuju se od maternalnog mortaliteta i njegove pojavnosti u razvijenim zemljama Europske unije. S obzirom na činjenicu da je maternalni mortalitet u Hrvatskoj nizak, treba u obzir uzeti i druge uzroke smrti koji mogu smanjiti stopu nataliteta.^[882] Tijekom posljednjih deset godina postotak umrlih žena fertile dobi (od 15 do 44 godina starosti) smanjio se u ukupnom broju umrlih žena (od 2,4% u 2000. na 1,6% u 2009.).^[883]

Tablica 16. Stope maternalnog mortaliteta od 2000. do 2009. u Hrvatskoj

Godina	Stopa maternalnog mortaliteta	Ukupni broj slučajeva maternalnog mortaliteta
2000.	6,86	3
2001.	2,44	1
2002.	9,98	4
2003.	7,60	3
2004.	7,44	3
2005.	7,06	3
2006.	9,65	4
2007.	14,32	6
2008.	6,86	3
2009.	13,46	n.a.

Izvor podataka: SZO/Europa, europska HFA baza podataka, siječanj 2011., Regionalni ured UNICEF-a za CEE/CIS, 2010. MONNE statistički obrazac, Hrvatska.

Godine 2008. vodeći uzroci smrti među ženama u dobi od 15 do 29 godina bile su ozljede, trovanje i druge posljedice vanjskih uzroka, nakon čega su slijedili tumori. Vodeći uzroci smrti žena od 30 do 49 godina starosti bili su tumori, zatim bolesti cirkulacijskog sustava te ozljede, trovanje i slično.^[884] Kako bi se smanjila smrtnost žena fertile dobi od ozljeda, sredstva treba usmjeriti prema razvoju nacionalnih preventivnih programa koji su usmjereni na specifične uzroke pobola i smrtnosti (primjerice prometne nesreće).

Tumori spadaju u vodeće uzroke smrti kod žena u Hrvatskoj. Godine 2008. stopa pojave tumora bila je 405,9 na 100 000 žena, a stopa smrtnosti uzrokovane tumorima 238,0 na 100 000 žena.^[885] Rak dojke je najčešća vrsta raka među ženama, a smrtnost uzrokovana tom bolešću viša je u Hrvatskoj negoli u zemljama Europske unije.^[886] Preventivne mjere aktivno se provode kroz Nacionalni program ranog otkrivanja raka dojke uveden 2006. kao dio Nacionalne strategije zdravstva od 2006. do 2012.^{[887] [888]} Godine 2008. je, u sklopu nacionalnog programa probira, pregledano 57% žena u dobi od 50 do 69 godina starosti.^[889] Očekuje se da će rezultati ovog probira utjecati na smanjenje pojave uznapredovalih oblika karcinoma dojke i smrtnost žena od ove bolesti.^[890] Također su u primarnoj medicinskoj zaštiti provedene i mjere sprječavanja raka vrata maternice.^[891]

-
- [874] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [875] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [876] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [877] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [878] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [879] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [880] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [881] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [882] Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, *Pregled postignuća Republike Hrvatske u ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja tijekom razdoblja od 2006. do 2010.*, Zagreb, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, 2010.
<http://www.undp.hr/show.jsp?page=83907> (11. travnja 2011.)
- [883] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2010.*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010., str. 116.
- [884] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Žene i muškarci u Hrvatskoj*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010., str. 16.
http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2010.pdf (12. veljače 2011.)
- [885] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Registar za rak.
<http://www.hzjz.hr/rak/novo.htm> (10. travnja 2011.)
- [886] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [887] Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi,
http://www.mzss.hr/hr/programi_i_projekti/prevenicija/nacionalni_program_ranog_otkrivanja_raka_dojke (11. travnja 2011.)
- [888] Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, *Pregled postignuća Republike Hrvatske u ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja tijekom razdoblja od 2006. do 2010.*, Zagreb, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, 2010.
<http://www.undp.hr/show.jsp?page=83907> (11. travnja 2011.)
- [889] Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, *Pregled postignuća Republike Hrvatske u ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja tijekom razdoblja od 2006. do 2010.*, Zagreb, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, 2010.
<http://www.undp.hr/show.jsp?page=83907> (11. travnja 2011.)
- [890] Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, *Pregled postignuća Republike Hrvatske u ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja tijekom razdoblja od 2006. do 2010.*, Zagreb, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, 2010.
<http://www.undp.hr/show.jsp?page=83907> (11. travnja 2011.)
- [891] Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, *Pregled postignuća Republike Hrvatske u ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja tijekom razdoblja od 2006. do 2010.*, Zagreb, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, 2010.
<http://www.undp.hr/show.jsp?page=83907> (11. travnja 2011.)

Trudnoća i antenatalna skrb

Antenatalna se skrb odnosi na sustavan medicinski nadzor žene tijekom trudnoće, koji bi trebao početi tijekom prvog tromjesečja trudnoće.^[892] Godine 2009. oko 70% žena započelo je s antenatalnom skrbi u njihovu prvom tromjesečju (tijekom prvih 13 tjedana trudnoće), oko 11% žena nije započelo s antenatalnom skrbi tijekom prvog tromjesečja trudnoće, dok za 17% trudnica podaci nisu poznati.^[893] Udio žena koje su počele s antenatalnom skrbi tijekom prvog tromjesečja povećao se u usporedbi s prethodnim godinama u Hrvatskoj.^[894] Dostupnost rutinske antenatalne skrbi igra ulogu u smanjenju mortaliteta majki, broja pobačaja, djece rođene s niskom porođajnom težinom, porođajnih mana (urođena malformacija) i drugih problema majki i novorođenčadi koji su se mogli spriječiti.

Standardni broj pregleda za trudnice je deset kliničkih i tri ultrazvučna pregleda kao što je navedeno u programu mjera zdravstvene zaštite.^[895] Svaka je trudnica 2009. godine bila pregledana u prosjeku sedam puta, no taj broj varira ovisno o županiji (od šest pregleda u Šibensko-kninskoj, Bjelovarsko-bilogorskoj, Primorsko-goranskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji do 12 pregleda u Varaždinskoj županiji).^[896] Od svih trudnica, 65,8% njih imalo je tijekom trudnoće devet ili više pregleda, a 22,9% njih šest do osam.^[897] Prema podacima dobivenim u rodilištima, postotak trudnica koje tijekom trudnoće nisu posjetile ginekologa bio je 3,88%, a postotak žena koje su bile samo na jednom ili dva pregleda tijekom trudnoće u 2009. bio je 1,21%.^[898] S ciljem poboljšanja antenatalne skrbi za sve žene bilo bi dobro diljem Hrvatske povećati pokrivenost antenatalnom i ginekološkom skrbi.

Priprema za porođaj i tečajevi za trudnice nisu dostupni svim ženama, stoga se savjetuje organiziranje tečajeva u svim rodilištima koji bi za sve roditelje bili besplatni i standardizirani.^[899] Važno je naglasiti manjak ginekološke brige za žene s invaliditetom kao i prevladavajuće predrasude vezane za mogućnosti/želje za majčinstvom među ovom skupinom žena.

Korisni i vrijedni edukacijski materijali o antenatalnoj skrbi bili su proizvod suradnje između Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi i UNICEF-a u Hrvatskoj.^[900] Stručnjaci s polja antenatalne skrbi pokrenuli su u 2010. suradnju i napisali priručnik za učitelje (pedagoge) na antenatalnim tečajevima (tečajevi pripreme za porođaj ili tečajevi za trudnice).^[901] Ovaj je priručnik važan doprinos koji će standardizirati razinu informacija koju trudnice dobiju na tečajevima diljem Hrvatske.

Sve žene u Hrvatskoj imaju pravo na besplatan porod u zdravstvenoj ustanovi, neovisno o statusu njihova zdravstvenog osiguranja, te žene u više od 99,9% slučajeva rađaju u zdravstvenim ustanovama. Oko 80% poroda u 2009. bili su vaginalni porodi, dok ih je oko 18% porodilo carskim rezom.^[902] Tijekom posljednjih deset godina u Hrvatskoj su, kao i u drugim europskim zemljama, porasle stope induciranih poroda i planiranih carskih rezova. U 2009. godini HZJZ je, na temelju

[892] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[893] Rodin, U., *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2009. godine*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[894] Rodin, U., *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2009. godine*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[895] Plan i program mjera zdravstvene zaštite iz obveznog zdravstvenog osiguranja, *Narodne novine*, br. 126/06.

[896] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[897] Rodin, U., *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2009. godine*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[898] Rodin, U., *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2009. godine*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[899] Gorančić-Lazetić, H. (ur.), *Izješće o napretku i ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja u Republici Hrvatskoj: za razdoblje od kolovoza 2004. do prosinca 2006.*, Zagreb, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, UNDP, 2006. <http://www.undp.hr/upload/file/124/62105/FILENAME/MDG%20engleska%20za%20web.pdf> (11. travnja 2011.)

[900] Stanojević, M. (ur.), *Priručnik za predavače na trudničkim tečajevima*, UNICEF, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2010.

[901] Stanojević, M. (ur.), *Priručnik za predavače na trudničkim tečajevima*, UNICEF, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2010.

[902] Rodin, U., *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2009. godine*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

podataka dobivenih u rodilištima, registrirao 44 068 poroda, od čega je živorođeno 44 515 djece.^[903] Prema podacima dobivenim od DZS-a u 2009. živorođeno je 44 577 djece.^[904] Razlika između broja poroda dobivenih od HZJZ i DZS-a nastala je zbog metodologije prikupljanja. Podaci HZJZ odnose se na rad rodilišta (porodi su registrirani neovisno o prebivalištu majke), dok DZS prikuplja podatke prema UN-ovoj i Eurostat metodologiji.^[905]

Prema dobi žena koje su u 2009. rodile u Hrvatskoj najveći udio u porodima odnosi se na skupinu roditelja starih od 25 do 29 godina (35%), slijede porodi od majki u dobi od 30 do 34 godine (28,3%) te poroda od majki u dobi od 20 do 24 godine (19,2%). Stopa rađanja najveća je u skupini majki u dobi od 25 do 29 godina (99,6 na 1 000 žena u dobi od 25 do 29 godina). U Hrvatskoj je došlo do pada broja poroda među ženama mlađima od 20 godina i porasta broja poroda među ženama starijima od 35 godina (tablica 17). Ti statistički podaci upućuju na to da žene rađaju u kasnijim godinama, a sličan se trend može vidjeti i u drugim europskim zemljama.^[906] Sve više žena bira majčinstvo u kasnijim godinama, uglavnom zbog socioekonomskih čimbenika, poput kasnijeg zapošljavanja, nezaposlenosti i nesigurnosti rada, dugotrajnijeg obrazovanja i manjka sredstava za usklađivanje radnih i obiteljskih obveza.^[907] Država bi trebala uložiti sredstva u zapošljavanje mladih žena te proširiti postojeće servise za skrb o maloj djeci kako bi zaposlenim partnerima pomogla uskladiti poslovne i obiteljske obveze. Uz to, odgovarajuća stambena politika za mlade ljude bila bi hvalevrijedna mjera.

Velik udio rođenih niske porodne težine uzrokovan je pothranjenošću majki, njihovim lošim zdravljem, slabom zdravstvenom zaštitom ili napornim radom koji se mogu nepovoljno odraziti na zdravstvene, socijalne i ekonomske uvjete u zemlji.^[908] Niska porodna težina može

- [903] Rodin, U., *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2009. godine*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [904] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2009. godinu*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010.
- [905] Rodin, U., *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2009. godine*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [906] Rodin, U., *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2009. godine*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.
- [907] Puljiz, V. i Zrinščak, S., *Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu*, *Revija za socijalnu politiku*, 9(2), 2002., str. 117-137.
- [908] SZO, <http://www.who.int/whosis/indicators/2007LBW/en/index.html> (12. veljače 2011.)

Tablica 17. Postotak djece koje su rodile majke mlađe od 20 godina i majke starije od 35 godina od sve živorođene djece

Godina	% djece koje su rodile majke mlađe od 20 godina od sve živorođene djece	% djece koje su rodile majke starije od 35 godina od sve živorođene djece
2000.	5,29	11,10
2001.	5,51	11,13
2002.	5,37	11,00
2003.	4,98	10,93
2004.	4,71	11,43
2005.	4,45	11,75
2006.	4,41	11,99
2007.	4,27	12,70
2008.	4,09	13,00
2009.	3,68	13,77

Izvor: SZO, Europska Health for all baza podataka, veljača 2011.

utjecati na zdravlje novorođenog djeteta. U ukupnom broju rođenih 2009. udio rođenih niske porodne težine (težine manje od 2.500 g) bio je oko 5%, što značajnije ne odstupa od kretanja prošlih deset godina.^[909] Prijevremeni porodi i niska porodna težina kod novorođenčadi češći su kod trudnica koje boluju od anemije i kod žena koje tijekom trudnoće konzumiraju alkoholne i duhanske proizvode. Uz to, žene koje konzumiraju alkoholne i duhanske proizvode dok doje riskiraju zdravlje svoje novorođenčadi. Nisu dostupni točni i pouzdani podaci o ženama koje tijekom trudnoće konzumiraju alkoholne i duhanske proizvode, kao ni o broju trudnica koje boluju od anemije u Republici Hrvatskoj. Edukacija na nacionalnoj razini o učincima nezdravog životnog stila trudnica na zdravlje njihove novorođenčadi bila bi vrijedna preventivna mjera. Iako je navedeno već primijenjeno, trebalo bi se primjenjivati u širem opsegu. Posebno dobra preventivna mjera bila bi edukacija mladih trudnica o važnosti zdravoga životnog stila tijekom trudnoće i štetnim učincima teratogena. Uz to, bilo bi dobro prikupiti podatke o broju trudnica koje konzumiraju bilo koju vrstu droge kako bi utvrdili rasprostranjenost ovog problema. Prema Izvješću o osobama liječenim zbog zlouporabe psihoaktivnih droga u Hrvatskoj u 2009. godini, od svih žena liječenih zbog zlouporabe psihoaktivnih droga njih je 33,9% izjavilo da ima djecu,^[910] a tri su žene bile trudne tijekom njihova liječenja zbog zlouporabe psihoaktivnih droga u terapijskim zajednicama i nevladinim organizacijama.^[911]

Prekidi trudnoće

Prekid trudnoće uređen je Zakonom o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece, koji je usvojen 1978. godine.^[912] Prekid trudnoće može se u Hrvatskoj zakonski izvršiti bez pismenog odobrenja posebne komisije sve do isteka deset tjedana od dana začeća. Prekid trudnoće može se izvršiti u ovlaštenim stacionarnim zdravstvenim ustanovama (primjerice bolnicama s organiziranom jedinicom ginekologije i porodiljstva). Svaki se prekid trudnoće mora prijaviti HZJZ-u. Izvanmaternična trudnoća, mola hydatidosa, ostali abnormalni produkti začeća te spontani i legalno inducirani prekid trudnoće ubrajaju se u trudnoću završenu prekidom trudnoće.^[913]

[909] Rodin, U., *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2009. godine*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[910] Katalinić, D., Kuzman M. i Pejak M., *Izvješće o osobama liječenim zbog zlouporabe psihoaktivnih droga u Hrvatskoj u 2009. godini*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2009.
<http://www.hzjz.hr/publikacije/ovisnici2008.pdf> (10. veljače 2011.)

[911] Katalinić, D., Kuzman M. i Pejak M., *Izvješće o osobama liječenim zbog zlouporabe psihoaktivnih droga u Hrvatskoj u 2009. godini*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2009.
<http://www.hzjz.hr/publikacije/ovisnici2008.pdf> (10. veljače 2011.)

[912] *Narodne novine*, br. 614/78.

[913] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[914] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[915] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

[916] Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010., str. 259. i 206.

Tablica 18. Broj legalno induciranih prekida trudnoće po dobnim skupinama od 2000. do 2009. godine

Godina	Dobne skupine žena			
	20 – 29 godina	30 – 39 godina	40 – 49 godina	50+ godina
2000.	2 628	3 312	916	0
2001.	2 420	2 917	685	1
2002.	2 202	2 743	684	3
2003.	2 157	2 528	601	2
2004.	1 816	2 219	542	0
2005.	1 687	1 901	475	1
2006.	1 770	1 924	479	2
2007.	1 723	1 875	505	0
2008.	1 800	1 789	484	0
2009.	1 624	1 821	425	2

Izvor: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2010.), *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2010. godinu*

Tijekom proteklih deset godina broj legalno induciranih prekida trudnoće među ženama starijima od 20 godina u Hrvatskoj opada (tablica 18). U 2009. obavljeno je 10 417 prekida trudnoće, od čega ih je 4 450 bilo legalno induciranih (42,7%), 1 442 spontanah (13,8%), a u 4 525 slučajeva riječ je bila o drugim vrstama prekida trudnoće (izvanmaternična trudnoća, moly hydatidosa, ostali abnormalni produkti začeca, ostali pobačaji, nespecificirani pobačaji; 43,5%). Broj prekida trudnoće varira ovisno o županiji (prekidi trudnoće najčešći su u Gradu Zagrebu te Primorsko-goranskoj i Osječko-baranjskoj županiji, a najrjeđi u Krapinsko-zagorskoj, Ličko-senjskoj, Brodsko-posavskoj i Požeško-slavonskoj). Žene u dobi od 20 do 39 godina čine 75% svih žena koje su imale prekid trudnoće.^[914] Najveći broj žena koje su tražile prekid trudnoće već ima dvoje djece i u dobi su od 30 do 39 godina starosti, što pokazuje da se prekid trudnoće koristi kao metoda kontracepcije.^[915] Bilo je 0,23 prekida trudnoće na 1 živi porod, 10,3 prekida trudnoće na 1 000 žena fertilne dobi i 10 legalno induciranih prekida trudnoće na 100 žena koje su rodile.^[916]

2. Nasilje nad ženama

Odredbe Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena koje jamče zaštitna prava uključuju: članak 6. (Trgovanje ljudima i prostitucija), članak 14. (Žene iz ruralnih područja) i članak 16. (Brak i obitelj). I dok Konvencija ne sadržava izričito pravo na život bez nasilja temeljenog na spolu, Opća preporuka br. 19. Odbora za uklanjanje svih oblika diskriminacije žena UN-a utvrđuje da je nasilje nad ženama povreda Konvencije.

Kao teško kršenje ljudskih prava, globalno po svom domašaju, nasilje nad ženama probija se kroz sve kulturne, političke, socioekonomske, etničke, vjerske i obrazovne granice. Sudeći po svemu nasilje nad ženama je najčešći oblik kršenja ljudskih prava u Europi. Čak i prema najkonzervativnijim procjenama čini se da je nasilju podvrgnuto oko 12 milijuna Europljanki.^[917] Posebice nasilje u obitelji ima duboke zdravstvene, socijalne i ekonomske posljedice na pojedinca, obitelj i zajednicu.^[918] Riječ je o zlostavljanju jednog partnera od strane drugog u intimnom ili obiteljskom odnosu u kućanstvu ili izvan njega, no sastoji se i od nasilja nad djecom ili drugim rođacima, odnosno nad drugim osobama koje žive u istoj obitelji. Nasilje u obitelji može biti tjelesno, psihičko, ekonomsko ili spolno. Posebno, to nasilje poprima ozbiljniji oblik među ženama s invaliditetom s obzirom na to da su često ovisne o svom počinitelju na različite načine, a on može biti njihov partner, roditelj, brat ili neki drugi član obitelji, zbog čega je njihova nemoć kao žrtava još naglašenija. U svakom slučaju, ključno je zaštititi žene protiv bilo kojeg oblika nasilja jer se njihova ranjivost i patnja uvijek neposredno odraze na djecu i njihovu budućnost.

Hrvatska je primjer zemlje koja je uvela sveobuhvatne pravne promjene, odnosno skup mjera za borbu protiv nasilja nad ženama, posebno unutar obitelji.^[919] Za regulaciju nasilja u obitelji Hrvatska je razvila pravni okvir temeljen na standardima Europske unije. Ona je i potpisnica svih glavnih konvencija i deklaracija koje se odnose na diskriminaciju žena i nasilje u obitelji. Novi Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji^[920] uključuje prevenciju, sankcioniranje i suzbijanje svih vrsta nasilja u obitelji. Kako bi se poboljšala zaštita članova obitelji, definicija nasilja u obitelji sada, osim tjelesnog, spolnog i psihičkog nasilja, uključuje i ekonomsko nasilje.

[917] U zemljama Europske unije jedna je žena od njih pet podvrgnuta nasilju od ruku njezina partnera barem jednom u njezinu životu. Povrh toga, jedan nasilni zločin od njih četiri uključuje ženu kao metu agresije njezina supruga ili partnera. Vidi: Appelt, B. i Kaselitz, V., *More than a roof over your head* (Više od krova nad glavom), anketa o standardima kvalitete kod europskih žena izbjeglica, WAVE Ured za koordinaciju/Europski informacijski centar protiv nasilja nad ženama, 2002.

[918] Pavleković, G., Ajduković, M. i Mamula, M., *Nasilje nad ženom u obitelji: osobni, obiteljski ili javnozdravstveni problem?*, u: Ajduković, M. i Pavleković, G. (ur.), *Nasilje nad ženom u obitelji*, Zagreb, Društvo za psihološku pomoć, 2004., str. 19-28.

[919] Od 1995. nekoliko (od 26) je postkomunističkih zemalja Istočne Europe i Središnje Azije usvojilo zakone protiv obiteljskog nasilja. Vidi: Avdeyeva, Q., *When do states comply with international treaties? Policies on violence against women in post-Communist countries* (Kada države ispunjavaju međunarodne sporazume? Politike o nasilju nad ženama u postkomunističkim zemljama), *International Studies Quarterly* 51, 2007., str. 877-900.

[920] *Narodne novine*, br. 137/09., 14/10. i 60/10.

Proširena je i definicija obitelji kako bi se uključili i bivši bračni ili izvanbračni partneri i njihova djeca, no nisu uključeni i partnerski odnosi koji nisu istovjetni s brakom.^[921] Zakon uspostavlja i zaštitne mjere, no samo se ograničen broj tih mjera može izreći prije pokretanja prekršajnih postupaka, i samo u ograničenim okolnostima.^[922]

Uz to su promijenjene i novčane kazne (od 1.000,00 do 50.000,00 kn; od 184 USD do 9.200 USD)^[923] i kazne zatvora (od 10 do 90 dana), iako su one i dalje niske i ne odgovaraju ozbiljnoj prirodi nasilja u obitelji. Kazneni zakon također sadržava i kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji za koje se može izreći kazna zatvora do 5 godina (članak 215.a).^[924] Uz to, provodi se i Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2011. do 2016. godine koja uključuje 35 mjera.^[925] Stoga, iako je pravni okvir u Hrvatskoj poboljšán, još uvijek nije prikladan za rješavanje problema nasilja nad ženama, posebno nasilja u obitelji. Nadalje, postoji manjak djelovanja i suradnje između institucija, što ometa provedbu ovih zakona i propisa. Ohrabrujuće je da je u studenom 2010. šest hrvatskih ministarstava potpisalo sporazum o suradnji u borbi protiv obiteljskog nasilja i nasilja nad ženama uz potporu UN-a. Ovaj novi sporazum propisuje stvaranje međusektorskih timova na lokalnoj razini i bolje suradnje s nevladinim organizacijama te imenovanje osoblja za ova pitanja u svakom ministarstvu.^[926]

Unatoč naporima Vlade podaci od 2001. do 2006. godine pokazuju da je iz godine u godinu u Hrvatskoj sve više slučajeva obiteljskog nasilja te da je svaki peti počinitelj (uglavnom muškarac) već bio osuđen, dok je svaki osmi bio pritvoren.^[927] Između 2001. i 2006. najviše je osoba osuđenih zbog obiteljskog nasilja (članak 215.a) bilo u Vukovarsko-srijemskoj županiji (142 na 100 000 osoba), dok ih je najmanje bilo u Gradu Zagrebu (17 na 100 000).^[928] U skladu s time, broj odraslih optuženih za obiteljsko nasilje (kao prekršaj)^[929] povećao se od 2001. s 1 904 na 15 225 u 2009. godini.^[930] Slično tome, broj kaznenih djela prijavljenih prema članku 215.a (Nasilničko ponašanje u obitelji)^[931] također se povećavao od 2001. sa 443^[932] na 1 400^[933] u 2009. godini. Jasno je da su muškarci pretežito počinitelji nasilja u obitelji (prekršaja i kaznenog djela) s obzirom na to da čine od 82,6% do 96,2% počinitelja.^[934] Između 2005. i 2009. počinjeno je 119 ubojstava članova obitelji, a najčešći počinitelji ovog kaznenog djela su muškarci supruzi.^[935] Prema najnovijim podacima u Hrvatskoj se u 2010. godini dogodilo 58 ubojstava. Svako treće ubojstvo počinjeno je u obitelji gdje su u najvećem broju slučajeva žrtve bile žene (13) (vidi tablicu 19).

Tablica 19. Ukupan broj svih ubojstava (uključujući i ubojstva u obitelji) počinjenih u Republici Hrvatskoj

	Ukupan broj	Ukupan broj ubojstava u obitelji	Udio u % ubojstava u obitelji
2005.	66	20	30,30%
2009.	49	28	57,14%
2010.	58	18	31,03%

Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova

Svijest o nasilju u obitelji i njegovim štetnim učincima na obitelj i šire društvo nedvojbeno je porasla tijekom godina, što može objasniti sve veći broj prijavljenih slučajeva. Bez sumnje, skrivena priroda obiteljskog nasilja uzrokuje probleme u prikupljanju točnih podataka. Potrebno je unaprijediti prevenciju nasilja u obitelji jer ona očito nije dovoljno učinkovita. Budući da je riječ o problemu zajednice, obiteljsko se nasilje ne bi smjelo skrivati u privatnu sferu i lokalne bi se zajednice trebale više uključiti jer se previše toga ostavlja na nacionalnoj razini. Neizbježno je da bi problem mogao biti i akutniji no što se čini s obzirom na to da mnoga djeca i žene redovito umanjuju i skrivaju nasilje u obitelji. Razlozi uključuju strah da će biti još manje sigurni ako nekome kažu ili sram što žive u ovoj vrsti obitelji, pa i posebnu dinamiku nasilnih odnosa, koja žrtve čini bespomoćnima i odanima svom zlostavljaču.^[936] U svakom slučaju, nasilje nad ženama ozbiljan je društveni problem. Nasilje u obitelji nije privatna stvar između bračnih partnera jer ima dugoročne posljedice, posebno za djecu. Nasilje u obitelji može za dijete biti traumatizirajuće i imati veliki utjecaj na njegov tjelesni, socijalni i emocionalni razvoj. Ako u obitelji dolazi do nasilja, dijete će naučiti što znače krivnja, sram i bespomoćnost umjesto da nauči što znače sigurnost, povjerenje i pouzdanost.^[937] Velika je vjerojatnost da će odrastanje u nasilnoj obitelji pokrenuti međugeneracijski prijenos nasilja i na neodgovarajući način učiti djecu da je primjena nasilja prihvatljiv način rješavanja njihovih problema.

Preventivne mjere treba primijeniti rano jer nedavni rezultati pokazuju da je velik broj mladih u dobi od 16 do 17 godina već iskusio neki oblik nasilja ili bio nasilan u nekom intimnom odnosu.^[938]

-
- [921] Kako bi izvanbračni odnosi mogli biti istovjetni s brakom, oni moraju trajati najmanje tri godine, osim ako se u tom odnosu ne rode djeca.
- [922] Vidi Prvi dio ovog Izvješća – Prava žena.
- [923] Nažalost, ovo je nepovoljno za žene i njihove obitelji koje su osiromašene te ih prvenstveno dalje obeshrabruje od prijave nasilja u obitelji.
- [924] Kao što je spomenuto u Prvom dijelu ovog Izvješća, to stvara problem pravne nesigurnosti jer nema jasnih pravila kada bi se djelo trebalo sankcionirati kao prekršaj, a kada kao kazneno djelo.
- [925] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2011. do 2016. godine*, 2011. http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_02_20_422.html
- [926] Ta ministarstva su Ministarstvo unutarnjih poslova, Ministarstvo pravosuđa, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Ministarstvo uprave, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
- [927] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Nasilje u obitelji 2001. – 2006.*, Zagreb, Državni zavod za statistiku, 2008., str. 11.
- [928] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Nasilje u obitelji 2001. – 2006.*, Zagreb, Državni zavod za statistiku, 2008., str. 60.
- [929] *Narodne novine*, br. 162/98.
- [930] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Žene i muškarci u Hrvatskoj*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010., str. 51. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2011.pdf (12. veljače 2011)
- [931] Kazneni zakon, *Narodne novine*, br. 110/97, 110/97, 27/98, 51/01, 111/03, 105/04, 84/05, 110/07, 71/06, 152/08.
- [932] Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo Ministarstva, Odjel za analitiku. *Pregled: Temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2001. godini*. Zagreb, 2002, str. 38.
- [933] Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo Ministarstva, Odjel za analitiku. *Pregled: Temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada za 2009. godinu*, 2010, Zagreb, str. 60.
- [934] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Žene i muškarci u Hrvatskoj*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010., str. 51-52. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2010.pdf (12. veljače 2011.)
- [935] Izvješće o analitičkom pregledu – Hrvatska, Izvješće o rodnom pitanjima 10 godina poslije tranzicije, str. 23.
- [936] Ajduković, D. i Ajduković, M., *Nasilje u obitelji: što zdravstveni djelatnici mogu učiniti*, *Medicina fluminensis*, 46(3), 2010., str. 295.
- [937] Dubravka Kocijan-Hercigonja i Vesna Hercigonja-Novković, *Djeca, mladi i nasilje u obitelji*, *MEDICUS* 18(2), 2009., str. 181-184.
- [938] Ovo je zaključak s nedavne konferencije (23. travnja 2011.) u kojoj su sabrani nalazi istraživanja nakon što je 2010. primijenjen program Društva za psihološku pomoć pod nazivom Prevencija nasilja u mladenačkim vezama. Ovaj je program predvodila D. Ajduković u suradnji s nizozemskim stručnjacima, a uključio je 4 800 učenika srednjih škola. Kao održiva preventivna mjera on je u skladu s Nacionalnom strategijom zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2008. do 2010. i od 2011. do 2016. te je proveden u uskoj suradnji s Ministarstvom znanosti, obrazovanja i športa, Agencijom za odgoj i obrazovanje i Odjelom za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

- [939] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2011. do 2016. godine*, 2011. http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_02_20_422.html (5. svibnja 2011.)
- [940] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2011. do 2016. godine*, 2011., str. 44. http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_02_20_422.html
- [941] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, *Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2008. http://www.mobms.hr/media/7461/protokolpostupanjuuslucajunasilja_uobitelji.pdf (5. svibnja 2011.)
- [942] Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izješće o radu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2011., str. 69. http://www.prs.hr/docs/rh_prs_izvjesce_2010.pdf (30. travnja 2011.)
- [943] Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izješće o radu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2011., str. 69. http://www.prs.hr/docs/rh_prs_izvjesce_2010.pdf (30. travnja 2011.)

Postoji velika potreba za podizanjem svijesti, edukacijom i razumijevanjem, kao i infrastrukturom i programima koji bi rješavali probleme koji izravno i neizravno pogađaju žene kako ne bi bile toliko ranjive. Primjerice, zaštita marginaliziranih žena od nasilja u obitelji jest nacionalni prioritet jer su one ranjivije u lošoj socijalnoj i ekonomskoj situaciji pogoršanoj visokim stopama nezaposlenosti i problemima koji su često u vezi s alkoholizmom. Zato je toliko važno osigurati dostupnost informacija o svim aspektima obiteljskog nasilja.^[939] To bi moglo uključiti obrazovne programe za žene, posebno za marginalizirane žene, kojima bi ih obavijestili o njihovim pravima i dostupnim servisima. Za žene je važno da znaju na koji način mogu osigurati sigurno mjesto za sebe i svoju djecu i da se nasilje u obitelji nikada ne smije tolerirati, budući da će se po svoj prilici pogoršati i nastaviti. Za djecu i adolescente ovo bi trebalo biti u obliku obrazovnih programa, od predškolskih pa sve do visokoškolskih, a koji bi se ticali nenasilja, snošljivosti, nediskriminacije, ravnopravnosti, nenasilnih rješenja sukoba te demokracije i podizanja svijesti, te koji bi služili kao preventivna mjera. I, na kraju, medijske kampanje za suzbijanje obiteljskog nasilja na nacionalnoj i lokalnim razinama s ciljem podizanja svijesti o ovom problemu još su jedno moguće rješenje.^[940] Između 2006. i 2008., sukladno preporukama Vijeća Europe, provela se kampanja podizanja svijesti koja je uključivala brojne aktivnosti, kao što su promocija priručnika, međunarodni seminar, komemoracija žrtvama nasilja za sprječavanje nasilja u obitelji itd. Nedavno, u 2010. godini, uz potporu Ministarstava, organizirale su se preventivne aktivnosti za kampanju „Živim život bez nasilja“ usmjerene učenicima, nastavnicima, roditeljima i zajednicama u cjelini diljem Republike Hrvatske.

Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji u primjeni je od njegovog donošenja 2005. godine.^[941] On osigurava uvjete za učinkovit i usklađen rad nadležnih tijela (policije, centara za socijalnu skrb, zdravstvenih ustanova, obrazovnih ustanova i sudskih tijela) radi poboljšanja zaštite žrtava obiteljskog nasilja. Predviđa se također da će to pomoći počiniteljima da promijene svoje ponašanje i sustav vrijednosti te da će promicati nenasilno rješenje sukoba i poštovanje ravnopravnosti spolova. Međutim, centri za socijalnu skrb i zdravstvene ustanove još uvijek nisu u potpunosti primijenili upute Protokola koje se tiču dosljednog prijavljivanja sumnje ili znanja o nasilničkom ponašanju.^[942] Neka poboljšanja su primijećena. Na zahtjev Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi, Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje promijenio je izgled „obrasca za ozljede/bolesti“ tako da se sada može naznačiti je li ozljedu nanio neki član obitelji. HZZO će poslati ovu formu elektroničkim putem kao dio općeg ugovora o provedbi obveznoga zdravstvenog osiguranja i tako osigurati točan uvid u broj prijavljenih slučajeva nasilja u obitelji i provedbu protokola unutar zdravstvenog sustava.

Drugi je problem da iako je broj nametnutih zaštitnih mjera povećan, primjena tih mjera je problematična i nema nikakvih podataka o tome jesu li pojedine mjere provedene.^[943] Ako se počinitelji nasilja u obitelji ne otkriju i ne sankcioniraju, nužno se dovodi u opasnost sigurnost žena i djece i produljuje problem obiteljskog nasilja.

Naravno da bi programi edukacije za sve one koji rade s žrtvama koje su preživjele nasilje u obitelji, poput socijalnih, zdravstvenih, sudskih, obrazovnih i policijskih djelatnika, na nacionalnoj razini bili od velike koristi.^[944] I, zaključno, iako pravni okvir za suzbijanje obiteljskog nasilja postoji, nema sustava mjera kojima bi se pomoglo i podržalo žrtve nasilja i njihovu djecu.^[945] Manjak skloništa diljem zemlje je očit, a broj dostupnih kreveta (329 u devet skloništa) nije dovoljan za skrb o žrtvama koje su preživjele obiteljsko nasilje. Posebice žene iz ruralnih područja nemaju jednak pristup državnoj zaštiti i pomoći u slučajevima rodnog nasilja budući da se takva skloništa najčešće nalaze u velikim gradovima, a ne u ruralnim područjima. Postoji očigledan manjak skloništa i sveobuhvatne pomoći za žene s invaliditetom koja bi im osigurala samostalno stanovanje, podršku i neovisan život.

Na žalost, žene ne samo da nisu zaštićene, već ih se ne podržava niti ne prati jednom kad napuste sklonište. Iz tog bi razloga trebalo biti dovoljno lokalnih i regionalnih skloništa^[946] s kvalitetnim uslugama za žene i njihovu djecu u svakoj županiji. Dugoročna pomoć i potpora (financijska pomoć, zapošljavanje i stanovanje) trebali bi biti dostupni osobama koje su preživjele nasilje u obitelji nakon što napuste sklonište.

[944] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2011. do 2016. godine*, 2011., str. 13., 15. i 17.

http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_02_20_422.html (5. svibnja 2011.)

[945] Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izješće o radu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2011., str. 69. http://www.prs.hr/docs/rh_prs_izvjesce_2010.pdf (30. travnja 2011.)

[946] Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2011. do 2016. godine*, 2011., str. 28-29.

http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_02_20_422.html (5. svibnja 2011.)

3. Žene, posao i obitelj

Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena jamči ravnopravnost žena u području zapošljavanja i nabraja niz konkretnih prava, uključujući i pravo na jednake mogućnosti zapošljavanja, pravo na slobodan izbor zvanja i zaposlenja, pravo na jednaku naknadu za rad, pravo na socijalnu sigurnost, pravo na zdravstvenu zaštitu i sigurnost na radu, uključujući i očuvanje reproduktivnih funkcija (stavak 1. članka 11.). Ona također sprječava diskriminaciju žena na osnovi braka ili majčinstva i osiguravanje njihova stvarnog prava na rad (stavak 2. članka 11.), uključujući i zabranu davanja otkaza pod prijetnjom poduzimanja sankcija, uvođenje plaćenoga majčinskog dopusta ili slične socijalne beneficije, uspostavu potrebnih pomoćnih društvenih usluga koje bi roditeljima omogućile usklađivanje obiteljskih obveza s radnim obvezama i sudjelovanje u javnom životu te pružanje posebne zaštite ženama tijekom trudnoće u onim radnim mjestima za koja je dokazano da su za njih štetna. Članak 13. Konvencije proširuje zaštitu na druga područja gospodarskog i društvenog života, uključujući i pravo na obiteljske beneficije, bankarske zajmove i pravo na sudjelovanje u rekreativnim aktivnostima.

Životni standard žena i njihovi financijski uvjeti utječu na životno okruženje djece. Dobro je dokumentirano da na zdravlje žena utječe njihov životni standard, životni uvjeti i prihod. Rezultati istraživanja o utjecaju mogućih rizičnih i zaštitnih čimbenika na psihološku dobrobit roditelja i njihove odgojne postupke u Hrvatskoj otkrili su da su financijske teškoće glavni prediktor depresije roditelja te da su depresivni roditelji znali manje o dnevnim aktivnostima svoje djece i djeci pružili manje potpore te bili manje uključeni u odgoj svoje djece.^[947] Uz to, isto je istraživanje pokazalo da je instrumentalna potpora roditeljima doprinijela većoj roditeljskoj potpori, praćenju i zajedničkom donošenju odluka, dok je emocionalna potpora prijatelja doprinijela većem uključivanju u odgoj djeteta.

Prema Global Gender Gap Report 2010 (Izvešće o globalnom jazu među spolovima za 2010.) Hrvatska je 61. na ljestvici od ukupno 134. zemlje u smislu ekonomskog sudjelovanja i mogućnosti za žene.^[948] Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova u svom izvješću upućuje

[947] Raboteg-Šarić, Z. i Pećnik, N., *Bračni status, financijske teškoće i socijalna podrška kao odrednice roditeljske depresivnosti i odgojnih postupaka*, *Društvena istraživanja*, 15(6), 2006., str. 961-985.

[948] Svjetski gospodarski forum, *Global gender gap report*. <http://www.weforum.org/> (14. travnja 2011.)

na to da je neravnopravnost spolova u Hrvatskoj rasprostranjena na području rada i zapošljavanja.^[949] Žene, jednako kao i stanovnici ruralnih područja, nerazmjerno su zastupljene među društveno isključenim Hrvatima.^[950] Predrasude među poslodavcima i zaposlenicima o radnoj sposobnosti osoba s invaliditetom popriličan su problem te su žene s invaliditetom često diskriminirane.

Žene predstavljaju većinu nezaposlenih osoba.^{[951] [952]} Stopa nezaposlenosti žena najveća je u Istočnoj i Središnjoj Hrvatskoj.^[953] Krajem studenog 2010. na Hrvatskom je zavodu za zapošljavanje bilo registrirano 319 845 nezaposlenih osoba, od čega su 172 940 bile žene (54,1%), što je za 4,7% više nego u prosincu 2009. godine.^[954] Međutim, postotak žena kao registriranih nezaposlenih osoba pao je s 56,7% na 54,1%, očito zbog porasta broja nezaposlenih muškaraca.^[955] S obzirom na razinu obrazovanja i spol nezaposlenih osoba postoji pomak prema većem postotku nezaposlenih žena s višim obrazovnim postignućem. U 2010. su 49,9% nezaposlenih neškolovanih osoba bile žene, dok je u 2000. bilo 54,5% žena. U skupini najviše moguće razine obrazovanja (sveučilišna razina) žena je bilo 61,9% u 2010., dok ih je u 2000. bilo 59,1%.^[956] Najveći postotak nezaposlenih žena je u dobnom rasponu od 20 do 24 godine, a obuhvaća 13,8% žena, dok ih je 13,7% u dobnom rasponu od 25 do 29 godina.^[957] Gotovo dvije trećine nezaposlenih žena je bez posla dulje od 11 mjeseci.^[958]

Od 141 105 osoba zaposlenih u 2010., 17 186 (12,7%) je u stalnom radnom odnosu, dok ih je 101 100 (87,2%) zaposleno na određeno vrijeme. Omjer žena u broju osoba u stalnom radnom odnosu je 55,4%, dok je njihov udio u broju osoba zaposlenih na određeno vrijeme 59,4%.^[959]

Uz više stope nezaposlenosti i činjenicu da žene češće od muškaraca rade na određeno vrijeme, žene su također većinom zastupljene u slabo plaćenim poslovima te im je mnogo teže napredovati na poslu.^[960] Muškarci su obično bolje plaćeni za svoj rad u usporedbi sa ženama.^{[961] [962]} Ovo stanje dijelom izvire iz činjenice da veći dio žena, u usporedbi s muškarcima, nema više obrazovanje.^[963]

Pozicija žene na tržištu rada prvenstveno je uređena Zakonom o radu.^[964] Zakon o radu sadržava odredbe zabrane diskriminacije i odredbe vezane za prava žena trudnica i roditelja (bioloških i posvojitelja). Zakon definira diskriminaciju (zabranjena je izravna i neizravna diskriminacija te uznemiravanje i spolno uznemiravanje) uspostavljajući obvezu poslodavca da osigura zaštitu od diskriminacije i omogući građansku parnicu za odštetu. Također štiti trudnice od otkaza, neželjenih promjena ugovora i rada koji može biti štetan za njih i osigurava prava da rade iste zadatke nakon trudnoće ili roditeljnog dopusta. Ovaj je zakon usklađen sa zakonodavstvom Europske unije, iako još postoji prostor za daljnja poboljšanja. Na primjer, uvjeti u kojima poslodavac sa zaposlenikom može zaključiti ugovor na određeno trebali bi biti još preciznije definirani.^[965]

Kako bi odgovorila na ova pitanja, Vlada Republike Hrvatske usvojila je i Strategiju za razvoj ženskog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2010. do 2013. nakon usvajanja Nacionalne politike za

promicanje ravnopravnosti spolova za razdoblje od 2006. do 2010.^[966] Ciljevi Strategije su povećanje broja ženskih poduzetnika i stvaranje uvjeta za uključivanje većeg broja žena na tržište rada, smanjujući time stopu nezaposlenosti. Pozitivan primjer projekta koji je usmjeren na ojačavanje položaja žena na tržištu rada je projekt Žene na tržištu rada, koji je počeo 2010. godine.^[967]

Žene su dodatno opterećene njihovom primarnom ulogom brige o obitelji.^[968] U usporedbi s muškarcima u Republici Hrvatskoj, žene smatraju i osjećaju da im posao stvara više problema u ispunjavanju obiteljskih obveza i odgovornosti.^[969] Spolne razlike u obavljanju kućanskih obveza su očite, a čak su i očitije u slučaju podizanja djece.^[970] Žene su više uključene u svakodnevnu brigu o njihovoj djeci od muškaraca, a ta je spolna razlika još očitija usporedimo li tu situaciju sa stanjem u drugim europskim državama.^[971]

-
- [949] Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izješće o radu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2011. http://www.prs.hr/docs/rh_prs_izvjescje_2010.pdf (30. travnja 2011.)
- [950] Starc, N. (ur.), *Poverty, unemployment and social exclusion* (Siromaštvo, nezaposlenost i socijalna isključenost), Zagreb, UNDP, 2005. <http://www.undp.hr/upload/file/104/52080/FILENAME/Poverty,%20Unemployment%20and%20Social%20Exclusion.pdf> (11. travnja 2011.)
- [951] Franc, R. et al., *Raširenost i obilježja diskriminacije na hrvatskom tržištu rada: anketa među nezaposlenima i anketa među poslodavcima*, Hrvatski zavod za zapošljavanje, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2010.
- [952] Hrvatski zavod za zapošljavanje, <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=4163>
- [953] Hrvatski zavod za zapošljavanje, *Mjesečni statistički bilten*, 23(4), 2010. http://www.hzz.hr/DocSlike/stat_bilten_04_2010.pdf (20. ožujka 2011.)
- [954] Hrvatski zavod za zapošljavanje, *Mjesečni statistički bilten*, 23(4), 2010. http://www.hzz.hr/DocSlike/stat_bilten_04_2010.pdf (20. travnja 2011.)
- [955] Hrvatski zavod za zapošljavanje, *Mjesečni statistički bilten*, 23(4), 2010. http://www.hzz.hr/DocSlike/stat_bilten_04_2010.pdf (20. ožujka 2011.)
- [956] Hrvatski zavod za zapošljavanja, *Nezaposlene osobe prema razini obrazovanja i spolu*. <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=7568> (11. travnja 2011.)
- [957] Hrvatski zavod za zapošljavanja, *Nezaposlene osobe prema razini obrazovanja i spolu*. <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=7568> (11. travnja 2011.)
- [958] Starc, N. (ur.), *Poverty, unemployment and social exclusion* (Siromaštvo, nezaposlenost i socijalna isključenost), Zagreb, UNDP, 2005. <http://www.undp.hr/upload/file/104/52080/FILENAME/Poverty,%20Unemployment%20and%20Social%20Exclusion.pdf> (11. travnja 2011.)
- [959] Hrvatski zavod za zapošljavanje, *Mjesečni statistički bilten*, 23(4), 2010. http://www.hzz.hr/DocSlike/stat_bilten_04_2010.pdf (11. travnja 2011.)
- [960] Za spolnu segregaciju na tržištu rada vidi: Vinković, M., *Spolna segregacija na tržištu rada – hrvatski diskurs europskih trendova*, u: Radačić, I. i Vince Pallua, J. (ur.), *Zbornik radova ljudska prava žena – razvoj na međunarodnoj i nacionalnoj razini 30 godina od usvajanja Konvencije UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2011., u tisku. Za fenomen staklenog stropa u znanosti vidi: Prijčić-Samardžija, S., Avelini Holjevac, I. i Turk, M., Žene u znanosti: stakleni strop, *Društvena istraživanja*, 18(6), 2009., str. 1049-1073.
- [961] Japec, L. i Šučur, Z. (ur.), *Kvaliteta života u Hrvatskoj: regionalne razlike*, Zagreb, UNDP, 2007.
- [962] Svjetski gospodarski forum, *Global gender gap report* (Globalno GAP izvješće o spolovima). <http://www.weforum.org/> (14. travnja 2011.)
- [963] Starc, N. (ur.), *Poverty, unemployment and social exclusion* (Siromaštvo, nezaposlenost i socijalna isključenost), Zagreb, UNDP, 2005. <http://www.undp.hr/upload/file/104/52080/FILENAME/Poverty,%20Unemployment%20and%20Social%20Exclusion.pdf> (11. travnja 2011.)
- [964] *Narodne novine*, br. 149/09.
- [965] Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izješće o radu za 2009.* Zagreb, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2010. <http://www.prs.hr/docs/PDFIzvjescje2009.pdf>, 10. veljače 2011.
- [966] Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva, *Strategija razvoja ženskog poduzetništva u Republici Hrvatskoj 2010. – 2013.*, Zagreb, Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva, 2009./2010.) <http://www.ured-ravnopravnost.hr/slike/File/Strategija-razvoja-zenskog-poduzetništva-u-Republici-Hrvatskoj-2010-2013.pdf>
- [967] Žene na tržištu rada, <http://www.wlmcroatia.eu/index.php/en> (14. travnja 2011.)
- [968] Kapor Šafranko, *Žene kao gospodarski pokretač Hrvatske*, u: Radačić, I. i Vince Pallua, J. (ur.), *Zbornik radova ljudska prava žena – razvoj na međunarodnoj i nacionalnoj razini 30 godina od usvajanja Konvencije UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2011., u tisku; Galić, B. i Nikodem, K., *Percepcija rodni jednakosti i šansi pri zapošljavanju u hrvatskom društvu. Pogled nezaposlenih žena*, *Revija za socijalnu politiku*, 16(3), 2009., str. 253-270.
- [969] Japec, L. i Šučur, Z. (ur.), *Kvaliteta života u Hrvatskoj: regionalne razlike*, Zagreb, UNDP, 2007.
- [970] Japec, L. i Šučur, Z. (ur.), *Kvaliteta života u Hrvatskoj: regionalne razlike*, Zagreb, UNDP, 2007.
- [971] Japec, L. i Šučur, Z. (ur.), *Kvaliteta života u Hrvatskoj: regionalne razlike*, Zagreb, UNDP, 2007.

- [972] Japec, L. i Šučur, Z. (ur.), *Kvaliteta života u Hrvatskoj: regionalne razlike*, Zagreb, UNDP, 2007.
- [973] Japec, L. i Šučur, Z. (ur.), *Kvaliteta života u Hrvatskoj: regionalne razlike*, Zagreb, UNDP, 2007.
- [974] Japec, L. i Šučur, Z. (ur.), *Kvaliteta života u Hrvatskoj: regionalne razlike*, Zagreb, UNDP, 2007., Hrvatska.
- [975] Gorančić-Lazetić H. (ur.), *Izvešće o napretku i ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja u Republici Hrvatskoj: za razdoblje od kolovoza 2004. do prosinca 2005. godine*, Zagreb, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, UNDP, 2006. <http://www.undp.hr/upload/file/124/62105/FILENAME/MDG%20engleska%20za%20web.pdf> (11. travnja 2011.)
- [976] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, *Izvešće o provedbi mjera Nacionalne populacijske politike u 2009. godini*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2010. <http://www.mobms.hr/media/10959/izvj%C5%A1%C4%87e%20o%20provedbi%20mjera%20nacionalne%20populacijske%20politike%20za%202009.%20godinu.pdf> (12. travnja 2011.)
- [977] Gorančić-Lazetić H. (ur.), *Izvešće o napretku i ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja u Republici Hrvatskoj: za razdoblje od kolovoza 2004. do prosinca 2005. godine*, Zagreb, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, UNDP, 2006. <http://www.undp.hr/upload/file/124/62105/FILENAME/MDG%20engleska%20za%20web.pdf> (11. travnja 2011.)
- [978] Dobrotić, I., Matković, T. i Baran J., *Zaposlenost žena i pristup sustavu predškolske skrbi za djecu u Hrvatskoj: postoji li veza?*, *Revija za socijalnu politiku*, 17(3), 2010., str. 363-384.
- [979] Starc, N. (ur.), *Poverty, unemployment and social exclusion* (Siromaštvo, nezaposlenost i socijalna isključenost), Zagreb, UNDP, 2005. <http://www.undp.hr/upload/file/104/52080/FILENAME/Poverty,%20Unemployment%20and%20Social%20Exclusion.pdf> (11. travnja 2011.)
- [980] *Narodne novine*, br. 85/08., 110/08. i 34/11.
- [981] Rodiljni dopust počinje 28 dana prije dana očekivanog poroda i traje do navršanih 6 mjeseci života djeteta. U tom se razdoblju prima puna plaća. Obvezni dopust koji mora uzeti trudnica ili majka traje 70 dana nakon poroda, nakon čega otac djeteta ima pravo na korištenje preostalog dijela neiskorištenog prava. Nakon 6 mjeseci, bilo koji roditelj ima pravo na roditeljni dopust koji može trajati od 6 do 30 mjeseci, ovisno o broju djece i o načinu na koji se koristi.

Majke obično provode pet sati sa svojom djecom koja su mlađa od 16 godina.^[972] Uz to žene provode dva sata dnevno više od muškaraca s djecom mlađom od 16 godina.^[973] Postotak osoba koje žive u kućanstvima s djecom mlađom od 16 godina i koje su svakodnevno uključene u podizanje svoje djece je oko 83%, kao i u europskim državama.^[974] Što se tiče pitanja ekonomskog osnaživanja žena i pomaganja zaposlenim roditeljima da ostvare bolju ravnotežu između svojih poslovnih i obiteljskih obveza, 2008. je uvedena mogućnost organiziranja programa produljenog dnevnog boravka u školi za djecu u osnovnim školama.^[975] U školskoj godini 2009./2010. programi produljenog dnevnog boravka u školi učinkovito su provedeni u 25% svih osnovnih škola.^[976] Nadalje, od 2006. do 2008. godine opremljeno je 71 novih dječjih vrtića u općinama i gradovima koji do tada nisu imali usluge za malu djecu.^[977] Analiza dostupnosti službi za brigu o djeci u Hrvatskoj pokazala je da postojeća organizacija sustava za brigu o djeci ne potiče mogućnost zapošljavanja žena na tržištu rada i ne uspijeva pružiti jednak pristup službama za brigu o djeci svim roditeljima.^[978] Ulaganje u razvoj programa produljenog dnevnog boravka u školama i svih drugih usluga za brigu o djeci (primjerice dječjih vrtića, jaslica) treba se nastaviti jer to olakšava mogućnost zapošljavanja žena. Uz to, službe za brigu o djeci trebale bi biti dostupnije za sve zaposlene roditelje diljem zemlje.^[979]

Pravo na roditeljni i roditeljski dopust i pripadajuće naknade uređuje Zakon o roditeljskim potporama^[980]. Ovaj zakon uređuje: roditeljni dopust i roditeljski dopust^[981], rad s polovinom punoga radnog vremena, rad s polovinom punoga radnog vremena zbog pojačane brige i njege djeteta, stanke za dojenje, dopust za trudnice, roditelje te majke koje doje, žene koje rade na poslovima opasnim po zdravlje, slobodne dane za perinatalne preglede, dopust ili rad s polovinom punoga radnog vremena za roditelje/skrbnike koji skrbe za djecu s težim smetnjama u razvoju te jednokratnu novčanu potporu za novorođeno dijete.^[982] Prema podacima Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, na roditeljni i roditeljske potpore je u 2009. potrošeno 2.103.312.691,51 kn (387.009.535,24 USD). Kako bi uravnotežio privatni i profesionalni život Zakon o roditeljskim potporama promiče, među ostalim, uključivanje oca u obiteljski život i podizanje djece na način da osigurava 60 dodatnih dana za dopust ako je otac na roditeljskom dopustu najmanje 3 mjeseca.^[983] Prema podacima o korisnicima roditeljskog dopusta i potpora u 2009. Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, bilo je samo oko 2% muškaraca (1 066 očeva koji su koristili pravo na te potpore). Daljnji porast uporabe ovog prava među očevima trebalo bi potaknuti promicanjem očinske uloge u podizanju djece na nacionalnoj razini te informiranjem roditelja o ovom pravu.

Uporaba jednokratne novčane potpore koja se daje roditeljima kad im se rodi dijete je pravo zajamčeno Zakonom o obveznom zdravstvenom osiguranju i Zakonom o roditeljskim potporama,^[984] a plaćanje je uređeno Pravilnikom o uvjetima i načinu korištenja prava na pomoć za opremu novorođenog djeteta.^[985] Ova jednokratna novčana potpora za novorođenčad u 2009. je iznosila 2.328,20 kn (428,82 USD).^[986]

Prema podacima Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, u svrhu isplata jednokratnih novčanih potpora za novorođeno dijete za 43 293 korisnika utrošeno je 100.802.922,60 kn; 18.567.898,42 USD. Uz državnu novčanu potporu koja je dostupna za sve roditelje novorođenčadi, gradovi/općine u Hrvatskoj također daju novčanu potporu roditeljima novorođenčadi ako su doplaci za ovu novčanu pomoć predviđeni u njihovim proračunima. U općinama Baška, Lovas, Saborsko, Bosiljevo, Vrbovsko, Blato i Smokvica roditelji primaju 5.000,00 kn (921 USD) za prvorođeno dijete.^{[987] [988]} U općini Tovarnik roditelji primaju 7.000,00 kn (1.289,4 USD) za prvorođeno dijete.^[989] U Gradu Zagrebu roditelji dobivaju 3.600,00 kn (663,12 USD) za prvo dijete, 7.200,00 kn (1.326,24 USD) za drugo dijete i 66.000,00 kn za treće dijete (12.157,2 USD).^[990] Te općine/gradovi pružaju dobar primjer kako voditi pozitivnu i podupiruću pronatalitetnu politiku.

Iako je napredak u zaštiti socijalnih prava žena očit, potrebno je dalje ulagati u područja zapošljivosti žena, socijalne zaštite žena i borbe protiv siromaštva. Potrebno je više pozitivnih mjera koje bi za sobom mogle povući usklađivanje obiteljskih i poslovnih obveza kao i jednaku podjelu kućanskih i obiteljskih dužnosti između muškaraca i žena.^[991]

Žene koje žive u ruralnim područjima posebno su ranjiva skupina koja treba trajnu pažnju, ulaganje i nadzor. Stoga bi državne institucije i nevladine udruge svoja sredstva trebale usmjeriti da im pomognu podići svoje životne uvjete i standard života, osiguravajući time bolju kvalitetu života za njih. Pomaganjem tim ženama da ostvare bolji život, pomazemo i njihovoj djeci.

Kako bi odgovorili na nepovoljan položaj žena na tržištu rada nužno je: (1) izmijeniti Zakon o radu kako bi se spriječila zlouporaba ugovora na određeno vrijeme, (2) potaknuti zapošljavanje žena poboljšavanjem i proširivanjem javne skrbi o djeci te osiguravanjem usklađenosti njihovog radnog vremena s radnim vremenom zaposlenih žena, (3) potaknuti zapošljavanje žena formuliranjem skrbi za starije, (4) subvencionirati zapošljavanje ciljane skupine nezaposlenih žena, (5) novčano potpomagati žene koje vode male tvrtke i za njih osigurati porezne olakšice, (6) promicati fleksibilno radno vrijeme i skraćeno radno vrijeme te obučiti poslodavce o koristima takvih dogovora, (7) smanjiti opterećenje žena sitnim kućanskim poslovima čineći usluge u kućanstvima dostupnijima kroz smanjenje poreza na dohodak za osobe zaposlene u kućanskim uslugama i druge fiskalne mjere, (8) organizirati programe obuke i edukacije za mlade žene ili žene koje su nezaposlene dulje od 3 godine, kojima će ih se obučiti da pronađu, odaberu i ostvare odgovarajuće zaposlenje, (9) organizirati obuku o poduzetništvu za žene, (10) osigurati učinkovitu primjenu zakona osiguravanjem pristupa sudovima u slučajevima diskriminacije, (11) osigurati učinkovitu kontrolu uvjeta rada i (12) pokrenuti javne kampanje za promicanje sudjelovanja muškaraca u skrbi za djecu i obavljanju obiteljskih obveza.

[982] Prednosti Zakona također su dostupne i posvojiteljima, udomiteljima ili skrbnicima. Jednaka prava imaju osobe kojima je dan azil i osobe koje su pod supsidijarnom zaštitom.

[983] Članak 14, stavak 4. Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama (*Narodne novine*, br. 85/08) Gorančić-Lazetić H. (ur.), *Izvjешće o napretku i ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja u Republici Hrvatskoj: za razdoblje od kolovoza 2004. do prosinca 2005. godine*, Zagreb, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, UNDP, 2006. <http://www.undp.hr/upload/file/124/62105/FILENAME/MDG%20engleska%20za%20web.pdf> (11. travnja 2011.)

[984] *Narodne novine*, br. 85/08, 110/08.

[985] *Narodne novine*, br. 58/94.

[986] Prema statističkim podacima dobivenim od Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti o korisnicima rodiljnog dopusta i roditeljskih potpora u 2009. godini (2. veljače 2011.)

[987] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, *Izvjешće o provedbi mjera Nacionalne populacijske politike u 2009. godini*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2010. <http://www.mobms.hr/media/10959/izvje%20mjera%20nacionalne%20populacijske%20politike%20za%202009.%20godinu.pdf> (12. travnja 2011.)

[988] Općina Baška na otoku Krku, http://www.baska.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=537:roditeljske-naknade-za-svako-rodjeno-dijete&catid=3:iz-baske (2. veljače 2011.)

[989] Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, *Izvjешće o provedbi mjera Nacionalne populacijske politike u 2009. godini*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2010. <http://www.mobms.hr/media/10959/izvje%20mjera%20nacionalne%20populacijske%20politike%20za%202009.%20godinu.pdf> (12. travnja 2011.)

[990] Odlukom o novčanoj pomoći za opremu novorođenog djeteta, Službeni glasnik Grada Zagreba, 8/09.

[991] Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izvjешće o radu za 2010. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2011. http://www.prs.hr/docs/rh_prs_izvjesce_2010.pdf (30. travnja 2011.)

4. Sudjelovanje žena

Prava sudjelovanja njihovim nositeljima omogućavaju izražavanje mišljenja, daju im riječ u vezi s pitanjima koja utječu na njihov društveni, ekonomski, vjerski, kulturni i politički život i osiguravaju im aktivno sudjelovanje u društvu (na lokalnoj, nacionalnoj, regionalnoj ili razini svjetske zajednice). Prava sudjelovanja ne uključuju samo slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti te slobodu izražavanja, pristup informacijama i slobodu udruživanja nego i pravo na privatnost, kulturna prava i prava na sudjelovanje u političkom životu. Korištenje tim pravima pomaže njihovim nositeljima da ostvare sva svoja prava i daje im aktivnu ulogu u društvu.

Slijedom odredbi Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, prava sudjelovanja žena zajamčena su u članku 7. (Politički i javni život), članku 8. (Predstavljanje države na međunarodnoj razini) i članku 13. (Ekonomska i socijalna prava – Pravo na sudjelovanje u rekreativnim aktivnostima, športu i svim aspektima kulturnog života).

U ovom se dijelu analizira sudjelovanje žena u društvu. Daje se pregled glavnih zakona i strateških dokumenata koji se odnose na prava sudjelovanja žena i sudjelovanje žena u društvu te na mehanizme njihove provedbe. Prikazane su i nevladine organizacije aktivne u borbi za ostvarenje prava žena, nakon čega slijedi pregled prikaza žena u medijima, s naglaskom na prioritetna područja i daljnje akcije.

Zakonodavni i pravni okvir

Žene su dugo bile podzastupljene u javnom i političkom životu u Hrvatskoj i diljem svijeta.^[992] Kako bi se povećalo sudjelovanje žena u javnom životu, članak 9. Zakona o ravnopravnosti spolova predviđa usvajanje posebnih mjera/afirmativnih akcija.^[993] Članak 11. Zakona obvezuje tijela državne uprave, pravne osobe s javnim ovlastima te pravne osobe u pretežitom vlasništvu države na primjenu posebnih mjera i donošenje planova djelovanja za promicanje i uspostavljanje ravnopravnosti spolova.^[994]

[992] Leinert-Novosel, S., Rodni stereotipi, predrasude i diskriminacija žena u politici, u: Radačić, I. i Vince Pallua, J. (ur.), *Zbornik radova ljudska prava žena – razvoj na međunarodnoj i nacionalnoj razini 30 godina od usvajanja Konvencije UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2011., u tisku.

[993] *Narodne novine*, br. 82/08.

[994] Ovi se planovi temelje na analizi položaja žena i muškaraca i trebali bi utvrditi razloge za usvajanje posebnih mjera, ciljeve koje treba ostvariti, metode i praćenje provedbe. Ti bi planovi trebali uključiti i planove aktivnosti za ostvarivanje ciljeva Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova.

[995] Ravnopravna zastupljenost (kada niti jedan spol nije predstavljen s manje od 40%) mora se ostvariti do trećih redovitih izbora nakon usvajanja Zakona o ravnopravnosti spolova. Nije jasno hoće li se sankcije primjenjivati samo u budućnosti, ako se taj cilj ne ostvari, ili već sada, ako stranke ne primijene afirmativne mjere.

[996] *Narodne novine*, br. 36/01.

[997] *Narodne novine*, br. 149/09.

[998] *Narodne novine*, br. 85/08.

[999] Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izješće o radu za 2009. godinu*, Zagreb, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2010.

Nadalje, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, pravne osobe s javnim ovlastima i druge pravne osobe te obrtnici koji zapošljavaju više od 20 zaposlenih obvezni su u svoje opće akte unijeti antidiskriminacijske zakonske odredbe i mjere za uspostavljanje ravnopravnosti spolova, a odredbe ovih zakona moraju se poštovati pri kolektivnom pregovaranju.

Prema članku 12. Zakona o ravnopravnosti spolova, potrebno je provoditi posebne mjere za poticanje ravnopravnog sudjelovanja žena i muškaraca u tijelima zakonodavne, izvršne i sudbene vlasti, uključujući javne službe, i treba ih uvoditi kada je zastupljenost jednog od spolova niža od 40%. Načelo ravnopravne zastupljenosti treba se poštovati i kod imenovanja u državna tijela i tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave te drugih pravnih osoba s javnim ovlastima, kao i pri imenovanju članova diplomatskih predstavništava, odbora, povjerenstava i izaslanstava koja Republiku Hrvatsku zastupaju na međunarodnoj razini. Međutim, za povrede ovih odredbi nisu utvrđene nikakve sankcije, osim u slučajevima kada državna tijela, pravne osobe s javnim ovlastima i pravne osobe u pretežitom vlasništvu države ne podnesu u propisanom roku plan djelovanja za promicanje i uspostavljanje ravnopravnosti spolova.

Te su obveze za političke stranke nešto strože budući da su predviđene sankcije za slučaj kada stranke ne usvoje posebne mjere prilikom utvrđivanja i predlaganja liste kandidata za izbor zastupnika u Hrvatski sabor, za izbor članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i za izbor članova u Europski parlament kojima se osigurava da zastupljenost jednog od spolova nije niža od 40%.^[995] Izmjene i dopune Zakona o političkim strankama (članak 6.) iz 2001. uvode financijske naknade za stranke čiji su zastupnici u Saboru pripadnici podzastupljenog spola (10% više za svakog takvog zastupnika).^[996]

Položaj žena na tržištu rada uređen je prvenstveno Zakonom o radu,^[997] koji sadržava odredbe koje jamče slobodu od diskriminacije i odredbe o pravima trudnica i roditelja (bioloških i posvojitelja). Zakon definira diskriminaciju (izravna i neizravna diskriminacija, uznemiravanje i spolno uznemiravanje su zabranjeni), utvrđuje obveze poslodavca da osigura zaštitu od diskriminacije te uspostavlja građanske tužbe za naknadu štete. Ovim se zakonom također štite trudnice od otkaza, neželjene promjene ugovora i rada koji bi za njih mogao biti štetan te im se osigurava pravo da nakon roditeljskog dopusta rade isti posao. Prava na dopust i novčanu naknadu trudnica i roditelja uređena su Zakonom o roditeljskim potporama.^[998] Oba su zakona usklađena sa zakonodavstvom Europske unije, iako su daljnja poboljšanja moguća. Primjerice, okolnosti u kojima poslodavci mogu zaključiti ugovor na određeno vrijeme sa svojim zaposlenicima moraju se ograničiti.^[999]

Zakon o ravnopravnosti spolova sadržava i odredbe u vezi sa zaštitom i promicanjem ravnopravnosti spolova u medijima. Članak 16. određuje kao jedan od zadataka medija promicanje razvoja

svijesti o ravnopravnosti žena i muškaraca te se njime zabranjuje javno prikazivanje i predstavljanje bilo koje osobe na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način, s obzirom na njegov/njezin spol ili spolnu orijentaciju. Zakon o medijima (članak 5.) propisuje da će Republika Hrvatska promicati proizvodnju i objavljivanje programa koji promiču ravnopravnost spolova. Njime se također zabranjuje reklamiranje pri kojemu su žene i muškarci prikazani na uvredljiv ili pogrdan način, u vezi s njihovim spolom ili spolnom orijentacijom (članak 20.).^[1000] Zakon o elektroničkim medijima^[1001] zabranjuje elektroničkim medijima da šire govor mržnje i uključuju se i promiču diskriminaciju, između ostalog, na temelju spola (članak 12.), uključujući i komercijalnu komunikaciju (članak 16.), te navodi da audiovizualni ili radijski programi trebaju promicati ravnopravnost spolova (članak 24.). Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji u članku 9. navodi da je jedna od uloga javnog servisa proizvodnja i objavljivanje programa namijenjenih ostvarivanju ravnopravnosti spolova.^[1002]

Ravnopravnost žena u donošenju odluka, položaj žena na tržištu rada i položaj žena u medijima su teme sadržane u Nacionalnoj politici za promicanje ravnopravnosti spolova od 2006. do 2010.^[1003] Poglavlje naslovljeno „Ravnopravnost u procesu odlučivanja“ navodi dva cilja: postići uravnoteženu zastupljenost muškaraca i žena u predstavničkim i izvršnim tijelima vlasti na svim razinama i uravnoteženu zastupljenost muškaraca i žena pri imenovanju u državna tijela te propisuje niz mjera za ostvarivanje istog, uključujući i mjere s područja statističke analize. Poglavlje pod nazivom „Jednake mogućnosti na tržištu rada“ preporučuje ostvarivanje 5 ciljeva: usklađivanje nacionalnog zakonodavstva s pravnom stečevinom Europske unije, smanjenje nezaposlenosti i uklanjanje svih oblika diskriminacije žena na tržištu rada, osnaživanje ženskog poduzetništva, ostvarivanje djelotvorne primjene radnog zakonodavstva te jačanje i promicanje mjera koje omogućavaju usklađivanje obiteljskih i profesionalnih obveza. I, na kraju, poglavlje pod nazivom „Institucionalni mehanizmi i načini provedbe“ predviđa kao jedan od svojih ciljeva uvođenje rodno osjetljive politike u medije, što treba ostvariti osnivanjem nezavisnog tijela za praćenje medija.

Međutim, odredbe ovih zakona i mjera predviđenih u Nacionalnoj politici nisu primijenjene u praksi na odgovarajući način. Što se tiče provedbe posebnih mjera analiza općih pravnih akata 20 županija i 4 najveća grada koju je poduzeo Ured pravobraniteljice za ravnopravnost spolova pokazala je da opći pravni akti ne sadržavaju nikakve planove za promicanje i ostvarivanje ravnopravnosti spolova i da rijetko sadržavaju odredbe protiv diskriminacije.^[1004] Povrh toga, političke stranke ne poštuju načelo ravnopravnosti spolova pri izradi izbornih lista.^[1005]

Unatoč odredbama protiv diskriminacije u radnom zakonodavstvu, žene su na tržištu rada u ozbiljno nepovoljnijem položaju. I, na kraju, unatoč obvezama medija da poštuju ravnopravnost spolova, žene su podzastupljene i krivo prikazane u medijima te nije osnovano nikakvo tijelo za praćenje medija.

[1000] *Narodne novine*, br. 59/04.

[1001] *Narodne novine*, br. 153/09.

[1002] *Narodne novine*, bt. 137/10

[1003] *Narodne novine*, br. 114/06.

[1004] Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izvješće o radu za 2009. godinu*, Zagreb: Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2010.k, str. 51-65. <http://www.prs.hr/docs/PDFIzvjescje2009.pdf> (10. veljače 2011.)

[1005] Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izvješće o radu za 2009. godinu*, Zagreb: Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2010.k, str. 51-65. <http://www.prs.hr/docs/PDFIzvjescje2009.pdf> (10. veljače 2011.)

Žene u politici, državnoj upravi i pravosuđu

Od 153 zastupnika u Hrvatskom saboru 39 su žene: 19 članica Socijaldemokratske stranke, 15 članica Hrvatske demokratske zajednice, 2 članice Hrvatske narodne stranke, 1 članica Hrvatske seljačke strane i 2 nezavisne kandidatkinje.^[1006] Žene čine 24% zastupnika, što je najviši postotak od hrvatske samostalnosti. Godine 2009. u županijskim je skupštinama bilo 201 ženskih i 716 muških zastupnika, uključujući ovdje i skupštinu Grada Zagreba, ili 21,9% žena i 78,1% muškaraca.^[1007] Najviša zastupljenost žena od 33,3% je u skupštini Grada Zagreba, dok je najniža od 12,2% u skupštini Bjelovarsko-bilogorske županije. U toj istoj godini bilo je 529 ženskih i 1 943 muških zastupnika u mjesnim i gradskim vijećima (21,4% žena i 78,6% muškaraca), te 1 050 ženskih i 5 712 muških zastupnika u općinskim vijećima (15,5% žena i 84,5% muškaraca).^[1008] Koprivničko-križevačka županija ima najveći postotak članica u gradskim vijećima – 30,5%, dok se najniži postotak od 9,2% može naći u Krapinsko-zagorskoj županiji. Grad Zagreb ima najveći postotak ženskih članova u općinskim vijećima – 28,8%, dok ih je najmanje bilo u Zadarskoj županiji – 7,3%. Na izbornim listama za lokalne izbore 2009. bilo je 24,4% žena za općinske, mjesne/gradske i županijske skupštine/skupštinu Grada Zagreba, 22% žena bilo je među prvih 10 osoba na listi, dok je 9,1% žena bilo nositeljima lista. Na lokalnim izborima 2009. izabrano je 15,5% žena, a 8,3% lista koje su izabrane bile su one na kojima su žene nositeljice liste.^[1009]

Žene su bile u najboljem položaju na listama za mjesna/gradska vijeća, gdje su činile 29% kandidata i gdje je 27% žena bilo među prvih 10 osoba na listama. Na listama za županijske skupštine bilo je 26,6% žena, a na listama za općinska vijeća njih 20,7%. Na županijskim je listama među prvih 10 osoba bilo 20,4% žena, a na listama za općinska vijeća njih 19,9%. Na listama za mjesna/gradska vijeća žene su bile nositeljice lista u 11,7% slučajeva, u usporedbi sa 7,3% za županijske skupštine. Čini se stoga da što je veći postotak žena na izbornim listama, to je veći njihov broj u skupštinama, čak i ako broj predloženih i izabranih žena nije razmjerni (24,4% u odnosu na 15,5%).^[1010]

Nadalje, među županijama postoje velike razlike: postotak žena na listama iznosi od 18,3% do 36,6%, njihova zastupljenost među prvih 10 osoba s liste od 16,8% do 29,4%, a njihova zastupljenost kao nositeljica lista od 4,2% do 14,5%. I dok na svim listama vidimo napredak u usporedbi s izborima iz 2005. godine, činjenica je da se pri sastavljanju lista ne poštuje načelo ravnopravne zastupljenosti muškaraca i žena.^[1011]

Kad je 12. siječnja 2008. oformljena Vlada, 3 (20%) od 15 ministara bile su žene.^[1012] U 2011. godini imamo 18 ministara, od kojih je samo jedna žena. I u razdoblju do kraja 2011. premijerka je bila žena. Na lokalnoj razini, nakon izbora iz 2009.,^[1013] stanje je ovakvo: od 20 župana jedna je žena (5,0%), od 40 zamjenika župana 7 ih je žena (17,5%), od 127 gradonačelnika 6 su žene (4,7%), od 194 zamjenika gradonačelnika 43 su žene (22,2%), od 429 načelnika općina 21 su žene (4,9%), a od 435 zamjenika načelnika općina 57 je žena (13,1%).^[1014]

Na lokalnim izborima 2009. 9,6% kandidata za predsjednike lokalnih izvršnih tijela bile su žene, dok su 19,8% kandidata za zamjenike predsjednika bile žene. Od svih kandidata izabranih za predsjednike izvršnih tijela 4,9% su bile žene.

U studenom 2010. od 105 194 osoba zaposlenih u javnoj upravi i obrani prema nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti bilo je 47 719 žena i 57 473 muškaraca (45,4% i 54,6%).^[1015] Godine 2009. je od 1 489 visokih dužnosnika i časnika njih 449 bilo žena, a 1 040 muškaraca (30,2% i 69,8%). U 2009. je od 53 veleposlanika njih 7 bilo žena, a 46 muškaraca (13,2% žena i 76,8% muškaraca).^[1016]

Žene prevladavaju u sudstvu, prvenstveno na nižim sudovima (općinskim i prekršajnim sudovima). U 2008. 69% žena bile su sutkinje općinskih sudova, 72,2% sutkinje prekršajnih sudova, 53,8% sutkinje županijskih sudova, 52,6% sutkinje Vrhovnog suda, 62,5% sutkinje trgovačkih sudova i 46,2% sutkinje Ustavnog suda.^[1017] U 2008. je postotak žena u Ustavnom sudu bio 46,2%. Međutim, njihov broj kao sutkinja ne odgovara njihovom broju kao predsjednica sudova. Na razini županijskih sudova 14,3% žena su predsjednice suda, dok su 50% žena predsjednice općinskih sudova, 53% predsjednice trgovačkih, a 63% predsjednice prekršajnih sudova. Predsjednik Vrhovnog suda je muškarac, dok je njegova zamjenica žena. Godine 2008. 62,1% državnih odvjetnika i njihovih zamjenika bile su žene.^[1018]

Analiza izbornih lista i rezultata u odnosu na zastupljenost žena u izvršnim i zakonodavnim tijelima pokazuje da su žene i dalje ozbiljno podzastupljene, iako je došlo do napretka. I dok je izborna tijela

[1006] Članovi Sabora, statistički podaci, predstavljeno po spolovima prema političkim strankama, www.sabor.hr

[1007] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Žene i muškarci u Hrvatskoj*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2010.pdf (10. veljače 2011.)

[1008] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Žene i muškarci u Hrvatskoj*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2010.pdf (10. veljače 2011.)

[1009] Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izješće o radu za 2009. godinu*, Zagreb: Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2010., str. 225-228. <http://www.prs.hr/docs/PDFIzjesce2009.pdf> (10. veljače 2011.)

[1010] Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izješće o radu za 2009. godinu*, Zagreb: Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2010., str. 225-228. <http://www.prs.hr/docs/PDFIzjesce2009.pdf> (10. veljače 2011.)

[1011] Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izješće o radu za 2009. godinu*, Zagreb: Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2010., str. 225-228. <http://www.prs.hr/docs/PDFIzjesce2009.pdf> (10. veljače 2011.)

[1012] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Žene i muškarci u Hrvatskoj*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2010.pdf (10. veljače 2011.)

[1013] Godine 2009. uveden je novi izborni sustav, prema kome su gradonačelnici i župani birani izravno.

[1014] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Žene i muškarci u Hrvatskoj*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2010.pdf (10. veljače 2011.)

[1015] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (prosinac 2010.). *Osobe prema djelatnostima*, studeni 2010., prvo izdanje, br. 9.2.1/11. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/09-02-01_11_2010.htm (12. veljače 2011.)

[1016] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Žene i muškarci u Hrvatskoj*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2010.pdf (10. veljače 2011.)

[1017] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Žene i muškarci u Hrvatskoj*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2010.pdf (10. veljače 2011.)

[1018] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Žene i muškarci u Hrvatskoj*, Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2010. http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2010.pdf (10. veljače 2011.)

sklono birati manje žena negoli muškaraca, problem podzastupljenosti izvire, barem dijelom, iz malog broja žena u političkim stankama i na izbornim listama. Takva je praksa u sukobu s odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova i treba se promijeniti. Uz iznimku pravosudnog sustava^[1019] vidimo, dakle, ozbiljan problem podzastupljenosti žena u javnom životu. Kako bi odgovorili na to, potrebno je poduzeti sljedeće korake: (1) promicati uvođenja kvota za političke stranke detaljno opisujući korake koje je potrebno poduzeti kako bi se ostvarila zastupljenost žena na izbornim listama za zastupnička tijela od barem 40% u trećem krugu izbora (nakon stupanja na snagu Zakona o ravnopravnosti spolova 2008.), (2) poduzimati mjere kojima će se osigurati da žene ne ostanu na dnu tih lista, (3) povećati mobilizaciju žena unutar stranaka, (4) nastaviti provedbu kampanja za podizanje svijesti kako bi se žene politički mobilizirale, (5) promicati načelo jednake zastupljenosti žena u izvršnoj vlasti između ostalog i uvođenjem kvota za Vladu kojima bi se osiguralo da su žene imenovane na najmanje 40% vodećih položaja, (6) nastaviti podupiranje aktivnosti NVO-a koje su usmjerene na promicanje sudjelovanja žena u politici i (7) osigurati da mediji političarkama daju dovoljno prostora.

Zagovaranje i nevladine udruge

U Hrvatskoj djeluju mnoge aktivne ženske nevladine udruge, a mnoge su žene aktivistkinje nevladinih udruga. Sve je donedavno većina NVO-a koje se bore za ženska prava bila okupljena u Žensku mrežu Hrvatske. Neke od tih NVO-a su: Babe, Ženska autonomna kuća, Centar za žene žrtve rata, Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje (CESI), Ženska soba, Centar za ženske studije (sve u Zagrebu), Domine (Split), Delfin (Pakrac), Korak (Karlovac), Udruga žena Vukovar (Vukovar), Izvor (Tenja), Lezbijska grupa Kontra (Zagreb), Lezbijska grupa Lori (Rijeka), udruga Žene Romkinje za bolju budućnost (Zagreb). Rad ovih grupa uključuje zagovaranje, savjetovanje, pravnu pomoć, istraživanje, objavljivanje, a neke od njih vode i skloništa ili SOS-linije.

Žene u medijima

Mediji ne samo da odražavaju kulturu koja ih proizvodi, oni aktivno grade i učvršćuju slike te kulture i na taj način postaju moćan društveni činilac. Njihova diskurzivna moć ima velik utjecaj na položaj žena u društvu – mediji mogu ili promicati ili potkopavati ravnopravnost spolova. U Hrvatskoj, na žalost, mediji većinom potkopavaju ravnopravnost spolova na sljedeća tri načina: (1) žene su manje vidljive u medijima, posebno u političkim temama ili temama od javnog interesa (dok su nadmoćno zastupljene u reklamama ili zabavnom programu), (2) prikazane su na stereotipan, patrijarhalan i seksualiziran način i (3) podzastupljene su u medijima kao zaposlene osobe, posebno na položajima moći, što će pokazati tekst koji slijedi.

Slaba vidljivost žena dobro je prikazana u jednoj analizi naslovnica i intervjuua iz 53 izdanja dva najbolje prodavana politička tjednika tijekom prvih šest mjeseci 2008. godine, koju je proveo Ured pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.^[1020] Muškarci su na naslovnica bili šest puta više zastupljeni: 64% svih naslovnica prikazivalo je samo muškarce, a 15% muškarce i žene zajedno,^[1021] dok je 11% prikazivalo samo žene, a 10% niti jednu osobu. Od svih analiziranih intervjuua (koji su iznosili i do 18% od 776 velikih članaka u analiziranim časopisima), u 83% (118) intervjuirani su muškarci, a u 17% (25) žene.

Nadalje, opseg zanimanja intervjuiranih osoba razlikovao se za žene i muškarce. Rangiranje zanimanja na popisu isto je i za muškarce i za žene, no broj članaka se značajno razlikuje.^[1022] Primjerice, muški su poduzetnici bili šest puta više intervjuirani nego žene poduzetnice, dok su političari bili pet puta više intervjuirani od političarki. Političarke i glumice dijele prvo mjesto na rang-listi za žene, od čega su oba zanimanja prisutna u 5 članaka, dok je ovaj broj članaka dan direktorima, piscima i glumcima s liste muškaraca. Nadalje, na listi drugih intervjuiranih muškaraca postoji veći opseg zanimanja nego na listi intervjuiranih žena.

Druga analiza 14 emisija važne političke TV-emisije *Otvoreno* koje su se emitirale u travnju i svibnju 2010.^[1023] potvrdila je problem podzastupljenosti žena.^[1024] Od 83 gosta emisije, bilo je 13 žena i 70 muškaraca. Nadalje, dok nije bilo emisije u kojoj nije bilo muškarca, žene nisu bile prisutne u 5 od svih analiziranih emisija (od toga je u četiri emisije voditelj bio muškarac). I, na kraju, u emisijama koje je vodio muškarac u studiju nikada nije bilo više od jedne žene.

Na kraju, žene su također podzastupljene u medijskoj industriji. Godine 2009. udio žena zaposlenih na radijima bio je 44,6%, dok je na televiziji udio žena bio 39,3%.^[1025] Međutim, sve je više novinarki, što je dokaz „feminizacije” ove profesije u Hrvatskoj.

Kako bi odgovorili na manjak vidljivosti žena u medijima i njihov stereotipan ili seksistički prikaz, nužno je: (1) uspostaviti tijelo za nadzor medija kao što je predviđeno u Nacionalnoj politici za promicanje ravnopravnosti spolova, (2) osigurati učinkovitu provedbu zakona, (3) novčano potpomognuti programe koji su usmjereni na podizanje svijesti o pravima žena i (4) osigurati obuku za medijske profesionalce.

[1019] Čak i u sudstvu se javlja problem da su žene podzastupljene na menadžerskim položajima.

[1020] Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Analiza novinskih članaka za prvih 6 mjeseci 2008. godine*, 2008. <http://www.prs.hr/content/view/226/48/> (15. ožujka 2011.)

[1021] U takvim je slučajevima muškarcima uvijek bilo dano više prostora: omjer je bio 3 : 1 za muškarce, a u nekim slučajevima čak i 9 : 1.

[1022] Treći položaj na popisu za muškarce dijelili su poduzetnici i umjetnici (koji nisu pjevači ili glumci), dok su na ljestvici žena ovo mjesto dijelile poduzetnice i pjevačice.

[1023] *Otvoreno* je dio informativnog programa na Hrvatskoj televiziji, emitira se u kasnije doba od ponedjeljka do četvrtka i traje oko sat vremena.

[1024] Sarnavka, S., *Put do vlastitog pogleda*, Zagreb, Babe, 2010.

[1025] Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, *Radio i televizija 2009.*, prvo izdanje, br. 8.3.3., Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, svibanj 2010.

http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/08-03-03_01_2010.htm (12. veljače 2011.)

Zaključci i preporuke

Ova analiza stanja prava djece i žena u Hrvatskoj temelji se na znanstvenom i stručnom sveobuhvatnom istraživanju trenutnog stanja zemlje s obzirom na prava djece i žena. Svrha ove analize bila je ocijeniti institucionalni i pravni okvir/zakone i analizirati dostupne kvantitativne i kvalitativne podatke o pravima djece i žena, prepoznati probleme, rizične faktore te identificirati što je potrebno učiniti za poboljšanje položaja djece i žena i unaprjeđenje njihova blagostanja u raznim područjima života. Ova analiza doprinosi poboljšanju položaja djece i žena u Hrvatskoj uz neke preporuke u raznim područjima gdje je potreban napredak i razvoj kako bi se ostvarila ravnopravnost za svu djecu i žene.

Hrvatska je na pravom putu prema ostvarivanju nacionalnih Milenijskih ciljeva razvoja koji su utvrđeni na temelju posebnih okolnosti i razvojnih uvjeta zemlje. Očit je i napredak u zaštiti prava djece i žena u usporedbi s prošlom analizom stanja djece i žena u Hrvatskoj koja je provedena 1998. godine. Ovaj je napredak očit iz različitih izvješća, posebice iz Trećeg i četvrtog periodičnog izvješća Vlade Republike Hrvatske o provedbi Konvencije o pravima djeteta, izvješća pravobraniteljice za djecu, izvješća pravobraniteljice za ravnopravnost spolova i Pregleda postignuća Republike Hrvatske u ispunjavanju Milenijskih ciljeva razvoja od 2006. do 2010. godine.

Analiza situacije otkrila je da su, iako je u vezi sa stanjem prava djece i žena učinjen napredak, promicanje i zaštita prava preživljavanja, razvojnih prava, zaštitnih prava i prava sudjelovanja dugotrajni procesi koji zahtijevaju našu trajnu pažnju, ulaganje i nadzor. U Hrvatskoj su svi odgovorni za živote žena i djece provodili korisne i vrijedne akcije, no i dalje preostaju neki izazovi, a pojavljuju se i nova pitanja. U ovoj su analizi utvrđene određene ranjivosti među djecom i ženama, kao i područja u kojima ima poteškoća, a također i njihovi uzroci. Neki izazovi i preporuke koji pružaju priliku za ulaganje u djecu i žene u ovoj su analizi prikazani u svjetlu primijećenih ranjivosti, izazova i uzroka.

U ovom će se poglavlju raspravljati o napretku i preostalim izazovima u vezi sa zaštitom ljudskih prava općenito, s posebnim naglaskom na pravima žena i djece. Slijedom toga, naglasit će se napredak i izazovi s obzirom na različite kategorije prava žena i djece, nakon čega će uslijediti predlaganje određenih akcija.

Cjelokupno stanje ljudskih prava s fokusom na prava djece i žena

Posljednjih je godina po pitanju zaštite ljudskih prava došlo do određenog napretka. Uspostavljen je sveobuhvatan institucionalni okvir za zaštitu ljudskih prava, a pokrenuta je i reforma pravosuđa izmjenom Ustava i zakona, kako bi se osigurala njegova neovisnost i učinkovitost. Poboljšana je i zaštita prava nacionalnih manjina. Ustav je izmijenjen i dopunjen kako bi uključio sve 22 nacionalne manjine, a ojačane su i odredbe Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina o zastupljenosti manjina u Hrvatskom saboru. Obučavalo se medije i policiju s ciljem poboljšanja zastupljenosti manjina i podizanja svijesti o relevantnom zakonodavstvu. Romskoj se manjini i dalje posvećuje pažnja, s time da je došlo do nekih poboljšanja u vezi s njihovim obrazovanjem.

Nadalje, došlo je i do senzibilizacije oko pitanja koja su donedavno bila izvan dometa okvira ljudskih prava, odnosno smatrala su se privatnim pitanjima. Usvajanjem Zakona protiv diskriminacije 2008. godine borba protiv diskriminacije stavljena je i u plan i program Vlade. Pojačani su naponi za ostvarenje ravnopravnosti spolova, kao i borba protiv nasilja u obitelji, i to usvajanjem novog Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji 2009. godine. Nadalje, sve se više prepoznaju prava djece, dok je moralna i pravna neprihvatljivost tjelesnog kažnjavanja mnogo šire prihvaćena. Prava osoba s invaliditetom postala su jedan od prioriteta Vlade ratifikacijom Konvencije o pravima osoba s invaliditetom te Protokola Konvenciji u 2007. i imenovanjem pravobraniteljice za osobe s invaliditetom u 2008. godini.

Međutim, još uvijek ima mnogo prostora za napredak. I iako su uspostavljeni temeljni mehanizmi za zaštitu ljudskih prava, nju je potrebno ojačati, popuniti odgovarajućim osobljem i financijski osnažiti. Nadalje, treba osigurati učinkovitost i neovisnost pravosuđa. I, na kraju, Hrvatska još uvijek nije ratificirala sve konvencije o ljudskim pravima UN-a i Vijeća Europe.

Prava djece

Prava preživljavanja

Ova analiza stanja otkriva razne izazove i prilike u vezi s pravima preživljavanja djece, koje pružaju priliku za ulaganja u djecu i njihove obitelji. Međutim, potrebno je naglasiti neka pitanja povezana s pravima preživljavanja.

Nejednakost pristupa **zdravstvenim službama i uslugama za djecu** u različitim regijama i županijama je očita. Potrebno je ojačati i proširiti mrežu zdravstvenih usluga i djelatnika za zdravstvenu zaštitu djece. Pedijatrijske službe u ruralnim dijelovima i na otocima trebaju se unaprijediti povećavanjem broja pedijatara. Potrebno je revidirati i kapacitete bolnica za smještaj roditelja čija su djeca hospitalizirana. Nedovoljno je ljudskih resursa za edukativno, terapijsko i obiteljsko savjetovanje i psihoterapiju za djecu i njihove obitelji, a nedovoljan je i pristup preventivnim aktivnostima. Također, potrebno je podići svijest među onima koji rade izravno s djecom o Konvenciji o pravima djeteta. Osnivanje poliklinika za zaštitu djece diljem zemlje (posebno u regijama Slavoniji i Dalmaciji) unaprijediti bi kvalitetu i dostupnost zdravstvene skrbi. Uz to, trebalo bi u raznim dijelovima države osnovati i specijalizirane bolnice za probleme mentalnog zdravlja djece i mladih. Postoji i potreba za povećanjem svijesti te primjenjivanjem Konvencije o pravima djece među svim ljudima koji izravno rade s djecom.

Struktura uzroka **smrti među djecom** mlađom od 5 godina starosti i među dječacima i djevojčicama od 5 do 14 godina starosti upućuje na to da se određeni broj tih smrti mogao spriječiti ili izbjeći jer su bili uzrokovani vanjskim uzrocima (ozljedama i nesrećama). Od svih vrsta nesreća, nesreće u cestovnom prometu najveći su pojedinačni uzrok smrti i ozljeda djece i adolescenata. Smrti djece i adolescenata uzrokovane vanjskim uzrocima koji su se mogli spriječiti i ozljede među djecom i adolescentima djelomično su uzrokovane nedovoljnom pažnjom posvećenom okruženju djece, sigurnosti, sprječavanju nesreća i nedovoljnom ulaganju u ta područja prevencije. Vladine i nevladine organizacije trebale bi povećati svjesnost o sprječavanju ozljeda djece među zdravstvenim radnicima, roditeljima i djecom na nacionalnoj razini. Posebnu pažnju treba usmjeriti prema dječacima jer su upravo oni utvrđeni kao ranjivija skupina.

Iako su provedene razne inicijative po pitanju promicanja **dojenja**, udio isključivog dojenja još uvijek nije na zadovoljavajućoj razini. Potrebno je veće promicanje isključivog dojenja i istraživanje o dojenju. Potrebne su i javne kampanje za osvještavanje i senzibilizaciju o dobrobitima isključivog dojenja za emocionalno i tjelesno zdravlje male djece i za zdravlje majki, i to na nacionalnoj razini. Uz to, moglo bi se uvesti savjetovanje o prehrani za majke i trudnice te edukacija za stručne medicinske radnike i patronažne sestre o dobrobitima dojenja. Na razini politike potrebno je više nastojanja za regulaciju prodaje nadomjestaka za majčino mlijeko, u skladu s Međunarodnim pravilnikom o prodaji nadomjestaka za majčino mlijeko.

Nutritivno stanje djece jedno je od najvažnijih čimbenika njihova zdravog razvoja. Podaci upućuju na to da je prekomjerna tjelesna težina i *pretilost među djecom* u porastu, što se dijelom može pripisati nedovoljnom prepoznavanju dobrobiti tjelesnog vježbanja i nedovoljnoj upućenosti u opasne učinke pretilosti općenito kod ljudi. Stoga prekomjerna tjelesna težina i pretilost kod djece mogu postati ozbiljan zdravstveni problem u budućnosti. Smanjenje broja djece prekomjerne tjelesne težine zahtijeva promicanje tjelesne aktivnosti i športa među djecom, edukaciju djece, roditelja i učitelja o negativnim posljedicama prekomjerne tjelesne težine i pretilosti te edukaciju o ispravnoj prehrani i dobrim zdravstvenim navikama. Uz to, uvođenje ciljanih programa savjetovanja u vezi s prehranom za djecu u osnovnim školama moglo bi biti vrijedno ulaganje za buduće generacije. Javno promicanje aktivne rekreacije, športova i zdrave prehrane od strane raznih agencija bila bi vrijedna i važna preventivna mjera.

Podaci pokazuju pojavu **rizičnoga seksualnog ponašanja među adolescentima**. Takvo se stanje može djelomično pripisati nedostupnosti službi za reproduktivno zdravlje prilagođenih adolescentima i manjku svijesti o negativnim posljedicama spolne aktivnosti bez zaštite zbog nedovoljno informacija i edukacije o pitanjima reproduktivnog zdravlja. Nužni su sustavniji, dugoročniji i dosljedniji pristup prevenciji i edukacija u školama o posljedicama nezaštićene spolne aktivnosti. Sveobuhvatni bi pristup zdravstvenoj edukaciji trebao biti usmjeren na sprječavanje rizičnih ponašanja, a ne na rani spolni odnos kao izolirani slučaj u ranoj dobi. Promicanje sigurnijih spolnih ponašanja među adolescentima i, istodobno, pojašnjavanje da nezaštićeni spolni odnosi mogu voditi neželjenoj trudnoći ili spolno prenosivim bolestima zahtijevat će udruživanje napora različitih sudionika i ustanova koje su izravno ili neizravno uključene u živote djece.

Adolescenti imaju olakšan pristup alkoholnim pićima i duhanskim proizvodima, iako zakoni zabranjuju prodaju duhanskih i alkoholnih proizvoda te posluživanje alkohola osobama mlađim od 18 godina. Stopa rasprostranjenosti konzumiranja alkohola i duhana može se donekle pripisati lakoj dostupnosti alkoholnih i duhanskih proizvoda za adolescente, stoga postoji potreba za strožom kontrolom provedbe postojećih propisa. Podaci o **konzumaciji alkohola i duhana među adolescentima i adolescenticama** ističu potrebu za razvojem učinkovitijih programa prevencije uzimanja sredstava ovisnosti koji će biti usmjereni na djecu mlađu od 15 godina starosti. Uz to, programi prevencije uzimanja sredstava ovisnosti trebaju se sustavno provoditi u školskom nastavnom planu i programu u svim osnovnim i srednjim školama.

Većina **djece koja živi u siromaštvu** dolazi iz Istočne i Središnje Hrvatske. Nadalje, djeca koja su u velikoj opasnosti od zapadanja u siromaštvo su: djeca u obiteljima bez zaposlenih, djeca osoba koje primaju trajnu novčanu pomoć, djeca iz jednoroditeljskih obitelji niskih prihoda, djeca bez roditeljske skrbi, djeca s teškoćama u razvoju, djeca smještena u ustanove, djeca romske nacionalne manjine i djeca koja žive u velikim obiteljima. Stoga bi se više javnih sredstava trebalo usmjeriti na njih. Uz osiguravanje novčane pomoći za siromašne obitelji sredstva treba usmjeriti i prema programima edukacije i savjetovanja za siromašne obitelji, s ciljem razvijanja roditeljskih vještina. Dodjela školarina za djecu i mlade, posebno one iz siromašnih obitelji, čime se olakšava njihovo više obrazovanje i razvoj, jest ulog u obrazovanje, čime se smanjuje opasnost od siromaštva u budućnosti. Dubinsko istraživanje o kvaliteti života i siromaštvu među djecom pružilo bi važne i korisne uvide koji bi vladinim i nevladinim institucijama mogli pomoći u razvoju učinkovitih strategija prevencije siromaštva.

Problem što ga predstavlja manjak informacija o roditeljstvu može se riješiti objavljivanjem i diseminacijom primjera pozitivne **prakse roditeljstva i odgoja djece** te programima i javnim kampanjama o roditeljstvu. S roditeljima koji se po pitanju roditeljstva i odgoja djece nalaze u okolnostima visokog rizika potrebno je više preventivno raditi, a treba i osnažiti obiteljske centre, odnosno osigurati uvjete za uspostavu obiteljskih centara u onim županijama u kojima ih još nema kako bi njihovi programi i usluge bili dostupni za sve roditelje i djecu kojima su potrebni i koji se nalaze u riziku. Obiteljski zakon treba izmijeniti i dopuniti kako bi omogućio kazne za roditelje koji ne surađuju s vlastima kad postoje problemi s odgojem djece, a nije donesena nikakva pravna mjera.

Razvojna prava

Ova je analiza prikazala različite izazove i mogućnosti u vezi s razvojnim pravima djece. Hrvatska je pokrenula promjene na svim razinama odgojno-obrazovnog sustava i započela proces stvaranja i razvoja društva znanja. Temeljni cilj promjene je poboljšanje kvalitete i razvoj odgojno-obrazovnog sustava na svim razinama, što je i dalje izazov. Kako bi ostvarili bolju kvalitetu obrazovanja i unaprijedili naš odgojno-obrazovni sustav, nužno je povećati novčana sredstva za obrazovanje. Nadalje, u Hrvatskoj je potrebno više istraživanja o djeci i njihovim slobodnim aktivnostima.

Predškolski odgoj i naobrazba nije jednako dostupan svoj djeci i roditeljima. Iako je došlo do određenih poboljšanja po pitanju dostupnosti predškolskog odgoja tijekom posljednjih godina, nedostatak dječjih vrtića još je uvijek popriličan problem, posebno u malim gradovima i ruralnim područjima. Relativno se malo zna o kvaliteti i mogućim posljedicama hrvatskih predškolskih programa na razvoj djeteta stoga postoji i potreba za sveobuhvatnim i sustavnim istraživanjem o utjecaju predškolskog odgoja i naobrazbe na razvoj djece. Nema dovoljno stručnog osoblja na predškolskoj, **osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj odgojno-obrazovnoj** razini. Srednjoškolsko je obrazovanje najpotplaćenije područje obrazovanja, stoga je najučinkovitija strategija za unaprjeđenje rezultata obrazovanja hitno povećanje sredstava za srednje obrazovanje. Uvođenje obveznoga srednjeg obrazovanja, unaprjeđenje kvalitete srednjeg obrazovanja i usklađivanje nastavnog plana i programa srednjoškolskog obrazovanja s potrebama tržišta rada su željeni ciljevi. Stoga je potrebno usmjeriti više javnih sredstava i rashoda prema njihovom postizanju.

Zaštitna prava

Ova analiza također upućuje na djecu koja žive u izazovnim okolnostima te nudi preporuke koje bi značajno unaprijedile njihov položaj.

Unatoč naporima oko promicanja udomiteljstva djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, **institucionalizacija djece** i dalje je problem. Postupci za lišenje roditeljske skrbi često se otežu, ne postoji jedinstveni registar mogućih usvojitelja ili udomitelja te obiteljskih domova, a nedostaje i specijalizirano udomiteljstvo (za vrlo malu djecu, djecu s teškoćama u razvoju i djecu s problemima u ponašanju). Nadalje, sudovi često neopravdano produljuju mjere institucionalizacije, potkopavajući tako načelo najboljeg interesa djeteta, a i postupci traju predugo.

Postoji i potreba za kvalitetnom suradnjom među sektorima (između domova za djecu, centara socijalne skrbi, sudova i odgovornih ministarstava) kako bi se izvršila pretvorba ustanova koje pružaju dugoročni trajan smještaj, kako bi se osigurao širi spektar usluga za potporu roditeljima, udomiteljima i djeci te kako bi se potaknula edukacija korisnika i stručnjaka. Nadalje, potrebno je i dalje unaprjeđivati rad centara socijalne skrbi u vezi s potporom koju pružaju obiteljima da bi spriječili (produljeno) razdvajanje djece od svojih bioloških obitelji. Preporučuje se osnivanje baze podataka udomitelja i obiteljskih domova, kao i posvojitelja, te umrežavanje unutar sustava socijalne skrbi diljem Hrvatske kako bi se spriječila nepotrebna i dugotrajna institucionalizacija djece, posebno male djece.

Svrha i ciljevi **udomiteljstva za djecu** trebaju se točno utvrditi, kao i različiti oblici/vrste udomiteljstva, a postupak smještaja treba standardizirati (od donošenja odluke do smještaja djeteta u obitelj udomitelja). Sve bi sustave uključene u javne servise i politike za djecu i obitelji trebalo integrirati kako bi se sustavno zadovoljilo načelo najboljeg interesa djeteta, kao standard za ponašanje u radu s djecom. Potrebno je poboljšati mehanizme obavješćivanja, pripreme i uključivanja djece u postupak donošenja odluke o njihovom smještaju izvan obitelji. Jednako tako, treba stvoriti modele za trajnu, dostupnu i obveznu edukaciju i nadzor stručnjaka. Treba razviti modele edukacije i trajne potpore udomiteljima, unaprijediti standarde kvalitete i utvrditi poseban mehanizam za praćenje. Pojedinačni bi smještaj trebalo redovito pratiti, a sve aspekte udomiteljstva za djecu sustavno analizirati. Postoji i hitna potreba za razvojem specijalizirane udomiteljske skrbi (primjerice za malu djecu, djecu s teškoćama u razvoju, djecu s problemima u ponašanju), što zahtijeva popriličnu potporu ministarstava i drugih povezanih tijela, lokalnih zajednica, kao i svijest kod šire populacije.

S obzirom na **djecu čije obitelji žive u teškim okolnostima**, predložen je niz preporuka. Potrebni su obrazovni programi u školama i medijima o vrijednostima raznolikosti obitelji kako bi se potakla veća potpora jednoroditeljskim i velikim obiteljima i njihovoj djeci u široj zajednici. Preporučuju se također državna intervencija i veće potpore (primjerice državni fond) jednoroditeljskim obiteljima za uzdržavanje djece. Donošenje Odluke o uzdržavanju djece često je neučinkovito i dugotrajno, a pravna je pomoć često nedostupna. Nadalje, odredbe u vezi s privremenom alimentacijom koju pružaju centri za socijalnu skrb previše su ograničene. Učinkovitije bi odredbe doprinijele boljoj kvaliteti života djece iz jednoroditeljskih obitelji. Kako je opasnost od siromaštva u pozitivnoj vezi s vrstom kućanstva i brojem djece, usmjerenost na program dječjeg doplatka može se dodatno poboljšati, ako se dodatak prenamijeni za jednoroditeljske obitelji i obitelji s više djece. Preporučuju se također bolje politike zapošljavanja koje bi odgovarale potrebama **jednoroditeljskih obitelji i roditelja u velikim obiteljima**, poput fleksibilnoga radnog vremena i pozitivne akcije za zapošljavanje žena, što smanjuje opasnost od siromaštva. Budući da siromaštvo pogađa najviše djecu i prijete njihovim prilikama za preživljavanje i razvoj, strategija za smanjenje siromaštva trebala bi se usmjeriti na ostvarivanje obrazovanja kako bi se osiguralo da djeca koja rastu u nepovoljnim okolnostima imaju prioritet pri ostvarivanju pomoći kroz stipendije, razne doplatke itd. Za početak bi bilo dobro uključiti veći broj ove djece u predškolske ustanove. To bi ojačalo sudjelovanje djece i stvorilo uvjete za pravodobnu institucionalnu intervenciju s ciljem pružanja pomoći siromašnim obiteljima.

Budući da ni jedno dijete ili skupina djece ne smiju biti marginalizirani ili zaboravljeni, važno je razmotriti i **djecu čiji roditelji služe kaznu zatvora**, koja su ranjiva i često zanemarena skupina. Budući da su djeca čiji roditelji služe kaznu zatvora ranjiva skupina koju je lako previdjeti, potrebno je prepoznati sve posebne potrebe djece roditelja koji služe kaznu zatvora. Nužno je voditi točnu evidenciju o zatvorenicima koji imaju djecu, s podacima o njihovoj dobi, braći i sestrama, adresi prebivališta, problemima, potrebama i dometu roditeljske skrbi, kao i o broju njihovih posjeta. Preporučuje se i uvođenje stručnog savjetovanja za roditelje, koje u ponekim slučajevima može uključiti i djecu roditelja koji služe kaznu zatvora.

Za rad s **djecom kojom se manipulira tijekom postupka razvoda** postoji potreba za osnaživanjem centara za socijalnu skrb povećanjem broja stručnog osoblja. Preporučuje se i osiguravanje trajne obuke i nadzora, stručne potpore i praćenja od strane vanjskih suradnika, razvoj mreže stručnjaka obučeni da provode nadzor te povećanje naknade za njihov rad. Potrebno je obaviti izmjenu i dopunu Obiteljskog zakona i Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji jer postojeća pravna rješenja zbog manjka preciznosti ili nejasnoća ostavljaju prostora za mnoge oblike manipulacije. K tome bi djeci trebalo dati posebne skrbnike u postupcima razvoda, kao što je predviđeno Europskom konvencijom o ostvarivanju prava djece, te je zbog toga potrebno usvojiti neke nove odredbe i praktična rješenja.

Potrebno je poduzeti daljnje korake za osiguravanje da su djeca slobodna od svakog **nasilja i zlostavljanja**. I dok je zakonodavstvo poboljšano s, primjerice, uvođenjem zabrane tjelesnog kažnjavanja djece u Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, još uvijek ima mnogo nedostataka. Uz te zakonodavne reforme potrebno je usvojiti Nacionalnu strategiju za zaštitu djece od zlostavljanja i zapuštanja, Nacionalni plan protiv spolnog zlostavljanja djece te Pravila postupanja u slučajevima ozbiljnog zanemarivanja dužnosti brige i podizanja djece od strane njihovih roditelja, usvojitelja, pravnih zastupnika ili drugih osoba. Nadalje, treba izraditi Katalog znanja i obrazovnih programa za stručnjake koji rade na području zaštite djece od zlostavljanja i zapuštanja. Važno je također uspostaviti i provoditi programe za sprječavanje zlostavljanja i zapuštanja djece od strane njihovih roditelja, osnovati savjetodavne službe i obrazovne programe za roditelje, programe liječenja za počinitelje i žrtve te ojačati ulogu obiteljskih centara i osigurati učinkovitu primjenu zakona na sudovima. Nadalje, potrebna je posebna obuka i obrazovanje za prepoznavanje i rješavanje slučajeva zlostavljanja i zapuštanja djece za stručnjake, djelatnike pravosuđa, socijalne radnike, učitelje, državne odvjetnike, suce i pedijatre. To bi trebalo uključiti i učinkovitiju suradnju među institucijama poput centara za socijalnu skrb, policije i pravosudnih tijela. Kampanje koje su usmjerene na osnaživanje djece, roditelja i stručnjaka s nužnim znanjem i alatima također se preporučuju. Ove bi kampanje mogle poslužiti kao preventivna mjera protiv zlostavljanja djece i potaknuti prijavljivanje takvih slučajeva te općenito ojačati svijest javnosti o ovom problemu.

Pomoć, zaštita i sigurnost za **djecu koja su žrtve trgovine ljudima** povlače za sobom suradnju između svih bitnih državnih institucija i tijela, međunarodnih i nacionalnih organizacija te civilnog društva. Potrebno je pojačati napore oko proaktivnog identificiranja žrtava trgovanja ljudima među ranjivim skupinama kao što su djeca i maloljetne osobe. Nadalje, posebne mjere trebaju uključivati primjerenu skrb i tretman maloljetnih žrtava kao i jamstvo obrazovanja i kraćih sudskih postupaka. Povrh toga, diljem zemlje trebala bi se uvesti mogućnost korištenja posebne (audio-vizualne) opreme za prijavljivanje i podnošenje prigovora kojima je cilj zaštita privatnosti djece i njihovog dostojanstva, kao i smanjenje broja službenih postupaka i njihovih štetnih učinaka. Posebnu pažnju također treba dati dugoročnoj prevenciji trgovanja ljudima, posebno među mladim osobama, što je moguće postići kroz obrazovne programe/kampanje podizanja svijesti na nacionalnoj razini.

Ključni su prevencija i rano prepoznavanje problema u ponašanju te **sprječavanje nasilja i vršnjačkog zlostavljanja**. Suradnja institucija u zaštiti djece te provedba mjera neosporno su važne. Postoji potreba za suradnjom između raznih institucija (policije, sudova, škola, centara za socijalnu skrb) s obzirom na prikupljanje podataka o **delinkvenciji** te standardiziranim definicijama delinkvencije i metodologije. Sveobuhvatnije bi razumijevanje razvoja i rasta te pojave vodilo uspješnijoj prevenciji. To za sobom povlači prepoznavanje rizičnih i zaštitnih čimbenika te potrebu da se pažljivo razmotri okruženje/kontekst s obzirom na to da on igra značajnu ulogu u pojavi i razvoju raznih poremećaja u ponašanju. Koordinirana akcija na lokalnoj razini za osiguravanje uključenosti sve djece i adolescenata izloženih riziku posebno je važna za prevenciju i nezamjenjiva je u osiguravanju dobrobiti djece koja su resursi za budućnost. Nužno je provesti sveobuhvatna istraživanja kojima bi se utvrdile posebne okolnosti u vezi s provedbom odgojnih mjera za maloljetne prijestupnike, unaprijedile mogućnosti smještaja maloljetnika u odgojne ustanove te osnovali centri za savjetovanje maloljetnika. Također je važno odgovoriti na **nasilje u školi** – senzibilizirati školsko osoblje i proširiti suradnju između škola i centara za socijalnu skrb, te pratiti napredak. Različiti programi prevencije vršnjačkog nasilja provedeni su u školama diljem zemlje, stoga je važno da stručnjaci i znanstvene institucije procijene njihovu učinkovitost, troškove, koristi i utjecaj. I, na kraju, ulično nasilje među mladima i elektroničko nasilje pitanja su na koja treba odgovoriti budući da je riječ o javnim, društvenim i zdravstvenim problemima.

Budući da su rizična ponašanja u vezi sa **zlouporabom sredstava ovisnosti** među djecom i adolescentima vrlo složena, hitno se zahtijeva koordinirana akcija škola, policije, odgovornih ministarstava i šireg društva. Nužno je nametnuti provedbu zakona koji zabranjuju prodaju alkohola i cigareta djeci mlađoj od 18 godina na stroži način. Preventivne bi mjere trebale uključiti edukaciju o zlouporabi sredstava ovisnosti, obiteljsko savjetovanje i edukaciju roditeljstva. Djeca i adolescenti trebaju sigurna mjesta na koja mogu doći (u kojima nema konzumacije cigareta, alkohola i droga) i gdje se mogu sastajati i družiti sa svojim vršnjacima. To je čest problem, posebno u ruralnim izoliranim područjima, gdje je često izražen nedostatak ikakvoga stvarnog mjesta na koje djeca i adolescenti mogu ići.

Unaprjeđenje mentalnog zdravlja među djecom i mladima trebalo bi biti detaljna i dalekosežna aktivnost provedena na nacionalnoj razini koja ne samo da bi trebala uključiti sustav zdravstvene zaštite već sve sustave, posebno obrazovni. To bi trebalo uključiti hitno osnivanje kontrolnih točaka, stručnjaka i telefonskih linija koji bi djeci i njihovim obiteljima bili dostupni u bilo koje doba dana i noći ili kad postoji neposredan **rizik od samoubojstva**. Te bi se mjere mogle provesti unutar postojećih resursa (obiteljskih centara i zdravstvenih klinika). Rana intervencija kod depresivnih poremećaja te identifikacija i psihosocijalnih i psihijatrijskih rizičnih faktora za razvoj strategija prevencije suicidalnog ponašanja među adolescentima ključno je polje istraživanja za budućnost. Budući da o **samoozljeđivanju** nije poduzeto nikakvo sveobuhvatno istraživanje, iako taj problem očito postoji među adolescentima u Hrvatskoj, nužno je istražiti ovu temu i razotkriti raspon, dimenzije i značajke ove pojave.

Prava sudjelovanja

Na temelju analize stanja ovdje su naglašene neke preporuke o unaprjeđenju sudjelovanja djece. Kako bi se osiguralo poštovanje prava sudjelovanja djece i omogućilo smisleno sudjelovanje djece u procesima donošenja odluka, postoji potreba za poduzimanjem sustavnog istraživanja o pravima sudjelovanja djece i o praksi sudjelovanja djece u procesima donošenja odluka te za razvojem učinkovitih institucionalnih mehanizama koji će omogućiti i zaštititi sudjelovanje djece u raznim područjima društvenog života. Prilikom izrade novog Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece potrebno je ojačati mehanizme za smisleno sudjelovanje djece i njihov doprinos.

Bilo bi korisno osmisliti strateško praćenje rada **učeničkih školskih vijeća** kako bi se na taj način osigurala njihova učinkovitost. Sustavno promatranje rada dalo bi nam uvid u njihov rad i pomoglo utvrditi pozitivne primjere sudjelovanja učenika u školama koji bi mogli poslužiti kao modeli dobre prakse na nacionalnoj razini. Za olakšavanje suradnje između učeničkih školskih vijeća i Nacionalnog vijeća učenika osnovnih i srednjih škola preporučuje se osnivanje županijskih učeničkih vijeća u županijama u kojima još nisu osnovana.

Za unaprjeđenje rada **savjeta mladih**, nužno je sustavno pratiti savjete i provedbu Zakona o savjetima mladih, izraditi prijedlog izmjena i dopuna tog zakona koje uključuju sankcije za neosnivanje savjeta, izdati tumačenje Zakona s obzirom na osnivanje, izbor članova i djelatnost savjeta mladih i izraditi uputu za provedbu Zakona.

Važno je pojačati **edukaciju o ljudskim pravima u sustavu školstva** i uključiti stručnjake pri izradi nastavnog plana i programa za građanski odgoj za osnovne i srednje škole. Uz to, trebalo bi osmisliti daljnje strategije za edukaciju učitelja o ljudskim pravima koje bi mogle doprinijeti boljoj suradnji među različitim institucijama i organizacijama koje pružaju edukaciju s područja ljudskih prava za učitelje. Edukacija o ljudskim pravima trebala bi se ojačati i na sveučilišnoj razini kako bi se olakšao rad budućih učitelja i odgajatelja.

Druge bi mjere trebale uključiti: poticanje istraživanja o **prikazu djece u medijima**, pružanje obuke za medijske stručnjake o pravima djece, osiguravanje provedbe medijskih zakona te uključivanje djece i mladih iz udruga te predstavničkih i savjetodavnih tijela djece i mladih u stvaranje medijskog sadržaja za djecu. Trebalo bi provesti sveobuhvatna istraživanja o postojećem medijskom obrazovanju kako bi se razvio model koji ne samo da bi štitio mlade od štetnih utjecaja medija nego bi ih i osnažio da misle kritički i novim se medijima koriste na kreativne načine. Preporučuje se također uvođenje medijskog obrazovanja u sve razine obrazovanja, razvoj strategije trajnog obrazovanja učitelja i odgajatelja i poticanje korištenja novim tehnologijama u nastavi.

Djeca koja traže posebnu pažnju: djeca s teškoćama u razvoju i djeca romske nacionalne manjine

Analiza stanja otkrila je razne izazove i mogućnosti u vezi s pravima djece s teškoćama u razvoju i djece romske nacionalne manjine, koje odražavaju potrebu za ulaganjem u ovu djecu i njihove obitelji.

Važno je povećati njihove **obrazovne** mogućnosti. I djeca romske nacionalne manjine i djeca s teškoćama u razvoju često se suočavaju s preprekama u vezi s njihovim uključivanjem u odgojno-obrazovne ustanove. To uključuje prevelik broj djece u vrtićkim grupama ili učionicama, nereguliran položaj asistenata u nastavi, manjak osoblja, arhitektonske prepreke i društvene te kulturne predrasude. Primjerice, djeca romske nacionalne manjine često imaju probleme s uključivanjem u programe prakse za rad za stručnu obuku zbog negativnih stavova.

Potrebni su različiti programi rane intervencije za **djecu s teškoćama u razvoju**, koji uključuju odgovarajuću potporu uz punu pomoć institucija i sveobuhvatne informacije o prikladnim zdravstvenim, socijalnim i drugim uslugama i za djecu s teškoćama u razvoju i za njihove obitelji. Sustav koordiniranih službi promicao bi rast i razvoj djeteta i pružio podršku obiteljima tijekom kritičnih ranih godina. To bi zahtijevalo bolju suradnju raznih agencija koje pružaju podršku, uključujući bolju informiranost obitelji i njihov lakši pristup službama podrške, unaprjeđenje stručnog znanja i vještina, pregled i razvoj usluga, kao i partnerstva među

agencijama. Bilo bi korisno poduzeti izvjesne konkretne akcije kako bi službe podrške ostvarivale bolje rezultate u radu s vrlo malom djecom s teškoćama u razvoju i njihovim obiteljima. Sve u svemu, ako se želi postići inkluzivno obrazovanje i sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju, nužno je usmjeriti se na bolju integraciju službi, unaprjeđenje informiranosti roditelja i podrške koja im se pruža, modeliranje, lakši pristup, učinkovit zajednički rad više agencija, što uključuje i jednostavnu koordiniranu procjenu i podršku koju pružaju ključni djelatnici. Od koristi bi bila i ciljana istraživanja s obiteljima koja imaju djecu s teškoćama u razvoju ili mlade s invaliditetom u cilju razvoja sveobuhvatnih politika i smislenih strategija.

S obzirom na to da su višestruki čimbenici siromaštva posebno naglašeni među Romima, osobito je važno uzeti u obzir trajne učinke koji imaju na djecu. Ključno, ulaganje u obrazovanje djece romske nacionalne manjine je prioritet kako bi se osigurala socijalna uključenost. Preporučuje se prikupljanje nacionalnih pokazatelja sudjelovanja Roma u obrazovanju, odnosno stopa upisa, stopa napuštanja školovanja, podaci o napretku i dovršenju školovanja te kvalitativni podaci o stvarnom utjecaju obrazovnih programa na **djecu romske nacionalne manjine** i njihove obitelji. Bez pouzdanih, spolno osjetljivih podataka i istraživanja teško da će politike biti učinkovite. Točne bi politike unaprijedile sudjelovanje, integraciju, napredak i kvalitetu obrazovanja za djecu romske nacionalne manjine. Iako predškolski odgoj i naobrazba nije obavezan, nužno je uključiti djecu romske nacionalne manjine što je prije moguće u dječje vrtiće ili predškolske programe kako bi se olakšala njihova integracija u obrazovni sustav te premostile razlike. Preporučuje se koordinirana suradnja niza ministarstava, suradnja s lokalnim i regionalnim zajednicama, horizontalna suradnja svih sustava na regionalnim i lokalnim razinama te pojačavanje i konstruktivna suradnja s predstavnicima romske nacionalne manjine radi suzbijanja neredovitog pohađanja nastave i visoke stope napuštanja školovanja. Mjere za osiguranje uključivanja sve djece romske nacionalne manjine (od 3 do 6 godina starosti) u predškolski odgoj trebale bi se uvesti kako bi se izbjegli daljnji problemi (jezične barijere, izostajanje, slabo obrazovno ostvarenje i stopa ranog napuštanja školovanja). Nadalje, nastavak integriranog obrazovanja na srednjoškolskoj razini pomoći će u prekidanju ciklusa isključenosti te ukloniti ranjivosti, posebno kod romskih djevojaka. Preporučuje se osiguravanje obuke za učitelje prije i za vrijeme njihova zaposlenja, radnike u zajednici i socijalne radnike koji rade s romskom djecom na razbijanju stereotipa i predrasuda. To bi trebalo pružiti potporu i znanje iz prve ruke za one koji blisko rade s djecom romske nacionalne manjine u integriranim razredima. Preporučuje se također pružiti posebnu potporu ženama koje djeluju kao predstavnici u romskim zajednicama budući da često imaju važnu ulogu medijatora između djece, roditelja i škola (primjerice kod upisa, sastanaka roditelja i učitelja, školskih događanja, izvannastavnih programa).

Prava žena

Tijekom posljednjih je godina došlo do nekog napretka u pogledu prava žena i ravnopravnosti spolova. Uspostavljeni su institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova na središnjoj i lokalnim razinama vlasti. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova nastavila je s praćenjem provedbe Zakona o ravnopravnosti spolova. Međutim, koordinatori u tijelima državne upravne i tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave imaju premalo ovlasti.

Određeni je napredak primijećen i u odnosu na zdravlje žena, no postoji potreba za daljnjim poboljšanjima, koju ćemo istaknuti ovdje. Kako bi se poboljšala **antenatalna zaštita** i bila dostupna za sve žene, bilo bi dobro povećati pokrivenost antenatalnom i ginekološkom zaštitom diljem zemlje. Također se savjetuje da se u svim rodilištima organiziraju besplatni trudnički tečajevi za sve roditelje.

Poboljšana je zakonodavni okvir zaštite od **nasilja nad ženama**, no potrebne su daljnje reforme zakona koje bi osigurale potpunu učinkovitost zakonodavstva. Kako bi se riješio problem višestruke regulacije nasilja u obitelji, niskih kazni i malog broja izdanih zaštitnih mjera, nasilje u obitelji trebalo bi posve ući u domenu kaznenog prava (koje treba izmijeniti i dopuniti tako da se obuhvati niz naloga o zaštiti u smislu sankcija), dok bi građanskim sudovima trebalo dati nadležnost da izdaju zaštitne mjere jer bi to osiguralo hitnu zaštitu žrtava neovisno o kaznenom postupku. Povrh toga, regulacija spolnog nasilja trebala bi se uskladiti sa standardima ljudskih prava kako bi glavni element silovanja postao nedobrovoljnost, a ne sila ili prijetnja. Nužno je osigurati da žrtve obiteljskog ili spolnog nasilja imaju dobar pristup informacijama o njihovim pravima i ovlastima. Vrlo bi korisni bili i programi edukacije za podizanje svijesti koji bi djelovali i preventivno od predškolske do visokoškolske razine o nenasilju, snošljivosti, nediskriminaciji, ravnopravnosti, nenasilnom rješavanju sukoba i demokraciji. Povrh toga nužno je provesti više medijskih kampanja za suzbijanje nasilja temeljenog na spolu na nacionalnom i lokalnim razinama s ciljem osvještavanja ovog problema. One bi mogle uključiti programe edukacije za žene, posebno marginalizirane žene, kojima bi ih se obavijestilo o njihovim pravima i dostupnim uslugama. Važno je da žene znaju kako mogu osigurati sigurno okruženje za sebe i svoju djecu te da se nasilje u obitelji nikada ne smije tolerirati, budući da će se vjerojatno pogoršati i nastaviti. Potrebno je na nacionalnoj razini uvesti kvalitetne programe edukacije za sve one koji rade s žrtvama koje su preživjele obiteljsko i spolno nasilje, poput socijalnih, zdravstvenih, obrazovnih i policijskih djelatnika. Trebao bi postojati odgovarajući broj lokalnih i regionalnih skloništa s kvalitetnim uslugama za žene i njihovu djecu u svakoj županiji, a osobama koje su preživjele nasilje u obitelji treba biti dostupna dugoročna pomoć i podrška (novčana potpora, zaposlenje i stanovanje) i nakon što napuste skloništa. Kao preventivna mjera nužno je i liječenje počinitelja obiteljskog i spolnog nasilja.

Kad govorimo o radnim pravima važno je spomenuti da su, u skladu s mjerama Nacionalne populacijske politike, povećane naknade za rodiljni dopust te da je očevima omogućeno da ih koriste kako bi ih se potaknulo da se što više uključe u brigu o djeci. Nadalje, ministarstva, tijela lokalne vlasti i organizacije civilnog društva provode programe za ekonomsko osnaživanje žena s ciljem da se žene potakne na veće uključivanje u poduzetničke aktivnosti. I, na kraju, značajan je napredak učinjen uvođenjem rodno osjetljivog jezika u Nacionalnu klasifikaciju djelatnosti iz 2008., što odražava načelo ravnopravnosti spolova. Sva su zanimanja izražena u oba roda, čime su stvoreni jezični preduvjeti za uklanjanje diskriminacije na temelju spola na tržištu rada. Međutim, položaj **žena na tržištu rada** nije se značajno promijenio. Unatoč tome što se postotak nezaposlenih žena malo smanjio, nezaposlenost među ženama i dalje je visoka te još uvijek postoje razlike u plaći temeljene na spolu. Još se uvijek naširoko rabe ugovori na određeno vrijeme za žene na tržištu rada. Povrh toga, žene se još uvijek suočavaju s problemima u usklađivanju poslovnih i obiteljskih obveza. Potrebne su afirmativne mjere usmjerene ka usklađivanju obiteljskih i poslovnih obveza, kao i ravnopravna podjela kućanskih i obiteljskih obveza i dužnosti. Potrebno je nastaviti ulaganje u razvoj programa produljenog boravka u školi te sve druge usluge za brigu o djeci (primjerice dječje vrtiće i jaslice) kako bi se olakšala mogućnost zapošljavanja žena. Uz to, usluge za brigu o djeci trebale bi biti dostupnije za sve zaposlene roditelje diljem zemlje. Očeve bi se moglo poticati da rabe roditeljski dopust i naknade kroz javno promicanje uloge oca u podizanju djece.

I, na kraju, dok se položaj **žena** u političkom i javnom životu poboljšao tijekom posljednjih godina, one još uvijek ne uživaju u potpunosti **prava sudjelovanja**. One još uvijek nisu u potpunosti prepoznate kao ravnopravni sudionici javnih rasprava te nisu u mogućnosti potpuno se izraziti o stvarima koje utječu na njihov društveni, ekonomski, vjerski, kulturni i politički život. Kako bi se ženama omogućilo da u potpunosti sudjeluju u društvu, nužno

je riješiti problem njihove podzastupljenosti u tijelima javne vlasti i njihovo stereotipno prikazivanje u medijima. Ovo nije lagan zadatak: potreban je koordinirani pristup na više razina te niz mjera u različitim područjima života. Osim mjera u zakonodavnoj sferi, poput uvođenja kvota za političko sudjelovanje žena, unaprjeđenja standarda protiv diskriminacije u zakonima o radu i medijima, potrebno je poduzeti i druge mjere s područja društvenih i kulturnih normi. Ključno je organizirati kampanje za podizanje svijesti i educirati javnost te obučiti relevantna državna tijela. Organizacije civilnog društva i država trebale bi nastaviti raditi kao partneri u promicanju važnosti prava sudjelovanja žena.

Određene se kategorije žena nalaze u posebno ranjivom položaju. **Žene koje žive u ruralnim područjima** trebaju našu trajnu pažnju, ulaganje i praćenje. Stoga bi državne institucije i nevladine organizacije trebale svoja sredstva i izdatke usmjeriti kako bi im pomogli da unaprijede svoje životne uvjete i standard života, osiguravajući time bolju kvalitetu života za njih, a pomažući tim ženama da ostvare bolju kvalitetu života, pomažemo i njihovoj djeci.

Općenito, ova je analiza pokazala da postoji nepotpuno znanje o ostvarenju prava djece i žena. Dostupni podaci upućuju na regionalne i teritorijalne razlike i nejednakosti u različitim domenama života djece i žena, kao i u ostvarenju prava djece i žena. Unatoč tome postoji manjak dokaza o različitim pitanjima zbog nepotpunog prikupljanja podataka pa postoji potreba za proširenjem postojećih metoda prikupljanja podataka i državnih registara, uključujući i informacije o različitim pokazateljima po županiji, regiji, dobi (dob djece – ispod 5, od 5 do 10 i od 15 do 20 godina) i spolu djece i žena. Bez pouzdanih, osjetljivih i razvrstanih podataka i istraživanja politike i programi prevencije teško će biti učinkoviti. Postoji potreba za koordiniranim i sustavnim načinima prikupljanja podataka na nacionalnoj razini kako bi se osiguralo da se iste metode prikupljanja podataka primjenjuju u različitim institucijama. Nadalje, ova je analiza otkrila neodgovarajuću koordinaciju, suradnju i komunikaciju između državnih i nevladinih institucija koje su izravno ili neizravno uključene u živote djece i žena. Stoga se preporučuje jačanje suradnje između različitih institucija koje su odgovorne za provedbu zakona, politika, programa i strategija povezanih s pravima djece i žena. Povrh toga, bilo bi dobro ojačati suradnju između pravobraniteljica i znanstvenih institucija tako da se preporuke temelje na znanstvenim istraživanjima i podacima, a ne samo na pritužbama i njihovim primjedbama/nalazima. Uz to, dostupni podaci pokazuju da preventivne mjere, akcije i programi ne proizvode sve željene učinke, nego samo neke upravo zato što nisu sustavno provedeni. Nadalje, preventivne mjere, akcije i programi nisu sustavno vrednovani tako da učinci tih intervencija nisu potpuno poznati. Osim toga, državne bi zdravstvene politike trebale biti usmjerene na preventivne mjere i programe koji bi smanjili troškove liječenja i skrbi u budućnosti. Potrebno je zaposliti stručnjake kako bi se izradili programi prevencije koje nakon provedbe treba evaluirati. Unatoč postojećim dokazima i podacima, potrebno je više istraživanja kako bi se izradile smislene preporuke koje bi bile usmjerene na postizanje razvoja i ravnopravnosti za svu djecu i žene. Dobro promišljena, longitudinalna i kvalitativna istraživanja koja istražuju utjecaj životnog okruženja i konteksta djece i žena na razvoj djeteta i dobrobit žena itekako su potrebna. Nadalje, ova bi se istraživanja trebala provoditi samo ako postoji suradnja među različitim znanstvenim institucijama, državnim agencijama i nevladinim organizacijama.

S obzirom na ekonomsko i socijalno stanje u vezi s promicanjem i zaštitom prava djece i žena u Hrvatskoj, ova je analiza otkrila da je napravljen velik posao i da su provedena mnoga ulaganja. Međutim, promicanje i zaštita prava djece i žena dugoročan je proces koji zahtijeva stalno ulaganje i praćenje. Konačno, ova je analiza pružila uvide u područja života djece i žena u Hrvatskoj u kojima je ubuduće potreban veći napredak i više ulaganja.

Sažetak ^[1026]

Nacionalni kontekst

Djeca i adolescenti čine 21,1% od ukupno procijenjenog broja stanovnika, što Republiku Hrvatsku čini zemljom s relativno niskim udjelom djece u cjelokupnom stanovništvu (ispod prosjeka EU-a od 25%). Stopa nataliteta i stopa prirodnog prirasta upućuju na to da hrvatsko društvo stari te da je broj stanovnika u stalnom opadanju. Te se demografske značajke mogu pripisati društvenoj i gospodarskoj nestabilnosti, teškoćama u usklađivanju poslovnih i obiteljskih obveza i depopulacijskim procesima u ruralnim područjima. Očito je da među hrvatskim regijama postoje velike razlike u gustoći i razvoju stanovništva, pri čemu je većina stanovništva koncentrirana u četiri županijska sjedišta (Zagreb, Split, Rijeka i Osijek). Smanjivanje ovih razlika jedan je od osnovnih zadataka demografskog (i gospodarskog) oporavka i razvoja Republike Hrvatske.

Domovinski rat i tranzicija iz socijalističkog u tržišno orijentirano gospodarstvo nedvojbeno su omeli razvoj i oporavak Republike Hrvatske. Iako je postupak pristupa Europskoj uniji povećao mogućnosti za politički i gospodarski razvoj, posttranzicijski je kontekst posredno ili neposredno imao osobit utjecaj na život i blagostanje ljudi diljem Republike Hrvatske. No, unatoč tim negativnim učincima na gospodarstvo, 2000. godine započeo je oporavak koji je sve do nedavne recesije bio obilježen stalnim porastom BDP-a.

Danas se u Hrvatskoj na skrb za djecu (isključujući obrazovanje) troši 1,6% državnog proračuna, premda je u 2009. godini uočeno da su davanja za dječji doplatak, politiku osnaživanja mladih te programe zdravstvene zaštite djece i mladih ponešto smanjena. Ukupni izdaci za obrazovanje u 2007. dosegli su 4%, što je za 1% niže od prosjeka 27 zemalja članica EU, dok je srednjoškolsko obrazovanje za koje se izdvaja manje od 1% BDP-a daleko najviše potplaćeno područje obrazovanja u Republici Hrvatskoj.

Stanje ljudskih prava

Ustav Republike Hrvatske jamči niz građanskih i političkih, kao i gospodarska, socijalna te kulturna prava, a Republika Hrvatska ratificirala je i sve glavne ugovore UN-a o ljudskim pravima. Kao demokratska i socijalna država Republika Hrvatska je članica svih glavnih

[1026] Ovaj se sažetak temelji na konkretnim podacima i istraživanjima opisanima i analiziranima u ovoj Analizi stanja prava djece i žena u Hrvatskoj.

UN-ovih konvencija, osim Međunarodne konvencije o zaštiti svih osoba od prisilnih nestanaka i Međunarodne konvencije o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji, a članica je i 88 instrumenata Vijeća Europe. Međunarodnim aktima i Ustavom zajamčena su prava dalje obrađena u nacionalnim zakonima, a usvojen je i Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. do 2011. godine kojime se predviđaju mjere zaštite ljudskih prava. Vlada Republike Hrvatske je s ciljem unaprjeđenja zaštite ljudskih prava osnovala i posebne urede te savjetodavna tijela. Glavno neovisno tijelo odgovorno za cjelokupnu zaštitu ljudskih prava, kome je u 2008. godini predana nadležnost nad borbom protiv diskriminacije, jest Pučki pravobranitelj. U posljednjih su deset godina imenovana tri posebna pravobranitelja (pravobraniteljica za djecu, pravobraniteljica za ravnopravnost spolova i pravobraniteljica za osobe s invaliditetom).

Prava djece

Niz međunarodnih instrumenata, uključujući i Konvenciju o pravima djeteta, vodeći međunarodni instrument, na snazi u Republici Hrvatskoj te ustavna odredba koja nalaže posebnu zaštitu djece značajno su utjecali na razvoj zakonodavstva osmišljenog za zaštitu dobrobiti djece i njihovog obrazovanja i razvoja. Hrvatska je vlada također usvojila seriju strategija, programa i protokola bitnih za ostvarenje dobrobiti i najboljih interesa djece. Dobar je primjer toga Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine. Međutim, postoji očita potreba za boljom koordinacijom, snažnijom provedbom mjera, jačanjem koordinacije te osiguravanjem suradnje između jedinica lokalne i regionalne samouprave, centara socijalne skrbi, obiteljskih centara, nevladinih organizacija i drugih odgovornih tijela.

Prava žena

Osnovni nacionalni pravni dokumenti za zaštitu prava žena u Republici Hrvatskoj su Ustav, koji sadržava odredbu o nediskriminaciji, a ravnopravnost spolova utvrđuje kao ustavnu vrednotu, te Zakon o ravnopravnosti spolova. Međunarodni instrumenti uključuju Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (engl. *Convention on Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*, CEDAW) i Fakultativni protokol koji ide uz nju te druge konvencije UN-a i Međunarodne organizacije rada kojima se promiče ravnopravnost spolova i štiti prava žena. Očito je da neke zakone, poput Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji i Kaznenog zakona, treba revidirati kako bi se osigurala njihova usklađenost sa standardima ljudskih prava. U nacrtu novoga Kaznenog zakona predložen je niz poboljšanja koja su već započela. Nadalje, treba se unaprijediti pozicija žena na tržištu rada kao i njihovo sudjelovanje u društvenom životu.

Djeca

Prava preživljavanja

U Republici Hrvatskoj je po pitanju zdravstvene zaštite djece učinjen popriličan posao, no i tu postoji prostor za poboljšanje jer je zaštita prava djece kontinuirani proces. Sustav zdravstvene zaštite organiziran je na trima razinama: primarnoj, sekundarnoj i terciarnoj, a uglavnom se financira putem Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO).

Država je glavni pružatelj zdravstvene zaštite socijalno ranjivim skupinama, poput djece i trudnica. Djeca mlađa od 18 godina imaju pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu pod uvjetom da su hrvatski državljani i da žive u Republici Hrvatskoj. Suvremeni trendovi sve više idu ka razvoju privatne prakse i osnivanju privatnih zdravstvenih ustanova, uključujući i ustanove koje pružaju usluge sestrinske skrbi i dijagnostike. Očita je i nejednakost pristupa zdravstvenim uslugama za djecu i adolescente ovisno o pojedinim regijama, odnosno općinama. Primjerice, u ruralnim područjima i na otocima često nema pedijatrijskih usluga, a diljem zemlje potrebno je prepoznati značaj i raditi na unaprjeđenju mentalnog zdravlja i zdravstvene zaštite djece. Pri osmišljavanju državne politike zdravstvene zaštite potrebno se usredotočiti na preventivne mjere i programe.

Tijekom posljednjih deset godina Republika Hrvatska doživjela je spor, no stabilan pad mortaliteta novorođenčadi (5,3 u 2009.) te djece mlađe od 5 godina (6,1 u 2009.). Mortalitet dječaka i djevojčica u dobi od 5 do 14 godina također je od 2009. godine u stalnom opadanju, no čini se da su dječaci ranjiva grupa. Važno je napomenuti da su se neke od ovih smrti mogle spriječiti ili izbjeći jer su bile uzrokovane vanjskim uzrocima, ozljedama ili otrovanjem.

Republika Hrvatska je tijekom prošlih deset godina održavala primarnu procijepljenost od više od 90%, što odražava uspjeh nacionalnog programa masovnog cijepljenja. Razina procijepljenosti protiv šest glavnih smrtonosnih bolesti (tuberkuloza, difterija, tetanus, hripavac, dječja paraliza i ospice) bila je visoka, te u 2009. godini nije bilo područja niske procijepljenosti. Većina djece primila je i cjepivo protiv hepatitisa B i Haemophilus influenzae tip b.

Što se tiče dojenja, omjer isključivog dojenja još uvijek nije na zadovoljavajućoj razini, unatoč tome što su provedene različite inicijative s namjerom promicanja dojenja. Postotak dojenčadi u dobi od rođenja do 2. mjeseca starosti koja su se isključivo dojila u 2009. iznosio je 64,5%, a taj postotak značajno opada što je dojenče starije. Očito postoji potreba za većom promidžbom isključivog dojenja te istraživanjem kojime bi se utvrdila stvarna praksa dojenja, kao i one regije u kojima je potrebno provesti više preventivnih i interventnih akcija. K tome postoji i potreba za češćim kampanjama osvješćivanja javnosti, savjetovanjima o prehrani kao i za obrazovanjem profesionalnih zdravstvenih radnika i patronažnih sestara o dobrobitima dojenja.

Prema podacima koje je sakupio Hrvatski zavod za javno zdravstvo (HZJZ) u Republici Hrvatskoj je postotak pothranjene dojenčadi (1,7% u 2009.) ili dojenčadi s prekomjernom tjelesnom težinom (3,0% u 2009.) vrlo nizak. To se značajno ne mijenja kod djece predškolske dobi: u 2009. godini bilo je 1,5% pothranjene i 2,6% djece s prekomjernom tjelesnom težinom predškolske dobi. Rezultati pokazuju da je u razdoblju od 2005. do 2009. godine bilo više slučajeva prekomjerne tjelesne težine kod dječaka negoli kod djevojčica u dobi od 7 do 14 godina, što može upućivati na potrebu promicanja aktivne tjelesne aktivnosti te zdrave i hranjive prehrane među djecom školske dobi i adolescentima. Istraživanja upućuju i na to da jedna od 10 djevojaka adolescentske dobi u Republici Hrvatskoj pokazuje odstupanja u navikama hranjenja.

Podaci pokazuju da se dio adolescenata upušta u rizično seksualno ponašanje koje odražava manjak informiranosti o negativnim posljedicama seksualne aktivnosti bez odgovarajuće zaštite i nedostupnost usluga ustanova za reproduktivno zdravlje koje bi bile pristupačne za adolescente. Točni i pouzdani podaci o stopama učestalosti spolno prenosivih bolesti među adolescentima u Republici Hrvatskoj nisu poznati. Postotak porođaja kod adolescentica (djevojaka od 15 do 19 godina starosti) je oko 4%, što je nešto više nego u razvijenim zemljama Europske unije. Sveobuhvatan pristup spolnom odgoju trebao bi biti usmjeren na prevenciju rizičnih ponašanja.

Podaci Europskog istraživanja o alkoholu i ostalim drogama u školama (engl. *European School Project on Alcohol and Other Drugs, ESPAD*) pokazali su da hrvatski adolescenti puše više cigareta (duhana) i piju više alkohola u prosjeku od njihovih vršnjaka u drugim europskim zemljama. S obzirom na konzumiranje droga rezultati većine mjerenih varijabli pokazali su da je Republika Hrvatska 2007. godine bila ispod ili blizu prosjeka ESPAD istraživanja. Podaci o uživanju sredstava ovisnosti (a posebice alkohola i duhana) među adolescentima pokazuju potrebu za osmišljavanjem učinkovitijih programa sprječavanja zlorabe droga koji bi bili usmjereni na djecu mlađu od 15 godina. Budući da je uživanje alkohola u vezi s nasilnim i delinkventnim ponašanjem kod adolescenata, a dovodi i do štetnih posljedica po zdravlje, posebno kod mladih osoba, potrebno je bolje kontrolirati i nadzirati pristup i dostupnost alkohola.

Univerzalna jodizacija soli u Republici Hrvatskoj provodi se u skladu sa standardnom preporukom Svjetske zdravstvene organizacija (SZO), UNICEF-a i Međunarodne organizacije za kontrolu nedostatkom joda uzrokovanih poremećaja (engl. *International Council for Control of Iodine Deficiency Disorder, ICCIDD*). U Republici Hrvatskoj ostvaren je dostatan unos joda, a napor uložen u uklanjanje nedostatkom joda uzrokovanih poremećaja doprinijet će blagostanju budućih generacija.

Republika Hrvatska je zemlja s niskom razinom pojave HIV-a/AIDS-a, jednom od najnižih u Europi, što do određene mjere odražava brojne (ne)vladine inicijative, akcije i projekte usmjerene ka prevenciji, edukaciji i/ili liječenju. Svi slučajevi pojave HIV-a/AIDS-a kod djece uzrokovani su prijenosom HIV virusa s majke na dijete. Poboljšanja bi mogla uključivati: pravo djeteta da dade svoj pristanak za testiranje na HIV virus, smjernice o tome kako se odnositi s djecom pogođenom HIV virusom, poštovanje povjerljivosti, a i odredbu o posebnoj edukaciji.

Udio djece u dobi od rođenja do 15 godina starosti koja žive u uvjetima krajnjeg siromaštva razmjerno je nizak u Republici Hrvatskoj usporedimo li je sa zemljama Istočne Europe. Djeca s visokim rizikom siromaštva uključuju djecu iz obitelji u kojima nitko nije zaposlen, djecu osoba koje primaju trajnu novčanu pomoć, djecu iz jednoroditeljskih obitelji sa slabim prihodima, djecu bez roditeljske skrbi, djecu s teškoćama u razvoju, djecu smještenu u ustanove, djecu romske nacionalne manjine i djecu koja žive u velikim obiteljima. Rezultati pokazuju da je većina djece koja živi u uvjetima siromaštva iz Istočne ili Središnje Hrvatske. Pomoću dječjeg doplatka u 2008. je godini stopa relativnog siromaštva među djecom smanjena za 22%, a stopa siromaštva cjelokupnog stanovništva za 8%.

Rezultati istraživanja o stavovima, osjećajima i iskustvima roditelja u odnosu prema njihovoj djeci i prema podizanju djece u Republici Hrvatskoj pokazuju da svi roditelji, neovisno o njihovu podrijetlu i životnim okolnostima, svoju roditeljsku ulogu smatraju iznimno važnom i odgovornom. Njihove se glavne brige odnose na zdravlje njihove djece i društveni kontekst u kome podižu svoju djecu. Značajno je da rezultati upućuju na to da bi hrvatski roditelji željeli imati više informacija o roditeljstvu i na to da postoji potreba za većim brojem obrazovnih programa, akcija i inicijativa.

Razvojna prava

Odgojno-obrazovni se sustav sastoji od predškolskog (od 6 mjeseci starosti pa do školske dobi), obveznoga osnovnoškolskog (8 razreda), srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja. Za unapređenje odgojno-obrazovnog sustava nedavno je usvojeno nekoliko zakona, strateških dokumenata i mjera. Među njima su cjeloživotno učenje na svim razinama obrazovanja,

„škole skrojene po mjeri učenika“ koje uključuju suvremene metode poučavanja, pojedinačni i grupni rad, primjenjivo znanje te na kraju usmjerenost na razvoj ključnih sposobnosti umjesto prenošenja teorijskog znanja. Unatoč ovim poboljšanjima broj stručnih suradnika (npr. psihologa, socijalnih pedagoga) u osnovnim i srednjim školama nije dovoljan, niti su stručni suradnici jednoliko raspoređeni u cijeloj zemlji.

Jedini dio hrvatskoga obrazovnog sustava koji je nerazmjern razinama ostvarenim u zemljama EU-a ili čak drugim tranzicijskim zemljama jest predškolski odgoj. Cjelokupna pokrivenost djece predškolske dobi redovnim programima (petosatni i desetosatni programi) iznosi do 56,64% sve djece predškolske dobi. Postoje i relativno velike razlike među različitim dijelovima Republike Hrvatske, posebno u manjim gradovima, te je svake godine na listama čekanja za jaslice i vrtiće čak 5 000 djece predškolske dobi.

Osnovnoškolsko je obrazovanje obvezno i besplatno za svu djecu u dobi od 7 do 15 godina, a financira se sredstvima iz državnog proračuna. Na početku školske godine 2010./2011. 370 581 učenika pohađalo je 964 škole, od čega su 945 bile državne, a 17 privatne škole, dok su preostale 2 škole pripadale skupini škola koje su osnovale vjerske zajednice. Prema podacima za školsku godinu 2009./2010. udio učenika bio je 48,7%, dok je omjer djece naspram učitelja u redovnom osnovnoškolskom obrazovanju u školskim godinama 2008./2009. i 2009./2010. bio 1 : 11,5.

Uvođenje obveznoga srednjoškolskog obrazovanja jedan je od ciljeva Vlade Republike Hrvatske, kao i porast broja mladih ljudi koji završavaju srednju školu, poboljšanje kvalitete srednjoškolskog obrazovanja te popunjavanje nastavnog programa srednjih škola potrebama tržišta rada i europskim standardima. Na početku školske godine 2009./2010. 431 srednju školu pohađalo je ukupno 180 582 učenika. Od toga je većina pohađala javne škole, dok je samo 1,3% učenika pohađalo privatne srednje škole, a 1,5% škole vjerskih zajednica. Od učenika završnog razreda srednje škole u školskoj je godini 2008./2009. svoje redovno srednjoškolsko obrazovanje uspješno završilo njih 95,49%. Privatne se instrukcije u Republici Hrvatskoj sve više šire i postoji potreba za njihovim sustavnijim nadzorom, kao i planiranom intervencijom.

Između 2004. i 2009. godine uvedeno je nekoliko promjena s ciljem unapređenja kvalitete obrazovanja u Republici Hrvatskoj, poput sustava vanjskog vrednovanja, obveznih nacionalnih ispita, državne mature i samovrednovanja. Većina je hrvatskih građana zadovoljna kvalitetom obrazovanja u Hrvatskoj, dok je više od dvije trećine uglavnom ili vrlo zadovoljno školovanjem u svom gradu ili selu (70,7%).

Rezultati Programa za međunarodnu procjenu učenika (engl. *Programme for International Student Assessment*, PISA) od 2006. do 2009. godine pokazuju da hrvatski učenici nadmašuju učenike iz drugih zemalja Jugoistočne Europe u čitanju, matematici i prirodnim znanostima, no s druge su strane značajno ispod prosjeka 73 zemlje Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (engl. Organisation for Economic Cooperation and Development, OECD) koje su sudjelovale u istraživanju. Podaci pokazuju da je socioekonomski status učenika u Republici Hrvatskoj (zajedno s regijom u kojoj imaju prebivalište) značajan prediktor obrazovnog postignuća.

Iako precizni podaci o stopi ranog napuštanja školovanja nisu dostupni, napuštanje školovanja u Republici Hrvatskoj relativno je rijetko. U svakom slučaju analize su pokazale da je učestalost ranog napuštanja školovanja gotovo dvostruko veća kod djece iz jednoroditeljskih obitelji i obitelji u kojima živi više generacija te kod mladih koji žive u ruralnim dijelovima Republike Hrvatske.

I dječaci i djevojčice imaju jednak pristup obrazovanju i podaci upućuju na to da su u osnovnim i srednjim školama jednako zastupljena djeca muškog i ženskog spola te da se u visokoškolsko obrazovanje (na studije) upisuje više osoba ženskog spola.

Tijekom školske godine 2009./2010. 10 534 djece pripadnika nacionalnih manjina pohađalo je obrazovne ustanove (modele A, B i C u dječjim vrtićima te osnovnim i srednjim školama) i 773 razreda, što je uključivalo 1 194 učitelja. Iako u Republici Hrvatskoj postoji odredba o posebnom obrazovanju nacionalnih manjina, samo je mali udio učenika pripadnika nacionalnih manjina pohađao te programe jer većina učenika pripadnika nacionalnih manjina pohađa nastavu redovnog programa za većinsko stanovništvo.

Istraživanje o slobodnom vremenu djece pokazuje da se djeca u Republici Hrvatskoj prema svojim slobodnim aktivnostima ne razlikuju od vršnjaka koji odrastaju u zapadnim industrijaliziranim zemljama. Druženje s prijateljima i vršnjacima najpoželjniji je i najučestaliji oblik slobodne aktivnosti kod djece, nakon čega slijedi korištenje medijima. Najčešće strukturirane slobodne aktivnosti za djecu su športske aktivnosti, pohađanje muzičke škole i tečajevi stranih jezika.

Zaštitna prava

Ovo se poglavlje odnosi na djecu koja su posebno ranjiva i do određene mjere isključena u hrvatskom društvu.

Cilj reforme socijalne skrbi je smanjenje institucionalne skrbi i povećanje skrbi u obiteljskom tipu smještaja kako bi 4 od 5 djece i mladih bez odgovarajuće roditeljske skrbi bilo u obiteljskom tipu smještaja do 2016. godine. Drugi ciljevi uključuju deinstitutionalizaciju 40% djece s poremećajima u ponašanju te smanjenje broja djece s teškoćama u razvoju na stalnom ili tjednom smještaju u institucijama za 40% do 2016. godine. Trenutačno je 4 935 djece i mladih uključeno u neki oblik institucionalnog zbrinjavanja (u 71 državni i 24 nedržavni dom socijalne skrbi te 19 domova drugih osnivača) za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djecu s teškoćama u razvoju te djecu s poremećajima u ponašanju. Postojeća kvaliteta institucionalne skrbi procijenjena je kao nedovoljna uglavnom zato što nedostaju (stručno) osoblje i nadzor, a razdoblje boravka u takvoj ustanovi je nepotrebno dugo. Uz to postoji i manjak kontakta i suradnje između tijela odgovornih za zaštitu dobrobiti djece smještene u ustanovama socijalne skrbi.

Udomiteljstvo u Republici Hrvatskoj ima dugačku tradiciju unatoč tome što u pojedinim dijelovima zemlje ovaj oblik skrbi značajno nedostaje. Udomiteljstvo je u Republici Hrvatskoj uređeno Zakonom o udomiteljstvu iz 2007., koji je od 2011. u procesu izrade izmjenjena i dopuna. Godine 2009. udomljeno je 1 955 djece, odnosno 34% sve djece na izvanobiteljskom smještaju, a prosječno razdoblje boravka u udomiteljskoj obitelji je 7,4 godine. Rezultati pokazuju da pun „kapacitet“ udomiteljskih obitelji nije potpuno iskorišten, a još uvijek nedostaju specijalizirana udomiteljska skrb, hitna udomiteljska skrb te udomiteljska skrb tijekom vikenda. Neki drugi problemi uključuju nedovoljnu naknadu za udomljavanje, manjak komunikacije između udomljene djece i njihovih bioloških roditelja te loše odnose udomitelja i bioloških roditelja djeteta. Uz to, nema dovoljno specijalizirane, strukturirane i obuhvatne edukacije, kao ni redovitog nadzora radi potpore udomiteljskim obiteljima.

Vrlo je važno i to da je gospodarska kriza posebno negativno pogodila djecu te se očekuje veće povećanje pojave siromaštva među djecom nego među općom populacijom. Posebno

se jednoroditeljske obitelji i obitelji s više djece nalaze u položaju razmjerno visokog rizika od zapadanja u siromaštvo. U Republici Hrvatskoj svaka je peta obitelj jednoroditeljska obitelj, dok 13% svih obitelji ima troje ili više djece.

Prema procjenama roditelji nekoliko tisuća djece u Republici Hrvatskoj trenutačno služi zatvorsku kaznu. Čak 60% zatvorenika roditelji su (pred)školske djece, a jednako ih toliko prijavljuje da im njihova djeca ne dolaze u posjete. Rezultati pokazuju da ne postoji dovoljno kvalitetno i sveobuhvatno prikupljanje podataka o točnom broju djece čiji roditelji služe zatvorsku kaznu te da je za tu djecu sustavna akcija vrlo ograničena.

Razvod za djecu može biti vrlo stresan ako su uvučena u sukobe lojalnosti i nisu u mogućnosti ostvariti svoja prava. Neki od problema uključuju dugačke sudske postupke, manjak osoblja u centrima za socijalnu skrb, nedostatnu obuku i nadzor te manjak osoblja u centrima za socijalnu skrb ili dislociranost stručnih službi za roditelje i djecu. Povrh toga, nema dovoljno sudskih stručnjaka za psihosocijalnu potporu djece tijekom sudskog postupka.

Tijekom posljednjih deset godina značajno su poboljšane pravne odredbe, svijest javnosti i stručno mišljenje o zlostavljanju djece u obitelji, a sve veći broj civilnih udruga provodi različite preventivne programe i programe liječenja. Unatoč tim poboljšanjima, djeca koja su žrtve nasilja često ne dobiju stručnu pomoć koju trebaju dovoljno brzo da izbjegnu daljnju traumatizaciju ili takvi slučajevi zlostavljanja i zapuštanja ostanu neotkriveni. Povrh toga, zbog dugaačkih i složenih sudskih postupaka djeca predugo ostaju u nasilnom okruženju.

Iako Vlada Republike Hrvatske u potpunosti zadovoljava minimalne standarde za iskorjenjivanje trgovanja ljudima, potrebno je uložiti zajedničke i koordinirane napore prema njegovom otkrivanju kao i pružanju pomoći, zaštiti i sigurnosti djece i maloljetnika koji su najranjivije žrtve trgovanja ljudima.

Broj maloljetnika bez nadzora koji mogu biti ili jesu žrtve trgovine ljudima neprijeporno je u porastu i u Republici Hrvatskoj i u regiji općenito. Iako je Republika Hrvatska zemlja i podrijetla, i tranzita, i odredišta, malo je sveobuhvatnih podataka o opsegu, mehanizmima i ključnim uzrocima trgovine ljudima.

Nedavno dostupni podaci pokazuju porast broja kaznenih djela koja su počinili maloljetnici, posebno djela protiv imovine, a iz njih se vidi i da je često korištena mjera bila pojačana briga i nadzor. Učinkovita provedba ove mjere očito je problematična jer centri za socijalnu skrb najčešće nemaju multidisciplinarni pristup i nema dovoljno centara za savjetovanje. Općenito, nasilničko ponašanje među mladima zabrinulo je javnost i svijest o antisocijalnom ponašanju među djecom i mladima podiglo na nacionalnu razinu. U Republici Hrvatskoj još uvijek ne postoje jedinstveni kriteriji za procjenu rizika i potreba djece i mladih u opasnosti od poremećaja u ponašanju ili s problemima u ponašanju. Podaci iz 2010. pokazali su da je oko 11% učenika bilo izloženo zlostavljanju u školi (barem dva do tri puta mjesečno) te da su dječaci češće žrtve izravnog nasilja, dok su kao žrtve neizravnog nasilja jednako zastupljena oba spola. Jedno je istraživanje pokazalo da je oko 29% školske djece doživjelo neki oblik elektroničkog nasilja, dok je oko 5% djece doživjelo elektroničko zlostavljanje.

Zaštita djece od zlorabe sredstava ovisnosti naša je obveza. Iako postoje zakoni o ograničenjima kupovine duhanskih i alkoholnih proizvoda za djecu, oni često nisu učinkovito provedeni. Postotak adolescenata između 15 i 19 godina starosti među osobama koje su liječene od uzimanja droga tijekom 2008. godine iznosio je 7,9%, a u 2009. 6,4%. U toj se dobnoj skupini većina liječila od ovisnosti o marihuani, a na liječenju je bilo više dječaka negoli djevojčica.

U pojedinim područjima Republike Hrvatske nema stručnih službi za zaštitu mentalnog zdravlja mladih osoba (nedostaju psihijatrijski odjeli za djecu i adolescente, psiholozi i psihijatri za djecu u sustavu primarne zdravstvene zaštite, savjetovanje i lokacije za hitne psihološke intervencije i telefonska linija koja je za hitne slučajeve otvorena 24 sata dnevno), iako za time postoji potreba. Samoozljeđivanje kod adolescenata također nije privuklo mnogo pažnje u javnosti.

Prava sudjelovanja

Iako je proteklih godina učinjen napredak prema priznavanju prava djece, sudjelovanje je još uvijek na relativno niskoj razini. Primjerice, mali postotak djece u svoje slobodno vrijeme pohađa kulturne aktivnosti i programe i sudjeluje u njima. U mnogim lokalnim zajednicama djeca nemaju mjesto na kome bi se mogla sastajati i uživati kvalitetne izvanškolske sadržaje, kao što su centri za mlade i dječja igrališta. Trećina svih osnovnih i gotovo polovina svih srednjih škola nema svoje športske dvorane.

Neovisno o dobi i spolu, istraživanja pokazuju da su djeca iz Zagreba i Sjeverne Hrvatske bolje upućena u prava djece od djece iz drugih dijelova Republike Hrvatske. Još uvijek nema osmišljenih institucionalnih mehanizama za uključivanje djece u donošenje odluka te to ovisi o samoinicijativi raznih nevladinih udruga, kulturnih udruga itd. Nadalje, obrazovanje o ljudskim pravima i građanski odgoj još uvijek nisu sustavno uvedeni u obrazovni sustav. Djeca su u procese donošenja odluka uključena uglavnom kao članovi savjetodavnih tijela i odbora, poput školskih učeničkih vijeća, nacionalnog učeničkog vijeća te dječjih foruma i vijeća. Međutim, sudjelovanje u takvim organima prilično je slabo. Primjerice, samo 10% gradova/općina ima dječji forum, a samo 4% gradova/općina ima dječja gradska vijeća.

Mlade su osobe u Republici Hrvatskoj u proces donošenja odluka uključene uglavnom kao članovi savjeta mladih, udruga mladih i za mlade, vijeća mladih i parlamenata mladih. Učenicima bi voljelo da ih se više pita u vezi s rasporedom, nastavnim programom, školskim sadržajem i poukom. Godine 2009. oko 60% županija, 38% gradova i 13% općina imalo je savjete mladih, no malo se zna o aktivnostima i radu tih tijela.

Postoje brojne nevladine organizacije koje promiču prava sudjelovanja djece i mladih u Republici Hrvatskoj, no važno je da država osigura i stvori prostor za sudjelovanje djece. Trenutačno 15% svih gradova/općina sudjeluje u inicijativi „Gradovi i općine prijatelji djece“. Za promicanje ovog programa potrebne su javne kampanje budući da je samo 4% gradova/općina ostvarilo ovaj status. Ured pravobraniteljice za djecu ima važnu ulogu u promicanju prava djece i nedavno je osnovao Mrežu mladih savjetnika.

Iako brojne zakonske odredbe i mjere Nacionalnog plana štite privatnost djece i zabranjuju objavljivanje materijala koji bi mogao škoditi djeci, u praksi postoje neki važni problemi u vezi s ponašanjem medija prema djeci. To uključuje povredu prava djece na privatnost te izlaganje djece neprikladnom kontekstu na televiziji i reklamama koje potiču uzimanje alkohola i cigareta. Rezultati pokazuju da djeca i mladi većinu svog slobodnog vremena provode gledajući televiziju, igrajući računalne igre te na internetu. Iz tog je razloga ključno povećati razumijevanje medija i razviti kritičku svijest među mladim potrošačima kako bi ih se zaštitilo od štetnih utjecaja medija.

Djeca s teškoćama u razvoju

Zakonodavni okvir koji jamči dobrobit djece s teškoćama u razvoju odražava činjenicu da je Republika Hrvatska preuzela međunarodne obveze koje se tiču te djece, no akcije koje provodi u vezi s time još uvijek nisu dovoljne. Postoji 33 618 (6,3% svih osoba s invaliditetom) registrirane djece s teškoćama u razvoju u dobi od rođenja do 18 godina; 61% su dječaci, a 39% djevojčice. Programi rane intervencije u Republici Hrvatskoj ograničeni su i nerazvijeni unatoč tome što su ključni za premošćivanje jaza među djecom. Pristup visokokvalitetnim službama za ranu intervenciju (službe za informiranje, savjetovanje, obuku i podršku) ključan je ako se djeci s teškoćama u razvoju želi pomoći da ostvare svoje mogućnosti te ako se želi osigurati da izrastu u samostalne odrasle ljude sigurne u sebe. Broj djece s teškoćama u razvoju uključene u institucionalne oblike skrbi u stalnom je porastu od 2000. do 2008. (od 2 777 do 3 695), a ovaj se porast može pripisati sve većem nedostatku specijalističke (rehabilitacijske) skrbi i posebne edukacije za djecu s teškoćama u razvoju na nekim zemljopisnim područjima. Zakonodavstvo kojim su obuhvaćena prava djece s teškoćama u razvoju jamči punu uključenost u besplatno osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje te je trenutačno 21 465 djece s teškoćama u razvoju (64% od sve registrirane djece s teškoćama u razvoju) uključeno u neki oblik obrazovanja. Usprkos tome što postoje dobri temelji u vidu zakonske regulative, brojne (arhitektonske) prepreke onemogućavaju djeci s teškoćama u razvoju sudjelovanje u obrazovanju u redovnim školama, društvenim aktivnostima u zajednici i osnovnim svakodnevnim aktivnostima. Značajan je i manjak specijaliziranih asistenata (osobnih asistenata u nastavi i osobnih asistenata), načina edukacije i poučavanja te senzibiliziranih stručnjaka. Djeca s teškoćama u razvoju često su izložena većem riziku od siromaštva zbog njihovih dodatnih i skupih zdravstvenih izdataka. Drugi se propusti mogu naći u manjku skrbi za mentalno zdravlje djece s teškoćama u razvoju koja su često izloženija nasilju zbog stigmatizacije, negativnih tradicionalnih vjerovanja i neznanja. Uz to postoji i manjak stručnih službi podrške u zajednici za roditelje djece s teškoćama u razvoju te razne socioekonomske i pravne prepreke.

Djeca pripadnici nacionalnih manjina

Od svih nacionalnih manjina i etničkih skupina u Republici Hrvatskoj, Romi su u najtežem socijalnom položaju kojeg obilježava visok stupanj socijalne isključenosti. Unatoč tome što se Nacionalni program za Rome i Akcijski plan uspješno provode, velik je broj mjera uglavnom dugoročnog karaktera, zbog čega njihovo ostvarenje zahtijeva trajne i dodatne aktivnosti. Više od polovine romske populacije (55,4%) mlađe je od 19 godina. Budući da su roditelji većine romske djece siromašniji, slabije obrazovani i nezaposleni, ona su pogođena slabijim mogućnostima obrazovanja, zdravstva i cjelokupne dobrobiti. Uključenost u obrazovanje na svim razinama, što je vrlo važno za njihovu uključenost u društvo, značajno se popravila, no još uvijek ne odražava puno i dosljedno sudjelovanje. S druge strane stope napuštanja školovanja i ranog stupanja u brak ograničavaju njihove mogućnosti za uključivanje na tržište rada te obnavljaju zao krug isključenosti. Povrh toga, budući da postoje znatni nedostaci u podacima, nisu poznati podaci o stopama i dobi upisa djece romske nacionalne manjine u školu, stopama napuštanja školovanja/ponavljanja razreda, ostvarenoj razini obrazovanja itd., i to podijeljeni prema spolu. Većina škola nema osmišljene posebne programe za djecu romske nacionalne manjine poput pripreme za školu, programe nakon redovne nastave te dopunske i pomoćne programe. Uz to, loši životni uvjeti koji su se pogoršali početkom tranzicije nepovoljno utječu na način na koji djeca romske nacionalne manjine mogu učiti i razvijati se.

Žene

Zdravlje žena

Što se tiče zdravstvene zaštite žena u Republici Hrvatskoj učinjen je popriličan posao, no još uvijek ima mjesta za ulaganje jer je riječ o dugoročnom procesu koji zahtijeva trajnu pažnju, ulaganje i nadzor. Godine 2009., u usporedbi s prethodnom godinom, mogao se primijetiti opći pad broja ginekoloških posjeta zbog propisivanja uzimanja kontracepcijskih sredstava i/ili planiranja obitelji, preventivnih pregleda, Papa-testova te preventivnih pregleda grudi.

Tijekom posljednjih deset godina Hrvatska je održavala nisku stopu smrtnosti majki te se po tome ne razlikuje od zemalja Europske unije, uz iznimku smrtnosti uzrokovane rakom dojke, koja je u Hrvatskoj nešto viša.

Omjer žena u Republici Hrvatskoj koje su s antenatalnom skrbi započele u prvom tromjesečju trudnoće povećao se u usporedbi s prethodnim godinama. Godine 2009. svaka je trudnica bila u prosjeku pregledana sedam puta, no ovaj se broj razlikuje ovisno o županiji. Od svih trudnica, 65,8% bilo je tijekom trudnoće na devet ili više pregleda, a 22,9% njih pregledano je od šest do osam puta. Tečajevi pripreme za porod i trudnički tečajevi namijenjeni i osmišljeni za trudnice nisu dostupni svim ženama. U Republici Hrvatskoj sve žene imaju pravo na besplatan porod u zdravstvenoj ustanovi, neovisno o njihovom statusu zdravstvenog osiguranja, a više od 99,9% poroda odvija se u bolnicama. Statistički podaci upućuju na to da žene rađaju u kasnijim godinama, a sličan trend postoji i u drugim europskim zemljama. Godine 2009. najveći broj poroda bio je kod žena od 25 do 29 godina starosti (35%), nakon čega slijede žene od 30 do 34 godina starosti (28,3%) te žene od 20 do 24 godina starosti (19,2%). Oko 5% novorođenčadi u 2009. godini rodilo se s niskom porođajnom težinom, a ovaj je broj tijekom prošlih deset godina bio relativno stabilan.

Tijekom prošlih deset godina broj legalno izazvanih pobačaja među ženama starijim od 20 godina u Hrvatskoj je u padu. Godine 2009. bilo je 10 417 pobačaja, od čega je 42,7% bilo medicinski izazvanih, 13,8% spontanih i 43,5% pobačaja druge vrste. Tri četvrtine svih pobačaja bilo je kod žena od 20 do 39 godina starosti.

Nasilje nad ženama

Iako je pravni okvir u Republici Hrvatskoj poboljšán, još uvijek nije dovoljan za rješavanje pitanja nasilja nad ženama, posebno obiteljskog nasilja. Broj odraslih osoba osuđenih za obiteljsko nasilje (kao prekršaj ili kazneno djelo) od 2001. godine je u porastu, pri čemu su počinitelji nasilja u obitelji u najvećem broju slučajeva muškarci. Potrebno je unaprijediti prevenciju, a postoji i jaka potreba za podizanjem svijesti, edukacijom i razumijevanjem, kao i za infrastrukturu i programima koji odgovaraju na probleme koji izravno ili neizravno pogađaju žene.

Primjena nekih mjera je problematična, a u svim županijama nema dovoljno lokalnih i regionalnih skloništa s kvalitetnim uslugama za žene i njihovu djecu.

Žene, posao i obitelj

Žene predstavljaju većinu nezaposlenih osoba, a stopa nezaposlenosti žena najveća je u Istočnoj i Središnjoj Hrvatskoj. Uz to, žene su i nadmoćno zastupljene u slabo plaćenim poslovima i mnogo im je teže ostvariti promaknuće. One mnogo češće od muškaraca rade uz ugovor na određeno vrijeme, a dodatno su opterećene gomilom kućanskih poslova.

Postoji jasna potreba za razvojem službi koje skrbe o djeci i produljenih školskih programa koji su pristupačni diljem zemlje, čime bi se olakšala mogućnost zapošljavanja žena. Žene koje žive u ruralnim ili udaljenijim područjima posebno su ranjiva skupina koja traži trajnu pažnju, ulaganje i nadzor, posebno na područjima socijalne zaštite i zaštite od siromaštva.

Sudjelovanje žena

Žene su u Republici Hrvatskoj dugo bile manje predstavljene u javnosti i političkom životu. Trenutačno zakonske odredbe i mjere Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova u praksi nisu primijenjene na odgovarajući način. Analiza općih pravnih akata u 20 županija i četiri najveća grada pokazuje da oni ne sadržavaju planove za promicanje i ostvarenje ravnopravnosti spolova te da rijetko sadržavaju odredbe o nediskriminaciji.

U Hrvatskom saboru žene čine 24% zastupnika, što je najveći postotak od ostvarenja hrvatske nezavisnosti. Žene čine oko petinu svih zastupnika u županijskim skupštinama (21,9%) te mjesnim i gradskim vijećima (21,4%), dok u općinskim vijećima čine približno šestinu zastupnika (15,5%). Na izbornim listama za općinske, mjesne/gradske i županijske skupštine/Zagrebačku skupštinu bila je oko četvrtina žena (24,4%), a na lokalnim je izborima 2009. godine izabrano 15,5% žena, čime se ne poštuje načelo jednake zastupljenosti žena i muškaraca. Do kraja 2011. bilo je 18 ministara, a samo je jedna od tih ministara žena, iako je premijerka također bila žena. Na lokalnoj je razini predstavljenost žena relativno slaba i među županima, gradonačelnicima te njihovim zamjenicima. Žene prevladavaju u sudstvu, prvenstveno na nižim sudovima (općinskim i prekršajnim), dok su na menadžerskim položajima i dalje podzastupljene. Unatoč tome što je došlo do napretka, rezultati pokazuju da su žene u izvršnim tijelima i zakonodavstvu i dalje podzastupljene.

Mnoge se nevladine organizacije bave pravima žena u Republici Hrvatskoj i njihov rad uključuje zagovaranje, savjetovanje, pravnu pomoć, istraživanje i objavljivanje, dok neke vode i skloništa ili SOS-linije. Mediji u Republici Hrvatskoj uglavnom ne potpomažu ravnopravnost spolova jer su žene manje vidljive, posebno u političkim i drugim temama od javnog interesa, a predstavljene su na stereotipan, patrijarhalan i seksualiziran način. Nadalje, slabije su predstavljene kao zaposlene osobe, posebno u položajima moći.

U svim ovim područjima (zdravstvo, obrazovanje, zapošljavanje, društveno sudjelovanje itd.) oskudna istraživanja i nedostatak podataka jasno pokazuju da žene s invaliditetom zahtijevaju više razmatranja i pažnje.

Executive summary

National context

Children and adolescents constitute 21.1% of the total estimated population, which makes the Republic of Croatia a country with a relatively low proportion of children in the total population (below the EU 25 average of 25%). Natality and natural incremental rate indicate that Croatian society is growing older, and that the population is steadily decreasing. These demographic features can be attributed to social and economic instability, the difficulty of combining work and family responsibilities as well as depopulation processes in rural areas. Evidently, there are large differences in population density and development between Croatian regions where most of the population is concentrated in four supra county centres (Zagreb, Split, Rijeka and Osijek). Reducing these differences represents one of the basic tasks of the demographic (and economic) renewal and development of the Republic of Croatia.

The Homeland War and transition from a socialist to market-oriented economy has undoubtedly impeded development and renewal in the Republic of Croatia. Although the process of accession to the EU brought increased opportunities for political and economic development, directly or indirectly the post-transitional context has had a remarkable impact on the life and welfare of people throughout the Republic of Croatia. Despite these negative effects on the economy, recovery began in 2000 and was characterised by a steady increase in GDP growth until the recent recession.

In present-day Croatia, 1.6% of the government budget is spent on child welfare (excluding education) although reductions were noted for child allowance, youth empowerment policy, and children and youth healthcare protection programmes in 2009. The total spending for education reached 4% of GDP in 2007, which is 1% below the EU 27 average while secondary education is the most under-funded area in education in the Republic of Croatia for which less than 1% of GDP is spent.

Human rights situation

The Constitution of the Republic of Croatia guarantees a number of civil and political, as well as economic, social and cultural rights. The Republic of Croatia is a party to all the main UN conventions except the International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance and the Convention on the Rights of Migrant Workers and the Members of

their Family. It is also a party to 88 instruments of the Council of Europe (CoE). Internationally and constitutionally guaranteed rights are further elaborated in national laws. The National Programme for the Protection and Promotion of Human Rights 2008–2011 envisages measures for human rights protection. The Government of the Republic of Croatia has established specific offices, specific consultative bodies, and national bodies with the aim of improving the protection of human rights. The Ombudsperson is the main independent body responsible for overall human rights protection that was given competence over combating anti-discrimination in 2008. Three special Ombudspersons have been appointed in the last decade (an Ombudsperson for Children, an Ombudsperson for Gender Equality and the Ombudsperson for Persons with Disabilities).

Children's rights

A number of global instruments, including the Convention of the Rights of the Child (CRC), a leading international instrument that are in force in the Republic of Croatia, together with the Constitutional provision mandating the special protection of children, have significantly influenced the development of the legislation designed to protect the welfare of children, their education and development. The Croatian Government has also adopted a series of strategies, programmes and rules of procedure relevant to the welfare and best interests of children. A good example is The National Plan of Activities for the Rights and Interests of Children 2006 – 2012. However, there is an evident need to strengthen coordination and implementation of measures and to ensure cooperation between units of local and regional self-government, centres for social welfare, family centres, NGOs and other responsible bodies.

Women's rights

The basic national legal documents for the protection of women's rights in the Republic of Croatia are the Constitution, which contains a non-discrimination provision and defines gender equality as a constitutional value, and the Gender Equality Act. International instruments include the Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women (CEDAW) and its Optional Protocol, and other UN and International Labour Organization (ILO) conventions promoting gender equality and protecting women's rights. Evidently, some legislation such as the Act on the Protection against Family Violence and the Criminal Code needs to be reviewed in order to secure its compatibility with human rights standards, endeavour which has already started. Further, women's position in the labour market needs to be improved, as well as their participation in public life.

Children

Survival rights

In the Republic of Croatia, considerable work has been done in terms of health care for children but this can be improved because the protection of children's rights is an ongoing process. The health care system is organised at three levels: primary, secondary and tertiary and is mainly financed by the the Croatian Institute for Health Insurance (CIHI). The state is the main provider of health care to vulnerable groups such as children and pregnant women. Children under 18 are entitled to free health care provided they are Croatian citizens and live in the Republic of Croatia. There has been an increasing trend towards private practice and facilities including private nursing and diagnostic facilities. Disparity in access to health services for children and

adolescents in different regions and counties is evident. For example, paediatric services in rural parts and on islands are often unavailable while resources for children's (mental) health care need to be recognised and improved throughout the country. State health care policies need to focus on preventive measures and programmes.

During the last decade, the Republic of Croatia has experienced a slow but stable decline in its infant (5.3 in 2009) and under-five mortality (6.1 in 2009). Since 2000, the mortality of boys and girls aged from 5 to 14 years has also been declining but boys seem to be more vulnerable. Importantly, some of these deaths could have been prevented or avoided because they were caused by external causes, injuries or poisoning.

The Republic of Croatia has maintained over 90% primary immunisation coverage during the past decade reflecting the success of the national programme of mass immunisation. The level of immunisation against the six major killer diseases (tuberculosis, diphtheria, tetanus, whooping cough, poliomyelitis and measles) was high and there were no low-vaccination areas in 2009. Most children have also received the hepatitis B vaccination and the haemophilus influenzae type B vaccination.

Even though various initiatives pertaining to the promotion of breastfeeding have been carried out, the proportion of exclusive breastfeeding is still not at satisfactory levels. The percentage of infants aged from 0 to 2 months who were exclusively breastfeed was 64.5%, in 2009 and this percentage significantly decreases as the infant gets older. Evidently, there is a need for more promotion of exclusive breastfeeding as well as research to identify breastfeeding practices and regions where more preventive and intervention actions need to be enforced. In addition, there is a need for more public awareness campaigns, nutrition counselling, as well as education for professional medical workers and visiting nurses about the benefits of breastfeeding.

According to data from the Croatian National Institute of Public Health (CNIPH), the percentage of infants who are underweight (1.7% in 2009) or overweight (3.0% in 2009) is very low in the Republic of Croatia. By preschool age, this does not markedly change: 1.5% of preschool children were underweight and 2.6% of children were overweight in 2009. Results show that between 2005 – 2009, there were more records of overweight boys than girls aged between 7 – 14, which may indicate a need to promote active physical activity and healthy nutritious eating among school-aged children and adolescents. Studies also indicate that one in ten female adolescents in the Republic of Croatia has disrupted eating habits.

Data shows some adolescents engage in risky sexual behaviour that reflects a lack of awareness about the negative consequences of unsafe sexual activity and the unavailability of adolescent-friendly reproductive health facilities services. Exact and reliable figures on prevalence rates of STDs among adolescents are not known in the Republic of Croatia. The percentage of births that take place during adolescence (girls 15 – 19 years old) is about 4%, which is slightly higher than developed EU countries. A comprehensive approach to sex education should aim at preventing risk behaviours.

Data from the ESPAD surveys showed that Croatian adolescents smoke more cigarettes (tobacco) and drink more alcohol on average than their peers from other European countries. Considering illicit drug use, the Republic of Croatia was below or close to the ESPAD average on most measured variables in 2007. Figures on drug use (especially alcohol and tobacco use) among adolescents show the need for the development of more effective drug prevention programmes that will target children younger than 15 years of age. Since drinking alcohol is associated with violent behaviours and delinquency among adolescents and has detrimental health effects especially on young persons, access and availability should be more controlled and monitored.

In the Republic of Croatia, universal salt iodisation is conducted in accordance with the standard WHO/UNICEF/ICCIDD recommendation. Iodine sufficiency has been achieved in the Republic of Croatia and the invested effort in IDD elimination will contribute to the welfare of future generations.

The Republic of Croatia is a low HIV/AIDS incidence country, one of the lowest in Europe, which to a certain extent reflects the success of numerous (non) governmental initiatives, actions and projects aimed at prevention, education and/or treatment. All cases of HIV/AIDS among children resulted from a transmission of the HIV virus from mother to child. Improvements could include: the right of a child to give his/her consent for HIV testing, guidelines about how to treat children with HIV, respecting confidentiality as well as provision of special education.

The share of children aged from 0 to 15 years living in extreme poverty is very low in the Republic of Croatia compared with countries in Eastern Europe. Children who are at a high risk of poverty include: children in families without employees, children of persons who receive permanent financial aid, children in single-parent families with low income, children without parental care, children with disabilities, children placed in institutions, Roma children, and children who live in large families. Findings show that most children who live in poverty are from eastern and central Croatia. With the help of the children's allowance, the relative poverty rate among children was reduced by 22% and the poverty rate of the overall population was reduced by 8% in 2008.

Research results on parents' attitudes, feelings and experiences towards their children and towards raising children in the Republic of Croatia showed that all parents regardless of their backgrounds and living circumstances perceive their role as a parent as extraordinarily important and experience a high responsibility in their role as parents. Their main concerns include the health of their children and the social context in which they raise their children. Importantly, findings indicate that Croatian parents would like to have more information on parenthood and there is a need for more educational programmes, actions and initiatives.

Developmental rights

The educational system consists of preschool (from the age of 6 months until the school age), compulsory primary (8 grades), secondary and tertiary education. To improve the educational system, several laws, strategic documents and measures have been recently adopted. These include lifelong learning at all levels of education, 'schools tailored to pupils' that incorporate modern teaching methods, individual and group work, applicable knowledge and finally the focus on the development of key competencies rather than transfer of theoretical knowledge. Despite these improvements, the number of professional staff (e.g., psychologists, social pedagogues) in primary and secondary schools is inadequate and not equally dispersed across the country.

Preschool education is the only part of the Croatian educational system, which is unequal to levels achieved in EU countries or even other transitional countries. The overall coverage of preschool age children in regular programmes (five-hour and ten-hour programmes) amounts to 56.64% of all preschool age children. There are also relatively large differences among different parts of Croatia especially in small towns and as many as 5,000 preschool children are on waiting lists for nurseries and kindergartens each year.

Primary education is compulsory and there are no school fees for all children, aged between 7 and 15 years and is financed through the state budget. At the beginning of the 2010/2011 school year, there were 370,581 pupils in 964 primary schools, out of which 945 were state schools, 17 were private and two schools were founded by religious communities. According to data for 2009/10 school year, the share of female pupils was 48.7% while the teacher/pupil ratio in regular primary education was 1:11.5 in the 2008/2009 and 2009/2010 school years.

Introduction of compulsory secondary education is the Government of the Republic of Croatia's goal, as is increasing the number of young people who complete secondary school, improving the quality of secondary school education and complementing secondary school curricula with the needs of the labour market and European standards. At the beginning of the 2009/2010 school year, there were 431 secondary schools and the total number of students was 180,582. Out of this number, most attended public schools, while just 1.3% of students attended private schools and 1.5% attended religious community schools. The share of final year students who successfully completed their regular secondary education in the 2008/2009 school year was 95.49%. Private tutoring in Croatia is pervasive and there is the need for more systematic monitoring of it as well as planned intervention.

Between 2004 and 2009, several changes were introduced with the aim of improving the quality of education in Croatia, such as the system of external evaluation, mandatory national exams, State Matura and self-evaluation. The majority of Croatian citizens are satisfied with the quality of education in Croatia while more than two thirds are mostly or very satisfied with schooling in their town or village (70.7%).

PISA results from 2006 and 2009 shows that Croatian students outperform students from other countries in South-Eastern Europe in reading, mathematics and natural sciences but they are significantly below the OECD average that is based on results from 73 countries which participated in study. Data shows that the socio-economic status of students in Croatia (along with the region of residence) represents a significant predictor of educational achievement.

Although precise numbers for early school dropout rate are not available, drop-out in Croatia is relatively rare. In any case, analyses showed that frequency of leaving school early is almost double among children from single parent families and multigenerational families, as well as for youth living in rural parts of Croatia.

Both boys and girls have equal access to education and data indicates that males and females are equally represented in primary and secondary schools; and more females than males are enrolled in tertiary education (colleges).

During the 2009/2010 school year, there were 10,534 children of national minorities in educational institutions (models A, B, C in kindergartens, primary and secondary schools) and 773 classes involving 1,194 teachers. Although provision for special minority education exists in Croatia, only a small proportion of minority pupils attend these programmes as the majority of minority pupils attend classes that belong to the regular "majority" programme.

Research on children's leisure time show that children in Croatia do not differ in their free-time activities from their peers who are grow up in western industrialised countries. Socialising with friends and peers is the most desired and frequent leisure activity for children, followed by the use of media. Playing sport, attending music school or language courses are the most common structured leisure activities for children.

Protection rights

This section focuses on children who are particularly vulnerable and to a certain extent excluded in Croatian society.

A target of social welfare reform, is to decrease institutional care and to increase family-based forms of care so that 4 out of 5 children and youth without adequate parental care are in family-based forms of care by 2016. Other aims include deinstitutionalizing 40% of children with behavioural disorders, and decreasing the children with disabilities in permanent or weekly accommodation by 40% by 2016. Presently, there are 4,935 children and youth who are in some type of institutional care (in 71 state homes, 24 non-state homes and 19 other legal entities) for children without appropriate parental care, children with disabilities, and children with behavioural disorders. The current quality of institutional care has been evaluated as inadequate mainly because there is a lack of (professional) staff and supervision and stays are unnecessarily lengthy. In addition, there is a lack of contact and collaboration between responsible bodies to safeguard the well-being of these children.

Foster care has a long tradition in the Republic of Croatia even though there is a marked absence of this type of care in some parts of the country. It is regulated by The Law on Foster Care from 2007, which is currently in the process of being revised and amended. In 2009, there were 1,955 children in foster care, i.e., 34% of all children in out-of-home care and the average period spent in a foster care home is 7.4 years. Findings show that the full "capacity" of foster families is not being fully utilised and there still a lack of specialised foster care or emergency and weekend foster care. Some other problems include inadequate compensation for foster care, lack of communication between foster children and their biological parents, and poor relationships with the child's biological parents. In addition, there is insufficient specialised, structured, comprehensive education as well as regular supervision to support foster families.

Significantly, the economic crisis has negatively affected children and the incidence of poverty among children is expected to increase more than for the general population. In particular, single-parent and multiple children families are at a relatively high risk of falling into poverty. One in five families with children is a single-parent family while 13% of all families have three or more children in the Republic of Croatia.

According to estimates, a few thousand children have an imprisoned parent in the Republic of Croatia. As many as 60% of prisoners have (pre)schoolchildren and as many report that their children do not visit them. Findings show that there is no quality and comprehensive data collection on the precise number of children of imprisoned parents and that there is limited systematic action for these children.

Divorce can be extremely stressful for children if they are brought into conflicts of loyalty and are unable to realise their rights. Some of the problems include lengthy court proceedings; understaffed centres for social welfare, insufficient training and supervision, and lack or dislocation of professional services for both parents and children. Moreover, there is a lack of court professionals in the field of psychosocial support to children during judicial proceedings.

Over the last decade, legal regulations, public awareness and professional opinion on child abuse in the family have been significantly improved and a growing number of civil society associations have implemented various preventive and treatment programmes. Despite these developments, children who are victims of violence often do not get prompt expert help that they need to avoid further traumatization or cases of abuse and neglect remain undetected.

Moreover, due to the long and complicated judicial proceedings, children stay too long in abusive environments.

Although the Government of Croatia fully complies with the minimum standards for the elimination of trafficking, more concerted effort needs to be directed towards detection as well as the provision of assistance, protection and security to children and minors who are the most vulnerable victims of trafficking.

Recent available data shows an increase in criminal offences among juveniles particularly against property and that a frequently used measure is increased supervision. Effective implementation of this measure is evidently difficult since social welfare centres commonly lack a multidisciplinary approach and there is an insufficient number of counselling centres. Generally, violent behaviour among young persons has galvanised public concern and raised awareness of antisocial behaviour among children and youth to a national level. There are no still uniform criteria for the evaluation of risk and needs of children and youth at-risk or behavioural problems in the Republic of Croatia. Data showed that about 11% of pupils experienced bullying (at least two to three times a month) in 2010 and that boys are more frequently victims of direct violence, while both genders are equally represented among victims of indirect violence. One study showed that about 29% of schoolchildren had experienced some form of electronic violence, while 5% of them experienced cyberbullying.

Protecting children from drug use/abuse is our obligation. Although legislation regarding the restrictions on the use of tobacco and alcoholic products among children exists, it is often not implemented effectively. The percentage of adolescents between 15 and 19 years of age among persons who are treated for drug use was 7.9% in 2008 and 6.4% in 2009. In this age group, most were treated for marijuana dependence and treatment involved more boys than girls.

There is an absence of mental health protection for young persons (a lack of psychiatry departments for children and adolescents, psychologists and child psychiatrists in primary health care, counselling and locations for emergency psychological interventions as well as 24-hour accessible telephone lines in cases of emergency) in certain areas of the Republic of Croatia, although there is a need for this. Self-mutilation among adolescents has also received little public attention.

Participation rights

Although progress has been made in recent years towards the recognition of children's rights participation is still relatively low. For example, low percentages of children participate in and attend cultural activities and programmes in their leisure time. In many local communities, children do not have a place to meet and enjoy quality leisure facilities, such as youth centres and playgrounds. A third of all primary and almost half of all secondary schools do not have a sports halls.

Regardless of age and gender, research shows that children from Zagreb and Northern Croatia are better informed about children's rights than children from other parts of Croatia. There are still no developed institutional mechanisms for the inclusion of children in decision-making but this rather depends on the self-initiatives of different non-governmental associations, cultural associations, etc. Further, human rights and civic education have not been introduced in a systematic way in the education system. By and large, children are involved in

decision-making processes as members of advisory bodies and committees such as student school councils, national student councils and children's forums and councils. However, participation is considerably low. For example, only 10% of cities/municipalities have children's forums and only 4% of cities/municipalities have children's town councils.

Young persons are mainly engaged in decision-making process as members of youth advisory boards, youth associations, youth councils and youth parliaments in Croatia. Students would like to be consulted more when it comes to timetables, curricula, course content and teaching. About 60% of counties, 38% of towns and 13% of municipalities had youth advisory boards in 2009 but there is little knowledge on the activities and work of these bodies.

There are numerous NGOs that promote children's and youths' participative rights in Croatia but importantly the State must ensure and create space for children's participation. Currently, 15% of all cities/municipalities are participating in the child-friendly cities initiative. Public campaigns are needed to promote this programme as only 4% of cities/municipalities have achieved this status. The Office of the Ombudsperson for Children has an important role in the promotion of children's rights and has recently established a Network of Youth Advisers.

Although numerous legal provisions and measures in the National Plan protect children's privacy and prohibit the publication of material that could harm children, in practice there are some important problems related to the media's treatment of children. These include the violation of children's right to privacy, exposure of children to inappropriate content on TV, and the exposure of children to advertisements that encourage the use of alcohol and cigarettes. Findings show that children and youth spend most of their free time watching television, playing computer games and on the Internet. For this reason, it is essential to increase understanding of the media and to develop a critical awareness of the media among young consumers to protect them from its harmful effects.

Children with disabilities

The legislative framework guaranteeing well-being to children with disabilities reflects commitment but Croatia's actions are lagging behind these obligations and responsibilities. There are 33,618 (6.3% of all persons with disabilities) registered children with disabilities aged between 0 – 18 years; 61% are boys and 39% are girls. Programmes of early intervention are limited and underdeveloped in the Republic of Croatia even though they are crucial for bridging gaps between children. Access to high quality early intervention services (information, consultation, training and support) is crucial in assisting children with a developmental disability to reach their potential to ensure that they grow up into independent and confident adults. The number of children with disabilities that live in public institutional care has been steadily increasing since 2000 until 2008 (from 2777 to 3695) and this increase may be attributable to a decreasing lack of specialist (rehabilitative) care and special education for children with disabilities in some geographical locations. Legislation guarantees full inclusion in free primary and secondary education for children with disabilities and currently 21,465 children with disabilities (64% of all registered children with disabilities) are involved in some form of education. Despite relevant laws and a national strategy, numerous (physical) barriers make it impossible for children with disabilities to participate in education in regular schools, social activities in the community and basic everyday activities. There is a marked lack of specialised assistants (within and outside of the classroom), educational and teaching modes and sensitised professionals. Children with disabilities are often at risk of the adverse consequences of poverty because of their additional and costly health care expenses. Other gaps can be found in the

lack of mental health care for children with disabilities who are often more exposed to violence because of stigma, negative traditional beliefs and ignorance. In addition, there is a lack of community based support services to parents of children with disabilities as well as socio-economic and legal obstacles.

Children who belong to ethnic minorities

Out of all the national minorities and ethnic groups in the Republic of Croatia, the Roma have the most difficult social position characterised by a high degree of social exclusion. Although the National Programme for Roma and Action Plan are being successfully implemented, a large number of the measures are mostly of a long-term character, which is why their realisation requires continual and additional activities. More than half of the population (55.4%) is under the age of 19. Since a large majority of these children have poorer, less educated and unemployed parents, they are challenged with inferior chances in education, health and overall well-being. Inclusion in education at all levels, which is very important for their social inclusion has significantly improved but still does not reflect full, consistent participation. On the other hand, drop out rates and early marriages limit their chances of inclusion into the workforce and revive the vicious circles of exclusion. Moreover, since there are considerable gaps in data, gender disaggregated information on Roma enrolment rates and ages, dropout/repetition rates, levels achieved, etc. are unknown. Most schools do not have developed special programmes for Roma children such as school preparation, afterschool programmes, additional and supplementary programmes. Moreover, poor living conditions that have become worse since transition adversely affect the ways, in which the Roma children can learn and develop.

Women

Women's health

Considerable work has been done in terms of health care for women in Croatia but there is still scope for investment because this is a long-lasting process that requires constant attention, investment and supervision. An overall decrease in the number of gynaecological visits can be noted for the purpose of contraceptive use and/or family planning, preventive examinations, Pap smears, and preventive breast examinations among women in 2009 compared to the previous year.

During the last decade, Croatia has maintained a low maternal mortality rate and its occurrence does not differ when compared to EU countries with the exception of mortality due to breast cancer, which is higher in Croatia.

The proportion of women who begin antenatal care in their first trimester has increased compared to previous years in Croatia. Every pregnant woman was examined 7 times on average in 2009 but this number varies by county. Of all pregnant women, 65.8% of them had nine or more examinations during pregnancy and 22.9% of them had 6 – 8 examinations during pregnancy. Birth preparation and pregnancy courses, intended and designed for pregnant women, are not available to all women. All women have the right to free delivery in a healthcare institution, regardless of their health insurance status and more than 99.9% of deliveries take place at hospitals in Croatia. Statistics indicate that women give birth later in life and a similar trend can be found in other European countries. In 2009, the largest share of births was among

women aged from 25 to 29 (35%), followed by women aged from 30 to 34 (28.3%), and then women aged from 20 to 24 (19.2%). About 5% of newborns had a low birth weight in 2009 and this figure has been relatively stable over the past decade.

Over the past decade, the number of legally induced abortions among women over 20 has been decreasing in Croatia. In 2009, 10,417 abortions were performed out of which 42.7% were medically induced, 13.8% were spontaneous while 43.5% were other types of abortions. Three quarters of all abortions were among women between the ages of 20 and 39.

Violence against women

Although the legal framework in the Republic of Croatia has improved, it is still inadequate in dealing with issues of violence against women, particularly family violence. The number of adults accused of family violence (as a misdemeanour or crime) has been increasing since 2001 where men are overwhelmingly the perpetrators of family violence. Prevention needs to be improved and there is strong need to raise awareness, education and understanding as well as infrastructures and programmes to address problems that directly and indirectly affect women. The implementation of some measures is problematic and there is an absence of local and regional shelters with quality services for women and their children in each county.

Women, work and family

Women represent the majority of unemployed persons and the unemployment rate of women is highest in Eastern and Central Croatia. In addition, women are also over-represented in poorly paid jobs and it is more difficult for them to get a promotion. They work on fixed term contracts more often than men and are additionally burdened by the bulk of domestic work.

There is a definite need to develop childcare services and extended day school programmes that are accessible across the country to facilitate the employability of women. Women who live in rural or more remote areas are a particularly vulnerable group that require constant attention, investment and monitoring especially in the fields of social protection and poverty.

Women's participation

Women have long been underrepresented in public and political life in Croatia. Currently, provisions of laws and measures in the National Policy for the Promotion of Gender Equality are not adequately implemented in practice. Analysis of general legal acts in 20 counties and four major cities shows that they do not contain any plans for promotion and realisation of gender equality and rarely contain non-discrimination provisions.

Women make up 24% of members in Croatian Parliament, which is the highest percentage since Croatian independence. Women constitute about a fifth of all representatives in County assemblies (21.9%) and town and city councils (21.4%) while they make up less than a sixth of all representatives in municipal councils (15.5%). About a quarter of women (24.4%) were on the electoral lists for municipal, city/town and county/City of Zagreb assemblies and 15.5% women were elected at the 2009 local elections, which does not respect the principle of equal representation of women and men. Presently, there are 18 ministers; only one of these ministers

is a woman and the current Prime Minister is a woman. At the local level, representation among women is also relatively low for county prefects, mayors and their deputies. Women dominate in the judiciary, primarily in the lower courts (municipal and minor-offences courts) while they remain underrepresented in managerial positions. Overall, even though there has been progress, results show that women in executive and legislative bodies are still seriously underrepresented.

Many NGOs deal with women's rights in Croatia and their work includes advocacy, counselling, legal aid, research, publication, while some run shelters or SOS lines. Media in Croatia mostly undermines gender equality since women are less visible, particularly in political and other public interest topics and they are represented in a stereotypical, patriarchal or sexualised manner. Further, they are underrepresented as employed persons, especially in positions of power.

In all these fields (health, education, employment, public participation, etc.) scant research and a lack of data clearly indicates that women with disabilities require more consideration and attention.

Literatura

Agencija za strukovno obrazovanje i obuku. *CARDS 2003 "Modernisation of VET Schools"*: <http://www.aso.hr/default.aspx?id=104#2003>

Ajduković, D. i Ajduković M. (2010). *Nasilje u obitelji: što zdravstveni djelatnici mogu učiniti. Medicina fluminensis, 46(3)*, str. 292-299.

Ajduković, D. (ur.) *Potrebe i zaštita djece u Hrvatskoj: desetogodišnji pregled* (2001). Dokument koji je pripremljen za posebnu sjednicu Opće skupštine UN-a o djeci. Zagreb: Ministarstvo rada i socijalne skrbi.

Ajduković, D., Mrčela, M. i Turković, K. (2007). *Podrška žrtvama i svjedocima kaznenih djela u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Program Ujedinjenih Naroda za razvoj (UNDP).

Ajduković, M. i Franz, B. (2005). *Behavioural and emotional problems of children by type of out-of-home care in Croatia*. (Emotivni problemi i problemi u ponašanju djece prema vrsti izvandomske skrbi u Hrvatskoj). *International Journal of Social Welfare, 14(3)*, str. 163-175.

Ajduković, M. i Radočaj, T. (ur.) (2008). *Pravo djeteta na život u obitelji: Stručna pomoć obiteljima s djecom i nadzor nad izvršavanjem roditeljske skrbi kao proces podrške za uspješno roditeljstvo*. Zagreb: UNICEF.

Ajduković, M. i Sladović-Franz, B. (2004). *Samoprocjene ponašanja mladih u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima u Hrvatskoj. Društvena istraživanja, 13(6)*, str. 1031-1054.

Ajduković, M., Kocijan-Hercigonja, D. Hiršl-Hećej, V., Radočaj, T. i Boroša, V. (2001). *Potrebe i zaštita djece u Hrvatskoj: desetogodišnji pregled*. Zagreb: Ministarstvo rada i socijalne skrbi.

Ajduković, M., Rajter, M., Ogresta, J. i Sušec, N. (2010). *Izvješće o obiteljskom zlostavljanju i zapuštanju djece – pregled stanja u Hrvatskoj*. Epidemiološko istraživanje na Balkanu o zlostavljanju i zapuštanju djeteta.

Akcijski plan za unaprjeđenje zatvorskog sustava Republike Hrvatske od 2009. do 2014 godine, (2009). Zagreb: Ministarstvo pravosuđa.

Akrap, A. i Čipin, I. (2006). *Socijalitetni sterilitet u Hrvatskoj - zašto smo neoženjeni i neudate*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Aleraj, B. (2009.) *Zarazne bolesti u Hrvatskoj. Infektološki glasnik*, 29(2), str. 57-64.

Appelt, B. i Kaselitz, V. (2002). *More than a roof over your head. A Survey of quality standards in European women's refugees* (Više od krova nad glavom. Anкета o standardima kvalitete kod europskih žena izbjeglica). WAVE Ured za koordinaciju / Europski informacijski ured protiv nasilja nad ženama.

Avdeyeva, Q. (2007) *When do states comply with international treaties? Policies on violence against women in post-Communist countries* (Kad države ispunjavaju međunarodne sporazume? Politike o nasilju nad ženama u postkomunističkim zemljama). *International Studies Quarterly* 51, str. 877-900.

Agencija za odgoj i obrazovanje (2011). Izrađuje se kurikulum za građanski odgoj i obrazovanje. http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=2119:Izrauje-se-kurikulum-za-graanski-odgoj-i-obrazovanje&catid=359:program-graanskog-odgoja-i-obrazovanja

Babarović, T., Burušić, J. i Marković, N. (2010). *Koliko daleko padaju jabuke od stabla?* Odnos obrazovnih postignuća djece i obrazovne razine njihovih roditelja. *Društvena istraživanja*, 19(4-5), str. 709-730.

Babić, V. i Bauer, K. (ur.) (1999). *Nacionalni program akcije za djecu u Republici Hrvatskoj*, Zagreb: Vlada Republike Hrvatske – Nacionalni odbor za izradu Nacionalnog programa akcije za djecu.

Berković, N. (2003). *Impact of sociodemographic features of mothers on breastfeeding in Croatia: questionnaire study* (Utjecaj sociodemografskih značajki majki na dojenje u Hrvatskoj: anketa). *Croatian Medical Journal*, 44(5), str. 596-600.

Brajša-Žganec, A. i Raboteg-Šarić, Z. (2011). *Children in foster care in Croatia* (Djeca u udomiteljstvu u Hrvatskoj). *Forum socijalnog rada*, u tisku.

Brajša-Žganec, A., Keresteš, G. i Kuterovac Jagodić, G. (ur.) (2005). *Udomiteljstvo: skrb o djeci izvan vlastite obitelji - Priručnik za edukaciju stručnjaka*. Zagreb: Udruga za inicijative u socijalnoj politici.

Brajša-Žganec, A. (2004). *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*, Jasterbarsko: Naklada Slap.

Browne, K. (2005). *A European survey of the number and characteristics of children less than three years old in residential care at risk of harm* (Europska anketa o broju značajki djece mlađe od 3 godine na smještaju u ustanovi i u opasnosti od štetnih posljedica). *Adoption and Fostering Journal*, 29(4), str. 23-33.

Buković, N. (ur.) *Učenička vijeća. Sudjelovanje učenika/ica u procesima donošenja odluka*. Mreža mladih Hrvatske. <http://www.mmh.hr/admin/ckfinder/userfiles/files/Ucenicka%20vijekca.pdf>

Buljan Flander, G., Ćorić Špoljar, R. i Štimac D. (2009). *Smetnje doživljavanja i ponašanja kod roditelja kao rizični faktori zlostavljanja djece u obitelji, Suvremena psihologija*, 12(1), str. 119-133.

Buljan Flander, G., Ćorić Špoljar, R. i Štimac D. (2008). *Iskustva, znanja i stavovi o zlostavljanju i zapuštanju djece hrvatskih liječnika primarne zdravstvene skrbi, Suvremena psihologija*, 11(2), str. 313-328.

Burušić, J. i sur. (2008). *Vanjsko vrednovanje eksperimentalnih programa zdravstvenoga odgoja i obrazovanja u osnovnim i srednjim školama. Stavovi, mišljenja i zadovoljstvo učenika, učitelja/nastavnika, ravnatelja i roditelja/skrbnika programom te učinci programa na ponašanja učenika*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Burušić, J., Babarović, T. i Šakić, M. (2008). *Vanjsko vrednovanje obrazovnih postignuća u osnovnim školama Republike Hrvatske*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar/Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.

Centar za dijalog Nansen Osijek (2010). *Nova škola*. http://www.nansen-dialogue.net/ndcosijek/index.php?option=com_content&view=article&id=412&Itemid=497&lang=hr

CIVITAS, O nama. <http://www.civitas.hr/eng/page.asp?v=onama>

CIVITAS, Projekti 2011. <http://www.civitas.hr/hrv/page.asp?v=projekti&y=2011>

Ćorić, T., Hrabak-Žerjavić, V., Kuzman, M. i Mayer, D. (2006). *Svjetsko istraživanje o upotrebi duhana u mladima. Rezultati za Hrvatsku*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Dostupno na: <http://www.hzjz.hr/publikacije/GYTS.pdf>

Čorkalo Biruški, D. i Ajduković, D. (2008). *Stavovi učenika, roditelja i nastavnika prema školovanju: što se promijenilo tijekom šest godina u Vukovaru? Migracijske i etničke teme 24(3)*, str. 189-216.

Degmečić, D. i Filaković, P. (2008). *Depression and suicidality in adolescents in Osijek, Croatia* (Depresija i suicidalnost kod adolescenata u Osijeku, Hrvatska). *Collegium Antropologicum 32(1)*, str. 143-145.

Dehne, K. L. i Riedner, G. (2005). *Sexually transmitted infections among adolescents: the need for adequate health services* (Spolno prenosive infekcije među adolescentima: potreba za odgovarajućim zdravstvenim uslugama), Ženeva: SZO i Njemačko društvo za tehničku suradnju. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://whqlibdoc.who.int/publications/2005/9241562889.pdf>

Delegacija Europske unije u Republici Hrvatskoj. *Croatia negotiations progress table* (Tablica napredovanja hrvatskih pregovora). Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.delhrv.ec.europa.eu/?lang=en&content=2741>

Derouin, A. i Bravender, T. (2001). Living on the edge: *The current phenomenon on self-mutilation in adolescence* (Živjeti na rubu: trenutačna pojava samoozlijeđivanja u adolescenciji), *American Journal of Maternal Child Nursing, 29(1)*, str. 12-18.

Dobravc-Poljak, J. (2001). *Croatia - Overview of HIV/AIDS situation* (Hrvatska – pregled stanja u svezi s pojavom virusa HIV i AIDS-a). u: Martini, M., Naydenova, T. i Wolferstan, T. (ur.), *HIV/AIDS prevention and care among mobile groups in the Balkans* [Prevenција i skrb u svezi s virusom HIV i ADIS-om među mobilnim skupinama na Balkanu] (str. 55-66). Rim: Međunarodna organizacija za migracije.

Dobrotić, I., Matković T. i Baran J. (2010). *Zaposlenost žena i pristup sustavu predškolske skrbi za djecu u Hrvatskoj: postoji li veza?*, *Revija za socijalnu politiku, 17(3)*, str. 363-384.

Doolan, K. (2010) *Parent and pupil involvement in school activities: The perspective of national minorities in Croatia* (Uključenost roditelja i učenika u školske aktivnosti: Perspektiva za nacionalne manjine u Hrvatskoj). Zagreb: Mreža centara za obrazovnu politiku. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.edupolicy.net/images/asja/apreme_croatia_report_eng.pdf

Družić Ljubotina O., Kletečki Radović, M. i Jelača, N. (2005). *Socio-demografska obilježja i iskustva udomiteljskih obitelji*, *Ljetopis socijalnog rada*, 12(1), str. 89-105.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2001). *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2001. godinu*.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2008). *Nasilje u obitelji 2001. – 2006*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2001). *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2008. godinu*.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2001). *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2009. godinu*.

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2010). *Korisnici i usluge socijalne skrbi za 2009.*, prvo izdanje, br. 8.4.1. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/08-04-01_01_2010.htm

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2010). *Zaposleni prema djelatnostima u studenom 2010.*, prvo izdanje, br. 9.2.1/11. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/09-02-01_11_2010.htm

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2010). *Učenici upisani na stručne i sveučilišne studije u zimski semestar akademske godine 2009./2010.*, prvo izdanje, br. 8.1.7. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/08-01-07_01_2010.htm

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2010). *Srednje škole i učenički domovi na kraju školske godine 2008./2009. i početku školske godine 2009./2010.*

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2010). *Osnovne škole i dječji vrtići i druge pravne osobe koje provode predškolske obrazovne programe na kraju školske godine 2008./2009. i početku školske godine 2009./2010.*

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2011). *Zaposleni prema djelatnostima u prosincu 2010.*, prvo izdanje, br. 9.2.1/12., Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/09-02-01_12_2010.htm

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2000). *Prosječne mjesečne isplaćene neto plaće zaposlenih za prosinac 2000.*, prvo izdanje. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.dzs.hr/Hrv/publication/2001/9-1-1_12h2001.htm

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2011). *Prosječne mjesečne isplaćene neto plaće zaposlenih za studeni 2010.*, prvo izdanje, br. 9.1.1/11., Zagreb, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/09-01-01_11_2010.htm

- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2011). *Kvartalna procjena bruto domaćeg proizvoda Q1 2000 – Q4 2010.*, prvo izdanje, 12.1.1/4. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/12-01-01_04_2010.htm
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2010). *Radijski i televizijski program u 2009.*, prvo izdanje, br. 8.3.3. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/08-03-03_01_2010.htm
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2001). *Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 2010. godinu.*
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2010). *Žene i muškarci u Hrvatskoj.* Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/menandwomen/men_and_women_2010.pdf
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2010). *Srednje škole na kraju školske godine 2008./2009. i početku školske godine 2009./2010.*, prvo izdanje, br. 8.1.3. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/08-01-03_01_2010.htm
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2011). *Maloljetni počinitelji kaznenih djela prema vrsti odluke u 2010.*, prvo izdanje, br.10.1.2. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/10-01-02_01_2011.htm
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2001). *Popis stanovništva 2001.* Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/census.htm>
- Dulčić, A. i Ljubetić, M. (ur.) (2003). Biti roditelj: *Model dijagnostičko-savjetodavnog praćenja ranog dječjeg razvoja i podrške obitelji s malom djecom.* Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Đepina, M. Čavlek, T. i Juhović Markus, V. (2009). *Savjetovalište za mlade, Medicus, 18(2)*, str. 227-235.
- Erjavec, K. i Zgrabljic Rotar, N. (2000). *Odgoj za medije u školama u svijetu.* Hrvatski model medijskog odgoja. *Medijska istraživanja, 6(2)*, str. 89-107.
- Eurochild. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.eurochild.org/index.php?id=188>
- Europski centar za prava Roma. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.errc.org>
- Europski parlament mladih Hrvatska. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.eyp.hr/?command=%26gotopage%232#?command=lang%231%26%26gotopage%232>
- Europski projekt istraživanja u školama o alkoholu i drugim drogama. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.espad.org/>
- Eurostat (2010). *Infant mortality rates* [Stope mortaliteta novorođenčadi]. Dostupno na mrežnoj stranici: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_minfind&lang=en
- Eurostat. *Expenditure on education as a percentage of GDP*(educ_figdp) [Rashodi na obrazovanje iskazani kao postotak od BDP-a]. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/education/data/database>

- Eurostat. *Population, Data, Database – Demo_pjan* [Stanovništvo, podaci, baza podataka]. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/poulation/data/database>.
- Farber, S. K., Jackson, C. C., Tabin, J. K. i Bachar, E. (2007). *Death and annihilation anxieties in anorexia nervosa, bulimia, and self-mutilation* [Smrt i tjeskobe uništenja kod anoreksije nervoze, bulimije i samoozlijeđivanja]. *Psychoanalytic Psychology*, 24(2), str. 289-305.
- Ferić I., Milas G. i Rihtar S. (2010). *Razlozi i odrednice ranog napuštanja školovanja. Društvena istraživanja*, 19(4-5), str. 621-642.
- Filipović, G. i Osmak-Franjić, D. (2010). *Manipulacija djecom tijekom razvoda braka ili prekida izvanbračne zajednice roditelja – iz perspektive pravobraniteljice za djecu*. U: D. Osmak-Franjić (ur.), *Djeca i konflikti razvodi* (str. 61-67). Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Flego M. (ur.) (2010). *Dječja prava i slobodno vrijeme*. Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Franc, R. i sur. (2010). *Raširenost i obilježja diskriminacije na hrvatskom tržištu rada: anketa među nezaposlenim i anketa među poslodavcima*. Hrvatski zavod za zapošljavanje, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Gabelica Šupljika, M. (ur.) (2009). *Prava djeca čiju su roditelji u zatvoru*. Zagreb, Pravobranitelj za djecu.
- Galić, B. i Nikodem, K. (2009). *Percepcija rodne jednakosti i šansi pri zapošljavanju u hrvatskom društvu. Pogled nezaposlenih žena. Revija za socijalnu politiku*, 16(3), str. 253-270.
- Gorančić-Lazetić H. (ur.) (2006). *Progress towards the achievement of the Millennium Development Goals in the Republic of Croatia: during the period from August 2004 to December 2006*. [Napredak prema ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja u Republici Hrvatskoj: tijekom razdoblja od kolovoza 2004. do prosinca 2006.]. Zagreb: Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, UNDP. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.undp.hr/upload/file/124/62105/FILENAME/MDG%20engleska%20za%20web.pdf>
- Gradovi prijatelji djece. *Gradovi i općine prijatelji djece, Hrvatska*. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.childfriendlycities.org/pdf/croatia_indicators.pdf
- Gregurević, M. i Kuti, S. (2010). *Učinak socioekonomskog statusa na obrazovno postignuće učenika: primjer PISA istraživanja, Hrvatska. Revija za socijalnu politiku*, 17(2), str. 179-196.
- Grgurić, J. (ur.) (2000). *Međunarodni pravilnik o načinu marketinga i prodaje nadomjestaka za majčino mlijeko*. Zagreb: UNICEF, Dječja bolnica Zagreb.
- Groce, N. (2005). *Violence against disabled children* [Nasilje nad djecom s teškoćama u razvoju], Izvješće glavnog tajnika UN-a o nasilju nad djecom, tematska skupina o nasilju. New York: UNICEF.
- Grozdanić, V., Škorić, M. i Vinja, I. (2010). *Nasilje u obitelji u svjetlu promjena Kaznenog zakona. Ljetopis za kaznene znanosti i praksu* 17(2), str. 669-698.
- Hiršl-Hećej, V. i Štulhofer, A. (2006). *Uporaba kondoma i dosljednost te metode među učenicima srednjih škola u glavnom gradu Hrvatske od 1997. do 2000. godine. Collegium Antropologicum*, 30(2), str. 315-319.

- Hoffman, D. S., Bićanić, I. i Vukoja, O. (2010). *Wage differentials and wage inequality in Croatia, 1970-2008: Assessing the labor market impact of economic transformation* [Razlike u plaćama i nejednakost plaća u Hrvatskoj od 1970. do 2009.: Procjena utjecaja tržišta rada na gospodarsku pretvorbu], radni dokument za razdoblje 2010. – 2013. Delawaresko sveučilište. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.lerner.udel.edu/sites/default/files/imce/economics/WorkingPapers/2010/UDWP2010-13.pdf>
- Horvat, M. *Uloga vijeća učenika u razvoju demokracije u školama*, u: Buković, N. (ur.), Učenička vijeća. Sudjelovanje učenika/ica u procesima donošenja odluka. Mreža mladih Hrvatske. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.mmh.hr/admin/ckfinder/userfiles/files/Ucenicka%20vijekca.pdf>
- Hrabar, D. (2009). *Vrednovanje učinkovitosti Ureda pravobranitelja za djecu*. u: Flego, M. (ur.), *Vrednovanje institucije pravobranitelja za djecu* (str. 31-45). Zagreb: Ured pravobranitelja za djecu.
- Hraničar, B., Mandić, Z. i Pavić, R. (2009). *Exclusive breastfeeding and growth in Croatian infants - comparison to the WHO child growth standards and to the NCHS growth references*. [Isključivo dojenje i rast hrvatske novorođenčadi – usporedba sa standardima rasta djece SZO-a i referentnim vrijednostima za rast Nacionalnog centra za zdravstvenu statistiku]. *Collegium Antropologicum*, 33(3), str. 735-741.
- Hrvatska – Analitičko izvješće o zemlji – pitanja u vezi sa spolom 10 godina nakon izvješća žene u tranziciji.
- Hrvatska grupa za potporu dojenja. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.hugpd.hr>.
- Hrvatska narodna banka (2009). Bilten, br. 154. Zagreb: Hrvatska narodna banka, prosinac. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.hnb.hr/publikac/bilten/arhiv/bilten-154/ebilt154.pdf>
- Hrvatski filmski savez, Škola medijske kulture Dr. Ante Peterlić. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.hfs.hr/hfs/medijskaskola.asp?sif=68>
- Hrvatski filmski savez, O nama. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.hfs.hr/hfs/onama.asp>
- Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2010). *Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.hzjz.hr/epidemiologija/kron_mas/invalidi09.pdf
- Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2009). *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2008*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
- Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2010). *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
- Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Registar oboljelih od raka*. Dostupan na mrežnoj stranici: <http://www.hzjz.hr/rak/novo.htm>
- Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje. Posjećeno u veljači, 2011. na mrežnoj stranici: <http://www.mirovinsko.hr/default.asp?ID=2622>.
- Hrvatski zavod za zapošljavanje. *Mjesečni statistički bilten*. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=4163>

Hrvatski zavod za zapošljavanje, *Nezaposleni prema razini obrazovanja i spolu*. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=7568>

Hrvatski zavod za zapošljavanje (2010). *Mjesečni statistički bilten*, 23(4). Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.hzz.hr/DocSlike/stat_bilten_04_2010.pdf

Hrvatski zavod za zapošljavanje (2010). *Mjesečni statistički bilten*, 23(11). Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.hzz.hr/DocSlike/stat_bilten_11_2010.pdf

Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje (2009). *Izješće o poslovanju Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje za 2009*. Zagreb: Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.hzzo-net.hr/dload/publikacije/Izvesce_o_financijskom_poslovanju.pdf

Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje. *Pravo na zdravstvenu zaštitu*. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.hzzo-net.hr/03_01_03.php

Igrić, L., Cvitković, D. i Wagner Jakab, A. (2009). *Djeca s teškoćama učenja u interaktivnom sustavu obitelj-škola-vršnjaci*. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45(1), str. 31-38.

IJJO. (2009). *Interview with Mila Jelavic, Ombudsperson for Children in the Republic of Croatia* (Intervju s Milom Jelavić, pravobraniteljicom za djecu Republike Hrvatske). http://www.oijj.org/news_oijj_ficha.php?rel=SI&cod=263&pag=050300&idioma=en

Ilišin, V. (2003). *Mediji u slobodnom vremenu djece i komunikacija o medijskim sadržajima*. *Medijska istraživanja*, 2, str. 9-34.

Ilišin, V., Marinović Bobinac, A. i Radin, F. (2001). *Djeca i mediji: uloga medija u svakodnevnom životu djece*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži i IDIZ.

Innocenti Declaration on Infant and Young Child Feeding 2005. (Innocenti deklaracija o hranjenju novorođenčadi i male djece iz 2005. godine). Posjećeno 20. veljače 2011 na: http://www.unicef.org/nutrition/files/innocenti2005m_FINAL_ARTWORK_3_MAR.pdf

Ipsos Puls i UNICEF (2010). *Iskustva i stavovi roditelja iz rodilišta*, (prezentacija).

Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo, *Sveučilišni nastavni plan i program za ljudska prava i demokratsko građanstvo*. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.ffzg.hr/hre-edc/en/index.php?mmIID=/79/>

Japec, L. i Šućur, Z. (ur.) (2007). *Kvaliteta života u Hrvatskoj: regionalne razlike*. Zagreb: UNDP.

Djeca zatvorenika – kažnjenici bez krivnje i roditeljske ljubavi (2009., 25. studenog). *Večernji list*, str. 21.

Jovović, I. (ur.) (2006). *HIV/AIDS in the legislation of the Republic of Croatia: the analysis with propositions of modifications of current legislation and strengthening of human rights of people living with HIV*, 2006 [HIV/AIDS u zakonodavstvu Republike Hrvatske: analiza s prijedlozima izmjena postojećeg zakonodavstva i ojačavanja ljudskih prava ljudi koji žive s virusom HIV u 2006.]. Tematska skupina UN-a za HIV/AIDS, Zagreb: UNDP. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.undp.hr/upload/file/109/54735/FILENAME/UNAIDS_brosura_2006_engl_zadnje.pdf

Kaić, B., Gjenero Margan I. i Nemeth-Blažić, T. (2008). *Cijepljenje protiv bolesti uzrokovanih HPV tipovima 6, 11, 16 i 18.*, *Hrvatski časopis za javno zdravstvo*, 4(13). Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.hczj.hr/clanak.php?id=13602&rnd>

Kaliterna Lipovčan, L.J., Brajša Žganec, A., Burušić, J., Čengić, D., Franc, R., Ferić, I., Lamza Posavec, V., Maričić, J., Mišetić, A., Štambuk, M., Sabotič, I., Sučić, I., Šakić, V., Šverko, I. i Milas, G. (2008). *Pilarov barometar hrvatskog društva: stavovi i mišljenja građana o društvenim odnosima i procesima*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Kapor Š. (2011). *Žene kao gospodarski pokretač Hrvatske*. U: I. Radačić i Vince Pallua, J. (ur.), *Zbornik radova Ljudska prava žena – razvoj na međunarodnoj i nacionalnoj razini 30 godina od usvajanja Konvencije UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena*. Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, u tisku.

Katalinić, D., Kuzman, M. i Pejak, M. (2009). *Izvešće o osobama liječenim zbog zlouporabe psihoaktivnih droga u Hrvatskoj u 2009. godini*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.hzjz.hr/publikacije/ovisnici2008.pdf>

Katkić Stanić, T. (2010, studeni). *Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti djece i socijalne posljedice ekonomske krize*, dokument je predstavljen na konferenciji: Djeca u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, Zagreb.

Keresteš, G. i Brajša-Žganec, A. (2009). *Udomiteljstvo: skrb o djeci izvan vlastite obitelji - Vodič za edukaciju stručnih djelatnika*. Zagreb: Udruga za inicijative u socijalnoj politici.

Knez, R., Pokrajac Bulian, A. i Perišić, M. (2008). *Epidemiologija poremećaja hranjenja u djece i adolescenata*, *Paediatrica Croatica*, 52, str. 111-115.

Kocijan-Hercigonja, D. i Vesna Hercigonja-Novković (2009). *Djeca, mladi i nasilje u obitelji*. *MEDICUS* 18(2), str. 181-184.

Kolesarić (ur.) (2010). *Nasilje nad djecom i među djecom: zbornik radova II. znanstveno-stručnog skupa održanog u Osijeku 2008*. Osijek: Filozofski fakultet.

Koller-Trbović, N., Nikolić, B. i Dugandžić, V. (2009). *Procjena čimbenika rizika kod djece i mladih u riziku ili s poremećajima u ponašanju u različitim intervencijskim sustavima: socio-ekološki model*. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45(2), str. 37-54.

Koller-Trbović, N., Žižak, A., Koren-Mrazović, M. i Cvjetko, B. (2003). *Stručno-teorijski okvir prema kojem je proveden projekt izvansudske nagodbe u Republici Hrvatskoj*. U: N. Koller-Trbović, B. Cvjetko, M. Koren-Mrazović i A. Žižak, (ur.), *Model izvansudske nagodbe u kaznenom postupku prema maloljetnicima i mlađim punoljetnicima* (str. 59-79). Zagreb: Državno odvjetništvo Republike Hrvatske i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Koordinacija udruga za djecu (2010). *Izveštaj o projektu: Praćenje doprinosa organizacija civilnog društva provedbi Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012.*

Koordinacija udruga za djecu. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.kud.hr/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=15

- Koordinacija udruga za djecu. *Praćenje provedbe Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012.* Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.kud.hr/index.php?option=com_content&task=view&id=56&Itemid=16
- Kosor, J. (ur.) (2008). *Roditeljstvo u suvremenoj Europi: pozitivan pristup.* Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Košiček, T., Kobetić, D., Stančić, Z., i Joković-Oreb I. (2009). *Istraživanje nekih aspekata rane intervencije u djetinjstvu. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 45(1)*, str. 1-14.
- Kovačić, Z. (2004). *Uvjeti, okolnosti i mogućnosti unaprijeđenja provođenja odgojne mjere pojačane brige i nadzora u sustavu socijalne skrbi. Ljetopis socijalnog rada, 11(1)*, str. 63-86.
- Kurtović Mišić, A. i Garačić, A. (2010). *Kaznena djela protiv spolne slobode i ćudoređa. Ljetopis za kaznene znanosti i praksu 17(2)*, str. 597-618.
- Kusić, Z. i Jukić, T. (2005). *Povijest guše u Hrvatskoj: Od ozbiljnog nedostatka joda do dostatnog unosa joda. Collegium Antropologicum, 29(1)*, str. 9-16.
- Kuzman, M. (2003). *Pretkazatelji ovisničkog ponašanja u mladih. Doktorska dizertacija.* Zagreb: Studij medicine Zagrebačkog sveučilišta.
- Kuzman, M. i sur. (2009). *ESPAD Europski projekt istraživanja u školama o alkoholu i drugim drogama 2007.* (Prezentacija). Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.hzjz.hr/skolska/ESPAD2007rep.pdf>
- Kuzman, M., Pavić Šimetin, I. i Pejnović Franelić, I. (2008). *Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi 2005./2006. Djeca i mladi u društvenom okruženju.* Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
- Kuzman, M., Pejnović Franelić, I. i Pavić Šimetin, I. (2004). *Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi 2001./2002. Djeca i mladi u društvenom okruženju.* Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
- Larson, R., i Verma, S. (1999). *How children and adolescents spend time across cultural settings of the world: Work, play and developmental opportunities* [Kako djeca i adolescenti provode vrijeme prema kulturnim obrascima svijeta]. *Psychological Bulletin*, 125, str. 701-736.
- Leinert-Novosel, S. (2011). *Rodni stereotipi, predrasude i diskriminacija žena u politici.* U: I. Radačić i J. Vince Pallua, (ur.), *Zbornik radova Ljudska prava žena – razvoj na međunarodnoj i nacionalnoj razini 30 godina od usvajanja Konvencije UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena.* Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. U tisku.
- Les Demeter, E. (2008). *Prevenција suicida kod školske djece i mladeži, Medix, 4(78)*, str. 27.
- Ljubotina, D., Galić, J. i Jukić, V. (2004). *Prevalence and risk factors of substance use among urban adolescents: Questionnaire study* [Raširenost i rizični čimbenici uporabe sredstava ovisnosti među urbanim adolescentima: upitnik]. *Croatian Medical Journal, 45(1)*, str. 88-98.
- Ljubešić, M. (2004). *Suvremeni koncept rane intervencije za neurorizičnu djecu, Gynaecologia et perinatologia: Journal for gynaecology, perinatology, reproductive medicine and ultrasonic diagnostics (1330-0091) 13(2)*, str. 57-60.

- Malatestinić, Đ., Mićović V., Kendel G. i Baričević-Novaković Z. (2005). *Assessment of psychological and social factors in adolescents risk behavior: questionnaire study* [Procjena psiholoških i socijalnih čimbenika rizičnog ponašanja adolescenata: anketa], *Croatian Medical Journal*, 46(1), str. 81-87.
- Maleš, D., Hrabar, D., Sansović, K. i Čulo, I. (1999). *Djeca u Republici Hrvatskoj*, Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Maričić, J., Šakić, V. i Franc, R. (2009). *Roditeljsko zadovoljstvo školom i stav prema promjenama u školstvu: uloga roditeljskih ulaganja i očekivanih posljedica promjena. Društvena istraživanja*, 18(4-5), str. 625-648.
- Marsh, H. W., Parada, R. A., Craven, R. G. i Finger L. (2004). *In the looking glass: A reciprocal effects model elucidating the complex nature of bullying, psychological determinants and central role of self-concept* (U ogledalu: Model povratnih učinaka koji rasvjetljuje složenu strukturu vršnjačkog nasilja, psihološke odrednice i središnju ulogu poimanja sebe). U: C. E. Sanders i G. D. Phye (ur.), *Bullying: Implications for the classroom* (str. 63-106) [Vršnjačko nasilje: Posljedice za razred]. Orlando, Florida: Elsevier Academic Press.
- Marušić, I. i Pavin-Ivanec, T. (2008). *Praćenje vršnjačkog nasilja u osnovnim školama: spolne razlike u učestalosti i vrstama nasilnog ponašanja. Ljetopis socijalnog rada*, 15(1), str. 5-19.
- Mathews, S. (2005). *International trafficking in children: Will now US legislation provide an ending to the story?* [Međunarodna trgovina djecom: Hoće li sada američko zakonodavstvo osigurati kraj te priče?]. *Houston Journal of International Law*, 27(3), str. 656.
- Matković, T. (2007). *Obuhvat sustavom predškolske skrbi u Hrvatskoj 1989. – 2005. Revija za socijalnu politiku*, 14(1), str. 123-135.
- Matković, T. (2010). *Obrazovanje roditelja, materijalni status i rano napuštanje školovanja u Hrvatskoj: trendovi u proteklom desetljeću, Društvena istraživanja*, 19(5), str. 643-667.
- McIntosh, J. L. (2000). *Epidemiology of adolescent suicide in the United States* [Epidemiologija samoubojstava adolescenata u Sjedinjenim Američkim Državama]. U R. W. Maris, S. S. Canetto, J. L. McIntosh, i M. M. Silverman (ur.), *Review of suicidology* (str. 3-33) [Pregled suicidologije]. New York: The Guilford Press.
- Miharija M. i Kuridža B. (2011). *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*, istraživanje o dječjim pravima među djecom osnovnoškolskog uzrasta – rezultati. Zagreb: UNICEF.
- Milas, I. (2007). *The New School project* [Projekt Nova škola]. U *Instruments for improvement of interethnic relations Relations* (str. 15-24) [Instrumenti za osnaživanje međuetničkih odnosa]. Podgorica: Dijaloški centar Nansen – Crna Gora. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.nansen-dialogue.net/ndcscopje/images/stories/pdf/download/inst_me_odnosa.pdf
- Miličević, F. i Dolenc, D. (2009). *Razvoj socijalne dimenzije u obrazovanju: izvještaj za Hrvatsku*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja, Friedrich Ebert Stiftung. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.fes.ba/publikacije/200906Analiza_Hrvatska.pdf
- Ministarstvo financija. *Državni proračun za 2009. godinu – godišnji izvještaj o izvršenju Državnog proračuna*. Posjećeno 25. ožujka 2011. na mrežnoj stranici: <http://www.mfin.hr/hr/rebalans-proracuna-2009>

Ministarstvo financija, *Ostvarenje proračuna JLP(R)S za period 2002. – 2010.* Posjećeno 15. ožujka 2011. na mrežnoj stranici: <http://www.mfin.hr/hr/lokalni-proracun-arhiva>.

Strategija razvoja ženskog poduzetništva u Republici Hrvatskoj 2010. – 2013. (2009/2010). Zagreb: Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva. http://www.ured-ravnopravnost.hr/site/preuzimanje/dokumenti/nac_strat/strategija-poduzet-2010-2013.pdf

Nacionalni program za mlade za 2009-2013. (2009). Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Izvešće o provedbi Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine tijekom 2009. godine (2010). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.

Izvešće o provedbi Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine tijekom 2008. godine (2009). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.

Izvešće o provedbi Nacionalne strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. u 2009. godini (2010). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.

Izvešće o provedbi nacionalnog programa za mlade od 2009. do 2013. godine tijekom 2009. godine (str. 110) (2010). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.mobms.hr/media/17214/izvje%C5%A1ce%20o%20provedbi%20nacionalnog%20programa%20za%20mlade%20za%202009.%20godinu.pdf>

Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji (2010). Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2008. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.mobms.hr/media/7461/protokolopostupanjuuslucajunasiljauobitelji.pdf>

Izvešće o provedbi mjera Nacionalne populacijske politike u 2009. godini (2010). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. www.vlada.hr/hr/content/download/142499/2067924/file/79-5.pdf

Izvešće o provedbi Nacionalnog programa za mlade od 2009. do 2013. tijekom 2009., (2010). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.

Jelavić, M., *Predrasude su još najveća prepreka za djecu s poteškoćama.* (2009., 2. studenog). *Večernji list*, str. 21.

Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo Ministarstva, Odjel za analitiku, *Pregled osnovnih pokazatelja javne sigurnosti u Republici Hrvatskoj 2000. –2009.* (2010). Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo ministarstva, Odjel za analitiku. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.mup.hr/UserDocslmages/statistika/2010/pregled_javne_sigurnosti_hrv.pdf

Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo Ministarstva, Odjel za analitiku, *Pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2010. godini* (2011). Zagreb, Ministarstvo unutarnjih poslova, Tajništvo ministarstva, Odjel za analitiku. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.mup.hr/UserDocslmages/statistika/2011/statistika_2010.novo.pdf

Mreža mladih Hrvatske. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.mmh.hr/index.php?page=info&cat_id=25

Ministarstvo vanjskih poslova (2004). *Milenijski ciljevi razvoja, prvo izvješće*. Zagreb: Ministarstvo vanjskih poslova, UNDP, 2004. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.undp.hr/show.jsp?page=83907>

Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija (2010). *Pregled postignuća Republike Hrvatske u ispunjavanju Milenijskih ciljeva razvoja tijekom razdoblja od 2006. do 2010.* Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.undp.hr/show.jsp?page=83907>

Ministarstvo vanjskih poslova SAD-a (2010). *Trafficking in Persons Report* [Izvješće o trgovini ljudima]. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.state.gov/documents/organization/123357.pdf>

Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016. (2018.) (2010). Zagreb, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi Republike Hrvatske, 2010. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.mzss.hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/socijalna_skrb/reforma_sustava_socijalne_skrbi/plan_deinstitucionalizacije_i_transformacije_domova_socijalne_skrbi_i_drugih_pravnih_osoba_koje_obavljaju_djelatnost_socijalne_skrbi_u_republici_hrvatskoj_2011_2016_2018

Program prevencije samoubojstava djece i mladih od 2011. do 2013. godine (2011). Zagreb: Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi.

Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi. *Strategije i planovi*. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.mrss.hr/hr/ministarstvo/strategije_i_planovi

Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi. *Nacionalni program ranog otkrivanja raka dojke*. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.mzss.hr/hr/programi_i_projekti/prevencija/nacionalni_program_ranog_otkrivanja_raka_dojke

Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi. *Hrana*. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.socskrb.hr/hr/zdravstvo_i_socijalna_skrb/hrana

Stav o cijepjenju protiv HPV infekcije (2009). Zagreb: Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Referentni centar za epidemiologiju, Služba za epidemiologiju zaraznih bolesti, 2009. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www.hzjz.hr/epidemiologija/hpv_stav.pdf

Nacionalni okvirni nastavni plan i program predškolskog, općeg obveznog i srednjeg obrazovanja (2010). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://public.mzos.hr/fgs.axd?id=14478>

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Plan razvoja obrazovnog sektora za 2005. – 2010. Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2005. <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2497>

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Strategija za izgradnju i razvoj nacionalnog nastavnog plana i programa za predškolsko, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2007. <http://public.mzos.hr/fgs.axd?id=14478>

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Razvojna strategija strukovnog obrazovnog sustava u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2008. – 2013.*, Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2008. http://www.aso.hr/UserDocImages/dokumenti/VET%20SYSTEM%20DEVELOPMENT%20STRATEGY_CROATIA_AVET.pdf

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Hrvatski nacionalni obrazovni standard (HNOS)*, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2501>

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Razvoj predškolskog obrazovanja i provedba Državnog pedagoškog standarda za predškolsko obrazovanje*. <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=9041&sec=2498>

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Predškolsko obrazovanje u Republici Hrvatskoj*. <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2498>

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, *Razvoj predškolskog odgoja i provedba Državnog pedagoškog standarda predškolskog odgoja i naobrazbe*. <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3131>

Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, <http://www.ncvvo.hr>

Nazor, M. i Nikolić, M., *Djeca s teškoćama u razvoju u redovnim školama, Primjenjena psihologija* 12(3-4), 1991., str. 123-127.

Nemeth Blažić, T., Skoko-Poljak, D. i Pem Novosel, I. (ur.), *HIV/AIDS surveillance in Croatia* (Praćenje HIV/AIDS-a u Hrvatskoj). Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2007. <http://www.hzjz.hr/publikacije/HIVweb.pdf>

Novak, J. (ur.), *Demokracija i ljudska prava u osnovnim školama: teorija i praksa*, Zagreb, Centar za ljudska prava, 2010.

Nrugham, L. Larsson, B. i Sund, A. M., *Specific depressive symptoms and disorders as associates and predictors of suicidal acts across adolescence* (Posebni depresivni simptomi i poremećaji kao pratitelji i prediktori suicidalnih djela tijekom adolescencije). *Journal of Affective Disorder*, 111(1), 2008., str. 83-93.

Odbor za prava djeteta, Zaključna razmatranja: Hrvatska CRC/C/OPAC/HRV/CO/1.

Odbor za prava djeteta, Zaključna razmatranja: Hrvatska, CRC/C/15/Dod.243.

Odbor za prava djeteta, Zaključna razmatranja: Hrvatska, CRC/C/15/Dod.52.

Odjel za organiziranje i pružanje podrške svjedocima i žrtvama. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://zrtveisvjedoci.pravosudje.hr/Default.aspx?sec=129>

OECD (2007). *Educational policies for pupils at risk and pupils with disabilities in Southeast Europe – Croatia. Report*. [Obrazovne politike za učenike u riziku i učenike s teškoćama u razvoju u jugoistočnoj Europi – Hrvatska]. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.oecd.org/dataoecd/17/26/38614202.pdf>

OECD, *Educational policies for pupils at risk and pupils with disabilities in Southeast Europe – Croatia* (Obrazovne politike za učenike u opasnosti i učenike s teškoćama u razvoju u Jugoistočnoj Europi – Hrvatska), izvješće, 2007.

OECD, *What students know and can do: student performance in reading, mathematics and science*. PISA 2009. (Što učenici znaju i mogu učiniti: rezultati učenika u čitanju, matematici i znanosti), rezultati: sažetak, 2010. <http://www.pisa.oecd.org/dataoecd/54/12/46643496.pdf>

OECD, *Does participation in pre-primary education translate into better learning outcomes at school?* (Da li sudjelovanje u predosnovnom obrazovanju dovodi do boljih rezultata učenja u školi?), PISA IN FOCUS 2011/1, veljača 2011. <http://www.pisa.oecd.org/dataoecd/37/0/47034256.pdf>

Općina Baška na otoku Krku, http://www.baska.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=537:roditeljske-naknade-za-svako-rodjeno-dijete&catid=3:iz-baske

Ott, K. (ur.), *Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji - izazovi sudjelovanja*, Zagreb, Institut za javne financije, Zaklada Friedrich Ebert, 2003., 2004., 2005., 2007.

Pavleković G, Ajduković M, i Mamula M., *Nasilje nad ženom u obitelji: osobni, obiteljski ili javnozdravstveni problem?*, u: Ajduković, M. i Pavleković, G. (ur.) *Nasilje nad ženom u obitelji*, Zagreb, Društvo za psihološku pomoć, 2004., str. 19-28.

Pećnik, N., *Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece*, Jastrebarsko, Naklada Slap, 2006.

Pećnik, N., *Istraživanje ponašanja, stavova i iskustva roditelja djece stare od 1 do 12 mjeseci*, izvješće, Zagreb, UNICEF, 2008.

Poliklinika za zaštitu djece Grada Zagreb, <http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/nasilje-preko-interneta/>

Pokos, N., *Demografska analiza Roma na temelju statističkih podataka*, u: Štambuk, M. (ur.), *Kako žive hrvatski Romi*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2005., str. 37-52, 265-280.

Povjerenstvo za praćenje provedbe Nacionalnog programa za Rome (2010). *Izvješće o provođenju Nacionalnog programa za Rome za 2007., 2008. i 2009. godinu*, Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.vlada.hr/nacionalniprogramromi/content/view/134/1/lang,hrvatski/>

Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2009.*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2010. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

Pravobraniteljica za djecu, *Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2010.*, Zagreb, Pravobraniteljica za djecu, 2011. <http://www.dijete.hr/hr/izvjemainmenu-93/izvjeo-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

Pravobraniteljica za djecu, <http://www.dijete.hr>

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, *Izvješće Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za 2009.*, Zagreb: Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, 2010. http://www.posi.hr/download/Izvjescje_2009.pdf

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Analiza novinskih članaka za prvih 6 mjeseci 2008., 2008.* <http://www.prs.hr/content/view/226/48/>

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izvješće o radu za 2009.*, Zagreb, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2010. <http://www.prs.hr/docs/PDFIzvjescje2009.pdf>

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, *Izvješće o radu za 2010.*, Zagreb, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2011. http://www.prs.hr/docs/rh_prs_izvjescje_2010.pdf

Pregrad, J., Priručnik projekta „*Za sigurno i poticajno okruženje u školama: prevencija i borba protiv nasilja među djecom (2003-2005)*“, Zagreb, UNICEF, 2007.

Prijic-Samardžija, S., Avelini Holjevac, I. i Turk, M., *Žene u znanosti: stakleni strop, Društvena istraživanja*, 18(6), 2009., str. 1049-1073.

Primorac, D., Vican, D. Rakić, V., Janjić, Ž. i Milanović Litre, I., *Državni pedagoški standardi*, Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2008.

Profaca, B., Puhovski, S. i Luca- Mrđen, J., *Neke karakteristike pasivnih i provokativnih žrtava nasilja među djecom u školi, Društvena istraživanja*, 15(3), 2006., str. 575- 590.

Puljiz, V. i Zrinščak, S., *Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu, Revija za socijalnu politiku*, 9(2), 2002., str. 117-137.

Raboteg-Šarić, Z., Franc, R. i Brajša-Žganec, A., *Roditeljski odgojni postupci i psihosocijalni razvoj adolescenata*, u: Kaliterna Lipovčan, Lj. i Šakić, V. (ur.), *Hrvatsko društvo danas: psihosocijalni procesi*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2004., str. 59-76.

Raboteg-Šarić, Z. i Pećnik, N., *Bračni status, financijske teškoće i socijalna podrška kao odrednice roditeljske depresivnosti i odgojnih postupaka, Društvena istraživanja*, 15(6), 2006., str. 961-985.

Raboteg-Šarić, Z., *Children's welfare in the context of social and economic changes in Croatia* (Dobrobit djece u kontekstu društvenih i gospodarskih promjena u Hrvatskoj), u: Jensen, A.M. et al (ur.), *Children's welfare in aging Europe* (Dobrobit djece u Europi koja stari), Trondheim, Norveški centar za istraživanje djece, Norveško sveučilište znanosti i tehnologije, 2004., str. 527-590.

Raboteg-Šarić, Z., Brajša-Žganec, A i Šakić, M., *Life satisfaction in adolescence: the effects of perceived family economic status, self-esteem and quality of family and peer relationships* (Zadovoljstvo životom tijekom adolescencije: učinci opaženog ekonomskog položaja obitelji, samopouzdanja i kvalitete obitelji i vrnjačkih odnosa, *Društvena istraživanja*, 18(3), 2009., str. 547-564.

Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. i Josipović, V., *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*, Zagreb, Državni zavod za zaštitu obitelji materinstva i mladeži, 2003.

Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S. i Brajša-Žganec, A., *Stilovi roditeljskog odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih, Društvena istraživanja*, 58(2-3), 2002., str. 239-263.

Raboteg-Šarić, Z., Šakić, M. i Brajša-Žganec, A. (2009). *Kvaliteta života u osnovnoj školi: povezanost sa školskim uspjehom, motivacijom i ponašanjem učenika. Društvena istraživanja*, 18(4-5), str. 697-716.

Raboteg-Šarić, Z. i Rogić, I., *Daleki život, bliski rub: Kvaliteta života i životni planovi mladih na područjima od posebne državne skrbi*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 2002.

Radačić, I. i Turković, K., *Croatian rape laws: Force, consent and the 'contribution of the victim'* (Hrvatski zakoni o silovanju: Prisila, pristanak i „doprinos žrtve“ u: McGlynn, C. i Munro, V. (ur.), *Rethinking rape law* (Razmatranje zakona o silovanju), London, Routledge, 2010., str. 169-183.

Radočaj, T., *Deinstitucionalizaciju treba početi od najmlađih*, *Dijete i društvo*, 7(2), 2005., str. 355-368.

Republika Hrvatska, *Treće i četvrto periodično izvješće po članku 44. stavak 1., točka (b) Konvencije o pravima djeteta*, Zagreb, 2010. http://www.mobms.hr/media/17369/gotovo_opt2.pdf

Rešetar, B., *Državni predujam za uzdržavanje djece*, *Revija za socijalnu politiku*, 12(2), 2005., str. 157-173.

Ringold, D., Orenstein M.A. i Wilkens E., *Roma in an expanding Europe: Breaking the poverty cycle* (Romi u Europi koja se širi: Prekidanje kruga siromaštva), Washington D.C., Svjetska banka, 2005. http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/roma_in_expanding_europe.pdf

Ristić Dedić, Z., Jokić, B. I Jurko, L., *Private tutoring in Croatia* (Privatne instrukcije u Hrvatskoj), u: Silova, I., Budiene, V. i Bray, M. (ur.), *Education in a hidden marketplace: monitoring of private tutoring* (Obrazovanje na skrivenom tržištu: praćenje privatnih instrukcija), New York, Open Society Institute, 2006., str. 169-191. http://www.soros.org/initiatives/esp/articles_publications/publications/hidden_20070216/hidden_20070216.pdf

Rittossa, D., Trafficking of Minors in Croatia: *Present Situation* (Trgovina maloljetnicima u Hrvatskoj: postojeće stanje), *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 17(2), 2009., str. 137-164.

RODA-Roditelji u akciji, O udruzi RODA, <http://www.roda.hr/tekstovi.php?TekstID=21&Tekst2ID=&Show=2752>

RODA-Roditelji u akciji, <http://www.roda.hr/>

Rodin, U., *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2007. godine*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2008.

Rodin, U., *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2008. godine*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2009.

Rodin, U., *Dojenačke smrti u Hrvatskoj u 2009. godini*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010. <http://www.hzjz.hr/publikacije/dojenacke2009.pdf>

Rodin, U., *Porodi u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj 2009. godine*, Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2010.

Rodrigo, J. M., *Promoting positive parenting in Europe: New challenges for the European society for developmental psychology* (Promicanje pozitivnog roditeljstva u Europi: Novi izazovi za Europsko društvo za razvojnu psihologiju), *European Journal of Developmental Psychology*, 7(3), 2010., str. 281-294.

Ružić, E., *Sustav školovanja učenika s teškoćama u cilju prevencije siromaštva i socijalne isključenosti*, dokument koji je predstavljen na konferenciji Djeca u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti: izazovi i mogućnosti, Zagreb, studeni 2010.

Sakoman, S., *Društvo bez droge?*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2008.

Sakoman, S., *Školski programi prevencije ovisnosti*, Zagreb, Agencija za odgoj i obrazovanje, 2009.

Sarnavka, S., *Put do vlastitog pogleda*, Zagreb, Babe, 2010.

Savez Društava Naša djeca, <http://www.savez-dnd.hr/>

Scholte, E.M., *Prevention and treatment of juvenile problem behavior: A proposal for a socio-ecological approach* (Prevenција i liječenje maloljetnika s problemima u ponašanju: Prijedlog za društveno-ekološki pristup), *Journal of Abnormal Child Psychology*, 20(3), 1992., str. 247-262.

Shonkoff, J. P., *Importance of early childhood development* (Značaj razvoja u ranom djetinjstvu), u: *Encyclopaedia on Early Childhood Development* (Enciklopedija razvoja u ranom djetinjstvu), 2009. <http://www.child-encyclopedia.com/documents/ShonkoffANGxp.pdf>

Sičić, M i Mužinić, L., *Faktori rizika kod pojave samoozljeđivanja djece i mladih*, *Ljetopis socijalnog rada*, 15(1), 2009., str. 49-68.

Sladovic Franz, B., *Predictors of behavioural and emotional problems of children in children's homes* (Prediktori problema u ponašanju i emocionalnih problema djece u domovima za djecu). *Child and Family Social Work*, 9(3), 2004., str. 265–271.

SOS Dječje selo i Međunarodna socijalna služba, *Guidelines for the alternative care of children. A United Nations framework* (Smjernice za alternativnu skrb djece. Okvir Ujedinjenih naroda), 2009. <http://www.coe.int/t/dg3/children/childrenincare/SOS-ISS%20Guidelines%20Publication.pdf>

SOS Dječje selo, *Analiza prava i skrbi za djecu bez roditeljske skrbi i pod rizikom gubitka roditeljske skrbi*, Zagreb, SOS Dječje selo, 2010.

Središnji registar osiguranih osoba, *Minimalna plaća za 2009. – 2010.*, <http://www.regos.hr/default.aspx?id=709>

Stanojević, M. (ur.), *Priručnik za predavače na trudničkim tečajevima*, UNICEF, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, 2010.

Starc, N. (ur.), *Poverty, unemployment and social exclusion* (Siromaštvo, nezaposlenost i socijalna isključenost). Zagreb: UNDP, 2006. <http://www.undp.hr/upload/file/104/52080/FILENAME/Poverty,%20Unemployment%20and%20Social%20Exclusion.pdf>

Subotić, S., Brajša-Žganec, A. i Merkaš, M., *Školski stres i neka obilježja ličnosti kao prediktori suicidalnosti adolescenata*, *Psihologijske teme*, 17(1), 2008., str. 111-131.

Svjetska banka, *World development report 2006: Equity and development* (Izvešće o razvoju u svijetu za 2006.: Ravnopravnost i razvoj), Washington, D.C., Svjetska banka, 2005.

Svjetska banka, *Croatia: economic vulnerability and welfare study* (Hrvatska: istraživanje gospodarske osjetljivosti i blagostanja), Washington D.C., Svjetska banka, 2011.

Svjetska banka, *Croatia: Social impact of the crisis and building resilience* (Hrvatska: Socijalni učinci krize i izgradnja otpornosti), glavno izvješće. http://siteresources.worldbank.org/CROATIAEXTN/Resources/301244-1277748624120/Croatia_social_impactJun1710.pdf

Svjetska banka, <http://data.worldbank.org/country/croatia>

Svjetski gospodarski forum, *Global gender gap report* (Globalno GAP izvješće o spolovima). <http://www.weforum.org/>

SZO, *Comparative analysis of progress on the elimination of iodine deficiency disorders* (Komparativna analiza napretka uklanjanja poremećaja uzrokovanih nedostatkom joda), 2000. http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0009/119772/E68017.pdf

SZO, *Global immunization data* (Globalni podaci o imunizaciji), 2008. http://www.who.int/immunization/newsroom/Global_Immunization_Data.pdf

SZO, *Growth reference data for 5-19 years* (Referentni podaci o rastu kod djece od 5 do 19 godina starosti), <http://www.who.int/growthref/en/>

SZO, *Health-related Millennium development goals* (Milenijski ciljevi razvoja povezani sa zdravljem). http://www.who.int/whosis/whostat/EN_WHS10_Part1.pdf

SZO, *National health accounts: Croatia* (Evidencija o zdravlju nacije: Hrvatska). <http://www.who.int/nha/country/hrv/en/>

SZO/Europa, *European HFA database* (Europska baza podataka Zdravlje za sve), 2011. <http://data.euro.who.int/hfad/>

SZO, <http://www.who.int/whosis/indicators/2007LBW/en/index.html>

SZO i UNICEF, *Global strategy on infant and young child feeding* (Globalna strategija o hranjenju dojenčadi i male djece), Ženeva: SZO, 2003. <http://whqlibdoc.who.int/publications/2003/9241562218.pdf>

Šikanić Dugić, N. *Sexually transmitted infections in adolescents* (Spolno prenosive infekcije kod adolescenata), *Medicus*, 19(1), 2010., str. 13-18.

Šikić-Mičanović, L., *Romkinje i uvjeti njihova života*, u: Štambuk, N. (ur.) *Kako žive hrvatski Romi*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2005., str. 203-218, 437-454.

Štambuk, M. (ur.), *Kako žive hrvatski Romi*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2005.

Štulhofer, A., Raboteg-Šarić, Z. i Marinović, L., *Trgovanje ženama i djecom u svrhu seksualnog iskorištavanja: razmjeri problema i potrebne mjere za suzbijanje trgovanja u Hrvatskoj*, Zagreb, Centar za istraživanje tranzicije i civilnog društva, Međunarodna organizacija za migracije, 2002.

Šućur, Z., *Siromaštvo, višedimenzionalna deprivacija i socijalna isključenost u Hrvatskoj*, *Revija za sociologiju*, 37(3-4), 2006., str. 143-144.

Šućur, Z., *Rizici dječjeg siromaštva u Hrvatskoj – Prioriteti za poduzimanje odgovarajućih mjera*, dokument koji je predstavljen na konferenciji Djeca u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti: izazovi i mogućnosti, Zagreb, studeni 2010.

Šućur, Z. (2009). *Pokazatelji ekonomske isključenosti među Hrvatima i nacionalnim manjinama u Republici Hrvatskoj*. *Revija za socijalnu politiku* 16(2), str. 115-140.

Šupe, T., *Pregled i analiza zakonske regulative na području rane intervencije u Republici Hrvatskoj - usporedba propisa iz različitih sustava*, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45(2), 2010., str. 97-104.

Target i UNDP, *Research on social exclusion in Croatia: Quality of life and the risk of social exclusion* (Istraživanje socijalne isključenosti u Hrvatskoj: Kvaliteta života i rizik od socijalne isključenosti), Zagreb, UNDP Hrvatska, 2010.

Tomić-Koludrović, I. i Kunac, S., *Rizici modernizacije: žene u Hrvatskoj devedesetih*, Split, Stope nade, 2010.

Tomić-Latinac, M. i Nikčević-Milković, A., *Procjena učinkovitosti UNICEF-ovog programa prevencije vršnjačkog nasilja i zlostavljanja*, *Ljetopis socijalnog rada*, 16(3), 2009., str. 635-657.

Udruga roditelja Korak po korak, *Institucionalni i izvaninstitucionalni smještaj maloljetnih trudnica i majki s djecom - iskustva i preporuke*, prezentacija s okruglog stola, 2010.

UN, *Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena* (CEDAW), 1979. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b3970.html>

UN, *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom*, 2007. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/45f973632.html>

UN-ov odjel za statistiku, *Adolescent birth rate* (Stope porođaja kod adolescentica). <http://unstats.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=761>

UNDP. Hrvatska. <http://vulnerability.undp.sk/DOCUMENTS/croatia.pdf>

UNDP, *Role and efficiency of child allowance and social assistance as mechanisms of the social safety net* (Uloga i učinkovitost dječjeg doplatka i socijalno pomoći kao mehanizama socijalne sigurnosne mreže), Zagreb, UNDP, 2010. http://www.undp.hr/upload/file/234/117297/FILENAME/Child_allowance_and_social_assistanceEN_fin.pdf

UNESCO-ov institut za statistiku, *Global education digest 2010. Comparing education statistics across the world* (Kratak prikaz svjetskog obrazovanja 2010. Usporedba obrazovnih statistika diljem svijeta), Montreal, UNESCO-ov institut za statistiku. http://www.uis.unesco.org/template/pdf/ged/2010/GED_2010_EN.pdf

UNICEF, *Croatia: Progress report* (Hrvatska: izvješće o napretku), Zagreb, UNICEF, 2000.

UNICEF, *Children and the Millennium Development Goals. Progress towards a world fit for children* (Djeca i Milenijski ciljevi razvoja. Napredovanje prema svijetu prikladnom za djecu), New York, UNICEF, 2007.

UNICEF, *Discussion about children, internet and cyberbullying* (Rasprava o djeci, internetu i elektroničkom vršnjačkom nasilju), 2011. <http://www.unicef.hr/show.jsp?newscontainer=176288&page=151871&singlenewsid=176886>

UNICEF, *Rezultati istraživanja o korištenju interneta i mobitela*, 2011. <http://www.prekinilnac.org/show.jsp?newscontainer=175493&page=121325&singlenewsid=175471#news175471>.

UNICEF, *The state of the world's children 2011. Adolescence – an age of opportunity* (Stanje djece u svijetu u 2011. godini. Adolescencija – doba mogućnosti), New York, UNICEF, 2011. http://www.unicef.org/pacificislands/SOWC_2011_Report.pdf

UNICEF-ov istraživački centar Innocenti, *Innocenti social monitor 2009. Child well-being at a crossroads. Evolving challenges in Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States* (Innocenti društveno praćenje za 2009. Dobrobit djeteta na raskršću. Izazovi koji se razvijaju u Središnjoj i Istočnoj Europi i Zajednici nezavisnih država), Firenca, UNICEF-ov istraživački centar Innocenti, 2009.

UNICEF-ov regionalni ured za CEE/CIS, Ženeva (11. veljače 2011.). *TransMONEE 2010 Database* (Baza podataka TransMONEE 2010.).

UNICEF, *Breastfeeding* (Dojenje). http://www.unicef.org/nutrition/index_24824.html

UNICEF, *Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima. Izvještaj o rezultatima istraživanja provedenog među djecom, učiteljima i roditeljima u sklopu programa prevencije elektroničkog nasilja „Prekini Lanac!“,* Zagreb, UNICEF, 2011. http://www.unicef.hr/upload/file/353/176706/FILENAME/Izvjestaj_-_Iskustva_i_stavovi_djece_roditelja_i_ucitelja_prema_elektronickim_medijima.pdf

UNICEF, <http://www.unicef.hr/show.jsp?page=159367>

UNICEF, <https://www.unicef.hr>

UNICEF i PULS, *Attitudes toward raising children: Qualitative research* (Stavovi prema odgoju djece: kvalitativno istraživanje, 2006.

Office for Gender Equality of the Republic of Croatia [www. ured-ravnopravnost.hr](http://www.ured-ravnopravnost.hr)

Office for Human Rights Government of the Republic of Croatia
<http://www.ljudskaprava-vladarh.hr/Default.aspx>

United States Department of State Trafficking in Persons Report (2010)
<http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2010/142755.htm>

Ured za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske, *Izvješće o provedbi Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova 2006. – 2010. za razdoblje od listopada 2006. do prosinca 2008. godine*, Zagreb, Ured za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske, 2010.

Ured za suzbijanje zlouporabe opojnih droga, *Nacionalno izvješće iz 2009.* (podaci iz 2008.) za EMCDDA: *Hrvatska – novi razvoj, trendovi i dubinske informacije o odabranim pitanjima*, Zagreb, Ured za suzbijanje zlouporabe opojnih droga, 2009. http://www.nijd.uredzadroge.hr/upload/File/Dokumenti/cro_report_2009_pdf.pdf

Ured za suzbijanje zlouporabe opojnih droga,
<http://www.nijd.uredzadroge.hr/index.php/en/miscen/documents/>

Ured za suzbijanje zlouporabe opojnih droga,
<http://www.uredzadroge.hr/ovisnost/prevencija/>

Ured za suzbijanje zloporabe opojnih droga, www.uredzadroge.hr

Van Manen-Rojnic, O., Nadomak Sunca: *Alternative foster care in Croatia* (Nadomak sunca: alternativno udomiteljstvo u Hrvatskoj), u: Eriksson, H. G. i Tjelflaat, T. (ur.), *Residential care: horizons for the new century* (Smještanje djece u ustanove: vidici za novo stoljeće), Burlington, Ashgate Publishing Company, 2004., str. 86-99.

Vidović, L. i Ivković, Đ., *Smjernice za alternativnu skrb o djeci*, UNICEF-ov Ured za Hrvatsku i MZSS, 2010., str. 10. http://unicef.hr/upload/file/326/163055/FILENAME/Smjernice_za_alternativnu_skrb.pdf (25-03-2011)

Vijeće Europe (2010). *Comments of the Government of Croatia on the Third Opinion of the Advisory Committee on the Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Croatia* (Očitovanje Republike Hrvatske na Treće mišljenje Savjetodavnog odbora Vijeća Europe za provedbu Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj). Posjećeno 25 studenog 2010. na mrežnoj stranici: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_3rd_Com_Croatia_en.pdf

Vinković M., *Spolna segregacija na tržištu rada – hrvatski diskurs europskih trendova*, u: Radačić, I. i Vince Pallua, J. (ur.), *Zbornik radova ljudska prava žena – razvoj na međunarodnoj i nacionalnoj razini 30 godina od usvajanja Konvencije UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2011., u tisku.

Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012.*, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, 2006.

Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalna strategija zaštite mentalnog zdravlja za razdoblje od 2011. do 2016.*, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, 2010. http://www.mzss.hr/hr/ministarstvo/strategije_i_planovi/nacionalna_strategija_zastite_mentalnog_zdravlja_za_razdoblje_od_2011_2016_godine

Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja djecom listopad 2005. - prosinac 2007. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.

Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja ljudima za razdoblje od 2009. do 2011. godine. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.

Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2011. do 2016. godine. http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_02_20_422.html

Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2011. do 2016. godine. http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_02_20_422.html

Vlada Republike Hrvatske, *Pretpristupni ekonomski program*, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, 2011. http://www.mfin.hr/adminmax/docs/PEP_2011.-2013..pdf

Vlada Republike Hrvatske, *Ured za žrtve rata, Report, 20.06.1995.* (Izvešće od 20. lipnja 1995.)

Vlada Republike Hrvatske, *Izvešće o provođenju ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i o utrošku sredstava osiguranih u državnom proračunu Republike Hrvatske za 2009. godinu za potrebe nacionalnih manjina*, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, 2010.

Vrselja, I., Sučić, I. i Franc, R., *Rizična i antisocijalna ponašanja mladih adolescenata i privrženost školi, Društvena istraživanja*, 18(4-5), 2009., str. 739-762.

Vrselja, I., Sučić, I. i Franc, R., *Počinitelji i žrtve vršnjačkog nasilja: uloga osobina ličnosti i prihvaćenosti među vršnjacima*, u: Kolesarić, V. (ur.), *Nasilje nad djecom i među djecom: zbornik radova II. znanstveno-stručnog skupa održanog u Osijeku 2008.*, Osijek, Filozofski fakultet, 2010., str. 151-180.

Žene na tržištu rada, <http://www.wlmcroatia.eu/index.php/en>

Žic, A i Igrić, L., *Self-assessment of relationships with peers in children with intellectual disability* (Samovrednovanje odnosa s vršnjacima kod djece s intelektualnim invaliditetom), *Journal of Intellectual Disability Research*, 45(3), 2001., str. 202-211.

Žic-Grgat, B., *Udomiteljstvo: skrb o djeci izvan vlastite obitelji - Vodič za edukaciju udomitelja*, Zagreb, Udruga za inicijative u socijalnoj politici, 2006.

Žižak, A., *Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj: analiza stanja i prijedlog smjernica*, Zagreb, UNICEF-ov Ured za Hrvatsku, 2006.

Zakoni i strateški dokumenti objavljeni u Narodnim novinama

Odluka o osnivanju i zadaćama Nacionalnog odbora za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo, *Narodne novine*, br. 50/10.

Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja, *Narodne novine*, br. 63/08.

Izmjene i dopune programa zdravstvene zaštite djece, higijene i pravilne prehrane djece u dječjim vrtićima, *Narodne novine*, br. 121/07.

Kazneni zakon, *Narodne novine*, br. 110/97., 27/98., 51/01., 111/03., 105/04., 84/05., 110/07., 71/06. i 152/08.

Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine, *Narodne novine*, br. 63/07.

Nacionalna strategija prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih od 2009. do 2012. godine, *Narodne novine*, br. 98/09.

Obiteljski zakon, *Narodne novine*, br. 116/03., 17/04. i 107/07.

Plan i program mjera zdravstvene zaštite iz obveznog zdravstvenog osiguranja, *Narodne novine*, br. 126/06.

Pravilnik o pravima, uvjetima i načinu ostvarivanja prava iz obveznog zdravstvenog osiguranja, *Narodne novine*, br. 67/09., 116/09., 4/10., 13/10., 88/10., 131/10. i 1/11.

Pravilnik o temeljnim zahtjevima za sol za prehranu ljudi, *Narodne novine*, br. 15/97.

Pravilnik o uvjetima i postupku za stjecanje prava zaposlenog roditelja ili samozaposlenog roditelja djeteta s težim smetnjama u razvoju na dopust ili na rad u skraćenom radnom vremenu radi njege djeteta, *Narodne novine*, br. 18/09.

Ustav Republike Hrvatske, *Narodne novine*, br. 41/01., 55/01. i 155/02.

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, *Narodne novine*, br. 155/02. i 80/10.

Zakon o azilu, *Narodne novine*, br. 79/07. i 88/10.

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, *Narodne novine*, br. 62/08.

Zakon o doplatku za djecu, *Narodne novine*, br. 94/01., 138/06. i 107/07.

Zakon o dopunama Zakona o trgovini, *Narodne novine*, br. 103/03.

Zakon o elektroničkim medijima, *Narodne novine*, br. 112/03.

Zakon o fiskalnoj odgovornosti, *Narodne novine*, br. 137/10.

Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji, *Narodne novine*, br. 153/09. i 137/10.

Zakon o istospolnim zajednicama, *Narodne novine*, br. 116/03.

Zakon o izvršenju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje, *Narodne novine*, br. 153/09.

Zakon o kaznenom postupku, *Narodne novine*, br. 62/03.

Zakon o medijima, *Narodne novine*, br. 59/04.

Zakon o Nacionalnom centru za vanjsko vrednovanje obrazovanja, *Narodne novine*, br. 151/04.

Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju, *Narodne novine*, br. 150/08., 94/09., 153/09., 71/10. i 139/10.

Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, *Narodne novine*, br. 51/00. i 56/00.

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, *Narodne novine*, br. 87/08., 86/09., 92/10. i 105/10.

Zakon o ograničavanju uporabe duhanskih proizvoda, *Narodne novine*, br. 128/99., 125/08. i 119/09.

Zakon o pravobranitelju za djecu, *Narodne novine*, br. 96/03.

Zakon o pravobranitelju za osobe s invaliditetom, *Narodne novine*, br. 107/97.

Zakon o pravu na pristup informacijama, *Narodne novine*, br. 172/03. i 144/10.

Zakon o predškolskom obrazovanju, *Narodne novine*, br. 10/97. i 107/07.

Zakon o prekršajima, *Narodne novine*, br. 88/02., 122/02., 187/03., 105/04. i 127/04.

Zakon o pučkom pravobranitelju, *Narodne novine*, br. 60/92.

Zakon o radu, *Narodne novine*, br. 149/09.

Zakon o ravnopravnosti spolova, *Narodne novine*, br. 82/08.

Zakon o roditeljskim i roditeljskim potporama, *Narodne novine*, br. 85/08., 110/08. i 34/11.

Zakon o savjetima mladih, *Narodne novine*, br. 23/07.

Zakon o socijalnoj skrbi, *Narodne novine*, br. 73/97., 27/01., 59/01., 82/01., 103/03., 44/06. i 70/07

Zakon o sudovima za mladež, *Narodne novine*, br. 111/97., 27/98. i 12/02.

Zakon o suzbijanju zlorabe opojnih droga, *Narodne novine*, br. 107/01., 82/02. i 163/03.

Zakon o strancima, *Narodne novine*, br. 79/07. i 36/09.

Zakon o strukovnom obrazovanju, *Narodne novine*, br. 30/09.

Zakon o suzbijanju diskriminacije, *Narodne novine*, br. 85/08.

Zakon o udomiteljstvu, *Narodne novine*, br. 79/07.

Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti, *Narodne novine*, br. 138/06.

Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, *Narodne novine*, br. 137/09.

Zakon o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti, *Narodne novine*, br. 79/07.

Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece, *Narodne novine*, br. 614/78.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti, *Narodne novine*, br. 150/08., 155/09., 71/10. i 22/11.

